

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ
AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ БИЗНЕС ЖОҒАРЫ МЕКТЕБІ
ВЫСШАЯ ШКОЛА ЭКОНОМИКИ И БИЗНЕСА
HIGHER SCHOOL OF ECONOMICS AND BUSINESS

Менеджмент кафедрасы
Кафедра менеджмента

1150 жыл

Әл-Фарабидің мерейтойы

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

атты студенттер мен жас ғалымдардың
халықаралық ғылыми конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, Қазақстан, 6-9 сәуір 2020 жыл

МАТЕРИАЛЫ

международной научной конференции
студентов и молодых ученых

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

Алматы, Казахстан, 6-9 апреля 2020 года

MATERIALS

International Scientific Conference
of Students and Young Scientists

«FARABI ALEMI»

Almaty, Kazakhstan, April 6-9, 2020

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ
AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ БИЗНЕС ЖОҒАРЫ МЕКТЕБІ
ВЫСШАЯ ШКОЛА ЭКОНОМИКИ И БИЗНЕСА
HIGHER SCHOOL OF ECONOMICS AND BUSINESS

Менеджмент кафедрасы
Кафедра менеджмента

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

атты студенттер мен жас ғалымдардың
халықаралық ғылыми конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, Қазақстан, 6-9 сәуір 2020 жыл

МАТЕРИАЛЫ

международной научной конференции
студентов и молодых ученых

«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»

Алматы, Казахстан, 6-9 апреля 2020 года

MATERIALS

International Scientific Conference
of Students and Young Scientists

«FARABI ALEMI»

Almaty, Kazakhstan, April 6-9, 2020

Алматы
«Қазақ университеті»
2020

Ответственные редакторы:

Сагиева Р.К.
Бимендиева Л.А.
Жидебекқызы А.
Садыханова Г.А.
Зиядин С.Т.
Тургинбаева А.Н.
Нурмагамбетова А.З.
Кондыбаева С.К.
Товма Н.А.
Нурсейтова Г.Б.
Досжан Р.Д.
Есіркепова Д.
Белғожақызы М.
Ғалымқызы Г.
Турлыбекова А.Ж.

Материалы международной научной конференции студентов и молодых ученых «Фараби әлемі». Алматы, Қазақстан, 6-9 априля 2020 г. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 233 с.

ISBN 978-601-04-4477-5

КОМПАНИЯДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕРДІ БАСҚАРУҒА ЖАҢА КӨЗҚАРАС

*Айтбай А. М.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
ЭжБЖМ, Жобаларды басқару, 1-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші:
Курбанбаева А.А.
э.ғ. к, аға оқытушы*

Мақалада өзгерістерді басқару проблематика ретінде қазіргі заманғы компаниялардың даму дағдарыс уақыты, компанияның құрылымына өзгерістерді енгізуді ұғынудың практикалық кейсі ұсынылған. Мақалада өзгерістер енгізу кезеңдері және түрлендіру барысында туындайтын типтік проблемалар сипатталған.

Соңғы уақытта өзгерістерді басқару проблемасы ұйымаралық және ұйым арасындағы психологиялық байланысты сипаттайтын ұйымдастырушылық даму мен мінез - құлық саласындағы орталық конструкторлардың бірі болып табылады. Бүгінгі күні компаниялардың нарықтағы өмір сүру және өркендеу үшін өзінің шаруашылық қызметіне өзгерістер енгізуге міндетті екендігі ешкімге құпия емес.

Сонымен қатар, бірқатар ескертулер бойынша өзгерістер кезеңдері қазірдің өзінде компанияның өмірлік циклінде көрнекті болып саналмайды. Бастыс мемлекеттерінің практикасында және ғылыми зерттеулерде өзгерістерді басқарудың әдістері мен ұйымдастырушылық мүмкіндіктеріне үлкен көңіл бөлінеді, сондықтан жоғары оқу орындарының студенттеріне, курс тыңдаушыларына, тренингтерге қатысушыларға және т. б. пән ретінде жүретін "өзгерістер менеджменті" ретінде жеке бағыт бар.

Компанияда ұйымдастырушылық, әлеуметтік, экономикалық және басқа да өзгерістерді енгізуді зерттеу тек қана адамның еңбек қызметіндегі мінез - құлқын түсіну және болжамдау тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар жеке тұлға мен топтың өзара қарым - қатынасын жақсы түсіндіруге мүмкіндік береді.

Компаниядағы өзгерістерді басқаруды зерттеумен Дж. Коттер, Д. Коэн (2004), Ж. т. Гай және К. В. Биман (2005), Э. Камерон және М. Грин (2006) және басқалар. Ресей авторларының арасында Г. В. Широкова (2009), М. В. Черниковская (2014), С. М. Мацеевский, Соколова (2015), А. С. Оаренко (2017) және басқа да ғалымдар айналысқан.

Көптеген жылдар бойы әлеуметтік-экономикалық ғылымдар ғалымдары проблема бойынша әртүрлі зерттеулер жүргізеді, бірақ әлі күнге дейін компаниядағы өзгерістерді басқару процесін қалай өлшеуге болатынын нақты анықтау мен түсіну жоқ. Осы деректерді ескеретін осы конструкторлардың байланыс ерекшеліктері туралы тұтас ұсыныс болмауымен анықталады және осы баптың өзектілігімен айқындалады.

Әдеби дереккөздерге шолу бізге ұйымдарға қолдануға болатын "өзгерістер" нарықтың түр өзгермелі сұраныстарына сәйкес ұйымдардың қызметін қайта ұйымдастыру үшін жаңа технологияларды енгізуді білдіреді, ал бизнес үшін пайда табу маңызды. К. Морс және А. С. Пузанов сияқты авторлардың пікірінше, өзгерістерді басқару - ұйымды трансформациялау жөніндегі жобаның бас жоспарында қатаң жазылған рәсімдер мен ережелер әрекеттерінің бірізділігін білдіреді. Сонымен қатар, кез келген өзгерістерді компанияның басшылығы растауы тиіс [1].

Басқа автор А. Н. Павлов өзгертуді басқару - бұл барлық келіп түскен сұрауларды түрге өзгертуге, оларды бекітуге және нәтижелердің өзгерістерін басқаруға, ұйым үдерістерінің активтеріне, жоба құжаттарына және жобаны басқару жоспарын тексеру процесі деп есептейді [2].

Г. Минцберг, Дж Куинан және С. Гошала деген авторлардың "Стратегиялық процесс" деп аталатын белгілі кітабында "стратегиялық басқару әрқашан өзгерістер туралы ғылым

бар" деген пікір білдірді [3]. Бұл сияқты пікір нарықтың қазіргі заман талаптарына, атап айтқанда, өсіп келе жатқан бәсекеге қабілеттілікке, сатып алудың құлдырауына және т. б. қолданылады. Егер бұрын XX ғ. сыртқы ортадағы өзгерістер болжанып отырған болса және соншалықты жылдам емес болса, басты стратегия ағымдағы мақсаттарды ұстану болды. Ешкім болашақ стратегияны құру туралы ойланбады, өйткені барлығы тұрақты болды. Өндірушілер өздерінің болжамдары бойынша тұтынушыларға қажет болған тауарларды шығарған, қызметкерлерге өмір бойы жұмысқа жалдауға кепілдік берілген, компания басшылығы әрдайым өзгермейтін тұрақты болған. Егер өзгерістер болса, онда олар тек үстірт сипатқа ие болды, мысалы, жаңа өнімді іске қосу, өткізуді кеңейту және т. б. Ал егер қазіргі уақытпен салыстырсақ, табысқа жету формуласы мен дүниетаным күрт өзгерді, және ескі стандарттар мен процедураларды қазіргі нарықта қолдану сәтсіздікке ұшыратуы мүмкін.

Мәселен, өзгерістерді тым баяу байқаған компаниялар ескі парадигманы бейнелейді. Олар үшін тән: консерватизм, персоналмен жұмыс істеудің дәстүрлі қағидалары, бюрократия, тұтастай алғанда, кез келген өзгерістер - жетілдіру үшін мүмкін емес, сөзсіз жағымсыз әсер.

Өзгерістерді басқарудың жаңа парадигмасы мүлдем басқа тәсілді болжайды. Олар үшін өзгерістер-бұл ұйым өмірінің табиғи элементі. Бұл парадигма бойынша бір жерде отырғаннан гөрі тәуекелге бел буған жөн, сондай-ақ төтенше жоспарлау жылдам қайта құрудан гөрі қауіпті.

Осылайша, ескі парадигмадан жаңа парадигмаға өту басқару әлеуетінің өсуін және көптеген өзгерістерді жеңу мүмкіндігін арттырады. Бұл компанияларға жақсы болған сайын, олардың бәсекелестер арасындағы нарықтағы жағдайы да тиімді.

Егер әдеби көздерді шолып қарайтын болсақ, басқару көзқарасындағы өзгерістер деп ең түсіну керек деген сұрақтың жауабын табамыз. Онда өзгерістер, жаңашылдықтар деп ең алдымен, қарсы тұру міндетті болатын компанияның құрылымындағы бірқатар оқиғалар, орын ауыстырулар түсіндіріледі. Өзгерістер түрлері әртүрлі болады. Мысалы, құрылымдау немесе сапаны басқару, бизнес үдерістердің өзгеруі, реинжиниринг, компанияның ұйымдық мәдениеті мен контекстінің өзгеруі және т. б.

Мәдениет пен контексті өзгерту-өзгерістердің ең күрделі түрлері. Өйткені, олар адамға, идеологияға, тереңдікке тікелей байланысты. Егер құрылымдауды қағаз жүзінде жеткізуге болатын болса, онда контексті ешнәрсемен өлшеуге болмайды, тек компания жағдайын түсінуге болады. Оны бастапқыда қарау, түзету және жаңа жүйеге салу қиын. Контексте өзгерістермен неғұрлым терең жұмыс істеу қажет болса, бұл өзгерістер компанияда соғұрлым ауыр жүзеге асады.

Forbes статистикасының 2019 жылғы мәліметтері бойынша, жыл сайын компанияның 93%-ы өзгерістер үрдісін жүзеге асыруда. Бұдан басқа, нарық салалары бойынша, банк саласында компанияның 84%-да, көлік және логистикада 75%-да, тұтыну тауарларын өндіруде - 73%-да, коммуналдық шаруашылықта 70%-да, мұнай-газ саласында 67%-да, құрылым саласында 66%-да, қаржылық қызмет көрсету саласында 64%-да өзгерістер бар. Осылайша, қазіргі уақытта компанияның өзгерістерге деген сұранысының өсіп келе жатқаны туралы қорытынды жасауға болады [4].

Нәтижесінде өзгерістерді басқару - бұл компанияның бүкіл өмірлік циклі ішінде өтетін процесс, тиімді басқару үшін басшы бастаған қызметкерлердің бастамашыл тобы өзгерістерді басқарудың толыққанды формальды жүйесін құруы тиіс. Бұл өзгерістерді жедел әзірлеуге, келісуге және енгізуге мүмкіндік береді. Мұндай жүйе менеджерге өзгерістерді жүзеге асыру барысында туындайтын барлық ішкі және сыртқы тәуекелдерге тиімді жауап беруге көмектеседі. Өзгерістер ұйымдарға нарықта да, сенімді және беделді жұмыс беруші ретінде де, әлеуетті және талантты кандидаттардың көзінше өздерінің бәсекеге қабілеттілігін сақтау үшін қажет. Өзгерістерді енгізу, жүзеге асыру және басқару әдісі ұйым ішіндегі табысты өзгерістердің кілті болып табылады.

Өзгерістерді басқару - өз ұйымын тұтастай алғанда және оның әрбір қызметкерін өз болашағына жауапкершілікті өзіне алуға өкілеттік беру. Бұл ретте өзгерістерді басқару кезінде табыс факторлары компанияның барлық бөлімшелері арасындағы тұрақты коммуникация, ақпаратты дұрыс беру және кері байланыс, команда ішінде көшбасшыларды

дамыту қажеттілігі, тұжырымдаманы және өзгерістер стратегиясын анық көрсету және оны барлық қызметкерлерге және т.б. жеткізу болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. К. Морс, А. С. Пузанов Тиімді шешімдер экономикадағы өтпелі кезең: Аналитикалық құралдарды әзірлеу және іске асыру әлеуметтік-экономикалық саясат // Айрис-пресс.-2007. – 448 б.
2. К. Хелдман, А. Н. Павлов жобаны кәсіби басқару //М: Бином. Білім зертханасы, 2016. – 760 Б.
3. Г. Минцберг, Дж. Б. Куинн, С. Гошал Стратегический процесс //ағылшын аудармасы Ю. Н. Каптуревского. СПб.: Питер, 2001. – 688 б.
4. Г. А. Сульдина, Д. В. Роднянский // [Электронды ресурс] Ғылым және білім берудің қазіргі заманғы жобалары - 2012. – № 2.; Кіру режимі: URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=6053>

BARRIERS TO ENTREPRENEURSHIP: CASE OF KAZAKHSTAN

Amangeldiyeva B. A.

*Al-Farabi Kazakh National University, HSEB
Innovation Management, 2nd year Master Student*

*Scientific supervisor: Kantarbayeva A.K.
Doctor of Economic Sciences*

Entrepreneurship in Kazakhstan developed in difficult and unfavorable socio-economic and political conditions, when as a result of a serious macroeconomic crisis there was a sharp decline in the standard of living of the population. Today, the private sector is still facing a number of difficulties hindering its development. These difficulties are associated with the lack of financial resources necessary to give impetus to the large-scale growth of private enterprise. (Kantarbayeva A.K, 2007)

According to a World Bank survey, Kazakhstan is in 80th place in the world in terms of ease of doing business. The republic clearly has the potential to improve relations between the government and entrepreneurs.

Compared to the previous year, there was an improvement in four components (licensing, obtaining a loan, registration of property, closing of a business), in five components (opening a new business, hiring employees, protecting investor rights, paying taxes, regulating foreign trade) - deterioration, and one position (contract execution) did not change. According to various NGOs, there are 56 supervisory authorities in Kazakhstan. "This burden is unbearable for business," said Zaur Abdiraman, USAID Deputy Director of Business Environment Improvement (BEI). "The activities of all these bodies significantly reduce business activity." According to monitoring carried out by the Almaty Association of Entrepreneurs, 156 administrative barriers were identified in the legislative framework of the republic regarding small and medium-sized businesses. In May 2008, the Ministry of Justice sent a letter to the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan, which justified the need to amend the legislation governing the activities of legal entities in the country. This document expressly states that "the current licensing system in Kazakhstan causes relatively high financial and time costs." In addition, those activities that do not meet the basic criteria for licensing and, therefore, should not be licensed, fall under licensing.

In Kazakhstan, the licensing system is regulated by forty legislative acts, according to a letter from the Ministry of Justice. At the same time, licensing is carried out by twenty-one state bodies. In general, from April 1995 to 2006, 56 amendments and additions were made to the Law "On Licensing", which were mainly aimed at increasing the number of licensed activities. So, as of January 1, 2005, 133 species and 728 subspecies were identified. In addition, often there is an actual duplication of licensing with a number of other authorization procedures (authorization, conclusion, approval). What specific damage is caused by barriers, all of the leaders of the companies cannot determine for sure, since such an analysis is very difficult to conduct. First of all, this is lost profits, increased costs for staff who are forced to be distracted by working with inspectors, the time spent

on agreeing on various issues and, of course, bribes to inspectors. According to the president of the Almaty Association of Entrepreneurs, Viktor Yambaev, each administrative barrier for a business entity turns into a corruption scheme as a result. Meanwhile, the concept of an administrative barrier has not been defined in Kazakhstan, although everyone uses this term, everyone understands it in their own way. This often leads to misunderstanding of the problem by various parties to the dialogue. For an entrepreneur, barriers are what interfere him from working. In my understanding, a barrier is a norm of legislation introduced to regulate or control the activities of an entrepreneur that is used excessively. In the understanding of the official, certain provisions of the law are not barriers, but measures of control over the activities of enterprises. The reasons for this attitude to business by the state may be several factors. According to Mr. Yambaev, officials have developed a consumer attitude to business. This leads to the fact that government agencies actually "trade in licenses". Transparency Kazakhstan Fund Executive Director Sergei Zlotnikov believes that a state lulled by high oil and metal prices underestimates the role of small and medium-sized businesses in shaping the national economy.

If the government does not go towards business, then the business buys what it needs. It was found out that 52% of companies primarily seek high profits and at the same time do not hesitate to violate the law. Business needs to develop somehow, and if the legal path is closed to it, it goes illegal. Therefore, the government must timely find such problem points and see if it makes sense to put up barriers. If we act on just such a scheme, corruption will become less. Moreover, a targeted search for places, where corruption is more common can help the government reduce barriers. By analyzing the list of activities to licensing, it is clear that they are usually duplicated by mandatory certification, standardization, accreditation, certification and qualification exams. It is necessary to review the entire licensing system for regulating entrepreneurial activity in order to exclude duplication of various types of permits.

Conclusions:

The requirements of the country's leadership to reduce the number of barriers and facilitate the work of entrepreneurs sound regularly. But the cart, in fact, is still there, because the main thing has not been done: the procedure for communication between business and government bodies remains extremely complicated, and paying taxes is still not profitable. If the government really reduces the number of administrative barriers, this will be followed not only by an improvement in the business climate in the country, but also a decrease in the shadow economy, which will give an additional increase in the tax base. And according to some estimates, the shadow economy in Kazakhstan occupies from 40% to 70% of the country's total GDP. However, one should hardly expect any serious changes in the near future, since the Tax Committee itself is constantly in fever from scandals. Now almost all the leadership of the committee has resigned. And this is not a matter of personalities, but the essence of the system. However, it is necessary to change the main emphasis of the work of tax services - the bulk of taxes collected in the top 50 countries, that we want to be included in, comes from citizens of these states. In Kazakhstan, by contrast, taxes come from enterprises. I think that if we pay all taxes, business in Kazakhstan will not bring any profit. Kazakhstan needs to use the experience of the countries of the European community. Their legislation is simplified and closer to reality. Each ministry has created a special committee that monitors how changes in legislation affect the volume of material and time costs of a business.

References:

1. Kantarbayeva A.K, "Breaking down administrative barriers to entrepreneurship in Kazakhstan",2007 [https://www.researchgate.net/publication/279997071_Ustranenie_administrativnyh_barerov_prepatstvuisih_razvitiu_c_astnogo_predprinimatelstva_v_Kazahstane]
2. World Bank official website: [https://data.worldbank.org/country/kazakhstan]
3. David B. Audretsch, Max Keilbach, Erik E. Lehmann, Entrepreneurship and Economic Growth, 2018. [Electronic resource: https://www.researchgate.net/publication/227466877_Entrepreneurship_and_Economic_Growth]

IMPLEMENTATION OF THE PROJECTS OF THE «RUKHANI ZHANGYRU» PROGRAM

*Abdybekov A.
Al-Farabi Kazakh National University,
Higher School of Economics and Business
Project Management, 2 year*

*Scientific supervisor: Nurseytova G.B.
c.e.s., associate Professor*

«I am convinced that the large-scale transformations that we have begun must be accompanied by the anticipatory modernization of public consciousness. It will not only complement political and economic modernization - it will be their core». (N.A. Nazarbayev, “A look into the future: the modernization of public consciousness”)

The Rukhani Zhagyru program was developed on the basis of the provisions of the Head of State's article “Looking into the Future: Modernization of Public Consciousness”, which was published on April 12, 2017. It outlines the main goal of the nation for a new historical period: to preserve and increase spiritual and cultural values, to enter 30 developed countries of the world. The program provides for several projects aimed at achieving these goals.

To implement the program of modernization of public consciousness, an action plan was developed and approved by order of the Head of the Presidential Administration of the Republic of Kazakhstan dated April 2017, in which 52 events are scheduled.

For the implementation of the program until 2022, 54 billion tenge (more than \$ 160 million) are provided from the budget (Figure 1).

West-Kazakhstan region	<ul style="list-style-type: none"> • 20 projects • 113 subprojects • 7.721 billion tenge allocated
Kostanay region	<ul style="list-style-type: none"> • 38 projects • 419 events • 12.3 billion tenge allocated
Karaganda region	<ul style="list-style-type: none"> • 430 projects • 12.3 billion tenge allocated
South Kazakhstan region	<ul style="list-style-type: none"> • 3200 events • 16.2 billion tenge allocated

Figure 1. The Rukhani Zhagyru program’s plan

The selection of projects and activities under the criteria of the program is carried out by local expert councils from officials.

The Rukhani Zhangyru program consists of six subprograms: Tugan Zher, sacred geography, modern Kazakhstani culture, translation of 100 leading textbooks, 100 new faces and transition to Latin.

Special Projects	Subprogram “Education and knowledge”	Subprogram "Atameken"	Subprogram "Rukhani Kazyna"	Subprogram “Information Wave”
Tugan Jer	4 projects	2 projects	2 projects	1 project - Information support of the program “Ruhani Zhangyru”
Sacred geography	Tasks of other Base Projects	Tasks of other Base Projects	3 projects	
Kazakh culture in the modern world	Tasks of other Base Projects	Tasks of other Base Projects	1 projects	
100 new textbooks	1 projects	-	Tasks of other Base Projects	
100 new faces	1 projects	Tasks of other Base Projects	Tasks of other Base Projects	1 проект – 100 НОВЫХ ЛИЦ
Translation of the Kazakh language into Latin graphics	1 projects	-	Tasks of other Base Projects	Tasks of other Base Projects

Table 1. Subprograms, special projects and basic projects

One of the key projects of the program was the special project Tugan Jer, implemented throughout the country. Within the framework of this project, measures have been taken to support socially vulnerable segments of the population, assistance in employment, protection of historical and cultural heritage, construction and repair of infrastructure facilities, and modern school equipment.

As part of the project, in 2017, with the support of philanthropists, about 700 objects worth 51 billion tenge were built and repaired. More than 1700 patrons took part in this work. In the first quarter of 2018, the amount of attracted funds of patrons amounted to about 4 billion tenge.

In general, the implementation of all areas of modernization takes into account the needs of society, with the active involvement of the scientific and expert community, representatives of civil society, and youth. The program of modernization of public consciousness made it possible to consolidate society, unite the intelligentsia, youth, representatives of all walks of life around the ideas proclaimed by the Head of State.

References:

1. Kairat Zhandybaev. Modernization of public consciousness: Realization of the projects “Ruhani Jangyru”// URL: <https://strategy2050.kz/ru/news/51262/>

2. Nazarbayev N.A. A look into the future: the modernization of public consciousness // URL: www.akorda.kz

3. Materials of the seminar “System approach for implementation of the program “Rukhani Jazhyru”

ТҰРҒЫН ҮЙМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫНЫҢ РОЛІ

*Алмирекова Е.М.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Мемлекеттік және жергілікті басқару,
I -курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Аширбекова Л. Ж.
э.ғ.к., аға оқытушы*

Кез келген елдің өркендеуі көп жағдайда алыс қалалар, ауылдар арасындағы коммуникациялардың тармақтылығы, сондай-ақ инфрақұрылымның даму дәрежесіне байланысты. Осындай өзгерістерге ықпал ететін негізгі фактор – экономиканың негізгі ұяшықтарының бірі саналатын жақсы ұйымдастырылған құрылыс қызметі болып табылады. Жалпы ішкі өнім көрсеткіші сияқты маңызды көрсеткішті қалыптастыруда да құрылыс маңызды рөл атқарады. Жеке меншік басым болған кезеңде басқарудың дұрыс таңдалған саясаты, құрылыстың мұқтаж секторларын қолдау, барабар және өзекті нормативтік-құқықтық актілерді, қаулыларды қабылдау- экономиканың талданатын секторының жаңа деңгейге шығуына ықпал ететін мемлекеттің бас міндеті .

Тұрғын үй жағдайын оңтайландыру, жақсарту- Қазақстан халқының басым қажеттіліктерінің бірі болып есептелінген және солай болып қала береді. Баспанамен қамтамасыз ету мүмкіндігі тікелей тұрғын үй құрылысының дамуы мен қарқынына байланысты. Экономикалық тұрғыдан, құрылыс саласы дегеніміз - өндірістік және өндірістік емес мақсаттар негізінде құрылатын материалдық-техникалық –өндірісінің негізгі қоры: ғимараттар, құрылыстар және олардың кешендері.

"Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы" Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 16 шілдедегі № 242 Заңы құрылысқа байланысты қатынастарды реттейтін негізгі Заң болып табылады. Бұдан басқа, мемлекеттік реттеу сәулет, қала құрылысы және құрылыс саласындағы нормативтік құжаттар жүйесімен қамтамасыз етіледі .

Құрылыс – қазіргі уақытта маңызды және белсенді дамып келе жатқан Қазақстан Республикасының салаларының бірі. Құрылыс кешені мемлекеттің және жекелеген аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуына және елдегі ішкі-саяси тұрақтылықты қолдаудың негізі. Құрылыс кешені жалпы ел экономикасына үлкен әсерін тигізеді, сонымен қатар әлеуметтік сала үшін де маңызды. Құрылыстың басқа салалардан ерекшеленетін өзіндік ерекшелігі- құрылысты ұйымдастырудың және басқарудың нақты формаларына қажеттіліктің болуы. Бұл-құрылыс нысандарының қайталанбастығы, стационарлық сипат, құрылыс процесіне қатысушылардың көптүрлілігі, капиталдың баяу айналымы және тәуекелдің жоғары дәрежесі. [1]

1991-1999 жылдар аралығында дағдарыс және Қазақстанда тұрғын үй құрылысын қаржыландыруға мемлекеттің қатысуының күрт қысқаруы салдарынан тұрғын үй құрылысының айтарлықтай құлдырауы байқалды. Осы кезеңде пайдалануға берілетін тұрғын үйдің жыл сайынғы көлемі 1991 жылғы 6,13 млн.м²-ден 1999 жылы 1,11 млн. м²-ге дейін (1991 жылғы деңгейден 18%) төмендеді. 2000 жылдан бастап тұрғын үй құрылысының көлемі жеке құрылыс салушылардың көп пәтерлі үйлер құрылысын салудан және жеке құрылыс салушылардың тұрғын үйлер салуының есебінен ұлғая бастады. Бірақ 2006 жылға дейін жыл сайынғы тұрғын үйді іске қосу көлемі 1991 жылғы деңгейден төмен болды. Статистикалық деректер бойынша 2006-2013 жылдар кезеңінде жыл сайын пайдалануға 6,2-6,8 млн. м² тұрғын үй іске қосылды, бұл 1991 жылғы деңгейден 2-12% жоғары. Тұрғын үйді іске қосу көлемі 2014 және 2015 жылдары айтарлықтай өсті, тиісінше жылына 7,5 млн.м² және 8,9 млн. м² тұрғын үйді құрады.

"Нұрлы жер" бағдарламасымен 2020 жылға қарай халықтың тұрғын үймен қамтамасыз етілуін 22 м2 дейін арттыру көзделіп отыр. Тұрғын үймен қамтамасыз етудің осындай деңгейі мен Қазақстан халқының болжамды саны сақталған жағдайда 2031 жылға қарай – 24 млн. адам 2016-2030 жылдар кезеңінде жыл сайын орта есеппен кемінде 2 млн. м2 тұрғын үйді пайдалануға беру қажет.

Өнеркәсіптік және азаматтық құрылыс сапасына қойылатын заманауи талаптар ғимараттар мен құрылыстардың жаңа және тиімді құрылысқа сәйкес келетін материалдардың қолданылуын талап етеді. Осыған байланысты Үкімет маңызды салалық бағдарламаларды қабылдайды, олар құрылыс пен ТКШ-да жүйелі қайта құруларды қамтамасыз етуі тиіс. Тұрғын үй - экономикалық өсудің қуатты факторы. Тұрғын үй құрылысы қызметінің тиімділігіне отандық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі тәуелді. Тұрғын үй тиімді, экономикалық мүмкін және әлеуметтік маңызды деп саналатын инвестициялық аймақ. Әлеуметтік бағдарланған нарықтық экономика көрінісінде тұрғын үй қорының дамуы Ұлттың өмір сүру деңгейін сақтау мен жақсартудың сәтті шешімі және халықтың өмір сүру жағдайының, өркениетінің, әл-ауқатының айқын көріністерінің бірі болып табылады.

Тек тұрғын үймен қамтамасыз етілген халық қана қарқынды жұмыс істеуге, оқуға, материалдық және әлеуметтік әл-ауқатын жақсартуда жетістікке жетуге дайын. Құрылыс саласындағы тұрақтылық өз кезегінде әлеуметтік саланы жаңғыртуға, халықтың тұрмыс жағдайын жақсартуға, баспанамен қамтамасыз етуге оң әсерін тигізеді. [2]

Тәуелсіздік жылдарында Қазақстанда 141 млн шаршы метр тұрғын үй салынды. Мемлекет елімізде тұрғын үй құрылысын дамытудың бірыңғай моделін әзірлеуде, оның негізгі қағидаты — тұрғын үйдің қолжетімділігін, әсіресе халықтың әлеуметтік әлсіз топтары үшін арттыру. Қазақстанның Тұңғыш Президенті — Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев тұрғындардың өмір сүру жағдайларын жақсарту және қолжетімді мүмкіндіктер жасау мақсатында тұрғын үй ипотекасының қолжетімділігін арттыруға мүмкіндік берген ипотекалық несиелендірудің жаңа бағдарламаларын енгізуге бастамашы болды.

2019 жылы Елбасының бастамасы бойынша жеңілдік мөлшерлемесі 2% және бастапқы жарнасы 10% болатын «Бақытты Отбасы» жаңа бағдарламасы іске қосылды. Жыл соңына дейін кемінде 6 мың отбасы осы бағдарлама аясында тұрғын үй ала алады. Бірінші кезекте, көп балалы отбасылар мен мүгедек балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға басымдық беріледі. 2020 жылдан бастап осындай 10 мың отбасы жыл сайын баспанамен қамтылатын болады. Мемлекет 2022 жылға қарай осы мақсаттарға сәйкес 240 млрд теңгеден астам қаражат бөледі. Үкімет жыл соңына дейін жалдамалы пәтерлерге, сондай-ақ «Бақытты отбасы» бағдарламасы бойынша жеңілдетілген баспана заемін алуға кезекте тұрғандарды есепке алудың ұлттық бірыңғай жүйесін құруы керек.

2020 жылы Алматыда 3810 отбасы баспанамен қамтамасыз етіледі деп жоспарлануда. Олардың көпшілігі - бюджет саласының қызметкерлері және халықтың әлеуметтік әлсіз топтары. Соңғы мәліметтер бойынша, бүгінгі таңда 25 533 адам баспана кезегінде тұр. Оның ішінде 10 мыңға жуығы - бюджеттік ұйымдардың қызметкерлері, 11,8 мыңы - халықтың әлеуметтік осал топтары. Осыны ескере отырып, кезекте тұрған адамдарды баспанамен қамтамасыз ету басты міндеттердің бірі болып табылады, деп хабарлады тұрғын үй саясаты басқармасы бастығының орынбасары Мейіржан Отыншиев баспасөз мәслихатында. «Ашықтықты қамтамасыз ету үшін тұрғын үй жүйесі толығымен электрондық үкімет сайтына көшірілді. Енді ЭЦҚ кез келген кезек кезекпен қарауға болады. Сондай-ақ, тұрғын үй бөлу жөніндегі тұрақты комиссия жұмыс істейді, оның құрамына азаматтық қоғам, қоғамдық кеңес және БАҚ өкілдері кіреді. Осылайша, бүгінде тұрғын үйді тарату процестерін цифрландыру толығымен аяқталды», - деп түйіндеді Мейіржан Отыншиев.

«Қолжетімді баспана-2020» бағдарламасы бойынша 2012 жылдан 2020 жылға дейін пайдалануға берілген жалпы тұрғын үй ауданының көлемі 69050,0 мың шаршы метрді құрайды. Келесі диаграммада 2012-2020 жылдар аралығындағы берілген тұрғын үй ауданының көлемі көрсетілген.

Көрсеткіштерге назар аударатын болсақ, 2012 жылдан 2020 жылға дейін салынған тұрғын үй аумағының көлемі 1,5 % артқанын байқаймыз. Бюджеттен шығын қажеттілігі: 2 000 743,0 млн. теңге, оның ішінде: 2012 жылы - 144 328,4 млн. теңге, 2013 жылы - 182 900,0 млн. теңге, 2014 жылы - 266 050,4 млн.теңге, 2015 жылы - 242 467,0 млн.теңге, 2016 жылы - 252 836.1 млн.теңге, 2017 жылы - 218 996.6 млн.теңге, 2018 ж. - 223 252,1 млн.теңге, 2019 жылы - 228 321,6 млн.теңге, 2020 жылы - 241 591.0 млн.теңге, оның ішінде: бюджеттік несие - 435 020,5 млн.теңге, оның ішінде 1. Тұрғын үй құрылыс жинақ жүйесі арқылы сатылатын тұрғын үйді жобалауға, салуға және (немесе) сатып алуға жылдық 0,01% мөлшерінде облыстардың, Астана және Алматы қалаларының ММУ - 402 820,5 млн.теңге, оның ішінде: 2012 жылы - 42 089,4 млн. теңге, 2013 жылы - 34 600,0 млн. теңге, 2014 жылы - 37 582,2 млн. теңге, 2015 жылы - 39 730,0 млн. теңге, 2016 жылы - 43 971,6 млн. теңге, 2017 жылы - 46 199,3 млн. теңге, 2018 жылы - 49 541,0 млн. теңге, 2019 жылы - 52 882,7 млн. теңге, 2020 жылы - 56 224,3 млн теңге.; [3]

Кез келген дамыған мемлекеттердің бірі ретінде әрі әлемдік тенденцияға іліну үшін Қазақстан Республикасында "жасыл" құрылыс үрдісі бүгінгі күні пайда болу кезеңінде: заң жобаларын әзірлеу үшін топырақ дайындалады, ғылыми және ақпараттық база толықтырылып, бейінді мемлекеттік және үкіметтік емес ұйымдардың іргетасы қаланады. Жасыл құрылыс стандарттарын әзірлеу және енгізу Қазақстан үшін өте өзекті, өйткені елде энергия сыйымдылығының үлкен көрсеткіштері бар. Бұл дегеніміз, біз энергетикалық табу, өндіру және беру үшін тым көп қаражат жұмсаймыз. Бұдан басқа, Қазақстан әлемде адам басына шаққанда парниктік газдардың саны бойынша көш бастап тұр. Қазақстанда энерготімді жасыл құрылысты дамыту осы көрсеткіштерді айтарлықтай жақсартуға көмектеседі. "Жасыл" құрылысты дамытудың қазіргі проблемалары мемлекеттік деңгейде-әртүрлі инстанциялар мен заңнамалық базаны құрумен қатар, жеке тәртіппен – қажетті ресурстарды тарту арқылы жүзеге асырылады. Үкімет бүгінгі таңда "энергия үнемдеу 2020" елді дамыту бағдарламасы және Президенттің бастамасы – "Жасыл көпір" серіктестік бағдарламасы шеңберінде осы бағытты белсенді қолдайды, бұдан басқа, құрылыстың осы сегментін дамыту бойынша жауапты органдар тағайындалды. Жеке компания өз ресурстары мен шетелдік кеңесшілердің тәжірибесін пайдаланады. Қазақстанда "жасыл" құрылысқа деген

сұраныс, әрине, уақыт өте келе тек қана өседі, бұл талаптарға сәйкес келетін ғимараттардың көп санының пайда болуын қамтамасыз етеді. [4]

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 21 маусымдағы № 821 қаулысы " Қолжетімді тұрғын үй -2020" бағдарламасын бекіту туралы
2. Куатбекова А. А. Строительство в Республике Казахстан. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://group-global.org/ru/publication/3199-stroitelstvo-v-respublike-kazahstan/> (дата обращения: 30.10.2016).
3. <http://adilet.zan.kz>
4. Молодой и «зеленый» // Forbes Kazakhstan. [Электронды ресурс]

МОНО ЖӘНЕ ШАҒЫН ҚАЛАЛАРДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

*Асанова Г. Б.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ӘжБЖМ
Мемлекеттік және жергілікті басқару
мамандығының I курс доктранты*

*Ғылыми жетекші: Нұрсейтова Г.Б
э.ғ.к., аға оқытушы*

Мемлекеттің саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайында, халқы 50 мың адамнан аз, шағын қалалар маңызды орын алады. Шағын қалаларда халықтың 10%ы тұрады және экономиканың түрлі салаларын дамыту үстінде. Бұл қалалардың көпшілігі белгілі мәдени, білім беру және сауықтыру орталықтарының рөлін атқарады.

Көптеген шағын қалалардың әлеуметтік-экономикалық жағдайының мәселелері мен себептерін шартты түрде үш топқа бөлуге болады: бұл жалпы мәселелер (аумақтық-салалық); салалық сипаттағы мәселелер (шаруашылық субъектілерінің мәселелері); аумақтық мәселелер.

Әлемнің көптеген елдерінде шағын қалалардың мәселелері өзекті болып отыр. Шет елдердің тәжірибесін ішкі жағдайларға бейімдеу, шағын қалалар мен оларды дамыту мәселелерін шешудің тұжырымдамасын жасау, жағдайдан шығудың жолы ретінде қарастырамыз.

Ресей тәжірибесі:

Ресейдің саяси, әлеуметтік-экономикалық және мәдени өмірінде шағын және орта қалалар ерекше орын алады. Жұмыс істеуші 15 мың муниципалитеттің ішінде шағын және орта қалалар біршама үлесті құрайды. Ресейде халқы 50 мың адамға дейін жететін 750-ге жуық шағын қала бар. Бұл елдегі барлық қалалардың төрттен үш бөлігін құрап отыр [1].

Аймақтың тұрақты дамуы көп жағдайда қоныстану жүйесінің тұрақтылығына байланысты. Қазіргі кезде аймақтың экономикалық қызметтері санының артуы байқалады, бұл әлеуметтік-экономикалық әл-ауқаттың деңгейін анықтайтын шағын қалалар мен әкімшілік аудандардың экономикасына қойылатын талаптардың автоматты түрде артуына әкеледі. Шағын қалаларға инвестиция тарту, аймақтың белсенді дамуына, инфра-құрылымның дамуына, шағын қалалардың әлеуметтік-экономикалық дамуын жақсартуға ықпал етеді. Ресейдің шағын қалаларына инвестициялар тарту арқылы қалалардың бәсекеге қабілеттілігін арттырып отыр. Шағын қалалардың меншікті инвестициялық әлеуетінің жеткіліксіздігі, сыртқы инвестициялық ресурстарға қажеттілікті арттырып отыр [2].

Жапон тәжірибесі:

Жапонияда шағын қалаларды басқарудағы ерекшелік кәсіпорындар мен жергілікті биліктің тығыз ынтымақтастығы. Барлық шаралар жаңа жұмыс орындарын өкрузға бағытталған:

- қызметкерлердің бір бөлігінің көршілес қалалардағы сол компанияның еншілес кәсіпорындарында қызмет етуі;

- шағын инновациялық кәсіпорындардың дамуына ықпал ету үшін бірқатар инновациялық индустриялар, технопарк және ғылыми-зерттеу орталықтарын құруы;

- аймақтарды қолдау бағдарламасы бойынша аймақтарға жаңа компанияларды, инвесторларды тарту барысында жергілікті билік тарапынан жеңілдіктер беруі [3].

Жапонияда шағын қалалар ел экономикасының дамуында маңызды рөл атқарып отыр. Соғыстан кейінгі жылдардағы қалалар санының ең көп өсуі 10 мыңнан 100 мың адамға дейінгі қалаларда болды. Шағын қалалар жаңа өндірістік нысандарының негізгі орны болып табылады. Шағын қалалар ірі қалалардағы кәсіпорындардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын шеберханалар мен көмекші кәсіпорындардың орны ретінде қызмет етеді. Сонымен қатар, бұл қалалар жақын орналасқан ірі қалаларды жұмыс күшімен қамтамасыз етеді. Өзгеде дамыту жоспарланған аймақтарда, шағын қалалар ұлттық табысты екі еселеу жоспарына сәйкес, осы аумақтарда экономикалық дамудың орталықтарына айналып отыр. Бұл қалалардың дамуын ынталандыру мақстында үкіметтен несиелік және салықтық жеңілдіктер беру арқылы қолдау көрсетіледі.

Франция тәжірибесі:

Францияда жеңілдетілген салық салу жүйесі шағын елді мекендердің немесе белгілі бір қызмет түрлерінің әлеуметтік-экономикалық дамуын ынталандыру үшін кеңінен қолданылады. Негізгі салықтық жеңілдіктер орталық үкімет деңгейінде енгізіліп отырады, сондай-ақ жергілікті атқарушы органдары тарапынан да белгілеуге құқылы. Мысалы, жергілікті аймаққа әртүрлі өндірістерді тарту, құрылысты екі жыл ішінде кеңейту мақсатында жаңа ғимараттар, қайта жаңғыртылған және кеңейтілген ғимараттар салықтан толығымен босатылған [4].

Францияда жаңа кәсіпорындарға жер беру мәселесін шешетін арнайы жер бөлімі құрылған. Сондай-ақ, шағын қалаларда жаңа технологиялар негізінде қызмет атқаратын компанияларға мемлекет тарапынан қолдаулар көрсетіледі. Францияда мемлекет әрбір нақты аймақта, оның ішінде шағын қалаларды басқару тұрғысынан 10-20 жылға дамуды міндетті түрде жоспарлап отырады.

Ұлыбритания тәжірибесі:

Англияның тәжірибесі инфрақұрылымдық сипатта. Білім деңгейін арттыру саласындағы жобалар да маңызды орынға ие. Ұлыбританияда кәсіпорындарды жаңа технологиялар негізінде құру ғана емес, сонымен қатар инфрақұрылымды қалпына келтіру, яғни осы кәсіпорындардың жұмысшылары үшін тұрғын үй салу туралы шешім қабылданып отырады. Халықтың көші-қонысын арттыру үшін жаңа көлік байланыстары пайда болды. Германиядағы және Англиядағы шағын қаланы бір бағытта бағдарлау мақсатында, бір сағат ішінде басқа қалаға жетуге мүмкіндік беретін арнайы көлік желісі құрылғандығымен ерекшеленеді.

Англияда кешенді қала жоспарларын құруға және жүзеге асыруға көмектесетін аймақтық даму корпорациялары қызмет етеді. Шағын қалалардың аумағында on-line режимде тартымды инвестициялық климатты қалыптастыру үшін, федералды және салық органдарының өкілдері құрылған. Өкілеттіктер инвесторларды мүмкіндігінше тез және тиімді тарту үшін қалалық құрылыс корпорациялары деңгейінде бірлесіп қызмет атқарады [5].

Шағын қалалардың тұрақты экономикалық базасын қамтамасыз ету және оларды дамыту мәселелерін шешудегі Ұлыбритания мен Францияның тәжірибесін талдау салық салу, жергілікті бюджетті қалыптастыру, несие беру, мемлекеттік субсидиялар саласында экономикалық және құқықтық реттеуді қамтамасыз ететін кешенді және ауқымды ойластырылған шаралар жүйесінің бар екендігін көрсетіп отыр.

Бұл жүйенің өзіне тән келесідей белгілері бар:

– мемлекеттің белсенді рөлі (қалаларды дамыту бойынша мемлекеттік бағдарламалар, дотациялар мен субсидиялар)

– жеке меншікті капиталды қажетті қалалар мен аудандарға тартуға көмектесетін әртүрлі салықтық, несиелік және басқа да жеңілдіктердің болуы;

– жергілікті меншікті және жерлерді табыс көзі ретінде пайдаланудың мол тәжірибесі;

– субсидиялардың еркін таратылу бағдарламалары және т.б.

Соңғы уақытта дамушы елдерде шағын қалаларды дамыту мәселелері маңызды бола түсуде, себебі қала халқының бірнеше ірі орталықтарда шоғырланып, мемлекет тарапынан ретелмеуі, әлеуметтік-экономикалық жағдайдың төмендеуіне алып келеді [4].

Ұлыбритания, Франция және Жапонияның тәжірибесінде шағын қалаларда өндіргіш күштерді орналастыруды ынталандыратын, халық көп шоғырланған аудандарда және өнеркәсіптік нысандарда жаңа өнеркәсіптік құрылысты шектейтін және кейде мүлдем тыйым салатын заңдар қабылданған. АҚШ, Франция және Жапонияда аймақтарды дамыту бойынша ұзақ мерзімді жиырма және отыз жылдық бағдарламалар жасалып, жүзеге асырылып отыр. Бұл бағдарламала, мемлекет қаражаты есебінен қаржыландырылады, жекелеген өңірлерде, еркімен жұмыс істейтін шағын және орта қалалардың дамуын ынталандыру шаралары, атап айтқанда оларда өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылым құру көзделген. Прогрессивті салаларды қоса алғанда, осы қалаларға өнеркәсіптік кәсіпорындарды орналастыру үшін қолайлы жағдайлар қарастырылған [6].

Шағын қала – бұл аймақтың құрылымдық элементінің бірі. Аймақтың даму деңгейі оның құрамына кіретін шағын қалалардың даму деңгейіне тікелей байланысты. Қалалардың экономикалық әл-ауқатын арттыру, шағын қалалардағы кәсіпкерлік және жалпы кәсіпкерлік қызметті дамыту үшін, сондай-ақ оларды жаңарту және дамыту үшін қаржы көздерін кеңейту және тұрақтандыру үшін негіз болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. В.И. Клисторин О точности и надежности прогнозов. [Текст] / В.И. Клисторин // Всерос. эконом. журнал. – 2011. – № 12.

2. О.В. Юмаева Повышение инвестиционной привлекательности малых городов РФ - эффективный путь улучшения социально-экономического положения регионов РФ и России в целом // В сборнике «Регионы России: проблемы и перспективы экономического развития». — 2010 — с. 51-55. — URL: <http://bgscience.ru/lib/10689>

3. С.В. Кулай Зарубежный опыт модернизации и реструктуризации экономики моногородов Государственное управление. Электронный вестник Выпуск № 73. Апрель 2019 г.

4. Ю. Н. Талалушкина. Зарубежный опыт организации малых городов. Экономический анализ: теория и практика. 14 (269) – 2012.

5. Ю.Ю. Рассеко Зарубежный опыт развития малых городов. 2013 <http://elib.bsu.by/bitstream>

6. О.В. БОНДАРСКАЯ Систематизация зарубежного опыта развития малых территорий. Социально-экономические явления и процессы. Т. 10, № 5, 2015.

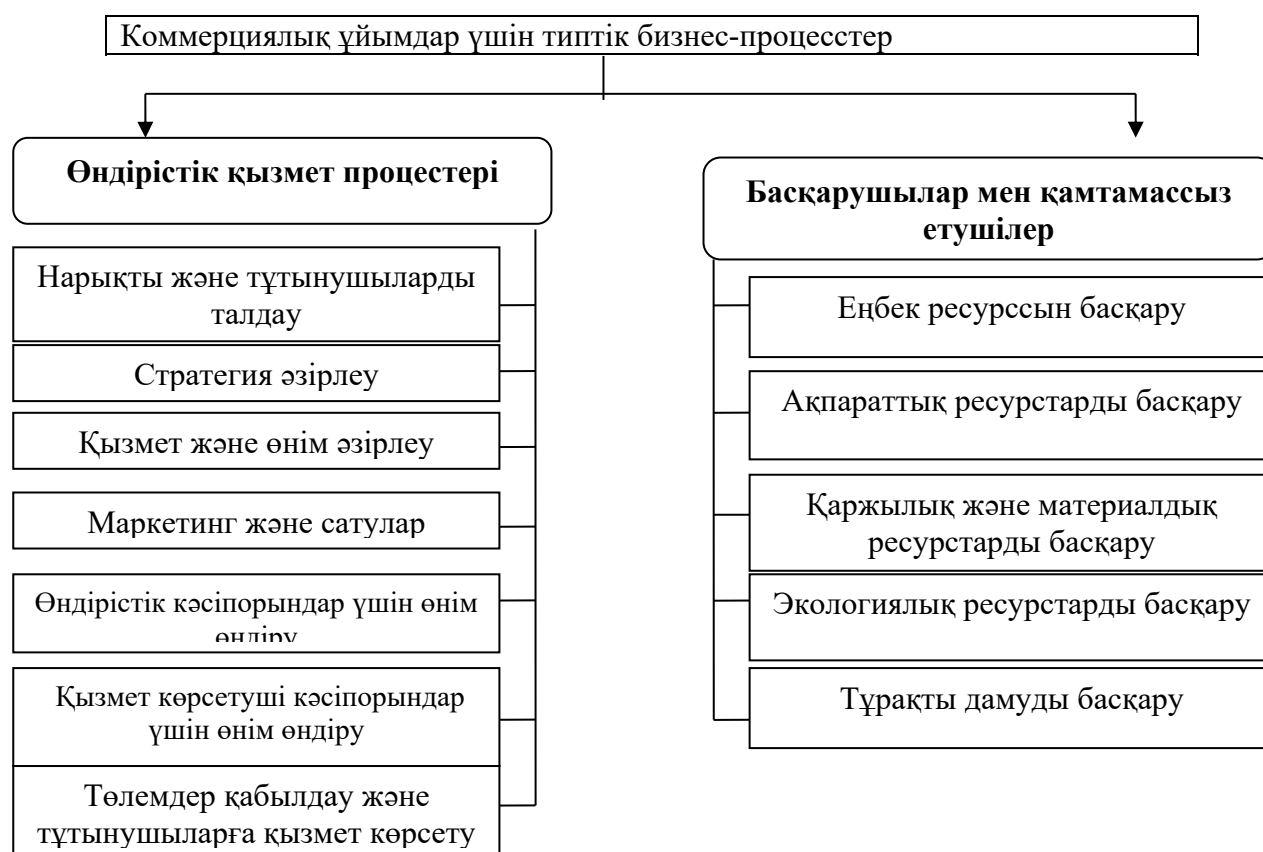
ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАДА ҰЙЫМДЫ БАСҚАРУДЫҢ ЖАҢА МОДЕЛІ: БАСҚАРУШЫЛЫҚ АСПЕКТИЛЕРІ

Асылхан З.А.
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ
Инновациялық менеджмент мамандығының
2 курс магистранты

Ғылыми жетекші: Жатқанбаев Е.Б.
э.ғ.д., профессор

Процесс-бұл ресурстарды қалаған нәтижелерге айналдыратын кез келген операциялық немесе әкімшілік жүйе. Искерлік әдебиетте процесс пен бизнес-үдерістің қарама-қайшы келмейтін, бір-бірін толықтыратын көптеген анықтамалары бар. Ең қарапайым жағдайда процесс – бұл бір адамнан екіншісіне ауысатын жұмыс ағыны, ал неғұрлым күрделі жүйе үшін – бұл бір ұйымдық бірліктен екіншісіне ауысатын жұмыс ағыны.

Бизнес-процесс ұғымына келетін болсақ, өз жұмыстарында Нордсик – кәсіпорын құрылымын процестерге қайта бағдарлау идеясын алғашқы авторларының бірі болып ұсынған болатын. Ол өз еңбектерінде бизнес-процестерді - кәсіпорынның негізгі мақсаттарын (бизнес-мақсаттарды) жүзеге асыруға қызмет ететін және оның қызметінің орталық саласын сипаттайтын ерекше процесс ретінде қарастырады.

Сурет 3. Коммерциялық ұйымдар үшін типтік бизнес-процестер

Бизнес-процесс:

- 1) бизнес- процессті реализациялау технологиясын енгізу;
- 2) бизнес-жүйе құрылымымен;

3) процесі жүзеге асыруды қамтамасыз ететін автоматика жабдығы, жабдықтар, механизмдер және басқа да факторлармен сипатталдаы.

Ұйымды басқару жүйесін цифрландыру ерекшеліктерін талдау

Алдыңғы зерттеу материалдарында көрсетілгендей, «цифрлық трансформация» ұғымының мәніне қатысты және трансформациялық эффектілерді анықтауға деген әртүрлі көзқарастар бар. Цифрлық түрлендірудің форматы, оның жылдамдығы мен әсерлері барлық экономикалық агенттерге бірдей болуы мүмкін, алайда, бірыңғай әдістеме және цифрлық түрлендіру арқылы әлеуметтік-экономикалық жүйелерді қайта құру туралы әмбебап сипаттағы ұсыныстар жиынтығы, цифрландырудың өсіп келе жатқан тенденциясын ескере отырып цифрлық экономикаға өтудің нәтижелігі мен тиімділігі үшін ғылыми негізді құрайды.

Зерттеу нысанын ретінде анықтау әдетте белгілі бір шешуді талап ететін нақты қайшылық, мәселелермен байланысты анықталады. Экономиканы цифрландыру контекстіндегі әлеуметтік-экономикалық жүйелерді цифрлық трансформациялау әдіснамасында зерттеу пәні өзгермелі цифрлық технологияларды енгізу, қалыптастыру және қалыптастыру процестерінің өзара байланысты бірлігін анықтайтын цифрлық кеңістіктегі сандық пайдаланушылардың өзара әрекеттесуін және әлеуметтік-экономикалық жүйенің әрі қарай жұмыс істейтін моделін одан әрі түрлендіруден кейінгі сандық инфрақұрылымдық қызмет бағытын сөзсіз күшейту арқылы ауыстыруды айтамыз.

4.Әлеуметтік-экономикалық жүйелерді цифрлық түрлендіруді зерттеу әдіснамасының келесі элементі - бұл мақсатқа қатысты зерттеу бағытын анықтайтын ғылыми білімнің ракурсы ретінде есептелетін - тәсілдер.

Цифрлық трансформациялаудың негізгі тәсілдері - бұл процесстік, салалық және технологиялық. Цифрлық трансформациялауда процесстік тәсіл әлеуметтік-экономикалық жүйені (кәсіпорынның, ұйымның және т.б.) инновациялық өнім / қызмет прототипін жасау мен өндіруден бастап оны өндіруге, сатуға және сатудан кейінгі қызметке дейінгі кезеңдерді қамтитын құндылықтар тізбегі түрінде ұсынудан басталады. Процесстік тәсіл өндірістік тізбектің кез-келген жеке элементі цифрлық түрлендірудің мүмкін және қол жетімді құралдарын қолдана отырып, «цифрландырылатын» өндіріс процесінің ыдырауын қарастырады.

Әдетте, ұйымдар цифрландыруда бірден үш бағытта өзгертуге ұмтылмайды. Әр компания басқару сипаттамалары мен қызмет сипаттамаларына негізделі отырып цифрлық түрлендіру жолында өз таңдауын жасайды. Кейбір компаниялар клиентті жақсырақ түсінуге және онымен байланыс нүктелерінің көбейтуге ұмтылады (клиент тәжірибесін цифрлық трансформациялау). Басқалары цифрландыру және реинжиниринг арқылы ішкі процестер және қызметкерлердің өнімділігін арттыруды көздейді (өндірістік процестерді цифрлық трансформациялау). Үшіншілері бизнес-модельдер шекарасын өзгертеді, цифрлық өнімдер мен қызмет қосымшаларын жасап, жаңа нарықты дамытып немесе құрады (бизнес-модельдердің цифрлық трансформациясы).

Цифрлық трансформациялаудағы салалық тәсілдің негізі - трансформацияланған жүйенің басқа салалармен салааралық байланысын зерттеу. Салалық тәсілге сәйкес өндірістің цифрлық трансформацияның моделі жоғарыдағы суретте келтірілген.

Цифрлық трансформациялаудың ең перспективті нұсқасы - бизнес-модель және операциялық модельді өзгерту бағыттары болып есептеледі. Алайда, мұнда бірнеше атап өтетін тұстар бар. Компаниялардың бизнес-модельдері ұйымның өз қызметін қалай жүргізетініне, қамтамасыз ететініне назар аударып нарық үшін құндылықты қалыптастырады. Операциялық модельдер ішкі бизнес-процестердің тиімділігіне бағытталған. Қызметтің қолданыстағы моделін өзгерту арқылы трансформациялану цифрлық экономикада өсуді қалайтын компаниялар үшін тәуекелі жоғары екенін атап өткен жөн.

Бизнес моделін түрлендірудегі гибриді тәсілдің сәтті тәжірибесінің мысалы ретінде бес танымал әлемдік компанияларды - Apple, Alphabet, Microsoft, Amazon және Facebook цифрлық платформа негізіндегі бизнес-модельмен жұмыс жасаушы компанияларды айтуға

болады. Бұл аталған компанияларға синергетикалық әсерге қол жеткізуге мүмкіндік беріп, қызметтердің негізгі элементтерін өсу, пайдалылық және нарықтық құн параметрлері бойынша саралауға мүмкіндік беріп «цифрлық экономикада» супер компания болып қалыптасуға мүмкіндік берді. Жеделдету жағдайларына сәйкес келетін цифрлық экономиканың дамуы жағдайында компанияның сәтті бизнес-моделін құру мақсатындасіздің сандық ортаңызды дамыту үшін сізге бірнеше сандық платформаға қосылып қана қоймай, сонымен қатар экожүйелеріңіздің арналары мен мүмкіндіктерін тиімді басқарып, оларды көпжақты жүйелік модельде қолдану қажетцифрлық платформа негізінде іскери өзара әрекеттесу.Әрбір экономикалық секторда ең озық компаниялар цифрлық трансформация жолына түскен цифрлық платформалар негізінде тікелей желілік өзара әрекеттесудің жаңа бизнес-модельдері құрылуда өсіп келе жатқан тұтынушылық сұранысты жақсырақ және жылдам қанағаттандыру, кірістің өсуі мен ұлғаюы, клиенттердің қанағаттануы, бизнестің тиімділігін арттыру, транзакциялық шығындарды азайту есебінен жүйелік өзара әрекеттесудің синергетикалық әсерін арттыру.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Н. Назарбаев. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы.
2. Бабкин А. В., Буркалцова Д. Д., Костень Д. Г. «Формирование цифровой экономики: сущность, особенности, техническое нормирование, проблемы развития». СП- Экономика. В. 10. № 3. С. 9-25. 2017
3. Борисов В. Н., Орлова Т. Г. «Модернизация обрабатывающей промышленности и инвестиционные условия являются основой для устойчивого развития отечественной экономики». 2017
4. Межгосударственный стандарт ГОСТ 9001—2011 «Системы менеджмента качества. Требования». М.: Стандартинформ, 2012.
5. Buonanno P., Montolio D., Vanin P. Does Social Capital Reduce Crime? Journal of Law and Economics. № 52 (1). P. 145–170. 2009.
6. Chakir A., Medromi H., Sayouti A. Actions for data warehouse success. International Journal of Advanced. 2017. № 8 (4). P. 130–133.
7. Dobrynin A.P., Chernykh K.Yu., Kupriyanovsky V.P Digital Economics - various ways to effectively apply technologies. International Journal of Open Information Technologies. 2016 volume 4. pp. 4–11.
8. И. А. Аренков. «Бизнес-модели и цифровые технологии». 2015
9. Епифанов Э.С Атаров Н.З. «Основные этапы развития электронного бизнеса. Региональные вопросы экономики». № 3 (28). 2016.
10. Hinks J. 5 things you should know about Industry. TechRadar. URL: <http://www.techradar.com/news/world-of-tech/future-tech/5things-you-should-know-about-industry> 2017.

FORMING THE FOUNDATIONS OF THE “DIGITAL SILK ROAD”

*Асыр Д. Б.
КазНУ, ВШЭБ
Инновационный менеджмент, 2-курс*

*Научный руководитель: Гималетдинов К.В.
к.э.н., доцент*

The article focuses on the analysis of the innovative component of the Chinese initiative “One Belt, One Road” and its positioning as a “Digital Silk Road”. The Chinese initiative “One Belt, One Road” as its practical implementation demonstrates its new features and peculiarities. The article analyses the practice of introducing new technologies into production in Chinese enterprises, as well as interaction with Russian and Kazakhstan companies. The article is based on the problem-factual principle of presentation of the material using the method of factor analysis of information obtained in the course of economic and statistical data collection and processing. The primary sources used in the present article are mainly the original works of Chinese authors, as well as publications in Russian scientific journals and the media. Electronic commerce, as well as several

new technologies used on the routes of the new silk road like the Internet, artificial intelligence, big data, cloud computing, blockchain, are becoming a basis of new Silk Road. The transition to the digitalisation of the new Silk Road is determined by the significant achievements of China in the development of electronic commerce, artificial intelligence, FinTech. The concept of digitalisation includes the main imperatives of the “Fourth industrial revolution”, which are beginning to be introduced along the routes of the economic belt of the Silk Road.

China “New Silk Initiative ways”(NSIW) initially had no global scale. However, after her presentation, C Jinping in 2013 in Astana, as well as in connection with favorable results of domestic and foreign economic policy in 2014–2017. (primarily related to trade and investment expansion of China) and the first results of the implementation of this initiative are quite clearly manifested its globalist and even messianic character.

The development and implementation of the strategic initiative “belts and paths” began to pass under the slogan of building the "common destiny of mankind" according to Chinese patterns. Following the trends of the "fourth industrial revolution”, the core of which is digital component, "belt and path" receives the characteristic of the "digital silk road" (DSR). DSR is not limited to digital technology, and is also guided by trends "Fourth Industrial Revolution": the development of artificial intelligence, large data, the Internet of things, and industrial Internet, cloud logistics, as well as mobile payments, fintech technologies, etc. Not the proven tools of economic expansion are also being discounted: creating free trade zones, the construction and use of the latest transport logistics infrastructure.

During the development of e-commerce in China powerful international Internet companies appear that control colossal volumes of various goods sold around the world, including on the “belt and track” routes. Among them stand out such world giants as Alibaba, Tencent, JDcom, etc. So, JDcom is the third company in the world by revenue, second only to Amazon and Google, but far ahead of Facebook. The general strategy for the development of e-commerce includes the creation of platforms for cross-border e-commerce, as well as the development of Chinese based manufacturing cloud logistics and Internet finance specializations. A critical role in this regard should play the development of "Internet +". In the Chinese interpretation, “Internet +” should integrate into modern production, mobile and cloud technologies, the Internet of things technology and the processing of a large amount of information. In general, "Internet +" is aimed at online and digitalization of existing production. Silk Road Digitalization Does Not Go only through electronic international trade and its logistics component, but also in a number of other areas, in particular in the field of the Internet of things (IoT), artificial intelligence (AI). Accumulated skills and resources these technologies in China are also the basis foreign expansion.

EES countries are considering initiative to form China a possible tool in implementing national strategies for building a digital economy, in particular, “Clean Society” in Kyrgyzstan, the state program for the development of the digital economy and the information society in the Republic of Belarus.

Summing up the consideration of the initiative of China on the implementation of the project "digital silk ways ”, the following points should be highlighted:

1. China consciously and systematically invests into the information infrastructure and follows the strategy of digitalization of its economy. The country clearly understands that the next decade will be the time to receive results from the advances of the “fourth industrial revolution”, when the share and role of the digital economy grows factor of. And the country that will succeed on in this direction, will be among the world leaders. DSR as a form of implementation of the initiative "Belts and Ways" involves digitalization of all significant elements of its structure. DSR is a comprehensive transformation program "Belts and the way "into an intelligent network through exchange of knowledge, technology, culture. In this regard, DSR can be considered as a specific segment of global digital economics.
2. DSR is a strategic initiative, having its own internal and external component. The internal content of the initiative (as well as external) is based on a common strategy development: turning

China into innovative advanced state, including on the basis of imperatives of the “fourth industrial revolution”, with the total digitalization of the economy and society.

3. The greatest development in the implementation of the initiative of the DSR in its external aspect has received cross-border e-commerce. China's trade expansion has been pronounced digital face. The country's export potential puts on “digital clothes”. Exactly in e-commerce, new digital solutions based on the technology of "industry 4.0".

4. DSR is not just a technological vector, including the digitization of new routes the Silk Road, and the strategy and tactics of modernizing the Chinese economy on innovative principles of the "fourth industrial revolution". Digital Modernization of the Chinese Economy - this is the “digital silk road” - a new stage in nationwide modernization.

DSR - a new challenge for the economy of the Kazakhstan and the Eurasian Union. The initiative requires a creative response in the spirit of the “fourth industrial revolution”. She makes her adjustments into the outlined basics of pairing strategy EES projects. As part of the implementation national project "digital economy" is necessary take due account and use positive charge of Chinese developers and implementers of the Digital Silk Road. DSR should not be one-way movement.

References

1. Gabuev A. Good riddance Silk Road. Vedomosti. 04.09.2018. (In Russ.).
2. One belt, one road. Survey based on Big Data 2018. Chen Raobi, ed., Shanshu yinshuaguan chubansha, Beijing; 2017.
3. Jing Tu. China changed by reform. China. 2018;(12):22–24.
4. Kholyavko A. Federal customs service speaks Chinese now. Vedomosti. 24.12.2018.
5. Jiang Xiaobin, Cao Peng. Survey on digital trade development in the region of Silk Road economical belt in 2017. One Belt, One Road 2.0. China in the conditions of Silk Road new structure. Lin Yifu, ed. Zhejiang daxue chubanshe, Hangzhou; 2018.
6. Volkov V. Marker will grow by inertia. Kommersant. 12.04.2018. (In Russ.).
7. Schnurenko N.I. Long batch in playing Weiqi. Expert. 2018;(50):46–49. (In Russ.).
8. Novy V. China Baoli calls Yota Phone. Kommersant. 26.06.2018. (In Russ.).
9. Akizhanov S. Linking “Digital Kazakhstan” and the “Digital Silk Road” was discussed in Beijing. URL: http://www.inform.kz/ru/sopryazhenie-cifrovogo-kazahstana-i-cifrovogo-shelkovogo-puti-obsudili-vpekinge_a3125476 (In Russ.).
10. Novy V., Skorlygina N. Platon will show the way to China. Kommersant. 01.03.2019. (In Russ.).

МЕМЛЕКЕТТІК СЕКТОРДАҒЫ ЦИФРАНДЫРУДЫ ЖЕТІЛДІРУ

*Ауез Б.Е.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ,
Мемлекеттік және жергілікті басқару,
I-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Тұмбай Ж.О.
э.ғ.к., доцент*

Цифрлық экономика-бұл Интернет, сондай-ақ мобильді және сенсорлық желілер сияқты платформалар арқылы іске асырылатын экономикалық және әлеуметтік іс-шаралардың жаһандық желісі. Шын мәнінде, бұл Интернетке қол жеткізу мүмкіндіктеріне негізделген экономика моделі. Ал бұл еңбек өнімділігін, компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, өндіріс шығындарын азайту мүмкіндіктері. Сандық экономика дәуірінде адамның қажеттілігі әлдеқайда жақсы қанағаттануы мүмкін. Цифрлық экономиканың табысты жұмыс істеуі үшін үш элемент қажет – инфрақұрылым (Интернетке кіру, БҚ, телекоммуникация), электрондық бизнес (компьютерлік желілер арқылы шаруашылық қызметті жүргізу), электрондық коммерция (интернет арқылы тауарларды дистрибуциялау).

Жеке және мемлекеттік секторлардың жұмысында ақпараттық технологиялардың рөлін кеңейту Цифрлық мемлекетке көшу үшін негіз болып табылады. Жетекші әлемдік сарапшылардың болжамы бойынша 2020 жылға қарай әлемдік экономиканың 25% сандық болады және мемлекетке, бизнес пен қоғамға тиімді өзара іс-қимыл жасауға мүмкіндік беретін экономиканы цифрландыру технологияларын енгізу барынша ауқымды және серпінді процеске айналуға (2017-2020 жылдарға арналған "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы, 2017). "Қазақстан Сандық экономика жолында" мақаласында көрсетілген "Бостон консалтингтік тобы" (BCG) компаниясының зерттеу нәтижелері бойынша, экономиканы цифрландыру деңгейі бойынша Қазақстан 85 мемлекеттен 50-ші орынға ие және сандық экономикасы пайда болып келе жатқан топта. Көшбасшы мемлекеттер мен артта қалған елдер арасындағы цифрлық алшақтық жылдан жылға артып келеді. Біздің экономикамыздың бәсекеге қабілеттілігін сақтаудың кілті мемлекет пен бизнестің бірлескен күш-жігерімен, оның ішінде келесі салаларда: индустриялық, көлік-логистикалық инфрақұрылым, ауыл шаруашылығы, жер қойнауын пайдалану, энергетика, білім беру және денсаулық сақтау салаларында сандық құрамдас бөлікті дамыту болып табылады. Қазіргі заманғы сандық технологиялар тез алға жылжыған соншалық, бұрын дыбысты қашықтыққа беруге арналған құрылғы ғана болды, бүгінгі күні байланыс құралдарынан басқа әмиян, кілт, журнал, фотоаппарат, т. б. бейнеплеерлер ретінде пайдаланылады. [1]

Әлеуметтік желілер мен мобильді платформалар дәстүрлі арналарды Үкіметпен өзара іс-қимыл құралы ретінде алмастырады, проблемалар туралы хабарлайды және кері байланысты қамтамасыз етеді. Қосымшалар мен SMS сияқты мобильді сервистер адамдарға қажетті сервистерге ыңғайлы және мақсатты тәсілмен қол жеткізуге мүмкіндік береді. Электрондық қатысудың бұл құралдары азаматтармен ынтымақтастықты кеңейтуге ықпал етеді, оларды шешімдер қабылдау, саясатты айқындау, бюджет басымдықтарын айқындау, проблемаларды шешу және Қызметтерді бірлесіп жобалау процесіне қатыстырады.

Алдыңғы қатарлы аналитиканы пайдалану үкіметтерге қызмет көрсету дизайнын жақсарту және жеткізуді жекелеңдіру үшін адамдар мен құрылғылардан алынған деректерді үнемі пайдалануға мүмкіндік береді. Мысалы, онлайн режимінде дәрігердің қабылдауына жазылған пациенттер жақын арада қолдау тобы немесе жаттығу сыныбы сияқты өз жағдайы бойынша қосымша көмек көздерін ала алады.

Жасанды интеллект қазірдің өзінде Мемлекеттік веб-сайттарда транзакция жасау үшін чат-роботтарды пайдалана отырып, азаматтарға қызмет көрсетуге көмектесе алады. Бұл көлік операторлары үшін маршруттарды оңтайландыра отырып, қалалық жоспарлауды жақсартуға, жолаушылар жолындағы уақытты қысқарта отырып, студенттерге олардың оқытудағы жеке қажеттіліктері негізінде білім беруге қолдау көрсетуге; және онлайн-өзін-өзі айналым мен скринингті қосуға, азаматтарға олардың қажеттіліктері мен құқығына байланысты әлеуметтік қызметтерге көрсетуге көмектесе алады.

Блокчейн технологиясы ақша жүйесі арқылы қалай жұмсалатынын қадағалауға көмектесе алады. Үкімет шығыстарының жақсы көрінуі кезінде мемлекеттік ресурстарды қалай бөлу туралы неғұрлым дұрыс шешімдер қабылдауы мүмкін.

Роботталған процестерді автоматтандыру (RPA) жоғары жылдамдық пен тиімділікті, сұраныс пен кідірістерді жеңуге мүмкіндік беретін икемділікті ұсынады, сондай-ақ қолмен енгізілетін қателер санын азайтады. Кейбір үкіметтер жаппай, қайталанатын міндеттердің ауыртпалығын жеңілдетіп, озық қызметтерге шоғырлануы мүмкін босаған уақыт пен ресурстарды рутинді бизнес-процестерді автоматтандыру үшін виртуалды жұмыс күшін пайдаланады.

3D-басып шығару жұмыстардың орындалу мерзімін қысқартуы және инфрақұрылым мен қоғамдық көлік объектілерін салуға арналған шығындарды төмендетуі; қорғаныс ведомстволары үшін жеткізудің неғұрлым тиімді және арзан тізбегін құруы; және жаңа өндірістік мүмкіндіктерді енгізу есебінен жұмыс орындарын құруға және қашықтағы орындарды экономикалық қайта құруға жәрдемдесуі мүмкін.

Осы технологияларды қоғамдық құндылықтарды арттыру үшін пайдаланудан басқа, үкіметтер, агенттіктерді, жеке кәсіпорындарды, коммерциялық емес ұйымдарды, әлеуметтік кәсіпорындарды және инновациялық қызметтерді бірге әзірлей алатын азаматтарды қоса алғанда, серіктестердің экожүйесіне арналған платформа болуы керек.[2]

Қазір коммуникация саласында соңғы технология желісіне қосылған құрылғылардың саны ғаламторда жұмыс істей алатын адамдардың санымен теңескен. 2025 жылы бұл бұл көрсеткіш 1 трлн, ал заттар интернеті әлемдік экономикаға 11 трлн доллар үлес қосады деген болжам бар. 2017 жылы интернет-нарықтың көлемі 170,57 млрд долларға жеткен, ал 2022 жылы 561,04 млрд долларға жетуі мүмкін. Қазір Сингапур, Қытай, Дания, Оңтүстік Корея сияқты мемлекеттерде заттар интернеті өзге елдермен салыстырғанда жылдам дамып келеді. «SAS Қазақстан» бизнес сарапшылар компаниясының директоры Андрей Суставовтың айтуынша, IoT – заттар интернетінің әлемдік нарығынан өз үлесімізді алуға біздің де мүмкіндігіміз бар. 2017 жылдың қортындысы бойынша заттар интернеті мобилді байланыс нарығымен салыстырғанда 3,5 есеге көбейіпті. Қазір коммуникациялық құрылғыларда отыратын 5 миллиондай абонент бар. Дәстүрлі тіркелген байланысты мобильді қондырғылар ығыстыра бастады. Бұл нарық біздің өмірімізге енді. IoT – заман ағынының маңызды жаңа бөлігіне айнала бастады. Айта кетейік, заттар интернеті нарығы ақпарат алмасуға мүмкіндік беретін электроникамен, интернетке шығу мүмкіндігімен жабдықталған физикалық объектілердің желісі. «IoT» өндірістік технологиясы Қазақстанның өңдейтін және қайта өңдейтін саласына бейімделе бастайды деп үміттенеміз. Қазақстан ДСҰ-ға кіргенде, Еуразиялық одаққа мүше елдердің алдында кедендік баждардың төмендетілген мөлшерлемесі қолданылатын тауарлардың қозғалысын бақылау жүйесін құру міндеттемесін мойнына алған еді. Соның аясында «Виртуалды қойма» модулі 1 сәуірден бастап іске қосылды. Модуль салық төлеушінің қоймасындағы тауардың Қазақстанға әкелуден бастап, тұтынушыға өткізуге дейінгі тізбегін қадағалауға мүмкіндік береді. Бұл Қазақстанда заттардың интернет нарығын дамытуға бағытталған заңнамалық құжаттардың алғашқысы. «2017 жылы Ресей IoT-бағытқа 4 млрд АҚШ долларын аударды. Бұл қаржыға ақпаратты технологияны сатып алу, қызмет көрсету және байланыс салаларын ақпаратты технология бағдарламаларымен қамтамасыз ету шығыны кіреді. 2018 жылы мемлекеттік сектор IoT секторына «ақылды қалалар» проблемасын шешу үшін инвестиция салуды жоспарлап отыр. IoT секторын жеке-дара дамыта алмаймыз. Нарықтың бұл сегменті әлемдік технологиялар нарығымен интеграциялануымызға, технология тізбегіне тезірек қосылуымызға мүмкіндік береді. Біз электронды үкіметті дамыту бойынша әлемде 33 орындамыз. Осы бағытты жалғастырсақ, IoT нарығының өрісін кеңейтуге мүмкіндік мол. Себебі Қазақстан ТМД-да экономиканы цифрландыру бағыты бойынша – алда. Ел ішінде, өзге секторлармен салыстырғанда қаржы секторы сандық жүйенің авангардына айналып келеді. 2017 жылы банк секторында 7 млн адамға дистанционды каналдар арқылы қызмет көрсетілген. «Нарықтың өзге сегменті цифрландыру формациясына өтуге бейімді ме» деген сауалға «компаниялардың басым көпшілігінің IT-дің басты сипаттары туралы ақпараты аз» деп жауап береді екен. «Ел ішінде цифрландыруды тек автоматтандырумен ғана байланыстыратындардың қарасы көп. Нарықта ірі ойыншылардың өзі цифрландыруға көшу үшін қомақты инвестиция керек. Кибер шабуылдан тек банк секторы ғана емес, өндірістік объектілер де шығынға батып отыр. Кибершабуылдардың 80 пайызы бейнебақылау жүйелерінің инфекциясына байланысты. Бейнебақылау технологиясының ақпараттық жүйелері аса қауіпті вирустарды дайындалу кезеңінде-ақ ғаламтор арқылы «жұқтырып» алады екен. «Кибер шабуылдардан қорғайтын технологияның тілін білу үшін білім керек. Ақпараттық сауаттылық керек. Экономиканы цифрландыру біз білмейтін қосымша мамандықтарды нарыққа алып шығады. Жапонияда бір мезгілде бірнеше елде ондаған компаниялардың виртуалды қоймаларындағы технологияны басқарып отыратын виртуалды мамандар дайындала бастады. Алдағы 5-10 жылда шетелдік компаниялардың жұмысын өз елдерінде отырып бақылау мүмкіндігі туады. Қытай алыс-жақын елдердегі компанияларының жұмысын бақылау үшін ғарыштық бейне-бақылау

жүйесін іске қосуға дайындықтың соңғы кезеңіне кеп қалды. Олар ғарыштық бақылау қондырғысының көмегімен заттар интернетінің әлемдік нарығында үстемдікке ие болуға ұмтылып отыр. Қазір заттар интернетінің әлемдік нарығы дамуды бастан кешіп жатыр. Тіпті технологиялық дамудың өзі уақытқа ілесе алмай қалды. Қазақстандық билік IoT-нарық жайлы енді айта бастады, үкімет тарапынан қозғалыс бар. Экономиканы цифрландыру бұл бағыттағы дамуды жылдамдатады. Себебі АҚШ-тың өзінде нарықтың бұл сегментін қатты дамып кетті деуге болмайды. Сарапшылар АҚШ-тағы IoT нарығының басымдығы ретінде микроэлектрониканы айтады. Бұл интернет нарығының индикаторы ретінде қабылданады. «Заттар интернеті нарығының мүмкіндігін «ақылды қалалар» жобасына қолданатын кез келді. Үкімет бұл салада біраз жұмыстар атқарып жатыр. Енді мұны одан әрі ілгерлету керек. Әлемдік заттар интернеті нарығының қазақстандық сегментін қорғау үшін кешенді бағдарлама қабылдау қажет. [3]

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының 2017-2020 жылдарға арналған "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы. // [Электронды ресурс] URL: // https://zerde.gov.kz/upload/docs/Digital%20Kazakhstan_ru.pdf
2. Цифрлық үкімет қалай үздік үкімет болады? // [Электронды ресурс] URL: // https://www.eu.com/en_gl/government-public-sector/how-does-digital-government-become-better-government.
3. Цифрландыруды автоматтандырумен байланыстырандыру. // [Электронды ресурс] URL://<https://inbusiness.kz/kz/news/cifrlandyrody-tek-avtomattandyrumen-bajlanystyratyndar-kop>

КӘСІПОРЫНДЫ БАСҚАРУДЫҢ ҮДЕРІСТІК-БАҒЫТТАЛҒАН ҚҰРЫЛЫМЫН ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУ

*Ахмет Қ. Б.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ӘжБЖМ
Жобаларды басқару, 1-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Сансызбаева Г.Н.
э.ғ.д., профессор*

Қазіргі нарықтық экономикада отандық кәсіпорындар тұрақты өзгеріп отыратын тұрақсыз жағдайларда жұмыс істейді. Ішкі және сыртқы ортаның өзгерістеріне аман қалу және адекваттық ден қою үшін, тұтынушылық сұранысты қанағаттандырудың тұрақтылығы мен бейімделу қабілетін арттыру, шығарылатын өнімнің (қызметтердің) жоғары сапасын қамтамасыз ету үшін кәсіпорындарға мақсатты және жоспарлы ұйымдастырушылық өзгерістер жүргізу қажет. Бірінші кезекте бұл басқарудың тиісті ұйымдастыру құрылымдарын (ТҰК) қалыптастыруға қатысты. Заманауи зерттеулер мен жарияланымдарды талдау. Қазіргі уақытта басқарудың ұйымдық құрылымдарын қалыптастыру міндеті, оның ішінде процесске бағдарланған, "жүйенің ұйымдық-құрылымдық сипаттамаларын олардың тиімділігін, бейімделуі мен нәтижелігін жақсарту немесе жақсарту үшін реттеу процесі" – ұйымдық жобалау көмегімен шешіледі [1, 125 б.].

Қазіргі заманғы зерттеулерде [2-8] жалпы түрдегі ұйымдастыру-жобалау процесі жұмыстардың келесі соңғыларынан тұрады: жалпы құрылымдық схеманы қалыптастыру ("композиция" сатысы); негізгі құрылымдық бірліктердің құрамын әзірлеу ("құрылымдау" сатысы) және басқару қызметінің сипаттамалары мен процестерін анықтау ("регламенттеу" сатысы). Осыған байланысты қазіргі авторлардың [3, 5-8] көпшілігінде ұйымды жобалау процесінің мынадай кезеңдерін бөледі: қолданыстағы ұйымдық құрылымды талдау, ол ұйымға қойылатын талаптарға қандай шамада сәйкес келетінін анықтауға арналған; ұйымдық құрылымды жобалау (басқару құрылымының түрін анықтау; ұйым деңгейлері бойынша бөлімшелердің құрамы мен санын нақтылау; басқарушы персоналдың санын анықтау; ұйым буындары арасындағы тепе-теңдік сипатын айқындау, басқару аппаратын

және т. б. ұстауға арналған шығындарды есептеу.); тапсырмаларды іске асыру деңгейіне, басқару жүйесінің сенімділігі мен ұйымдастырылуына, қабылданатын шешімдердің жылдамдығы мен оңтайлылығына сүйене отырып, ұйымдық құрылымның тиімділігін бағалау.

Өз кезегінде Б. З. Мильнер жобалау процесін үш кезеңде ұйымдастыруды ұсынады: басқару аппаратының жалпы құрылымдық сұлбасын қалыптастыру; негізгі бөлімшелердің құрамын және олардың арасындағы байланыстарды әзірлеу; ұйымдастыру құрылымын регламенттеу (басқару аппаратының сандық сипаттамаларын және басқару қызметінің рәсімдерін әзірлеу). Бұл ретте қолданыстағы басқару құрылымын талдауға және тиімді бағалауға назар аударылмайды. Жұмыста [8] ұйымдастыру құрылымын қалыптастыру процесі нақтыланады және келесі кезеңдерді қамтиды: маркетингтік зерттеулер негізінде ұйымдастыру жобалау идеясын қалыптастыру; проблеманы (объектіні) жүйелі талдау және құрылымдау; ұйымның өндірістік құрылымын әзірлеу (өндірістік бөлімшелердің саны мен өзара байланыстары, қосу нысандары, бөлімшелер мен т. б. жоспарлау); ұйымның ұйымдық құрылымын әзірлеу; қызметтер туралы ережелерді (лауазымдық нұсқаулықтарды) әзірлеу; нормалар мен нормативтерді әзірлеу; ұйымдастыру құрылымын таңдау және ұйымның штатын жинақтау.; ресурстардың әртүрлі түрлеріне қажеттілікті есептеу (олардың түрлері, объектілері және т.б. бойынша); ұйымдастыру жобасының техникалық-экономикалық негіздемесі; жобаны келісу және бекіту, оны пайдалану (іске асыру) үшін беру.

Басқарудың ұйымдық құрылымдарын жобалауға ұсынылған тәсілдерді талдау мыналарды куәландырады: біріншіден, олардың жеткіліксіз негізділігі туралы; екіншіден, ұйымдық жобалаудың бөлінген кезеңдері олардың әрқайсысында негізгі жұмыс түрлерін және тиісті әдістемелік қамтамасыз етуді анықтаусыз жеткілікті жалпылама сипатқа ие. Бұдан басқа, ұйымдастырушылық жобалау бірқатар арнайы әдістердің (аналогия әдісі, сараптамалық әдіс, мақсаттарды құрылымдау әдісі, ұйымдық модельдеу әдісі) көмегімен іске асырылатынын атап өткен жөн. Бұл ретте қазіргі заманғы авторлар [2-9] осы әдістердің салыстырмалы ерекшеліктеріне басты назар аударады және оларды іске асырудың тәсілдері мен кезеңдерін іс жүзінде қамтымайды. Мысалы, В. И. Захарченконың пікірі бойынша, ұқсас әдіс ұйымдық сипаттары (мақсаттары, технология типі, ұйымдастыру ортасының ерекшелігі, көлемі және т.б.) ұқсас кәсіпорындарда өзін ақтаған ұйымдық формалар мен басқару механизмдерін қолдану болып табылады. Аналогия әдісіне өндірістік-шаруашылық ұйымдарды басқарудың типтік құрылымдарын өндіру және оларды қолдану шекарасы мен шарттарын анықтау жатады.

Аналогия әдісіне қарағанда, сараптамалық әдіс сарапшылар мен тәжірибелі басқарушы-практиктердің ұсыныстары мен ұсыныстарын зерделеуде. Бұл әдістің мақсаты [2]: басқару аппараты жұмысының ерекшеліктерін, ұйымдастыру құрылымдарының түрлі буындарының қызметінде мүмкін болатын кемшіліктерді анықтау және оларды жетілдіру жөнінде негізделген ұсыныстар беру. Сарапшыларға сауалнама жүргізу негізінде жұмыс істеп тұрған кәсіпорындардың ұйымдық құрылымдарына диагностикалық талдау және оларды бағалау жүзеге асырылады. Кәсіпорын қызметінің нақты жағдайлары мен жағдайларын ескере отырып, ұйымдастыру құрылымдарын құрудың негізгі ғылыми принциптері тұжырымдалады.

Сараптамалық әдістің артықшылығы-икемділік, басқа әдістермен (әсіресе ұқсас әдістермен және мақсаттарды құрылымдау әдістерімен) үйлесімде қолдану мүмкіндігі болып табылады. Сондай-ақ, оны жүзеге асырудың әртүрлі нысандарының болуын өлшеу керек [9, 70 б.]. Бірінші кезекте оларға ерекшеліктерді, проблемаларды диагностикалық талдауды жүзеге асыру, қолданыстағы өндірістік-шаруашылық ұйымды басқару жүйесінде немесе әзірленіп жатқан басқару құрылымында анықталған проблемаларды ұйымдық шешуді көздеу үшін жаңадан құрылатын ұйымдарға ұқсас ұйымдарда тар орындарды анықтау жатады.

Жалпы басқару құрылымын зерттеу және жобалау үшін кең мүмкіндіктер ұйымдастыру моделін жасайды, ол ұйымдық құрылымның әртүрлі нұсқаларын құру, талдау және бағалау негізі болып табылатын ұйымдағы өкілеттіктер мен жауапкершіліктің шектерінің формаланған математикалық, графикалық, машиналық және басқа да бейнелерін әзірлеуді білдіреді [8, б.68]. Ұйымдастырушылық модельдеу әдісінің негізгі артықшылығы ретінде келесі аспектілерді бөліп көрсетуге болады: біріншіден, негізгі параметрлері ұйымдық құрылымның тікелей сипаттамалары болып табылатын міндеттерді шешу мүмкіндігі (мысалы, деңгейлер бойынша басқарушылық шешімдерді топтастыру міндеттері, құрылымдық бөлімшелер мен т. б. құрамын қалыптастыру міндеттері.); екіншіден, әдісті ғылыми-теориялық тұрғыдан да, сондай-ақ қосымша сипаттағы бағытта да дамыту басқару құрылымын қалыптастыру кезінде әртүрлі аспектілерді қамтуы мүмкін: басқарушылық, ақпараттық, әлеуметтік-психологиялық; үшіншіден, типтік жобалар мен сарапшылардың пікірлеріне қарамастан ұйымдастыру құрылымдарын үлгілеудің вариативтілігі; төртіншіден, жаңа ұйымдастыру құрылымдарын қалыптастыру мүмкіндігі ("таза парақтан").

Қорытындылай келе, аналитикалық (бизнес-үдерістердің құрамы мен құрылымын, ұйымдастыру бірліктерінің санын, процестер басшыларының санын анықтау), сондай-ақ жобалау бөлігін (басқару құрылымын графикалық ұсыну, бөлімшелер туралы ережелер мен лауазымдық нұсқаулықтарды әзірлеу) қамтитын ұйымдастырушылық үлгілеу әдісінің көмегімен басқарудың үдерістік-бағытталған ұйымдық құрылымын жобалау кезеңдері негізделген.)

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Веснин В. Р. Менеджмент: учеб./В. Р. Веснин. – М, ТД «Элит-2000», 2003. – 546 с.
2. Кибанов А.Я. Управление персоналом: регламентация труда : учеб. пос. / А.Я. Кибанов, Г.А. Мамед-Заде, Т.А. Родкина. – 2-е изд., перераб. И доп. – М, : Экзамен, 2003. – 480 с.
3. Алексеев Н. Организационное проектирование в новой экономике / Н. Алексеев // Бизнес-Академия. – 2003. – № 2/3. – С. 86–97.
4. Мильнер Б.З. Теория организаций / Б.З. Мильнер. – М.ИНФРА-М., 1999. – 480 с.
5. Федорова Н.Н. Организационная структура управления предприятием: учеб. пос. / Н.Н. Федорова. – М. : КноРус, 2003. – 250 с.
6. Лукичева Л.И. Управление организацией : учеб. пос. / Л.И. Лукичева. – М. : Омега-Л, 2004. – 360 с.
7. Рогожин С.В. Теория организации : учеб. пос. / С.В. Рогожин, Т.В. Рогожина. – М.: Экзамен, 2003. – 320 с.
8. Солянкина Л.Н. Организационное проектирование (стадии и методы оргпроектирования) / Л. Н. Солянкина // Делопроизводство. – 2006. – № 1. –С. 66–72.
9. Игнатъева А.В. Исследование систем управления : учеб. пос. / А.В. Игнатъева, М.М. Максимцов. – М.: Юнити-Дана, 2000. – 158 с.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЛДЫҚТАРДЫ КӘДЕГЕ ЖАРАТУ СЕКТОРЫНДАҒЫ ЖАСЫЛ ӨСУ ӘЛЕУЕТІ

*Ахметжанов Е.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ
Мемлекеттік және жергілікті басқару
мамандығының 1-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Аширбекова Л.Ж.
э.ғ.к., аға оқытушы*

XX ғасырдың екінші жартысында жаһандық индустрияландыруға негізделген әлемдік экономиканың қарқынды даму қарқыны экономикалық және әлеуметтік проблемалардың шиеленісуіне себеп болды. Көптеген елдерде басым болған экономикалық өсудің шикізат моделі ескі болып шықты және адамның табиғатпен өзара іс-қимылындағы жаңа қайшы-

лықтарды туғызды. Әлемдік қауымдастықтың басты міндеті орнықты дамуды қамтамасыз ету қажеттігі жарияланды.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев 2050 жылға дейінгі даму бағдарламасында еліміздің дамуының негізгі сәттерін атап өтті. Осы бағдарламаның негізгі идеясы Қазақстанның "жасыл экономикаға" жоспарлы көшуі болып табылады. Бұл 2050 жылға қарай Қазақстанның теңдестірілген экономикалық, экологиялық және әлеуметтік көрсеткіштері бар республика болуға мүмкіндігі бар дегенді білдіреді [1].

Еліміздің тұрақты дамуының негізгі бағыттарын айқындайтын тағы бір құжат Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 30 мамырдағы № 577 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының "жасыл экономикаға" көшуі жөніндегі тұжырымдама болып табылады [2]. Осы тұжырымдамаға сәйкес "Жасыл экономика" болашақ ұрпақтың мүддесінде және қабылданған Халықаралық экологиялық міндеттемелерге сәйкес ресурстарды біркелкі және ұқыпты пайдалана отырып, халықтың өмір сүру деңгейі жоғары экономиканы білдіреді. Қазақстан «Жасыл экономика» тұжырымдамасына сай, бірнеше бағыттарда елдің жасыл экономикасын дамытуды көздейді. Ендеше, мақаланы «Электр энергетикасын дамыту, қалдықтарды басқару жүйесі» бағыты бойынша қарастырайық.

Экономикасы толығымен табиғи ресурстарға тәуелді Қазақстан үшін қоғамның әлауқатын арттырудың неғұрлым тиімді тәсілдерін табу өте маңызды. Сарапшылардың пікірінше, Қазақстанның "Жасыл" экономика үшін бірегей мүмкіндіктері мен алғышарттары бар: үлкен аумақ, геосаяси жағдай, қолда бар қаржылық және табиғи ресурстар. Жаңартылатын энергетиканың әлеуеті зор, ал теңгерімдік дәлелденген газ қоры елді әлемнің алғашқы ондығына шығарады. Энергия үнемдеуде үлкен әлеует бар. Өндіріс саласында энергияны үнемдеу 40%-ға, ал тұтыну саласында 50-60% - ға жетуі мүмкін. Қазақстанның органикалық ауыл шаруашылығы, суды үнемдеу, қалдықтарды қайта өңдеу, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын жаңғырту, экологиялық туризм, балық аулауды дамыту және табиғи капиталды қолдау мен қалпына келтіру үшін басқа да бағыттар секторларында "жасыл" экономиканы дамыту үшін үлкен мүмкіндіктер бар.

Тұрақты дамуды қамтамасыз ететін барлық экономикалық өсу үшін экологиялық тұрақты және ашық қол жеткізу, бүгінгі күні ел үшін бұрын-соңды болмаған аса маңызды болып табылады.

Қазіргі уақытта шексіз ресурстар жоқ екені анық. Адамның табиғи ресурстарға қажеттілігін оларды ұтымды пайдалану талаптарымен келісу проблемасы туындайды. Табиғи ресурстар қорлары өнеркәсіптің, инфрақұрылымның және ішкі тұтыну жүйелерінің өсіп келе жатқан қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайтынын атап өткен жөн. Сондықтан екі негізгі бағытта табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануға тиімді жәрдем көрсету жөніндегі мемлекеттік бағдарламалар қажет. Олар мақсатты ұстануы керек:

- қалпына келетін ресурстар қорының көздері болып табылатын табиғи жүйелердің жұмыс істеу сапасын сақтау және мүмкіндігінше қалпына келтіру және жақсарту;
- баламалы көздерді немесе алмастырғыштарды әзірлеуді қоса алғанда, жаңартылмайтын ресурстарды пайдалануды ретке келтіру.

Жалпы Қазақстанның «жасыл экономика» үшін бірегей мүмкіндіктері мен алғышарттары бар. Жоғарыда айтып өткендей, кең аумақ, тиімді геосаяси жағдай, қолда бар қаржылық және табиғи ресурстар, нарықта неғұрлым тиімді және қолжетімді жасыл технологиялар ұсынысының өсуі және басқа да факторлар жаңа мүмкіндіктерге қолайлы. Жасыл даму қағидаттарын қолдану тұрғысынан реформалауды талап ететін экономиканың аса маңызды сегменттері қалдықтарды кәдеге жарату секторы, энергетикалық сала және су тұтыну секторы болып табылады.

2018 жылдың қорытындысы бойынша, елімізде 131 млн 872,5 мың тонна қалдық жиналған. Олардың 128 млн 888,6 мың тоннасы қауіпті қалдықтар болып келеді.

Техногендік минералдық түзілімдер (ТМТ) (қалдық қоймалар және аршу қалдықтары) 8,9 млрд.тоннаны құрайды, олар ел аумағындағы қатты техногендік ландшафттарды

құрайды. ТМТ-ның үстіңгі қабаттарының желденуі мен жуылуы іргелес экожүйелердің азып-тозуына алып келеді. Тарихи ТМТ жүйелі қалпына келтіру іс жүзінде жоқ. Бүкіл әлемде ТМТ пайдалы қазбаларды екінші рет алу үшін пайдаланады, "құрғақ қалдықты" саябақтарға және тартымды ландшафттарға рекультивациялайды.

Уытты қалдықтар мен тұрақты органикалық ластағыштар (тол) ерекше қауіп төндіреді. Жиналған қалдықтардың көлемі бойынша Қазақстан Ресей Федерациясынан кейін Шығыс Еуропа мен ТМД аймағында екінші орынға ие. Мұндай қалдықтарды шетелге қайта өңдеуге шығару жөніндегі шектеулерді, сондай-ақ оларды кәдеге жарату туралы Стокгольм Конвенциясының талаптарын ескере отырып, Қазақстан ел ішінде меншікті қайта өңдеу қуаттарын ұйымдастыруға және 2028 жылға дейін қосымша мөлшерден құтылуға тиіс. Органикалық ластағыштар халықтың денсаулығына елеулі қауіп төндіреді. Олардың топырақта және суда болуы, ең алдымен, әйелдерде қатерлі ісік ауруларының пайда болуына әкеледі (Кесте 1):

Кесте 1. Халықтың жан басына және ЖІӨ-ге шаққандағы қалдықтар көлемі*

	Бірлік	2014	2015	2016	2017	2018
Ел халқы	адам	17035550	17288285	17542806	17794055	18037776
Халықтың жан басына шаққандағы муниципалдық қалдықтар	кг/хал. жан басына	208,3	199,3	184,4	158,1	165,4
ЖІӨ бірлігіне шаққандағы өнеркәсіптік қалдықтар	кг/1000 АҚШ долл.	126,2	110,2	104,0	93,9	30,7
ЖІӨ бірлігіне шаққандағы қалыптасқан қалдықтардың жалпы саны	кг/1000 АҚШ долл.	985,7	835,9	617,4	369,6	303,9
ЖІӨ бірлігіне шаққандағы қауіпті қалдықтар	кг/1000 АҚШ долл.	976,7	827,4	609,6	362,9	297,0
*Ескерту: [3] әдебиет негізінде автормен құрастырылды						

Қазіргі заманғы жасыл технологиялар қатты тұрмыстық қалдықтарды (ҚТҚ) тиімді өңдеуге мүмкіндік береді. Бұл ретте ҚТҚ өңдеу рентабельділігі 50% - дан (еуропалық директивалардың деңгейі) асуы мүмкін. Сондықтан Қалдықтарға кіріс әкелетін екінші шикізат ретінде қарау керек. Мысалы, Еуропада ҚТҚ-дан алынатын бағалы компоненттердің қайталама айналымы жылына 60 млрд.евроға (Еуростат, 2016) жетеді. Бұл секторда 3 млн. астам адам жұмыс істейді. Жаңа жұмыс орындарының жыл сайынғы өсімі 10-16% құрайды. Екінші айналым бастапқы ресурстарды: темір мен бастапқы целлюлозаны 40% – ға дейін, түсті металдарды 30% – ға дейін, шыныны 15% - ға дейін тұтынуды үнемдеуге мүмкіндік береді. Еуропадағы ТҚҚ-дан сирек кездесетін металдарды алу бастапқы шикізаттан өндіріс көлемінен 4 есе артық (Кесте 2):

Кесте 2. Қалдықтарды өңдеу және қайта пайдалану*

	Бірлігі	2014	2015	2016	2017	2018	
Қалдықтардың жалпы саны							
1	Қалдықтардың жалпы саны	1000 т / жыл	385762,0	340861,1	254801,1	154204,7	129858,2
2	Соның ішінде қайта өңдеу және қайта пайдалану	1000 т / жыл	81842,3	110521,4	74504,1	33625,8	190843,9
3	Соның ішінде қайта өңдеу және қайта пайдалану	%	21,2	32,4	29,2	21,8	147,0
*Ескерту: [3] әдебиет негізінде автормен құрастырылды							

Технологиялық шешімдер қалдықтардан құрылыс материалдарын, жылу және электр энергиясын, тыңайтқыштарды өндіруге мүмкіндік береді. Отын материалдарының жаңа (жасыл) түрлері (отын брикеттері, пеллеттер, биогаз) ерекше орын алады, оларды жағудан көмір жағудан 1,5 есе жоғары, ал CO₂ шығарындылары екі есе аз. Еуроодақ бүгінгі таңда өз аумағында кемінде 20% жасыл отынды пайдалану туралы талаптарды ұсынады.

Қазақстанда ондаған өнім түрлері үшін құнды шикізат болып табылатын полимерлік, соның ішінде полиэтилен қалдықтары ТҚҚ шамамен 15% құрайды және жыл сайын бұл көрсеткіш жылдам қарқынмен өсуде.

Шығарындылар бойынша қазақстандық стандарттар Еуропадан әлдеқайда жоғары және сондықтан оларды қайта қарау қажет.

Тұтастай алғанда, қалдықтардың барлық түрлерін басқару жүйесін қайта құру, неғұрлым озық әдістемелер мен нормативтерді қолдану, жасыл қаржыландыру үшін жағдай жасау, тарифтік саясатты қайта қарау қажет. Бұл секторды жоғары табысты етуге және қоқыс өңдеу сегментінде Жасыл жұмыс орындарының едәуір санын құруға мүмкіндік береді. Болашақта қалдықсыз өндірістік циклдарды жоспарлауға көшу қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н. А. "Қазақстан-2050" Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты: Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // Казахстанская правда. – 2012. – 15 желтоқсан.
2. ҚР Жасыл экономикаа көшу туралы концепциясы. – 2013 – 30 мамыр.
3. ҚР Статистика Агенттігінің ресми сайты//[Электрондық ресурсы]//stat.gov.kz

STATE CAPACITY OF CHINA

Adilkhan B.
Purdue University
Industrial Engineering & Technology
3 course student

Scientific adviser: Jessica F.
PhD Candidate, Independent Instructor
Department of Political Science

Since the topic of the conference under guidance of Higher School of Economics and Business of Al-Farabi Kazakh National University is “Economic Development of Kazakhstan in the framework of the project “One belt, one way”: alternative view of scientists”, I will be describing my research topic “State Capacity of China” that have a positive correlation with economic and socio development in general. First of all, I will be portraying how China operated during disastrous obstacles between 19th and 20th centuries, including positive and negative circumstances. Then, I will be describing why Chinese Communist Party addressed to Soviet Union and asked for a hand. Simultaneously, I will be revealing another example of high state capacity - “The Great Jump Ahead”. And finally, I will be demonstrating the Chinese Economy & Immigration system in general, with consequent conclusion.

When we talk about State Capacity, first thing that comes to our mind is capability of the state itself. Generally, we define State Capacity as the feasibility of the nation, whether it can or cannot handle different situations like: basic population needs, high qualified medicine, affordable education, safety and economic stability. Usually, State Capacity refers to those states, whose overall ranking is high comparing to worldwide countries. Let’s consider China as an example, where we will be able to notice all mentioned features of State Capacity, besides the imbalance between population. However, overall China surely name themselves as a state with high capacity.

To kick off, I would like to talk about the fields where China acts low in State Capacity. As we all know, China has suffered tremendous disastrous obstacles during 19th and 20th centuries. We undoubtedly can include these circumstances: Recovery of Chinese Communist Party (CCP) after becoming capitalist state, where nation had little or none experience in municipal administration, and state governance. Economy was in pernicious posture, society was enduring from deep crisis, issues like prostitution, public disease and drug addiction prospered. For another low capacity section, I would pick dissatisfied outcomes from industrial part of the country. But before exploring this field of low State Capacity, I want to clarify and mention several concepts. It is well known case as well, that Chinese Communist Party lacked in industrialization, where agriculture and industry primarily were standing in weak positions. Since turning into capitalism, China experienced a variety of difficulties, like goods production, industrialization, stabilization and other macro-leveled issues.

After revealing couple of cons, now let’s move to the pros. Beginning from 19th century, China faced a lot of piercing cases, starting from lack of technical, managerial and commercial experience, up to industrial shortage. In order to nail this down, Chinese Communist Party, addressed Russian neighbors with request of economic stabilization. First Year Five plan, inspired from Soviets, was an intention to boost nation’s production industry and become world-class competitive power. It consisted of five factors, where first was about economic planning with future benefits using centralization, second was about the governance of the economy by ministers, third was investment questions, where capital primarily was invested into heavy industries based in urban locations, here it is important to notice, that they did not even mention agriculture, which later led to proper consequences. Fourth point was about pace nationalization, following up to the last section of authority given to managers over their workers in factories to noticeably strengthen workshop

outcomes. Results of production were predominant, where industrial and heavy industrial output grew by 15% and 70% respectively, however, agriculture could grow only for 2% per year.

After summarizing First Year Five Plan, Chinese leader Mao illustrated deep anxiety about an imbalance between industry and agriculture. Another equally important example of high State Capacity is “The Great Jump Ahead” social campaign, which happened under leadership of Mao as well. It had three primary functions to operate, first was prioritizing any industries and agriculture sectors, second was dealing with distinction between industry and agriculture, urban and rural areas, where farms were now to have industries and urban factories to increase food supplies, and the last feature was emphasizing Chinese most abundant reserve – labor. The Great Leap had many advantages, one of which was establishment of peoples’ commune, that combined all social and economic concerns, like production, healthcare, education, food, childcare and of course housing. Communes had their own factories and workshops, which were related to agriculture, finance and future planning sectors. As one peasant said: “Those were great days, Great Days!...” (Kurzer, W.Hinton, 1983, pp.217-218)

Concerning why arguments and evidence were more persuasive of low state capacity, I can say that emphasis on these sectors were more convincing. By saying this, I want to reveal the fact that China indeed struggled with inner economy and production in general, which might be the reason why resources are established in this format.

On this paragraph, I want to add couple of political positions of Chinese economy and immigration in general. From time to time, China is welcoming new immigrants, whose principles match with the government. Brain gain, would appropriately suit here, which simply means highly trained professionals working for another country. However how hard to get a permanent visa in China? Well, actually it requires tedious process, and thorough selection of immigrants. To handle this down, there is a system called “hukou” system, that controls and registers upcoming residents within different areas. Compared to other countries, in China more educated citizens are showing their willingness to work in governmental sectors, not because of love of country, but also because of high status that come with being Chinese official representative. Here we can see a clear example of State Capacity, where government provides benefits to its workers.

To sum up, I would like to paraphrase several vital aspects of my assignment. First of all, Chinese nation had passed indeed serious consequences of industrialization, where just entered into capitalism environment, China was trying to adapt to the culture and socio-behavioral norms. We also have mentioned the benefits of accustomed plans, that illustrated both great outcomes as well as impacts. Overall, China shows an appropriate behavior of the country with a strong economy, which properly set the priorities in front its citizens.

References:

- 1.Kurzer, p.166 “Maoist Decades”
- 2.Kurzer, p.166 “Recovery”
- 3.Kurzer, p.167 “Socialist Transition”
- 4.Kurzer, p.166 “Recovery”
- 5.Kurzer, p.170 “Great Leap Forward”
- 6.W. Hinton, 1983, pp.217-218
- 7.Kurzer, p.177 “Structural Reform”
- 8.China Wants to Attract More Foreigners (of a certain kind) 9.<https://www.nytimes.com/2017/02/23/world/asia/china-green-card-stephon-marbury.html>

ИНДУСТРИЯ 4.0 – ИННОВАЦИЯНЫ ДАМУДАҒЫ МАҢЫЗДЫ ВЕКТОРЫ

Аяпбергенова Н. Н.¹

Әбділ Ә.М.²

¹²Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Іскерлік әкімшілік жүргізу мамандығының
2-курс магистранттары

Ғылыми жетекші: Смагулова Г.С.
э.ғ.к., доцент

Қазақстан Республикасының Президенті «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты халыққа жолдауында: «Жаңа индустриялар қалыптастырудың маңызды шарты инновацияны қолдау және оларды өндіріске тезірек енгізу болып саналады» – деп айтқан болатын [1]. Жаһандану, жоғары бәсекелестік ортада және ақпараттық технологиялардың даму заманында ұйымның ең бағалы ресурсы – жұмысшының интеллекті болып саналады және бұл – бизнестің инновациялық, «білімге бағытталған» даму типінің қажеттілігін айқындады. Жоғары тұрақсыз және сыртқы орта факторларының анықталмағандық жағдайында ұзақ мерімдік болашақта кәсіпорынның әрі қарай гүлденіп, өркен жаюының кепілдігін қамтамасыз ететін бәсекеге қабілетті стратегиялар дайындау, халықаралық нарыққа шығу үшін инновациялық даму жолына көшу үдерістері өзекті болып отыр.

Экономикадағы еңбек өнімділігін айтарлықтай арттыруға және оның дамуының жаңа деңгейіне шығуға мүмкіндік беретін ықтимал жаһандық технологиялық серпіліс соңғы уақытта "Индустрия-4.0" бағдарламасын іске асырумен байланыстырады. Төртінші өнеркәсіптік революция тұжырымдамасы (индустрия 4.0) алғаш рет зауыттық процестерге киберфизикалық жүйелерді енгізу ретінде тұжырымдалды. Бұл жүйелер бір желіге бірігеді, нақты уақыт режимінде бір-бірімен байланысады, өзін-өзі құрып, мінез-құлықтың жаңа үлгілеріне үйренеді. Мұндай желілер аз қателері бар өндірісті құра алады, өндірілетін тауарлармен өзара іс-қимыл жасай алады және қажет болған жағдайда тұтынушылардың жаңа қажеттіліктеріне бейімделе алады [2]. Мысалы, өнім шығару процесінде оны жасауға қабілетті жабдықты өзі анықтайды. Мұның бәрі адамның қатысуынсыз толығымен автономды режимде болады деп болжануда. Неміс өнеркәсіпшілері 4.0 индустрия тұжырымдамасын тұжырымдап, оны үкіметке ұсынды. Оның негізін төрт қағида құрады:

– интернет арқылы тікелей байланысуға мүмкіндік беретін адам мен машинаның функционалдық үйлесімділігі;

– ақпараттың ашықтығы және жүйелердің физикалық әлемнің виртуалды көшірмесін жасау қабілеті;

– үлкен көлемді деректерді біріктіру және адам үшін қауіпті бірқатар міндеттерді орындау үшін машиналарға техникалық көмек көрсету;

– жүйелердің дербес және дербес шешім қабылдау қабілеті [3].

Термин болып жатқан өзгерістер туралы түсінік қалыптастырады, яғни бұл тұжырымдамалық, үкімет пен бизнес дамыған және қолдаған бірқатар саяси бастамалардың негізін жасайды және ғылыми-зерттеу бағдарламасын әзірлейді, сондықтан ол институционалды болып шығады [4].

Индустрия 4.0 – біздің көз алдымызда болып жатқан «Төртінші өнеркәсіптік революцияның» жетекші тренді.

Қазір біз өткен ғасырдың екінші жартысында басталған үшінші, сандық революцияның аяқталу дәуірінде өмір сүреміз. Оның өзіндік ерекшеліктері бар – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту, өндірістік процестерді автоматтандыру және роботтандыру.

4.0 индустриясының тән ерекшеліктері – бұл барлық процестерді басқару нақты уақыт режимінде және өзгермелі сыртқы жағдайларды ескере отырып жүзеге асырылатын толық автоматтандырылған өндірістер. Киберфизикалық жүйелер физикалық әлем объектілерінің виртуалды көшірмелерін жасайды, физикалық процестерді бақылайды және орталықсыздандырылған шешімдер қабылдайды. Қызметкерлер мен машиналар арасындағы коммуникацияны қамтамасыз ететін интернет-технологиялар маңызды рөл атқарады. Кәсіпорын өнімнің өзіндік құнын оңтайландыра отырып, жеке тапсырыс берушінің талаптарына сәйкес өнім жасайды [5].

Келесі кестеден индустрия технологияларының өнімнің өзіндік құнына қалай әсер ететінін көрсек болады:

Кесте 1 – 4.0 индустрия технологияларының өнімнің өзіндік құнын қалыптастыруға әсері

№	Өзіндік құнды қалыптастырушылар	Алынатын эффект
1	Сервистік қызмет көрсету	Қызмет көрсету бойынша шығындарды 10-40%-ға қысқарту
2	Нарыққа шығу мерзімі	Нарыққа шығу мерзімін 25-50%-ға қысқарту
3	Сұраныс / ұсыныс	Болжамдардың дәлдігін 85% - ға дейін арттыру және жоғары
4	Сапа	Сапаны қамтамасыз етуге арналған шығындарды 10-20%-ға қысқарту
5	Қорлар	Қорларды сақтауға арналған шығындарды 20-50%-ға қысқарту
6	Еңбек ресурсы	Зияткерлік еңбекті автоматтандыру арқасында 45-55%-ға еңбек өнімділігінің өсуі
7	Жабдықты жүктеу	Жабдықтардың жалпы күту уақытын 30-50%-ға қысқарту
8	Ресурстар / процестер	Өнімділікті 3-5%-ға арттыру

Біздің елімізде, өз өндірістерінде индустрия 4.0 элементтерін енгізуде белсенділік танытып жатқан салалар бар. Мысалы, тау-кен өндірісі өнеркәсібі саласындағы 13 ірі кәсіпорын жалпы инвестициялар сомасы 315,4 млрд теңге болатын 58 ірі жобаны іске асыруды жоспарлап отыр. Қазіргі сәтте 88,7 млрд теңге сомасына 20 жоба іске асырылған.

Сонымен қатар Министрлік цифрлық технологияларды және цифрландырудың тиімділігін көрсету, индустрия 4.0 танымалдылығын арттыру, мемлекеттік қолдау шараларын әзірлеу мақсатында 7 модельдік цифрлық фабриканы («АК Алтыналмас» АҚ, «Евразиян Фудс» АҚ, «Кентау трансформатор зауыты» АҚ, «Химфарм» АҚ, «Карлскрона» ЖШС, «Балтекстиль» ЖШС, «Алматы желдеткіштер зауыты» ЖШС) құру бойынша жобаны іске асыруда. Компаниялар бүгінгі таңда 7,5 млрд теңге сомасына 14 жобаны іске асырды және жабдықтардың жұмыссыз тұрып қалуын азайту, ресурстар шығындарын төмендету т.б. есебінен үнемдеу түрінде пайда алуда. Жалпы, өңірлер бойынша 2022 жылға дейін 90 кәсіпорында цифрлық жобаларды енгізу жоспарланған (200-ге жуық цифрландыру жобалары), оның ішінде 35 кәсіпорында жобалар жүзеге асырылған.

Индустрия 4.0 технологияларын пайдалану өндірістік жарақаттану деңгейін және өндірістің аса зиянды әрі қауіпті секторларында кәсіби ауруларды азайтудың пәрменді әдісі. Мысалы, тау кен өндірісі жұмыскерлерін позициялау жүйесін қолдану диспетчерге және

нысанның командалық пунктіне нақты уақыт режимінде ақпаратты жеткізумен барлық тау кендерінде адамның тұрған жерін табуды қамтамасыз етеді, бұл апатты жағдайларда шұғыл іс-әрекеттерге көшуге мүмкіндік береді.

Қазақстандық кәсіпорындар Индустрия 4.0 енгізуге әзір ме? Кәсіпорындардың Индустрия 4.0 енгізуге әзірлігін бағалау жүргізілетін келесі категориялар қарастырылады:

- технологиялар (ҒЗТКЖ, дизайнер әзірлеуді, өндірісті, сатып алулар жүйесін, сондай-ақ ішкі және сыртқы логистиканы қамтитын);
- басқару және стратегия (АТ менеджменті, кәсіпорындар стратегиясы және өнім циклін басқару);
- өндірісті ұйымдастыру (өнімнің өндірістік процестерде қадағалануы, сапасын бақылау, сондай-ақ шикізат қорларын, материалдарды, дайын өнім мен жеткізуді басқару);
- персонал мен коммуникациялар (өндірістік міндеттерді бөлуді, дағдылар мен құзыреттерді, сондай-ақ оқыту шараларын басқару) [6].

Бұл талдау шағын және орта бизнес субъектілерінің ағымдағы жағдайда бағалауына, өндіріс секторларын индустрия 4.0 элементтерін енгізуге әзірлігін саралауға, өнеркәсіпті цифрландыруды ынталандыру шараларын әзірлеуге мүмкіндік береді. Индустрия 4.0 дегеніміз цифрлық технологиялар ғана емес, адамдар мен инновациялық мәдениетті де қамтитынын түсіну маңызды. Тек кешенді трансформация ғана өзінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, өндірістік шығындарды оңтайландыру, табыстылығын көбейту, еңбек жағдайларын жақсарту, өнеркәсіптік қауіпсіздік түріндегі барыншы тиімділікті бере алады.

Жаңа технологияларды енгізу бізге нарықта бәсекеге қабілетті болуға мүмкіндік бере отырып, артықшылықтар береді: біз тапсырыс берушінің қажеттілігін қанағаттандырамыз, кәсіпорынның өнімділігін арттырамыз және әрине, қаржылық нәтижені жақсартамыз. Кәсіпорындарда көп мүмкіндіктер бар. Бүгінгі күні өніммен тәжірибе жасау оңайырақ, жаңа элементтерді енгізу оңай, прототиптерді жылдам сынау оңай, соңғы өнім анағұрлым пысықталған және тиімді болып отыр [7].

Бүгінде көптеген өнеркәсіптік кәсіпорындар сандық технологияларға қызығушылық танытуда: мұнай-газ компаниялары, ірі тағамдық және фармацевтикалық басқа да кәсіпорындар. Қазақстандық кәсіпорындардың көпшілігі «индустрия 4.0» элементтерін енгізу жолының басында болса да, кейбір компаниялар қазірдің өзінде технологиялық «озық» болып шығуда.

Әдебиеттер

- 1.«Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» 2017 жылғы 31 қаңтардағы ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // [Электронды ресурс] URL: <http://akorda.kz>, – 2017. – 4 б.
- 2.Трачук А. В., Линдер Н. В. (2017а) Инновации и производительность: эмпирическое исследование факторов, препятствующих росту методом продольного анализа // Управленческие науки. Т.7, № 3. С. 43-58.
3. Industry people ideas 4.0. НННонпоМ (2017) // [Electronic resource]URL:<http://frprf.ru/ipi/>.
- 4.Policy department A: Economic and scientific policy. Industry 4.0 (2016) // European Parliament // [Electronic resource] URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/570007/IPOL_STU\(2016\)570007_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/570007/IPOL_STU(2016)570007_EN.pdf).
- 5.Индустрия 4.0 IT-Enterprise // [Электронный ресурс] URL: <https://www.it.ua/ru/knowledge-base/technology-innovation/industry-4>
- 6.Индустрия 4.0 элементтері қазақстандық кәсіпорындарда қалай енгізіліп жатыр? // [Электронды ресурс] URL: <https://egemen.kz/article/211218-industriya-40-elementteri-qazaqstandyq-kasiporyndarda-qalay-engizilip-dgatyр>, – 2019.16.10
7. ИНДУСТРИЯ 4.0: реалии сегодняшнего дня // Опубликовано в журнале "ИСУП" № 4(76)_2018 // [Электронный ресурс] URL: <https://isup.ru/articles/50/13339/>

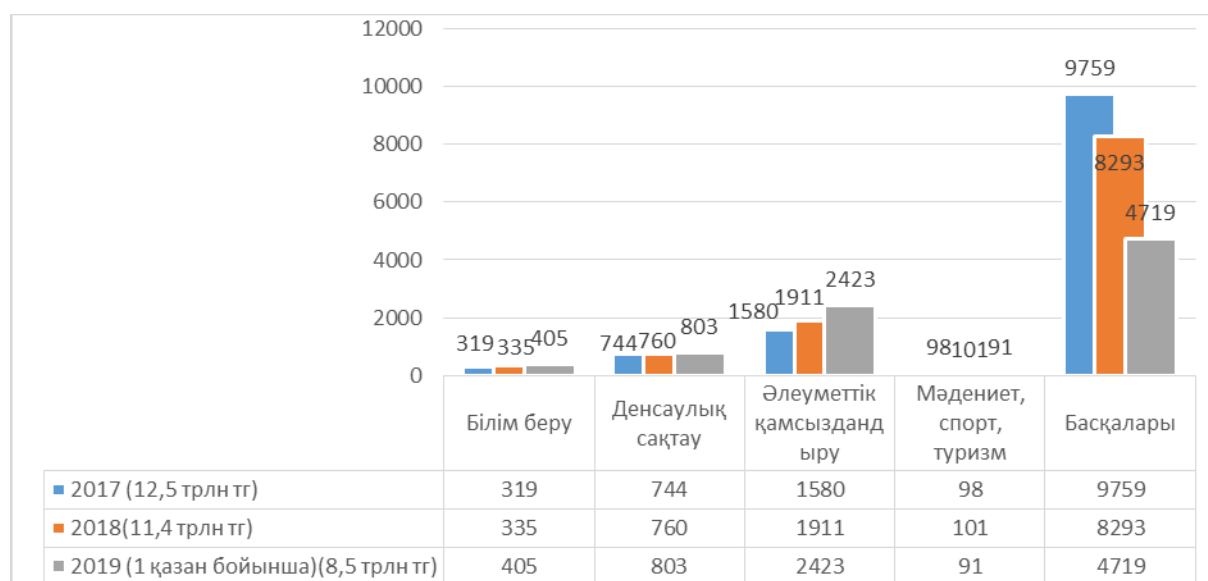
ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ МЖӘ ЖОБАЛАРЫНА ЖЕКЕ МЕНШІК ӘРІПТЕСТЕРДІ ТАРТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Әбдікәрім Д.М.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУі,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
Жобаларды басқару мамандығы, 2-курс*

*Ғылыми жетекшіі: Джумамбаев С.К.
э.ғ.к, доцент*

Әлеуметтік саланы дамыту халықтың өмір сүру деңгейін жоғарылатып қоймай, сонымен қатар экономикалық, саяси және демографиялық көрсеткіштер бойынша елдің жағдайын жақсартуға ықпал етеді. Әлеуметтік саланың жоғары деңгейде дамуы мемлекеттің бәсекелестік иммунитетін арттырады, өйткені оның инвесторлар үшін тартымдылығы жоғары болып, соның нәтижесінде елге жаңа технологиялардың, инвестициялардың және т.б. ағынын көбейтеді.

Екінші жағынан, әлеуметтік саланы жеткілікті деңгейде дамытпаса үлкен мәселелердің көзіне айналады. Бұл көбінесе қоғамдық қауіпсіздік деңгейін күрт төмендететін бумерангтық үрдістер тудырады. Мәселен, қоғамдық көлік жұмысының төменгі сапасына, ТКШ тарифтеріне, білім беру қызметтеріне бағаның өсуіне медициналық қызмет көрсету сапасының төмендігіне, спорттық-сауықтыру және ойын-сауық қызметтеріне қолжетімділіктің қысқаруына әкеп соғуымен қатар, халықтың қирату, бұзақылық сипатындағы жағымсыз мінез-құлық іс-әрекеттерінің белең алуына негіз болады. Бұл біздің еліміз үшін ғана емес, әлемдік экономикада да маңызға ие. Әдетте, қоғам үшін жойқын процестер әлеуметтік институттардың жұмысына қанағаттанбаушылықтан басталады. Сондықтан да, мемлекеттік бюджеттің шектеулі деңгейіне байланысты, жеке сектор өкілдерімен өзара әрекеттестік негізінде әлеуметтік саланы дамыту бүгінгі күннің ең маңызды мәселесі болып тұр. Сол себептен де мемлекеттік қаржы жүйесінде әлеуметтік салаға баса назар аударылады. Мысалға, Қазақстан Республикасының соңғы 3 жылдық бюджетінің құрылымындағы әлеуметтік сала үлесін қарастырып өтсек[1]:

Сурет 1. ҚР мемлекеттік бюджет шығыстарының құрылымы(млрд.тг.)

ҚР мемлекет бюджет шығыстарының 2017 жылдан бері азайып жатқанына қарамастан, әлеуметтік саланы дамытуға жұмсалған бюджеттік қаржы көлемінің көбейе түсуі- алдағы уақытта әлеуметтік маңызды жобаларды қаржыландыруда бюджеттен тыс қаражат көздерін тарту қажеттілігін баса айқындап берді. Осы орайда мемлекеттік және жеке меншік әріптестігі (МЖӘ) механизмін әлеуметтік жобаларды іске асыруда билік пен бизнестің тепе тең құқығын қамтамасыз ететін экономикалық әріптестіктің ұтымды нысаны ретінде қарастыруға болады.

МЖӘ механизмін қолдану екі тарап үшін де ұтымды, мемлекет әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін салу және қолданысқа беру кезіндегі бюджеттік шығыстарын үнемдеп, мемлекет меншігін ұтымды қолдануға мүмкіндік алады. Екіншіден, мемлекеттік-жеке меншік әріптестігі - жобаны жүзеге асыруда кәсіпкерлердің білімі мен тәжірибесін, инновациялық және озық технологияларын кеңінен пайдалануға мүмкіндік береді, бюджеттен бөлінген қаржының тиімділігі артады. Сондай-ақ тәуелсіздік алғаннан кейінгі нарықтық экономикаға қадам басқан уақытта жүргізілген жекешелендіру кезіндегі қателікке жол бермейді. Яғни, МЖӘ арқылы қолданысқа берілген әлеуметтік инфрақұрылым объектілеріне мемлекет белгілі бір деңгейде меншіктік және бақылау құқығына ие болады. Өз кезегінде жеке меншік әріптестер өздері құйған инвестиция арқылы ұзақ мерзімде кепілдендірілген табыс табу мүмкіндігіне қол жеткізеді. Ең бастысы, бұл схема арқылы әлеуметтік саланы дамытуға қол жеткізіп, қоғамның өмір сүруіне қолайлы жағдай жасауға мүмкіндік туады.

Бірақ, әлеуметтік саладағы МЖӘ жобаларына бизнес өкілдерін тартуда бірнеше мәселелер кедергі келтіруде:

- МЖӘ жобасы бойынша келісімге келу мерзімінің ұзақтығы қағазбастылықтың жоғары деңгейі;

- несиелеу шарттарының қолайсыздығы;

- инвестицияның қайтарымдылық мерзімінің ұзақтығы;

- сұраныс деңгейін болжау күрделілігі мен табыстылық деңгейінің төмендігі;

- тәуекел деңгейінің жоғарылығы.

«Қазақстандық МЖӘ» АҚ-ның мәліметі бойынша МЖӘ келісімшарттарын рәсімдеу мерзімі 1 жыл уақытқа дейін созылады. Бұл «уақыт-ақша» қағидасымен жұмыс жасайтын бизнес өкілдері үшін өте ұзақ мерзім болып табылады. Сондай ақ, осынша ұзақ мерзімге созылатын процестегі қағазбастылықтың жоғары деңгейі бизнес өкілдерінің МЖӘ жобаларына қатысу ниеттерін төмендетеді[2].

Жеке сектордың МЖӘ жобаларына қатысу қызығушылығын кемітетін тағы бір мәселе- МЖӘ жобасын іске асыруға қажетті несиелеу шарттарының қолайсыздығы. Банктер жеке әріптесте несиелеу беру үшін кепілге мүлік талап етеді, ал бизнес кепіл ретінде МЖӘ келісімшартын қоя алмайды және МЖӘ жобасына сай ешқандай жеңілдік ала алмайды. Бұл табыстылық деңгейі төмен МЖӘ жобаларының бизнес үшін тартымдылығын одан сайын төмендетеді.

Бизнесті әлеуметтік саладағы МЖӘ жобаларына қатысудан тежейтін негізгі мәселелердің бірі- бұл әлеуметтік сала объектілерінің тек тұрғындары көп және әрдайым жеткілікті сұраныс бар жерде ғана емес, сонымен қатар тұтынушылардың саны аз немесе сұранысы төмен жерде де жұмыс істеу қажеттігінде, бұл табыстылықты жеткілікті деңгейде қамтамасыз етпейді. Шағын елді мекендерде немесе шалғай аудандарда тұтынушылар саны әрқашан шектеулі. Сондай ақ, МЖӘ механизмі балалар үйлері немесе үйсіз адамдарға арналған баспаналар тұрғызу секілді әлеуметтік қызмет көрсету бағыттарында қолданылмайды, бұл мұндай жобалардың өтімсіздігімен түсіндіріледі. Жеке сектор субъектілері үшін МЖӘ аясындағы жобалардың әлеуметтік сала салаларындағы жоғары емес кірістілігіне байланысты пайданы қалыптастырудың күрделі жүйесін қалыптастырады. Бұл әлеуметтік саладағы МЖӘ жобаларының сұраныс деңгейін болжау күрделілігі мен табыстылық деңгейінің төмендігі проблемаларын көрсетеді.

Әлеуметтік қызметтерді ұсынуда МЖӘ жобаларын іске асыру кезінде бизнес үшін елеулі мәселелердің бірі- қаржыландыру көздерінің және объектілерді қайта жаңартуға арналған шығындардың белгісіздігінен туындайды. Жер учаскесін пайдалануға және инфляцияның өсуіне немесе валюта бағамының өзгеруіне байланысты тәуекелдер де жоба құнының ұлғаюына әсер етуі мүмкін. Яғни МЖӘ жобаларын іске асырудағы тәуекелдік деңгейдің өте жоғары екендігін көрсетеді.

Бизнес өкілдері үшін МЖӘ жобаларының тартымдылығын төмендететін жоғарыдағы мәселелерді шешу қазіргі уақыттағы ең өзекті мәселе болып табылады. Қазақстанда әлеуметтік саладағы МЖӘ жобаларына бизнес өкілдерін тарту әлі де болса төменгі деңгейде. Әлеуметтік салада МЖӘ механизмі негізінде іске асырылатын жобалардың бұлай баяу дамуы, еліміздегі бірнеше саяси-экономикалық, құқықтық кедергілерге байланысты екені мәлім. Сол кедергілерді жойып, елімізде МЖӘ жетілдіру үшін мемлекет бірнеше күрделі шараларды жүргізуі қажет. Ондай шараларға:

1. МЖӘ саласындағы білікті кадрлар дайындау:

- жергілікті басқару органдарына МЖӘ саласында тәжірибесі жоғары мамандар тарту;
- жергілікті және мемлекеттік басқарушыларды, экономисттер мен қаржы мамандарын дайындауда МЖӘ негіздерін оқыту.

2. МЖӘ-ге қатысты қоғамда жағымды пікір қалыптастыру:

- бұқаралық ақпарат құралдары арқылы МЖӘ-нің артықшылықтары, пайдасы жайлы ақпараттар тарату;
- әріптестік құрғысы келетін тұлғалар үшін мәліметтер базасын қалыптастыру және ақпараттық қызмет көрсету.

3. МЖӘ-арқылы жасалатын жобаларды іске асыру процесін жеңілдету және ынталандырушы жеңілдіктерді қарастыру:

- келісім-шарт жасау үшін қажет құжаттарды реттеуде "бір терезе" қағидатын қолдану;
- МЖӘ жобалары үшін конкурс өткізу мерзімін қысқарту және оңтайландыру;
- жобаларға қатысушы жеке сектор үшін салықтық жеңілдіктер және т.б ынталандырушы құралдарды қолдану.

Жоғарыдағы шараларды жоғары дәрежеде орындайтын болсақ, МЖӘ арқылы еліміздегі әлеуметтік маңызы бар транзиттік жол құрылыстары, білім беру, денсаулық сақтау мекемелерімен қамтамасыз етіп, қоғамдық тауарлар өндірісі, тиімді инфрақұрылымдық жағдай жасау секілді күрделі көкейтесті әлеуметтік-экономикалық мәселелердің түйінді шешімдерін тауып, ел бюджетін үнемдеуге қол жеткіземіз. Бұл- қазіргі жаһандық экономиканың тұрақсыздық жағдайында, ұлттық экономикамыздың тұрақтылығын арттыратын, әлеуметтік саланың дамуына қажетті негізгі құралдардың бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР қаржы министрлігінің ресми сайты / http://www.minfin.gov.kz/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=ROLES://portal_content/mf/kz.ecc.roles/kz.ecc.anonymous/kz.ecc.anonymous/kz.ecc.anonym_citizens/citizens/cbudget_and_infographics_fldr/gosbudgeting_params_fldr
2. Бизнес не должен возлагать нагрузку на государство / <https://inbusiness.kz/ru/news/«biznes-ne-dolzhen-vozlakat-nagruzku-na-gosudarstvo»>

ЖОБАЛЫҚ ЖӘНЕ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУДЫҢ БАЙЛАНЫСЫ

*Әбдіраман М.Р.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ,
Жобаларды басқару, 1-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Ағымбай А.О.
э.ғ.к., доцент*

Әрбір мемлекет өзінің дамуы және әлемдік аренада өзінің орныны қалыптастыруы алдына қойған мақсатына байланысты. Мемлекеттің мақсаты ретінде бүгінгі таңда ұзақ, орта, қысқа мерзімді даму жоспарлары арқасында жүзеге асырылып отырылады. Сондай ұзақ жылдық даму жоспары ретінде стратегиялық жоспарды атауға болады.

Стратегиялық басқару, көздеген мақсаттарға жету барысындағы ұйымның ұзақ мерзімді жоспарларын басқару деп айтуға болады, стратегиялық басқарудың негізін күтпеген жағдайлардан тұратын өзгерістер құрайды. Стратегиялық басқару-ұйымның мүмкіншілігі,, стратигиялық мақсаттардағы жетістігі, сонымен қатар ішкі құрылымы мен ұйымның сыртқы ортадағы өзгерістерге бейімделіп, жетістікке жетуді қамтамасыз етудің шешімі болып табылады[1].

Жоба - бұл бірегей өнімдерді, қызметтерді немесе нәтижелерді жасауға арналған уақытша кәсіпорын[2].

Ұйымның стратегиялық жүйесінің мақсаты - ұйымды болашаққа ақылмен жетелеу. Бұл жағдайда қойылған мақсаттарды толығымен ұтымды деп атауға болады, бірақ олардың дамуының айтарлықтай шығындарына қарамастан, тым көп стратегиялық жоспарлар ешқашан «іс-әрекеттің жетекшісі» бола алмайды және қажетті нәтижеге қол жеткізбейді. Көбінесе стратегиялық жоспар құратын мамандар мен оны жүзеге асыратын мамандар арасында дәстүрлі бөліну, автокөріс бар. Сонымен қатар, бұл тек ірі вертикалды интеграцияланған компаниялар үшін ғана емес, сонымен қатар шағын кәсіпорындар үшін де тән. Ұйымдардағы стратегтер (меншік иелері, топ-менеджерлер) көбінесе жоспарларды жұмысқа айналдыруға кепілдік бере алатын және сәйкесінше нәтижеге кепілдік бере алатын кәсіби жоба менеджерлерінің көмегімен жоспар құруды қаламайды. Бұл айырмашылық, іс жүзінде, стратегиялық жоспарды әзірлеу мен іске асырудың арасындағы үлкен шығындардың артуына, іске асырудағы кідірістерге, жұмыс орнындағы тәртіпсіздікке және қызметкерлердің төмен уәждемелеріне әкеледі. Сайып келгенде, бұл ұйымның стратегиялық тұрғыдан ойластырылған және компания үшін өте қажет көріністі жүзеге асыра алмауына әкелуі мүмкін [3]. Жоспар нақты емес және қол жетімсіз болады.

Стратегиялық жоспарлау дегеніміз - нарықта жетістікке жету, оны сақтау және дамыту мақсатында ұйым басшылығына арналған ұзақ мерзімді жоспарларды құру актісі. Жоба менеджерлері стратегиялық жоспарлау мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған жобалардың орындалуын бақылайды. Жобаларды іске асыру үшін - жоспарланған жобаларды іске қосу - стратегиялық жоспарлау жұмыстары да, нақты бағыттардағы жобаларды басқарушылар да маңызды. Екінші жағынан, ұйымды басқару процесінің барлық қатысушылары стратегиялық жоспарлау мен жобаны басқарудың маңыздылығын түсінудің пайдасын көре алады.

Жобаны жоспарлау және жүзеге асыру іс жүзінде өте үлкен айырмашылықтарға ие; өкінішке орай, тым көп менеджерлер барлық күш-жігерін өршіл жоспарлау әрекеттеріне мақсаттарға қалай жетуге болатындығы туралы ойланбастан жұмсайды. Негізінде, стратегиялық жоспарлау әрекеті нақты әлемде бақыландырылмайтын айнымалылар диапазонында жұмыс істейтін зертханадағы жұмыс болып табылады. Бұл көбінесе стратегиялық менеджмент саласындағы ғалымдар мен нақты экономиканың мамандары арасындағы алшақтықтың себебі болып табылады. Тіпті ең жақсы жоспарларды нақты уақытта түзету және түзету

қажет, бұл жоба менеджерлерінің жұмысын едәуір маңызды етеді және іс жүзінде ұйымның стратегиялық менеджмент жүйесіне біріктірілген

Жобаларды іске асыру жоба менеджерлері үшін де, стратегиялық жоспарлау процесі үшін де маңызды, өйткені жобаларды іске асыру барысында жоспарлау процесінде ескерілмеген жаңа проблемалар мен қиындықтарды анықтауға болады, мүмкін күтілмеген, бұл ақыр соңында анағұрлым ақылға қонымды дүниеге әкеледі, бейімдеу стратегиялары, өнімдері мен процестері.

Жобаларды пайдалануға беру - бұл жоспарлау кезеңін стратегиялық мақсаттардың түпкілікті қол жетімділігімен байланыстырудың маңызды кезеңі, ол жобаны іске асыруды стратегиялық жоспарлау жұмыстарының маңызды кезеңіне айналдырады. Мақсатқа жету жоба менеджерінің жетістігі үшін өте маңызды, ал жобаларды іске асыру ұйым мақсаттарына жетудің алғашқы қадамы болып табылады.

Жобалар тұтасымен стратегиямен салыстырғанда нақты белгіленген мақсаттардың шағын тізіміне жатады. Осыған байланысты, жобаларды үлкен стратегиялық көзқарасқа қол жеткізу үшін қажет құрылыс блоктары ретінде қарастыруға болады. Стратегиялық басқару стратегиялық басқару процесін жүзеге асыратын компания үшін өте маңызды. Көрініс - маяк, меншік иелері мен топ-менеджерлер ұмтылатын, бірақ оған жақындаған кездегі компанияның жағдайы. Қиын мақсат. Компанияның, беделдің және басқа жетістіктердің өсу жағдайы ретінде пайымдау бір түнде болмайды. Жоба менеджерлері үлкен стратегияларды кішігірім компоненттерге бөліп, стратегияны уақтылы жүзеге асыру үшін әр жобаны іс-әрекетке айналдыруы керек, өйткені суретші үлкен кенепке щеткамен соққы арқылы үлкен суретті уақытында салуға тырысады.

Көптеген компаниялар үшін жобалар өте маңызды, өйткені олар сізге кірісті арттыруға және бәсекелестік артықшылық алуға мүмкіндік береді. Мысалы, тиімді басқару және кідіріссіз нарықта өнімнің жаңа түрін шығару компания үшін инвестицияның жоғалуына әкелуі мүмкін, бизнес мақсаттарына қол жеткізуге кедергі келтіруі мүмкін, өйткені бәсекелес өз әріптесін сәл тезірек босатады. Бүгінгі таңда жаппай жекешелендіру жағдайында, кез-келген сату жоба ретінде қарастырылған кезде, жобалар мен бағдарламаларды тиімді басқару мүмкіндігі бірінші орынға шығады. Бұл компанияның шектеулі ресурстарын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Жобалар мен компанияны стратегиялық басқару арасындағы байланыс

Компанияны стратегиялық басқаруды жүзеге асыру үшін үш негізгі міндетті шешу қажет:

- Болашақ ұйымның көзқарасын жоғары деңгейде дамыту (миссия, даму жолдары);
- негізгі мақсаттар мен стратегияларды құжаттау;
- стратегиялық мақсаттарға қолжеткізу үшін нақты жобаларды іске асыру[4].

Мақсат - біз қол жеткізгіміз келетін нысана. Стратегия - мақсатқа жетудің жолы.

Жоба менеджерлері жобаның барлық аспектілері ескерілгеніне көз жеткізу үшін бірден бірнеше жауапкершілікті тез арада, кейде ұзақ сағаттан және жылдам қарқынмен біріктіруі керек. Жоба менеджерлері нақты мақсаттарға жету үшін персоналды жоспарлауға, техникалық және қаржылық ресурстарға жауап береді. Олар жобаның бюджетін келісіп, әр жобаның бюджетте және уақытында аяқталуын қамтамасыз ету үшін шешім қабылдауы керек. Кадрларды даярлау - бұл көшбасшы үшін жұмыс. Әдетте, стратегиялық жобалар жұмыс бойынша қосымша нұсқаулар мен тұрақты бақылауды қажет етпейтін, ең білікті және тәжірибелі қызметкерлермен қамтамасыз етіледі.

Қазіргі дағдарыстар экономикасында экологиялық белгісіздіктің өсуімен көптеген компаниялар аяғынан тұруға, нарықтағы үлесті сақтауға, өсуге, табыстылыққа және т.б. күш салуда және т.б. Көптеген ұйымдар өздерінің стратегиялық, ұзақ мерзімді мақсаттарынан тез арада түзетуге және қысқа уақытқа тірі қалу тактикасынан бас тартады. Виртуалды кеңселер мен жаһандану қарқынды дамып келе жатқан кезде, компаниялар бейімделудің жоғары деңгейін ұстап тұру үшін күнделікті өздерінің стратегияларын түзетуді қажет етеді.

Жұмыстың бұл ауыр қарқыны жиі баяу және қиын стратегиялық жоспарлау процесімен алмастырылды. Шындығында, стратегиялық жоспарлау саласы айтарлықтай дағдарысты бастан кешіп жатқан сияқты. Бұл ірі бірлестіктердің, соның ішінде стратегиямен байланысты халықаралық бірлестіктердің өз қызметін тоқтата тұруына әкеледі, бұл болашақта жоғары оқу орындарында немесе ғылыми мектептер бағдарламаларында стратегиялық жоспарлау және басқару курстарының танымалдылығының төмендеуіне әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, жобаларды басқару бойынша қауымдастықтар және осы бағытта ұсынылатын оқу бағдарламаларының саны артып келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гагарский В.А. Процессное и проектное управление // Портал «Профессионал управления проектами». [Электрондық ресурс] URL: <http://www.pmprofy.ru/content/rus/-219/2197-article.asp>.
2. Project management institute. Свод знаний по управлению проектами [РМВОК]. – Шестое издание. — ISBN 9781628253900.
3. Грант Р.М. : Қазіргі стратегиялық талдау. 9-ред.
4. Роль проектов в развитии организаций [Электронный ресурс]: www.cfin.ru/itm/project/project_role.shtml

ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҢҒЫРТУ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

*Әшірәлі Ш. Б.
«Инновациялық менеджмент» мамандығының 2-курс магистранты
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ*

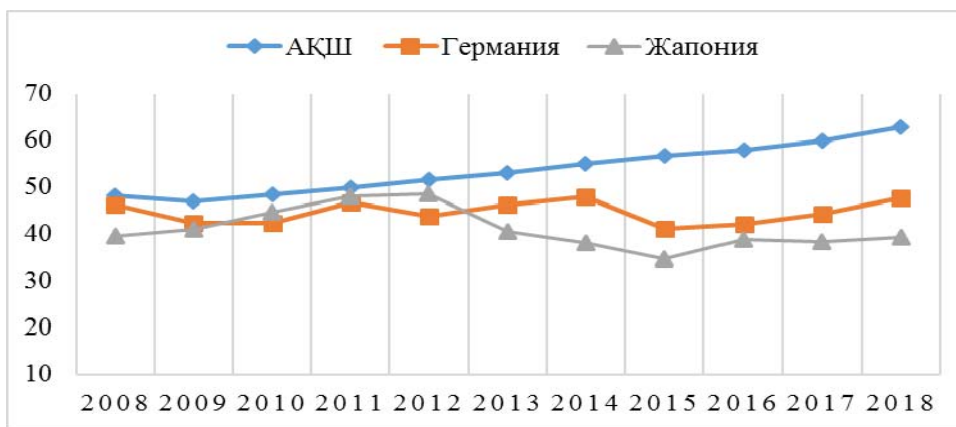
*Ғылыми жетекші: Джумамбаев С.К.
э.ғ.к., доцент*

Қазіргі жаһандық экономиканың белсенді түрде технологиялық даму кезеңінде Қазақстан Республикасында технологиялық жаңғырту экономиканың бүкіл салаларында кеңінен енуде.

Осы орайда, кәсіпорындарды технологиялық жаңғырту қажеттілігі аса маңызға ие болып отыр. Қазақстан Республикасының Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» [1], «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайында дамудың жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан халқына Жолдауларында елдің жаһандық бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін экономикалық өсудің жаңа моделін құру қажеттігін, сандық технологияларды қолдана отырып құрылатын жаңа индустрияларды дамыту керек екендігін атап өткен болатын [2].

Елдің тұрақты экономикалық дамуының мүмкіндіктері мен перспективалары көбінесе оның өндірістік күштерді дамытудағы сапалы өзгерістерде қазіргі заманғы ғылыми-техникалық прогресті қаншалықты тиімді пайдалана алатынына байланысты. Технологиялық инновацияларсыз еңбек өнімділігінің өсуі, өнеркәсіптің, ауыл шаруашылығының және қызмет көрсетудің жаңа салаларын құру және дәстүрлі салаларын жаңғырту мүмкін емес.

Елдердің экономикалық даму көрсеткіштерін сипаттауда жан басына шаққандағы жалпы ішкі өнім (ЖІӨ) көрсеткіші пайдаланылады.

Сурет 1 – АҚШ, Германия және Жапония елдеріндегі жан басына шаққандағы ЖІӨ көрсеткішінің өзгеру динамикасы, 2008-2018 жж. [3].

АҚШ-та жан басына шаққандағы ЖІӨ көрсеткіші жыл сайын 2-4%-ға өсіп, жылдар бойы тұрақты экономикалық өсу тенденциясын көрсетіп отыр.

Салыстырмалы түрде Қазақстанда жан басына шаққандағы ЖІӨ көрсеткішінің динамикасына 2008-2009 жж. мен 2015-2016 жж. дағдарыстың әсері байқалады. 2009 жылы көрсеткіш 14,77%-ға төмендесе, 2016 жылы 26,58%-ға азайған.

Қазақстан Республикасы экономикасының қазіргі жай-күйі технологиялық артта қалумен, импортқа тәуелділікпен, төмен бәсекеге қабілеттілікпен, шикізат салаларының экспорттық бағдарымен, әлемдік нарық конъюнктурасының әсеріне сезімталдықпен сипатталады. Сондықтан елдің тұрақты экономикалық өсу стратегиясы маңызды элемент ретінде технологиялық даму стратегиясын қамтуы қажет.

Сурет 2 – Қазақстандағы жан басына шаққандағы ЖІӨ көрсеткішінің өзгеру динамикасы, 2008-2018 жж. [3].

Дамыған елдердің қатарына жету үшін елдегі жан басына шаққандағы ЖІӨ көрсеткіші үлкен қарқынмен өсу динамикасын көрсетуі қажет. Қарқынды ЖІӨ көрсеткішін өсуді қамтамасыз ету үшін шикізатқа сүйенуді артта қалдырып, елді технологиялық дамытуды қолға алу керек.

Ел экономикасының өсуі оның бәсекелестік қуатымен тікелей байланысты. Бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында елдер инновацияларға, инфрақұрылым, макроэкономикалық тұрақтылық, денсаулық сақтау, базалық білім беру, жоғары білім беру және кәсіби дайындық, тауар нарығының өнімділігі, еңбек нарығының өнімділігі, қаржы нарығын дамыту, нарықтың технологиялық дайындығы мен мөлшері, яғни бәсекеге қабілеттілік

индексінде көрсетілгендей, іскерлік өмірді дамыту сияқты салалардағы өз позицияларын жақсартуы тиіс.

Дүниежүзілік экономикалық форумның (ДЭФ) Жаһандық бәсекеге қабілеттілік туралы баяндамасына сәйкес инновациялық бағдарланған елдер басқа елдерге қарағанда бәсекеге қабілетті және тұрақты экономикалық өсімге ие. ДЭФ (GCI) жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі бәсекеге қабілеттілікті елдің өнімділік деңгейін анықтайтын институттар, стратегиялар мен факторлар жиынтығы ретінде айқындайды. Баяндама 12 тараудан тұрады. Әрбір тараудың тиімділігі басқалардың тиімділігіне әсер етеді.

Қазақстан Дүниежүзілік экономикалық форумы жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі бойынша Қазақстан рейтингі 57-орында және «Технологиялық әзірлік» факторы бойынша 52-орында орналасты.

Кесте 2 – Дүниежүзілік экономикалық форум есебі бойынша елдердің рейтингтік көрсеткіштері.

Елдер	Көрсеткіш	(144)	(148)	(144)	(140)	(138)	(137)
		2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18
Қазақстан	Технологиялық әзірлік	55	57	61	61	56	52
	GCI	51	50	50	42	53	57
АҚШ	Технологиялық әзірлік	11	15	16	17	14	6
	GCI	5	5	3	3	3	2
Германия	Технологиялық әзірлік	15	14	13	12	10	8
	GCI	6	4	5	4	5	5
Жапония	Технологиялық әзірлік	16	19	20	19	19	15
	GCI	10	9	6	6	8	9

* [4] әдебиет көзі негізінде автормен құрастырылған.

ДЭФ әзірлеген бәсекеге қабілеттіліктің жаһандық индексі елдерді бірнеше параметрлер бойынша сұрыптайды. 2017-2018 жылдары Швейцария 137 елдің арасында жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі бойынша көш бастап келеді, одан кейін АҚШ, Сингапур, Нидерланды, Германия, Гонконг, Швеция, Англия және Жапония жүреді. Алғашқы ондық елдерінің жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі бойынша «Технологиялық әзірлік», «Технологияларды қабылдау», «Фирма деңгейінде технологияларды іске асыру», «Жаңа технологияларға қолжетімділік» сияқты көрсеткіштер бойынша алдағы орындарды алады. Сондықтан, осы көрсеткіштерге қарап, елдің бәсекеге қабілеттілік деңгейін нақты анықтауға болады.

Сурет 2 – Қазақстанның Дүниежүзілік экономикалық форум есебі бойынша рейтингтік көрсеткіштері, 2012-2018 жж. [4].

АҚШ пен Германиядағы жыл сайынғы көрсеткіштерді салыстыра отырып, біз инновация көрсеткіші мен тиісінше бәсекеге қабілеттілік индексі арасындағы өзара байла-

нысты көре аламыз. Технологиялық дайындық факторы бойынша Германия жыл сайын біртіндеп өсуді көрсетеді, ал АҚШ осы фактор бойынша 6-шы орында тұр және бәсекеге қабілеттілік индексінің өсуін көрсетеді. «Инновация» және «Технологиялық әзірлік» факторы бойынша жоғары орындарға ие болып отырған елдер де бәсекеге қабілеттілік индексінде жоғары орындарға ие болу кездейсоқ емес.

Ғылыми-техникалық және инновациялық экономикалық өсу стратегияларына негізделген елдің әлемдік экономикасында басқа елдерге қарағанда анағұрлым тұрақты экономикалық өсім бар. Дүниежүзілік экономикалық форумның (ДЭФ) Жаһандық бәсекеге қабілеттілік туралы баяндамасына сәйкес технологиялық дамуға бағдарланған елдер басқа елдерге қарағанда бәсекеге қабілетті және тұрақты экономикалық өсімге ие.

Қазақстан ұзақ мерзімді перспективада өзінің экономикалық дамуын сақтап, бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін, ол технологиялық қабілетін тез нығайтуға, жаңа технологиялар есебінен еңбек өнімділігін арттыруды қамтамасыз етуге және ғылымды қажетсінетін салаларды жетілдіру жолымен өндіріс пен экспорт құрылымын ғылымды қажетсінетін өнімге өзгертуге бағыт алуы қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мемлекет басшысы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар <https://www.akorda.kz/>
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2018 жылғы 10 қаңтар <https://www.akorda.kz/>
3. Материалы с сайта Организации экономического сотрудничества и развития <https://www.oecd.org/>
4. World Economic Forum, WEF the Global Competitiveness Report GCR , 2017-2018.

АДАМ РЕСУРСТАРЫ КОМПАНИЯНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНІҢ БАСТЫ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

*Базарбаева Н.С.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Инновациялық менеджмент мамандығының
2-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Өтепберген К.Е.
э.ғ.к., доцент*

Қазіргі әлемде адам капиталы кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың, экономикалық өсудің және жалпы экономиканың тиімділігін арттырудың айқындалушы факторы болып табылады. Адами капиталды тиімді басқару қазіргі заманғы жағдайында ең маңызды ресурс көзі. Кәсіпорында адами капиталды қалыптастыру және пайдалану қажеттілігін талдау оның бәсекеге қабілеттілігін жетілдіру мақсатында оны пайдалану мүмкіндігін анықтауға мүмкіндік берді.

Әлемдік қауымдастықтың білім экономикасына бағдарлануы адам капиталына кәсіпорын мен саланың, сондай-ақ тұтастай алғанда елдің бәсекеге қабілеттілігін айқындайтын факторлар арасында бірінші дәрежелі рөлге ие болады. Адам капиталы-адам мен жалпы қоғамның алуан түрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін пайдаланылатын білім, білік, дағды жиынтығы және ұйымның тиімді және ұтымды жұмыс істеуін қамтамасыз ететін экономикалық дамудың қарқынды факторы.

Қазіргі жағдайда адами капиталды дамыту кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік береді. Компаниялар өз қызметкерлерінің біліміне, біліктілігін арттыруға және денсаулығына көп көңіл бөлуде. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, білім, ғылым және оларға негізделген инновациялық технологиялар әрқашан кәсіпорындардың барлық экономикалық табыстарының, олардың тиімділігі мен бәсекеге қабілет-

тілігінің өсуінің кілті болып табылады. Сондықтан қазіргі экономикадағы адами капиталды дамытудағы үрдістерді зерттеу негізінде оның кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етудің неғұрлым тиімді жолдарын анықтау болып табылады.

Қазақстан Республикасының инновациялық мәселелерге қызығуы әлеуметтік-экономикалық дамуда ең біріншіден, ғылыми техникалық дамумен байланысты болып отыр. Елдің негізгі экономикалық дамуына, яғни, өндіріс пен ғылыми-техникалық ресурстарды жоспарлау және экономиканың сервистік-технологиялық дамуы үшін инновациялық қызмет ұйымдастыру және компаниялар персоналдарын тиімді басқару ең қажетті. Бұл мақсатқа жету үшін мынандай міндеттер қойылды:

- Инновациялық өнімді жүзеге асырудағы инновациялық процестің негізгі кезеңдері мен оның мақсаттарын анықтау;

- Инновациялық қызметі дамыған шетелдердің саясаттарын қарастырып, олардың еліміз экономикасы үшін тиімді жақтарын қарастыру;

- Инновациялық дамудың еліміздің экономикалық өсуіндегі маңыздылығына талдау;

- Ұлттық инновациялық жүйенің құрылымдарына талдау;

- Елімізде инновациялық қызметтің дамуы мен оны қолдау шараларын анықтау;

- Компания персоналдарының басқару жүйесін қалыптастыру.

Осы мәселені шешу жолдарының бірі экономикалық дамудың бүгінгі таңдағы шикізаттық бағытынан қол үзіп, тиімді экономикалық өсуді қамтамасыз ететін дамудың “индустриялық-инновациялық” сатысына өтуіміз керек. Бұл мәселенің өзектілігі әлемдік экономикалық қауымдастықта еліміздің нарықтық бағытта дамушы ел деп танылуымен арта түсті. Қазақстан Республикасы дамуының қазіргі сатысы экономикамен, қоғамды өзгертуде өте күрделі мәселелер пайда болумен сипатталады. Елде нарық қатынастарын дамытуға бейімдейтін стратегиялық бағыт басқару жүйесін жетілдіруді талап етеді. Басқару жүйесінде маңызды ресурстың бірі болып адам факторы табылады. Әсіресе, ұйым персоналын басқару мәселесінің маңызы зор.

Персоналды басқарудың қызметі дәстүрлік қызметтер барысында құрылады: кадрлар бөлімшесі, ұйымның еңбек және еңбек ақы бөлімшесі, еңбекті қорғау және техника қауіпсіздік бөлімшесі және т.б. жатады. Бұл қызметтің мәселесі – кадрлық саясатты өткізу және ұйымдағы еңбек ресурстарын басқарушылық қызмет көрсету координациясынан құрылады. Осыған байланысты олар өздерінің қызметтерін көбейтеді және таза кадрлық мәселелерден еңбек қызметін көрсетудің ынталандыру жүйесін құру, мамандану басқарушылығының қозғалуы, конфликтердің болмауы, еңбек ресурс нарығын оқып білу сияқты мәселелерге көшеді.

Заман талабына сай кәсіпорын менеджментін тиімді жүргізу үшін персоналды басқару мәселесін бірінші орынға қою керек, өйткені жоғарыдағы мақсаттарды түбегейлі шешуде кадрлық саясаттың маңызы орасан зор. Персоналды басқару мәселесі, кәсіпорынның кадрлық бөлімшесінде шешіледі, яғни кадрлық бөлімшесінде жұмысшыларды жұмысқа қабылдаудан бастап жұмыстан шығаруға дейінгі міндеттері қойылған. Жалпы кәсіпорында персоналды басқару дегеніміз еңбек функцияларын атқару кезінде жұмысшылардың қызметі мен жүріс-тұрысының потенциалын максималды пайдалану мақсаты мен басқарушылықтың әсер ету комплексі болып табылады[4].

Нарық жағдайындағы кәсіпорындарды, персоналды басқару жүйесі қызметкерлермен жұмыс істеу әдістері және жаңа реформаларын енгізуді, кадрлық мәселелердің комплекстік шешімдерін, жаңа жүйелік және аяқталған негізде кадрлық саясат концепциясын иемдену керек. Кәсіпорын жұмысшылары объект болып есептеледі, өйткені, олар өндіріс процесінің бір бөлігі болып табылады. Сондықтан, персоналды басқарудың негізгі мағынасы-кәсіпорындағы жоспарлауды құру, қайта бөлу және адам ресурсын әлеуметтік пайдалануға байланысты және де осы көзқараспен кәсіпорынның материалды-заттық элементтерін басқаруына ұқсас қарастырылады[3].

Ұйымда персоналды басқару дегеніміз еңбек функцияларын атқару кезінде жұмысшылардың қызметі мен жүріс-тұрысының потенциалын максималды түрде пайдалану мақсатымен басқарушы әсер етуші комплексі, яғни, принциптерге, әдістерге, құралдарға және формаларға байланысты болады. Экономикалық категория ретінде персоналды басқару үздіксіз процесстер формасында болады. Персоналды басқару құралы өндіріс процесі кезіндегі жұмысшылардың өзара байланыстарын қарым-қатынастарын оқып білу, зерттеу болып табылады. Олардың өндірістік жүйеде жұмыс істеу потенциалын толық және тиімді пайдалану көзқарасынан көруге болады.

Персоналды басқарудың бірінші аралық мақсаттарына кәсіпорынның тиімді ұйымдық құрылымын құру. Яғни, кәсіпорынның персоналға деген ағымды және перспективті қажеттілігін қанағаттандыру. Бірақ тәжірибе бойынша кейде жақсы кадрлық потенциалының болғанының өзінде кәсіпорын қызметінің жоғарғы тиімділігі көрінбей жатады. Бұған себеп кәсіпорын басшыларының персоналды басқарудың екінші аралық мақсатын жүзеге асырмауы. Яғни, персоналдардың профессионалдылығын және іскерлік сапалылығын толығымен ашуға жағдай жасай алмауынан туындайды. Осы айтылған мақсаттарды жүзеге асыру үшін персоналды басқару жүйесін құруымыз керек.

Персоналды басқару жүйесі кәсіпорынның басқару органдарының жиынтығы болып табылады және олардың арасындағы ұйымдық-ақпараттық байланыстардың жүйесі. Персоналды басқару жүйесінің құрамы мен құрылымдары кәсіпорынның көлемімен, қызметімен анықталады. Персоналды басқару жүйесінің құрамы мен құрылымын анықтау кәсіпорынның басшысының міндеттеріне кіреді, бұл федералды нормативті құжаттарда бекітілген[2]. Кәсіпорынның персоналды басқаруына байланысты басшының негізгі қызметтік өкілеттіліктері мынадай:

- 1) кәсіпорын мен персоналды стратегиялық басқару;
- 2) бұйрықтар шығару;
- 3) маңызды құжаттарды бекіту;
- 4) қызметкерлердің қызметін бағалау;
- 5) кәсіпорынның қызметінің миссиясын және стратегиясын анықтай отырып, оның дамуы туралы концепциялар мен бағдарламаларды бекіту;
- 6) есеп беру құжаттарын қарастыру және сол бойынша шешім қабылдау;
- 7) кәсіпорын персоналын ауыстыру туралы инициация;
- 8) персонал басқару сұрақтары бойынша органдар мен аттестациялық комиссияның ұсыныстарын бекіту немесе бекітпеу туралы шешім қабылдау.

Қазақстанның экономикалық моделін құраудың жоғары деңгейінде және тиісінше жоғары бәсекелестік жағдайында инновациялық қызметті дамытуға толық көлемде мүмкіндік болады. Нарықтық бәсекелестік кәсіпорынның инновациялық технологияларды әзірлеуіне және оны енгізуге қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. Экономиканың нақты секторындағы инновациялық қызметтің тұрақсыз сипаты нашар дамыған ғылыми-инновациялық жүйенің және жалпы инновациялық стратегияның болмауының нәтижесі болып табылады[1]

Инновациялық қызметтің қозғаушы күші сөзсіз бәсекелестік болып табылады, ол кәсіпорынды нарықта тиімді позицияға, оны ұстап қалуға және кеңейтуге кепілдік беретін неғұрлым жетілдірілген даму тәсілдерін таңдауға мәжбүр етеді. Инновациялық экономиканың қалыптасу кезеңінде білім беруге инвестициялар кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыруға ықпал ететін ұтымды және тиімді шешімдер қабылдауға қабілетті қызметкердің креативті сипаттамаларын қалыптастыра отырып, жоғары сапалы адами капиталдың қалыптасуының маңызды ресурсы болып табылады. Қызметкерлердің ұтқырлығын бүгінде жиі оң құбылыс ретінде бағалайтынын атап өту қажет және ондай қызметкерлермен кадрлық құрам жақсарылады, жаңа психологиялық климат жасалады, жаңа идеялар пайда болады, бұл кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Инновациялық экономикадағы табысты бәсекелестік күрес адами активтерді дамытатын ұйымдар үшін,

білімді жылдам әрі тиімді қолдануға, бәсекелестерге қарағанда интеллектуалды және икемді болуға мүмкіндік береді [5].

Қазіргі таңда, бәсекелестік нарықта компаниялардағы персоналдарды басқару кезінде әр түрлі тәсілдерді пайдаланған жөн. Әр жұмыскердің жұмысқа деген ынтасын жоғарылату мақсатында жұмыскерлер арасында анкета жүргізіп тұрған жөн деп санаймын, сонда соған қарай компания басшылары стратегиялық жоспар құра отырып, жаңа бағыттарға қарай жұмыс атқарады. Ұйымның экономикалық бәсекеге қабілетті болуы персонал жұмысын тиімді ұйымдастыра білетін менеджердің интеллектуалды шығармашылық қабілетіне тікелей байланысты. Қазіргі қоғамда ұйымды басқарудың көптеген әдістері бар, сол инновациялық технологияларды енгізудің тиімділігі басшының өзі мен ресурстардың шешіміне байланысты болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Голянич В.М., Кудрявцева Е.И. Инновационные технологии в кадровом менеджменте // Управленческое консультирование. - 2013. - № 2(50). -245 с.
2. Иванова Л.Н., Бичеев М.А. Инновационный менеджмент в управлении персоналом: учеб. пособие / РАНХиГС, Сиб. ин-т упр. Новосибирск: Изд-во СибАГС, 2015. 183 с
3. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуының индикативті жоспары туралы. 2003 жылдың 15 мамырдағы Қазақстан Республикасы Үкіметінің N722 Қаулысы.
4. Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуының индикативтік жоспарын жасау ережелерін бекіту туралы 2003 жылдың 3 наурыздағы Қазақстан Республикасы Үкімінің N432 Қаулысы.
5. Маркова О.В. Развитие человеческого капитала как катализатора инноваций // Креативная экономика. – 2013. – № 4(76). – С. 29–34.

ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ БАСҚАРУ

*Базилова А. Қ.
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ
Жобаларды басқару, 2 курс студенті*

*Ғылыми жетекші: Нурсейтова Г.Б.,
э.ғ.к., аға оқытушы*

Елімізде жобалық басқару жаңа басқару түрі болғандықтан әліде даму үстінде. Кез келген бизнес, коммерциялық табысқа бағытталған несесе бағытталмаған қызмет түрі жоба болып табылатындықтан белгілі бір басқару стилін, әдісін қажет етеді. Сол себепті, қазіргі тұрақсыз экономикалық жағдайда шет елдік жоба менеджментінің әдістерін алға тартқан жөн. Олар сан түрлі және әр жоба ерекшелігіне, сипатына және мақсатына байланысты таңдалынады.

С. Портнидің айтуы бойынша, жобаларды басқару – бұл жобаға қатысты барлық жұмыстарға бастан аяқ басшылық ету процесі [1]. П. Мартин және К.Тейт жобаларды басқаруға келесідей анықтама береді: жобаңыздың ең жақсы нәтижеге қол жеткізуіне көмектесетін құралдар, технологиялар мен білімдер жиынтығы [2]. В.Л. Поповтың айтуы бойынша, жобаларды басқару – бұл бекітілген бюджет аясында және техникалық ерекшеліктер мен талаптарға сәйкес жобаны тиісті уақытта аяқтаудың басқарушылық міндеті [3].

PMBOK (Project Management Book of Knowledge – жобаларды басқару бойынша білім жиынтығы) кәсіби білім жиынтығы болып табылады. PMI (Project Management Institute – жобаларды басқару институты) әзірлеген. PMBOK жобаларды басқару бойынша ең көп таралған стандарттардың бірі болып табылады. Мүмкін себептердің бірі оның әмбебаптығы, кез келген салада бейімделусіз пайдалану мүмкіндігі бар (алайда, кейбір салаларда бұл кемшілік болуы мүмкін). PMBOK жақсы құрылымдалған, кез келген ұйымдық құрылымда

қолдануға болады, бірақ жоба командасын бөлуді талап етеді. Бұл әдіснаманы процеске бағытталған деп атауға болады.

PMBOK жобаларды басқарудың 9 білім аймағын бөледі

1. Жоба интеграциясын басқару-жобаны басқарудың әр түрлі элементтерін интеграциялайтын, жобаның әр түрлі элементтері арасындағы үйлестіруді қамтамасыз ететін процестер.

2. Жобаның мазмұнын басқару-барлық талап етілетін жұмыстардың орындалуын қамтамасыз ететін процестер.

3. Жобаның мерзімін басқару-берілген уақытта жұмысты аяқтауды қамтамасыз ететін процестер.

4. Жобаның құнын басқару - берілген бюджетте жұмыстарды аяқтауды қамтамасыз ететін процестер.

5. Жобаның сапасын басқару- жоспарлаумен, мониторингпен, бақылаумен және жобаның сапасы бойынша талаптардың орындалуын қамтамасыз етумен байланысты процестер.

6. Жобаның адами ресурстарын басқару - жоспарлаумен, қызметкерлерді жинаумен, дамыту мен жоба командасын басқарумен байланысты процестер.

7. Жобаның коммуникацияларын басқару - жоба туралы ақпаратты құруды, сақтауды және уақтылы бөлуді қамтамасыз ететін процестер.

8. Жобаның тәуекелдерін басқару - жобаға байланысты ықтимал тәуекелге талдаумен және реакциямен байланысты процестер.

9. Жобаның жеткізілімдерін (сатып алуларын) басқару - жоба үшін өнімді, қызметтерді немесе нәтижелерді сатып алумен немесе алумен байланысты процестер [4].

Осылайша, PMBOK негізгі артықшылықтары оның әмбебаптығы мен құрылымдылығы болып табылады.

НАСА-жобалық басқаруды дамытуға үлес қосқан жалғыз мемлекеттік ұйым емес. Британдық үкімет жобалық басқарудың тиімділігін әлдеқашан бағалап, 1989 жылы британдық PRINCE2 жобалық басқарудың үздік тәжірибелері мен білім жинағын құрды.

PRINCE2 (Projects in Controlled Environments) – бұл үдерістік-бағдарлы жобалау әдіснамасы, ол жоғарғы деңгейдегі процестерде (басқару, ұйымдастыру, бақылау) фокусталады. PRINCE2 әдіснамасы жеті принциптерде, жеті тақырыптарда және жеті процестерде негізделеді. Принциптер әдіснаманың орталық элементі болып табылады: егер олардың ең болмағанда біреуі орындалмаса, онда жобаны PRINCE2 шеңберінде орындалады деп айтуға болмайды [5].

Кесте 1

PRINCE2 әдісінің 7 принципі	PRINCE2 әдісінің 7 негіздемесі	PRINCE2 әдісінің 7 процесі
Жобаның тұрақты бизнес-негіздемесі	Бизнес – негіздеме (не үшін?)	Жоба бастамасы (Старт)
Тәжірибеде үйрену	Ұйымдастыру (Кім?)	Жоба инициациясы
Рөлдер мен жауапкершілікті белгілеу	Сапа (Не?)	Жобаны басқару
Кезең бойынша басқару	Жоспарлар? (Қалай? Қашан?)	Кезеңді бақылау
Қайтарулар б/ша басқару	Тәуекелдер (Қалай?)	Тауарлар жеткізілімін басқару
Жобаның нәтиесіне бағытталу	Өзгерістер (Әсер етуі қандай ?)	Кезеңдер шекарасын басқару
Жоба ортасына сәйкес түзетулер	Прогресс (Біз қазір қандай сатыдамыз? Жалғастырған дұрыс па?)	Жобаның жабылуы

Мемлекеттік сектордағы табысқа қарамастан, PRINCE2 өз кемшіліктері бар. Егер оны қолайсыз ортада қолданса, бұл әдіс саяси себептерге байланысты кідірістер мен артық бюрократия туғызып, артық қадағалау мен тексерулер көбеюі мүмкін.

Жалпы, жобалық басқаруды біз 2008-2010 жылдардағы жаһандық экономикалық дағдарыстан кейін дамыта бастадық және "жобалық басқару" ұғымы елде белсенді тарала бастады. Жобалық кеңселер ҚР Президенті мемлекеттік басқару академиясының негізінде құрылғандығын және жаңалықтарда жиі түрлі министрліктер мен ведомстволар мемлекеттік міндеттерді іске асыру кезінде жобалық басқаруды қолданатынын хабарлағанда, бұл басқару түрін пайдалану мемлекетімізде қолға алынған секілді пікір қалыптасады [6]. Алайда, қолдану нәтижелерін егжей-тегжейлі анықтап, бағалауға тырысқан кезде оларды табу қиын. Неліктен? Өйткені Қазақстанда жобалық басқарудың бірыңғай орталығы жоқ, ұлттық стандарттар деңгейінде бекітілген бірыңғай тәсіл мен әдістеме әзірленбеген.

Елімізде жобаларды жүзеге асыру және басқаруда жиі кездесетін себептерге тоқталатын болсақ оларға:

- компанияның және оның қызметкерлерінің мүмкіндіктерін бағалаудың дұрыс емес критерийлері;

- жұмысшылар қызметінің қате принциптері мен әдістері;

- ұйымның дұрыс тұжырымдалған мақсаттары, оларға қол жеткізу тәсілдері мен мерзімдері;

- қаржыда, жеткізуде, техникада, технологияда қасақана бұзушылықтар;

- мемлекеттік саясат пен экономикадағы өзгерістер.

Бұл мәселелерді толығымен жоймасада оларды қысқартуға мүмкіндік беретін PMBOK, PRINCE2 әдіснамалары елімізде өте сирек кездеседі және оларды аздаған компаниялар тәжірибеде қолданады.

Жобаны іске асыру үшін енгізуге қажетті шығындар мен көлемдерді, іс-шаралар түрлерін нақты түсіну қажет және мәселелер пайда болған жағдайда жоба соңында нақты кім жауап беретіні анықталуы тиіс.

Неге мемлекеттік органдар жобалық басқаруды тиімді пайдалана алмайды? Өйткені, PRINCE2, SCRUM, AGILE, PMBOK, ITIL және т. б. жобалық басқаруда білім мен құзыреттілікке ие, әдіснамалар бойынша сертификатталған жобалық менеджерлердің шын мәнінде саны қанша нақты түсінік жоқ.

Жеке компанияларда жобалық басқаруға басқаша назар аударылады. Экономикалық негіздеуге, пайда мен артықшылықтарды бағалауға аса көңіл бөлінеді, өйткені жобалық басқаруды қолдану – болашақта пайда әкелетін инвестициялау екенін түсінеді.

Ұлыбритания тәжірибесі Қазақстан үшін үлгі бола алады. Мұнда ұлттық деңгейде BS6070 Британдық жобалық басқару стандарты қабылданды. Британдық стандарт шеңберінде PRINCE2 әдіснамасы қолданылады, меншік иесі AXELOS британдық компаниясы болып табылады. Компания 2013 жылы Ұлыбритания Министрлер Кабинеті мен Capita plc компаниясының қатысуымен құрылған. Capital plc компаниясы әдістеме әзірлеушісі болып табылады, бұл жобаларды іске асыру кезінде мемлекеттік деңгейде PRINCE2 әдіснамасын пайдалануға мүмкіндік береді. Егер елімізде осы тәжірибені қолдансақ, бұл қойылған міндеттерді тиімді іске асыруға мүмкіндік берер еді [6].

Қорытындылай келе, елімізде күшіне енген және жүзеге асыруға рұқсат берілмеген инвестициялық жобалар саны күн сайын артуда десек болады. Бұл жобалардың табысты болуы және мемлекеттің әлеуметтік, экономикалық мәселелерін расында да шешуі екіталай. Себебі, мемлекеттік деңгейдегі басқару түрлері мен әдістерін қолдану, жобаны орындау барысында пайда болған қиыншылықтарға байланысты басқару әдістерін орынды пайдалану тәжірибесі елімізде ақсап келеді. Сәйкесінше, жоба жүзеге асыру барысында ойдағыдай нәтиже бермейді. Мемлекетімізде PRINCE2, PMBOK әдіснамаларын қолдану деңгейі өте төмен болғанына байланысты, елімізде бұл әдістерді толық пайдаланылмаса да, жобалық басқаруда басқа дәстүрлі басқару түрлерімен алмастырып қолдануға болады.

Жобалық басқаруды дамыту үшін бірінші кезекте, мемлекеттік деңгейдегі тәсілдерді өзгерту, бірыңғай стандарттар мен әдіснаманы әзірлеу қажет. Мұндай жағдайда, мемлекеттік компаниялар табысты жұмыс істейтін болады. Стандарттарды әзірлеуге және іске асыру үшін бір пилоттық жобаны алуға болады. Оның нәтижелерін бағалай отырып, сәтті болған жағдайда басқа ведомстволарға бағыттаған жөн. Сондай-ақ, күшті IT-инфрақұрылым қажет, шет елдерде барлық мемлекеттік органдарда жобаларды іске асыру үшін пайдаланылатын көрсеткіштер цифрланған. Ақпараттық платформада барлығы ашық, әділ және әрбір есеп беретін министрлік өз жобаларының нәтижелерін көре алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

Портни С.Э. Управление проектами для «чайников» Project Management For Dummies. – М.: «Диалектика», 2006. – 368 с.

1. Мартин П., Тейт К. Управление проектами / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2006. – 224 с

2. Управление инновационными проектами / Под ред. проф. В.Л. Попова. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 336 с.

3. <http://projectbureau.ru/standard/pmbok6>

4. <http://projectimo.ru/upravlenie-proektami/ehtapu-proekta.html>

5. М.Медеубаева «Как внедрить проектное управление в Казахстане» <https://inbusiness.kz/ru/news/kak-vnedrit-proektnoe-upravlenie-v-kazahstane>

ЖІБЕК ЖОЛЫ БОЙЫНДАҒЫ ТУРИЗМНІҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН ҮШІН МҮМКІНДІКТЕРІ

Байжанова А.С.

Әл - Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ

Мемлекеттік және жергілікті басқару, 3-курс студенті

Ғылыми жетекші: Смагулова Г.С.

э.ғ.к., доцент

Әлемдегі туризм ұлттық экономиканы дамытудың басым бағытына айналуға, бұл ЖІӨ өсуін, жұмыс орындары санының өсуін және нәтижесінде халықтың табыстарының өсуін қамтамасыз ете алады. Туризм саласы күннен күнге қарқынды дамып келеді. Туризм ұлттық табыстың өсуінің перспективті және тиімді көзі болып табылады, әсіресе қолайлы климаттық жағдайларымен, рекреациялық мүмкіндіктерімен және мәдени-тарихи ескерткіштерімен ерекшеленетін елдер үшін туризмді дамыту мемлекеттік саясаттың негізгі мәселесі ретінде қарастырылады.

«Адамзат тарихындағы ең үлкен жол» ретінде жарияланған ежелгі Жібек жолы Шығыс пен Батыс арасындағы алғашқы көпір, Қытай, Орталық және Батыс Азия, Үндістан, Рим ежелгі империялары арасындағы сауданың маңызды қозғалтқышы болды. Интеграция, алмасу және байланыс бағыты ретінде Ұлы Жібек жолы екі мыңжылдық ішінде адамзаттың жалпы өркендеуі мен дамуына үлкен үлесін қосты.

Түрлі тарихи-мәдени мұраға және мыңдаған шақырымға созылған ежелгі жолдармен жалғасқан табиғи туристік көрнекті жерлерге ие болған Жібек жолы бүгінде келушілерге ортақ тарихпен байланысты бірегей маршруттар желісін көруге мүмкіндік беретін тиімді туристік бағыт. Бұл жолды қайта заманауи жандандыру туристтерге Ежелгі Жібек жолы бойымен саяхаттап, әйгілі зерттеушілердің ізімен жүруге жаңа мүмкіндіктер береді.

Бірегей туристік ресурстарға ие Орталық Азия аймағы экономиканың осы саласын дамыту үшін үлкен әлеуетке ие. Орталық Азиядағы туризмнің қазіргі жағдайын зерттеу барған сайын өзекті болып отыр, мұнда туристік ресурстардың осы елдердің ұлттық байлығын арттыруға, халықаралық деңгейдегі туризмге үлкен үлес қосуға барлық мүмкіндігі бар. Орталық Азияның туристік әлеуеті орасан зор және толық пайдаланылмаған. Тәжікстандағы Истаравшан, Түрікменстандағы Куняургенч, Қырғызстандағы ежелгі Өзген

қаласы, Қазақстандағы Түркістан, көптеген көне ескерткіштер қонақтар үшін әлі де қол жетімді емес. Бұл жерлерге маршруттың сценарийін ұйымдастырудың жоқтығы және инфрақұрылымы дамымағандығы оларды келушілер үшін тартымсыз етеді. Демек, бұл жерлерде туризмді дамыту перспективасы - бұл адамзаттың осы халықтардың ең қызықты мәдениетімен таныстыру және елдердің экономикасын дамыту үшін өте күрделі, бірақ негізгі міндет.

Орталық Азия елдері шекараларын ЮНЕСКО 1843 жылы берілген А.Гумбольдттың анықтамасы негізінде анықтайды, онда Орталық Азия келесі аймақпен шектеледі: Моңғолия, Батыс Қытай (Шыңжаң-Ұйғыр автономиялық ауданы - СУАР), Пенджаб, Солтүстік Үндістан, Солтүстік Пәкістан, Солтүстік-Шығыс Иран, Ауғанстан, Ресейдің Азия аймақтары (батыстағы қазіргі Астрахан аймағынан шығысқа қарай Алтай өлкесі) және посткеңестік кеңістіктегі бес елдің (Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Түркіменстан және Өзбекстан) аймақтары. Геосаяси анықтама біршама өзгеше: қазіргі кезде әлемде «Орталық Азия» түсінігімен КСРО құрамындағы бұрынғы бес азиялық республикалардың (Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Түрікменстан және Өзбекстан) құрамы аймақтарын жиі жатқызады [1].

Қазіргі уақытта «Жібек жолы» термині танымал брендке айналды[2]. 1993 жылы ЮНВТО Жібек жолын туристік тұжырымдама ретінде ұйымдастыру және дамыту жөніндегі ұзақ мерзімді жобаны бастады. 1994 жылы Ұлы Жібек жолы бойындағы туризм туралы тарихи Самарқанд декларациясына 19 қатысушы елдің өкілдері қабылданды және барлық үкіметтер, ұйымдар және жеке сектор субъектілері қолдана алатын арнайы логотип бекітілді. Осы кезден бастап жиналыстар мен форумдар тұрақты бола бастады. ЮНВТО – Дүниежүзілік туристік ұйым - БҰҰ жүйесінің агенттігі, оған 158 мүше ел, 6 қауымдастырылған мүше және 500-ден астам аффилирленген мүше кіреді. Ұйымның негізгі мақсаты - туризм секторының жалпыға қол жетімді және тұрақты дамуын қамтамасыз ету. Штаб-пәтері Мадридте, Испанияда орналасқан. Нұр Сұлтан ЮНВТО серіктестік бағдарламасына 2018 жылдың мамыр айында қосылды[3]. Бұл Қазақстан үшін туризм саласын дамытуға жаңа мүмкіндіктер берді.

Өзінің мыңжылдық табиғи және мәдени байлығына сүйене отырып, Біріккен Ұлттар Ұйымының Дүниежүзілік Туризм Ұйымы (ЮНВТО) Біріккен Ұлттар Ұйымының серіктес ұйымдарымен және ЮНВТО-ға мүше мемлекеттермен бірлесіп, туризм саласын түбегейлі өзгерте алатын бағытқа жаңару және жаңа мән беру үшін жұмыс жасауда. Салаларда байланыс жасай отырып, Жібек жолы бойындағы мемлекеттер және жеке туризм секторының мүдделі тараптарына, жаңа туристік мүмкіндіктер мен тұрақты дамуға ықпал ететін бастамалар жасау үшін қарқынды жұмыс жүргізуде.

Қазіргі уақытта 33 мүше мемлекет «Жібек жолы» іс-қимыл жоспарын, Жібек жолы бойындағы тұрақты туризмді алға жылжыту үшін бірлесіп жұмыс істеуге бағытталған кешенді бағдарламалық құжатты жүзеге асыруда бірлесіп жұмыс істейтін ЮНВТО Жібек жолы бағдарламасына қатысуда. Іс-шаралар жоспарына сәйкес ынтымақтастық басымдықтары бағдарламаның үш негізгі бағытына шоғырландырылған: маркетинг және жылжыту, әлеуетті арттыру және бағыттарды басқару, саяхаттарды жеңілдету.

Ортақ мәдени мұрамен байланысты бағыттардың ерекше желісін ұсына отырып, Жібек жолы елдері өздерінің көптеген ресурстарымен бөлісе алады. Олардың жоғары сапа мен сенім стандарттарына сәйкес келетін Жібек жолы брендин мақұлдауға барлық мүмкіндіктері бар. ITB Berlin және WTM London туристік көрмелерімен бірге, сондай-ақ Жібек жолы аймағындағы және одан тыс жерлердегі басқа да көрмелермен қатар, ЮНВТО Жібек жолы бағдарламасы Жібек Жолын халықаралық туристік бренд ретінде тануға бағытталған іс-шаралар кешенін дамытуда. Берлиндегі «Жібек жолы» акцияларына жыл сайынғы туроператорлардың форумы және Жібек жолы министрлерінің конференциясы кіреді. Жақында өткен кездесу барысында туризм министрлері өте маңызды тақырыпты - виза рәсімдерін жеңілдетуді және сапарға қатысты басқа рәсімдерді талқылады. Бұл жоба аясында Қазақстанның туризм саласында айтарлықтай өзгерістер болды. Атап айтқанда, 2019 жылдың мамыр айында туристік саланы дамытудың 2019-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы қабылданды, ол қазірдің өзінде өз жемісін беруде. Үкімет

визалық-көші-қон режимін ырықтандыру бойынша жұмыс жүргізді, басқа 12 мемлекеттің азаматтары Қазақстанға визасыз кіре алады, 9 қаланың әуежайларында «ашық аспан» режимін енгізу туралы шешім қабылданды, қосылған құн салығын қайтару «Tax free» тетігі іске қосылатындығы туралы хабарлады. Қазақстан МІСЕ туризмін одан әрі ілгерілетуді жоспарлап отыр: мемлекет ТМД-дағы ең ірі болып табылатын ІТВ-Eurasia халықаралық туристік көрмесін үнемі өткізіп тұруға ниетті. Көлемі жағынан Батыс Еуропадан асып түсетін территориясымен Қазақстанды туристік әлеуеті жоғары мемлекеттер қатарына жатқызуға болады.

Әлемдегі ЖІӨ-нің 10% -ын құрайтын, жалпы бизнес көлемі мұнай экспорты, тамақ немесе автомобиль өндірісі сияқты салаларға тең немесе одан да жоғары. , туризм саласы ғаламшардың әл-ауқаты үшін үлкен жауапкершілік алады. Туристік процеске қызығушылық танытатын қатысушылар санының артуы туризмнің өркендеуі мен бәсекеге қабілеттілігінің қажеттілігін түсініп, тұрақты даму қағидаттарына негізделген жауапты шешімдер қабылдауға негіз береді. Туризмді жауапты тұрақты басқару қағидалары гидтер мен туроператорларды, әсіресе әлемдік мұра нысандарында жұмыс істейтіндерді, инновациялық трансұлттық жобаларды басқарушыларды оқытуға үлкен жауапкершілік береді. Қазақстан ЮНВТО-ның туризм саласындағы кадрларды даярлау жөніндегі академиялық бағдарламасының тәжірибесіне қызығушылық танытады, өйткені осы жылдан бастап Қазақстанда «Халықаралық туризм және қонақжайлылық университеті» құрылды. ЮНВТО-ның Бас хатшысын 2020 жылы университеттің ресми ашылуына қатысуға шақырылды. Бұл бастаманың басты бағыты тәжірибеге, тұрақты дамуға, аймақтық ынтымақтастыққа, жергілікті қоғамдастықтарды тұрақты қолдау мен тартуға бағытталған заманауи кадрларды даярлау.

Қазақстандағы Орталық Азиядағы басқа мемлекеттерге қарағанда туризм саласындағы жағдай салыстырмалы түрде жақсы. Бұл саяси және экономикалық салаларда елеулі реформалар болғандығымен байланысты. Экономикада жеке меншік басым, тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдары, оппозициялық партиялар мен қозғалыстар бар, парламент сайлаушылардың мүдделерін бейнелейді, нәтижесінде ұлттық экономиканы, соның ішінде туризмді тез ырықтандыруға мүмкіндік берді. Бірақ сонымен бірге, мысалы, аумағы жағынан әлемде тоғызыншы және ТМД-да екінші орынды иеленген Қазақстан іс жүзінде әлемде туристік бағыт ретінде танымал емес, дегенмен оның жерлері Қытай мен Еуропа арасындағы байланысты бірнеше ғасырлар бойы қамтамасыз еткен, көптеген тарихи оқиғалардың куәгері болған, Ұлы Жібек жолы өтетін мемлекеттердің бірі[4]

Қазақстанның тартымды туристік имиджін қалыптастыру бірқатар шараларды, соның ішінде Қазақстанның туристік компаниялары мен агенттіктерінің ЮНВТО өткізетін халықаралық туристік көрмелерге, жәрмеңкелер мен конференцияларға қатысуын, сондай-ақ республикада осындай шараларды ұйымдастыруды талап етеді. Қазақстанның Еуразияның әлеуметтік және мәдени іс-шараларының орталығына айналуына ықпал ететін конгрестік туризмді дамыту маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Электронды ресурс. Уикипедия — ашық энциклопедиясынан алынған мәлімет. https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8B%D2%9B_%D0%90%D0%B7%D0%B8%D1%8F
2. Лукин А.В. Идея «Экономического пояса Шёлкового пути» и евразийская интеграция // Международная жизнь. 2014.
3. Электронды ресурс. КАЗИНФОРМ Халықаралық ақпарат агенттігі https://www.inform.kz/ru/globalnyu-sammit-yunvto-proydet-v-nur-sultane_a3571855
4. Электронды ресурс. АҚ «Ұлттық компания «Kazakh Tourism» парақшасы <https://qaz-tourism.kz/ru/about-kazakhstan>

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНИЗАЦИИ

*Байсүгір Э.Т.
КазНУ им. аль-Фараби, ВШЭиБ
менеджмент, магистрант 1²⁰ курса*

*Научный руководитель: Джулаева А.М.
к.э.н., доцент*

Информационная технология принесла изменения во всех аспектах жизни человеческого общества, и она продолжает изменять способ работы организации. Грядущее поколение HR потребует значительного изменения от сегодняшнего фокуса на HR-операциях с обновлением нового способа работы. Цифровизация стала новым удовольствием в организации, и это то, что организации должны внедрить, чтобы оставаться передовыми. [1-4] HR-функции должны использовать его для административных процессов, таких как обработка заработной платы, при этом незначительное внимание уделяется трансформационным практикам HR. [5-7] В 2006 году HCM Survey (CedarCrestone) утверждает, что компании расширили сферу применения HRM, поскольку административное электронное управление персоналом по-прежнему было самым популярным приложением (62% опрошенных компаний), компании сообщили о растущем использовании стратегических приложений, таких как услуги по привлечению талантов (61%), управление эффективностью (52%) или управление компенсациями (49%). [8-10] Цифровизация влияет на организации на многих этапах и сократит объем ручного труда за счет более широкого использования технологий. [11-12].

Целью исследования является определение влияния цифровизации на деятельность менеджеров по персоналу, как организации адаптируются к цифровой трансформации в бизнесе и обществе.

Цифровизация и HR-практики

Потребность времени делает HR-специалистов более стратегическими и проактивными, и они должны получить опыт в предстоящих социальных и технических тенденциях. Оцифровка теперь требует от HR-специалистов привлечение редких талантов, максимизирование контактов с сотрудниками, предвидение их потребности в обучении, чтобы быть проактивными, способствовать вовлечению путем выявления и признания потенциала каждого сотрудника. Все это решается в контексте сокращения бюджета. Оцифровка функции HR является важной частью ответа на эти вызовы. Огромное влияние цифровизации можно увидеть на функции HR, такие как подбор персонала, обучение и развитие, управление производительностью, расчет заработной платы и управление рабочими процессами. [12]

Цифровизация в рекрутинге

Под онлайн-рекрутингом понимается размещение вакансий на корпоративном веб-сайте или на порталах вакансий, которые позволяют соискателю легко обмениваться своим резюме по электронной почте. Электронный набор - это использование вебсайта, который помогает и поддерживает процесс набора. Основные способы подбора персонала, которые используют компании, - это через веб-сайты компании, используя сайты социальных сетей (SNS) для получения базы данных из интернета. Процесс подбора персонала осуществляется через: а) корпоративные сайты - это основной способ привлечения кандидатов, доступный портал, на котором сотрудник может напрямую поделиться своим резюме) коммерческие рабочие советы- это различные сайты портала вакансий, где работодатели могут размещать свои требования к работе, а кандидаты могут непосредственно подавать заявки на порталах вакансий. [11]

Цифровизация в обучении и развитии

В эпоху цифровизации электронное обучение даёт работодателям широкие возможности для предоставления интерактивного способа обучения своим сотрудникам. "Электронное обучение означает использование интернет-технологии для предоставления широкого спектра решений, повышающих уровень знания и производительности" (Марк Розенберг). Веб-технологии повлияли на формальное обучение и привели к повышению эффективности работы на рабочем месте. [12] Процедура обучения изменилась с элементарных учебных мероприятий, таких как лекции, тематические исследования, ролевые игры и т.д. к более многогранным методам, таким как основанные на технологии процедуры обучения, то есть через видео, интернет и компьютер. Обучение на основе технологий (TBL), компьютерное обучение, интерактивное видео, мультимедийные технологии обучения, интернет, интранет (корпоративные интернет-системы), виртуальная реальность и так далее. [13]

Цифровизация в управлении производительностью

Результативность помогает в оценке эффективности работы сотрудников по отношению к их работе и достижению целей организации. Система онлайн-оценки помогает организации проводить всю процедуру оценки в режиме онлайн. Онлайн-процедура помогает сократить бумажную работу, время и затраты отдела кадров. Это позволило управлению эффективностью является эффективным инструментом для использования всех преимуществ при относительно меньших затратах. Электронное управление эффективностью позволяет организациям вести учет основных навыков и компетенции в процессе управления персоналом. Программное обеспечение для управления эффективностью обеспечивает передовой подход к процедуре оценки эффективности сотрудников. Онлайн-процедура оценки помогает повысить производительность, взаимоотношения и основные компетенции.

Автоматизированный процесс управления оценкой эффективности организации используют различные программы управления эффективностью, такие как системы управления эффективностью рабочей силы (WPM) Suite и программное обеспечение для управления талантами, которое помогает анализировать цели и достигнутый результат, а также другие данные о сотрудниках. [12-13]

Цифровизация в управлении заработной платой

Онлайн обновление заработной платы помогло организации в легкой выплате заработной платы сотрудникам. HRMS solution INC (2007) - это одна из программ, которая помогла создать общие бухгалтерские книги, сделать чеки, запустить пробные отчеты и достаточно гибко вносить изменения. Цифровизация в платежной ведомости помогла организации перейти к новой технологии облачных вычислений, она помогла в простом управлении на сервере с очень меньшими затратами на обслуживание. Это помогло вести учет эффективности сотрудников, чтобы легко обеспечить премию и стимулы. [14]

Заключение

В связи с продолжающейся тенденцией изменения технологии организация должна быть обновлена и адаптирована к изменениям, чтобы выжить в организации. Цифровизация повлияла на всю организацию либо косвенно, либо напрямую. Организации работают над снижением издержек и адаптацией технологических изменений. Компании пытаются адаптировать практику электронного управления персоналом для повышения эффективности всей организации. Новая технология влияет на организацию в построении взаимодействия сотрудников с обеспечением большей прозрачности в работе, приводя к успеху организации. Исследование способствует более глубокому пониманию того, как цифровизация влияет на менеджеров по персоналу. Цифровизация оказывает влияние на работу HR во многих отношениях.

Эта исследовательская работа основана на обзоре предыдущих исследовательских работ, выполненных по цифровизации и HR-практикам. Для будущих исследований можно

использовать количественный инструмент для анализа результатов. Будущие исследования могут быть основаны на получении более ценной информации от специалистов по управлению персоналом, чтобы понять их работу и влияние технологии в практике управления персоналом.

Список литературных источников:

1. CapGemini Consulting.(2013).Using Digital Tools to Unlock HR's True Potential. https://www.capgeminiconsulting.com/resourcefileaccess/resource/pdf/digitalhpaper_final_0.pdf
2. Spitzer, B. (2014). HR in the Digital Age, CapGemini Consulting, Workforce Solutions Review, 5(1): 15-17
3. Lengnick-Hall, M. L., & Moritz, S. (2003). The impact of e-HR on the Human Resource Management function. Journal of Labour Research, 24(3): 365-379.
4. Keegan, A., & Francis, H. (2008). HRM, technology and strategic roles: considering the social implications. In: G. Martin, M. Reddington, & H. Alexander (Eds.): Technology, Outsourcing and Transforming HR (pp. 421-447), Elsevier, Ams-terdam.
5. DeSanctis, G. (1986), 'Human Resource Information Systems: A Current Assessment,' MIS Quarterly, 10, 15-27.
6. Lawler, E. E., & Mohrman, S. A. (2003). HR as a strategic partner: What does it take to make it happen? Human Resource Planning, 26, 15-29.
7. Martinsons, M. G. (1994). Benchmarking human resource information systems in Canada and Hong Kong. Information & Management, 26(6): 305-316.
8. CedarCrestone (2006), 'CedarCrestone 2006 Workforce Technologies and Service Delivery Approaches Survey,' 9th annual edn., CedarCrestone.
9. Roehling, M. V, Boswell, W. R, Caligluri, P, Feldman, D, Graham, M. E, Guthrie, J. P, Morishima, M. and Tansky, J. W (2005). The Future of HR Management: Research needs and directions, Human Resource Management, 44(2): 207-216
10. Bondarouk, T., & Ruël, H. (2009). Electronic Human Resource Management: challenges in the digital era. International Journal of Human Resource Management, 20(3): 505-514.
11. Cöster, M. & Westelius, A. (2016). Digitalisering, 1st Edition, Stockholm: Liber
12. Galanaki, E. (2002). The decision to recruit online: a descriptive study. Career Development International, 7(4): 243-51.
13. Hendrikson, A. R. (2003). Human Resource Information Systems: backbone technology of contemporary human resources. Journal of Labour Research, 24(3): 381-394.
14. Hussain, Z., Wallace, J., & Cornelius, N. E. (2007). The use and impact of human resource information systems on human resource management professionals. Information & Management, 44(1): 74-89.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДА ЖАСТАРДЫ ЖҰМЫСҚА ОРНАЛАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Баржақсыева Ә.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

ЭЖБЖМ

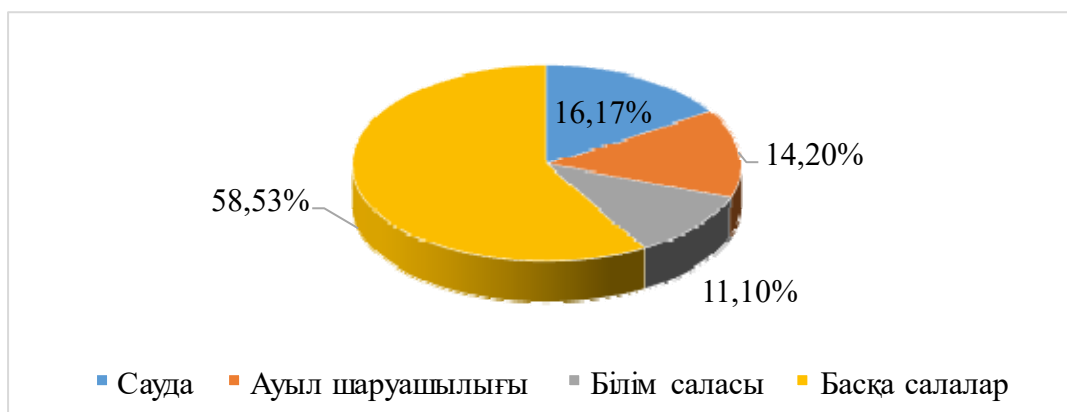
Мемлекеттік және жергілікті басқару

мамандығының 1-курс докторанты

Қазіргі заманғы маңызды әлеуметтік-экономикалық мәселелердің бірі жастар арасындағы жұмыссыздық мәселесі. Себебі жұмыстың болмауы жастарды құлдырауға әкеліп соғады: тұлғаның қалыптасуы мен дамуында мәселелер пайда болады, некелер күйрейді, туу төмендейді, қылмыстар мен құқық бұзушылықтар көбейеді, нашакорлық етек жаяды, маскүнемдік, балалық бақылаусыздық пайда болады. Қазақстанда жастардың жұмыспен қамтылу және жұмыссыздық ауқымы мемлекеттік билік органдарының, бизнестің, сондай-ақ жалпы халықтың да назарын аударуда. Өйткені жастар бүгінгі таңда жұмысқа орналасу кезінде айтарлықтай қиындықтарға тап болып жатады. Бұл көптеген факторлармен анықталады. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің мәліметтері бойынша жастар (15-28 жас аралығындағы) Қазақстанның экономикалық белсенді халқының төрттен бір бөлігін құрайды.

Сонымен қатар, жастар сегменті, сондай-ақ Қазақстандағы жалпы еңбек нарығы айтарлықтай теңгерілмеген күйінде қалып отыр.

Біріншіден, жас мамандар негізінен өнімділігі төмен салаларда жұмыс істейді, яғни (Сурет 1):

1-сурет. Жастардың осы салалардағы үлесі, %
Ескерту: [1] дереккөз негізінде автормен құрастырылды

Сонымен, 2018 жылы жұмыспен қамтылған жастардың 16,7% сауда саласында, 14,2% - ауыл шаруашылығында, 11,1% - білім саласында жұмыс істеді.

Екіншіден, кәсіпкерлік белсенділік жастар үшін тартымды болып қала бермейді. Жұмыспен қамтылған жастардың басым бөлігі жалдамалы жұмысшылар. Өзін-өзі жұмыспен қамтыған жастар 23,9% құрайды. Сонымен қатар, Қазақстанда өзін-өзі жұмыспен қамту көп жағдайда төмен табыс пен еңбек өнімділігімен тығыз байланысты екенін атап өткен жөн. Сонымен, ауылдық жерде жұмысқа орналасу мүмкіндігі төмен жерлерде өзін-өзі жұмыспен қамту жұмыспен қамтудың балама түрі болып табылады. Осылайша, қызметкерлердің едәуір бөлігі қалада (64,2%) және ауылда өзін-өзі жұмыспен қамтыған жастар (66,4%) орналасқан.

Үшіншіден, бос емес жастардың білім деңгейі де айтарлықтай өзгереді. Жұмыспен қамтылған жастардың 42,9% жоғары және аяқталмаған жоғары білімге ие. Сонымен қатар, жалдамалы жастардың (жоғары білімі бар - 48,9%) және өзін-өзі жұмыспен қамтыған жастардың (жоғары білімі бар-жоғы 25,2%) жоғары айырмашылығы бар. Олардың ішінде Қазақстанда жұмыс істейтін жастардың саны 2,0 миллион адамды құрайды.

Төртіншіден, жалақыны саралау да жоғары деңгейде қалып отыр. Статистика комитетінің мәліметтері бойынша, 2018 жылы жұмыс істейтін жастардың орташа айлық атаулы жалпы жалақысы орташа есеппен 115,4 мың теңгені құрады, бұл тұтастай алғанда экономикадағы орташа айлық атаулы жалақыдан бір жарым есе төмен. Ең төменгі жалақы ауыл, денсаулық сақтау және мемлекеттік басқару салаларында белгіленді. Жоғары ақылы жастар сегменті жұмыс істейтін жастардың бір бөлігін ғана қамтиды.

Осылайша, Қазақстанның еңбек нарығындағы жастар тұтастай алғанда халықтың айтарлықтай мобильді бөлігі болып табылады. Алайда, ұсынылатын жұмыс орындарының сапасы туралы сұрақ туындайды, бұл жастардың лайықты еңбекке деген ұмтылысын тежейді. Еңбек нарығы негізінен еңбек өнімділігі төмен және жалақысы төмен салаларда жұмыспен қамтуды ұсынады. Сонымен қатар, қалада тұратын жас тұрғындар көп жағдайда жұмыс таңдайды, ал ауыл жастары жұмыс орындарының жоқтығынан өзін-өзі жұмыспен қамтығандарға жатады. Төмендегі кестеде жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі көрсетілген (Кесте 1):

Кесте 1. Жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі, 2009-2019 жж.

Көрсеткіштер	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 (II тоқсан)
Жұмыссыздық деңгейі, пайызбен	6,6	5,8	5,4	5,3	5,2	5,0	5,1	5,0	4,9	4,9	4,8
Жастар жұмыссыздығының деңгейі, % (15-24 жас)	6,7	5,2	4,6	3,9	3,9	3,8	4,2	3,8	3,8	3,7	3,7
Жастар жұмыссыздығының деңгейі, % (15-28 жас)	8,5	6,6	6,1	5,4	5,5	4,2	4,4	4,1	3,9	3,8	3,8

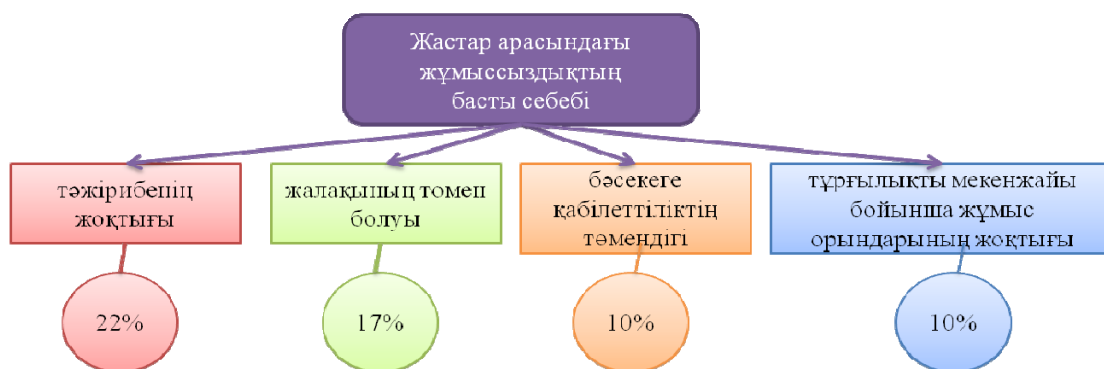
Ескерту: [1] дереккөзінен алынды

Яғни, соңғы 10 жылда жастар арасындағы жұмыссыздық (15-24 жас және 15-28 жас) деңгейі сәйкесінше 3-4,7%-ға төмендеген. Ең жоғарғы көрсеткіш 15-28 жас арасында 2009 жылы тіркеліп, 8,5%-ды құраса, бүгінгі күні 3,8%-ды көрсетеді. Дегенмен 2020 жылдың 1-қаңтары бойынша, Қазақстанда 15-тен 28 жасқа дейінгі жұмыссыз жастар саны 84,7 мың адамға жетті, бұл өткен жылмен салыстырғанда 3,4%-ға артық. 2018 жылы 81,9 мың адам болды.

Бір жағынан, білім беру жүйесінде алған жастардың білімі мен құзыреттілігі жұмыс берушілердің талаптарын қанағаттандырмайды. Көптеген компаниялар жас мамандарды қарастырмайды, өйткені оларды жалға алу қызметтік тізімі мен кәсіби жетістіктері бар үміткерлерді жалдаудан әлдеқайда қымбат.

Екінші жағынан, жастардың өздері кейбір жағдайларда жұмысқа орналасу кезінде жоғары талаптар қояды. Мәселен, жұмыс берушілер ұсынатын жалақы мен еңбек жағдайына көңілі толмайтын оқу орындарының көптеген түлектері алған мамандығы бойынша жұмыстан бас тартады. Демек, жоғарыда айтылғандардың барлығы жұмысқа орналасу тиімділігінің төмен болуына алып келеді, сондай-ақ жас мамандар арасында жұмыссыздықтың өсуіне алғышарттар жасайды.

2018 жылғы «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығының зерттеуіне сәйкес, жастар арасындағы жұмыссыздықтың басты себептері келесідей (Сурет 1):

1-сурет. Жастар арасындағы жұмыссыздықтың негізгі себептері

Ескерту: [2] дереккөз негізінде автормен құрастырылды

Қазақстан Республикасында жұмыссыздық деңгейі бәсекеге қабілеттілік рейтингісіне (The Global Competitiveness Index) кіретін 55 елдің алғашқы сатыларындағы – Швейцария (6,4%), Сингапур (6,7%), Финляндия (22,7%), Ұлыбритания (13,8%), Ресей (18,8%), Турция (18,3%) елдерімен салыстырғанда айтарлықтай төмен болуына қарамастан, елде жастарды жұмысқа орналастыру мәселесі әлі күнге дейін актуалды болып келеді. Өйткені жастардың көп бөлігі белгілі бір кедергілерге тап болады [3]. Оның себебі Қазақстандағы еңбек нарығы проблемасының еңбек ресурстары мен жұмыс орындарының теңгермеушілігіне, олардың сапасына байланысты.

Жоғарыда аталған мәселелерді ескере келе, келесі ұсыныстарды енгізу қажеттігі туындайды:

1. Жастардың еңбек нарығы мәселелерінің аймақтық ерекшеліктерін шешудегі жергілікті өзін-өзі басқару органдарының рөлін күшейту;

2. Мемлекеттік бюджет құралдары мен әлеуметтік бюджеттен тыс қорлар есебінен жастар жұмыссыздығының жоғары деңгейі бар аймақтарда әлеуметтік және экономикалық бағдарламаларды басымдылықпен қаржыландыруды жүзеге асыру;

3. Индустриялық аудандарда, сонымен бірге шағын және орташа қалаларда, моноэкономикалық құрылымды кенттерде жастардың жаппай жұмыссыз болуының жағымсыз салдарын барынша азайту;

4. Жас қызметкерлердің жаппай жұмыстан шығарылуының алдын алу, жастар үшін экономикалық мақсатқа сай бар жұмыс орындарын сақтап қалу және жаңаларын ашу, жаңа прогрессивті өндіріс үшін жас мамандарды қайта даярлаудың озық тәжірибесін жүзеге асыру;

5. Жастардың дәрменсіз ұйымдардағы еңбек құқығын қорғауды, жұмысынан айрылған кезде жастарға тиімді қолдауды қамтамасыз ету;

6. Әлеуметтік қорғау және біліктілікті арттыруды қамтамасыз ету үшін қажетті инфрақұрылым жасай отырып, ірі «жастар құрылыстарын» ұйымдастыру.

Қорытындылай келе, қоғамның стратегиялық ресурсы болып табылатын жастар еліміздің пайдасы үшін қызметке қатысуға ұмтылады және осы үшін де бүгінгі таңда оларға қолдау көрсеткен жөн, мемлекеттің еңбекке қабілетті халқының арасында жастардың үлесін арттыру үшін осы қызметке жас ұрпақ потенциалын қосу керек. Жастарды жұмыспен қамтуды басқару қажеттігі, сондай-ақ жас ұрпақтың өздігінен даму мәселесіне де байланысты, ол сапалы білім алу, қызмет барысында өсу және лайықты еңбек ақы алу мүмкіндіктерімен көрінеді, ал оның табиғаты нақты аймақта қалыптасқан экономикалық, географиялық, демографиялық және қайта жаңғыру шарттарымен анықталады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР Статистика комитетінің ресми сайты: [/\[Электрондық ресурc\]// https://stat.gov.kz](https://stat.gov.kz)
2. «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығының ресми сайты/[\[Электрондық ресурc\]// https://eljastary.kz/](https://eljastary.kz/)
3. The Global Competitiveness Index ресми сайты: [/\[Электрондық ресурc\]// https://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/](https://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ СТРАТЕГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МЕН ІСКЕ АСЫРУДАҒЫ АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ ИНСТИТУТТАРЫНЫҢ РӨЛІ.

Беккайров Н.Б.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

ЭЖБЖМ

*Мемлекеттік және жергілікті басқару
мамандығының 1-курс докторанты*

Ғылыми жетекші: Бимендиева Л.А.

э.ғ.к., профессор м.а.

Қоғамның дамуын тежейтін, ең көп зардабын тигізетін өзекті мәселелердің бірі - сыбайлас жемқорлық. Егер жемқорлық мемлекеттік билік органдарына дейін тамыр жайса, онда басқа мәселелермен күресу ешқандай нәтиже бермейді. Жемқорлықтың нәтижесінде мемлекеттік билік органдарының жұмысын жақсартуға бағытталған екі элемент құрдымға кетеді: қоғамның сенімі және басшылардың бақылау және қадағалау жұмыстарының ұйымдастырылуы нашарлайды. Сыбайлас жемқорлықпен күресу - Қазақстанның мемлекеттік саясатының маңызды стратегиялық басты бағыттарының бірі. Өйткені, сыбайлас жемқорлықты ұлттық қауіпсіздіктің тұтастығына тікелей әсер ететін қауіп-қатердің қатарына жатқызады. Тәуелсіздік алған тұстан бастап Қазақстан сыбайлас жемқорлыққа қарсы мемлекеттік саясат жүргізді. 2004 жылдан бастап Қазақстан Республикасы Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жоспарының мүшесі болып табылады. 2006 жылдан 2010 жылға дейін Қазақстанда Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың мемлекеттік бағдарламасы іске асырылды. 2011 - 2015 жылдарға есептелген Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы салалық бағдарлама жүзеге асырылды. Жоғарыда көрсетілген бағдарламалардың нәтижесінде мемлекеттің сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының негізгі бағыттарын одан әрі айқындау мақсатында Қазақстан Республикасының 2015-2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясы жасақталды [1].

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегияны жүзеге асыруда азаматтық қоғамды қалыптастырушы субъектілер, мемлекеттік органдар мен бұқаралық ақпарат құралдарының күш-жігерін жүйелеу одан әрі үйлестіру ерекше маңызды болып табылады. Азаматтық қоғам дегеніміз - дамыған экономикалық, мәдени, құқықтық және саяси қатынастары қалыптасқан және мемлекетке тәуелсіз, бірақ онымен өзара әрекеттесетін, мемлекетпен бірлескен құқықтық қатынастар құратын жоғары әлеуметтік, саяси, мәдени және моральдық мәртебесі бар азаматтар қоғамы. [2]. Мемлекет пен азаматтық қоғам өзара байланысты құрылымдар. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-шараларды сәтті жүзеге асыру азаматтық қоғам институттарының қатысуынсыз мүмкін емес. Сол себепті сыбайлас жемқорлық бойынша құқық бұзушылықтың алдын-алу және қылмысқа итермелейтін жағдайларды жою мәселелерін қоғамдық талқыға салу керек. Фридрих Ницше өзінің еңбегінде «жазықсыз жемқорлық» түсінігіне тоқталады: «қоғамдық сыни көзқарастың «таза ауасы» жетпейтін барлық мемлекеттік мекемелерде жемқорлық саңырауқұлақ тәрізді көбейеді». Қазақстанда сыбайлас жемқорлықпен күресу үшін қоғамның барлық құрамдас бөлігін кешенді зерттеу арқылы жүзеге асыруға болатындығы ғылыми ортада бұрыннан белгілі. Сыбайлас жемқорлық қоғамның кез-келген жүйесіне - экономикалық, саяси, әлеуметтік сипатына әсер етіп, салдарынан мемлекетті басқару тетіктерінің тиімділігі азаяды дегенді білдіреді.

Зерттеушілердің көпшілігі «сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың тиімділігі – азаматтық қоғамның қалыптасуы және оның даму процесіне тікелей байланысты» деп атап көрсеткенмен, бүгінгі таңда азаматтық қоғам институттарының әлсіздігі байқалып жатыр.

Осы әлсіз тұстардың неден болатындығы туралы түрлі пікірлер бар. Қоғамның сыбайлас жемқорлықпен күреске аз қатысуы себептері туралы айта келе, Н. Евдокимова: «Біріншіден, заңда нақты механизмдер жоқ: мемлекеттік емес ұйымдар ресми тіркеуден өтіп, сыбайлас жемқорлыққа қарсы тәуелсіз сараптама жүргізу мүмкіндігі бар, бірақ оның нәтижелері белгілі бір ұсыныс дәрежесінде қалып кетеді және осы ұсыныс іс жүзінде ескерілмейді. Екіншіден, мемлекет «де-юре» азаматтық қоғам жемқорлықпен күресу керек деп мәлімдегенімен, билік қоғамның белсенді мүшелерін халыққа өздеріне тиімсіз жерлерде араластырғысы келмейді». Демек, құқықтық сауаттылығы аз азаматтардың бәрі тек ақшамен шешілетініне сенімді заңды нигилизмді басты себептерінің қатарына қосады. Азаматтық қоғамның бұл мәселемен күресудегі алатын рөлінің төмендігі туралы «Азаматтық бастамалар қозғалысының» көшбасшыларының бірі В.Соловейчик «әлеуметтік пассивтік көзқарас пен әлеуметтік іс-әрекеттегі шеберліктің жетіспеушілігі сыбайлас жемқорлықпен күресудегі мәселелердің шешудегі қоғамдық ұйымдардың жетістікке жетуіне үлкен күмән тудыруына әкеліп соғады» деп атап өтті.

Сонымен азаматтық қоғамның сыбайлас жемқорлықпен қарсы күрестегі рөлін анықтау үшін азаматтық қоғамның институттарының құрамдас бөліктерін анықтау керек деп есептеймін. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың қатысушылары ретінде мемлекеттік және жергілікті басқару органдары, омбудсмендер, қоғамдық бірлестіктер мен ұйымдар (кәсіподақтар, бұқаралық ақпарат құралдары, діни ұйымдар және саяси партиялар), бизнес өкілдері, жеке және заңды тұлғалар, халықаралық органдарды тануымыз қажет. Мемлекеттік институттар мен азаматтық қоғам институттарының өзара әрекеттесуіндегі заңнамалық, басқарушылық, құқық қолдану шешімдерін қабылдау және орындау саласындағы қоғамдық қатынастар сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың объектісі мен субъектісін құрады. Өз қызметін жүзеге асыру барысында объективтілік, бейтараптық, әділеттілік, адалдық, жауапкершілік қағидаларын негізге алады. Сонымен қатар мемлекеттік институттар мен азаматтық қоғам институттарының сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылын жүйелі түрде республиканың барлық аймақтарын қамти отыра ұйымдастыру міндеті қарастырылған. «Қазақстан – 2050» Стратегиясы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға мемлекет пен қоғамның күштерін біріктіру қажеттігін көрсетіп отыр. Азаматтарды осы процеске тарту оларды сыбайлас жемқорлықтың алдын алуға қатыстыру ғана емес, сондай-ақ нақты сыбайлас жемқорлық қылмыстардың жолын кесуде жәрдемдесуін білдіреді. Стратегияға негізделген бағдарламаларды іске қосу үкіметтік емес ұйымдарға еліміздің барлық аймағында қоғамдық қабылдаулар ашуға, қоғамда сыбайлас жемқорлыққа төзбеушілік ахуалын қалыптастыруға бағытталған іс-шаралар кешенін ұйымдастыруға мүмкіндік берді. Қоғамдық қабылдаулар жемқорлықтың алдын алу мәселелерінде азаматтық бастамалардың негізі болды, бұл мемлекеттік қызмет көрсету сапасына, әкімшілік кедергілерді жоюға қатысты мәселелермен жүгінуге мүмкіндігін туғызды.

Осылайша, соңғы ғылыми жарияланымдарға шолу қазіргі кезеңдегі Қазақстанның сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатындағы азаматтық қоғамның үлесі бойынша жұмыстарды әзірлеу, енгізу және одан әрі жетілдіру мәселелері үлкен жолға қойылғаны анықталды. Алайда, ұлттық, аймақтық және субөңірлік деңгейлерде оның тиімділігінің өлшемдері мен талдауы жоқ. Қазіргі кезде сыбайлас жемқорлықпен күресу барысында қоғамдық ұйымдардың орнына қатыста белгілі бір ерекшеліктерді, оңтайлы институттарды, сондай-ақ проблемалар мен қайшылықтарды нақты, жан-жақты анықтау жоқ. Сыбайлас жемқорлықпен тиімді күреске кедергі келтіретін негізгі мәселелердің бірі - бұл күресті кім басқаруы керек деген мәселені шешу. Сыбайлас жемқорлық белгілі бір өкілеттіктерге ие мемлекеттік органдардың қызметімен тығыз байланысты болғандықтан, жемқорлыққа ұшыраған мемлекеттік билік өкілдерінің сыбайлас жемқорлық мәселесін шешеді деп күту қиынсыз. Мемлекеттік құрылымдардың құзыретінде бақылау, лицензиялау, инспекциялау және авторизациялау тетіктері неғұрлым көп пайда болса, соғұрлым мемлекеттік қызметкерлер өздерінің қызметтік жағдайынан жеке пайда алуға мүмкіндік алады. Сонымен

бірге, осы «бақылаушы» сектордың өкілдері іс жүзінде қоғамның бақылауынан шығарылады [3].

Біз қарастырып отырған мәселені қорытындылай келе, бұрынғы заманнан бері сыбайлас жемқорлық барлық елдерде болған және бар деп айтуға болады. Бұл тек Қазақстан үшін ғана емес, барлық мемлекет тәрізді құрылымдардың бәрінде кездесетін мәселе. Бұл мәселені шешу үшін ғылыми зерттеулердің нәтижелерін ескере отырып, басқа елдердің оң тәжірибесін зерделей отырып, кешенді бағдарламаға құруды талап етеді. Сондықтан сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресте үлкен жетістіктерге қолжеткізу үшін тек «құзырлы мемлекеттік органдарды» ғана емес, бүкіл қоғам болып біріге жұмыс жасауымыз керек. Мемлекеттің болашағы үшін жауапкершілік ең алдымен республика азаматтарының өздерімен, бастамашыл және азаматтық қоғамның жауапты өкілдерімен тікелей байланысты.

Пайдаланылған әдебиттер:

1. Қазақстан Республикасының 2015-2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясы туралы Қазақстан Республикасының Президентінің 2014 жылғы 26 желтоқсандағы №986 Жарлығы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1400000986>.

2. Рафиев Р. Б. Роль гражданского общества в противодействии коррупции // Молодой ученый. — 2015. — №22. — С. 467-469. — URL <https://moluch.ru/archive/102/23055/>

3. Карин Е.Т. К вопросу об аналитических подходах в изучении проблемы коррупции // Коррупция в Казахстане: методы нейтрализации / под ред. Д.А. Сатпаева. - Алматы: ЦАПИ, 2010. - 48 с.

ЭКОНОМИКАНЫҢ САНДЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАНУЫ ЖАҒДАЙЫНДА ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Бекенова Ж.Т.

*әл-Фараби ат. ҚазҰУ, Экономика және Бизнес Жоғары Мектебі,
«Менеджмент» кафедрасы
«Инновациялық менеджмент»
мамандығының I курс магистранты*

Ғылыми жетекші: Смагулова Г.С.

Э.ғ.к, доцент

Мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік жетістіктері, ең алдымен, олардың білім жүйесімен, азаматтардың білім деңгейімен анықталатыны белгілі. ХХІ ғасыр — жаһандық жаңалықтар мен білімнің дәуірлеу ғасыры, өйткені ол қазіргі кезде мемлекеттің тұрақты дамуын қамтамасыз етуде, сондай-ақ әлемдік нарықтағы, әлемдік қоғамдастықтағы орнын айқындап, халықтың өмір сүру сапасы мен деңгейін көтеруде айырықша маңызды рөл атқарады. Жоғары білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі-еңбек нарығының, еліміздің индустриялық -инновациялық даму міндеттері мен жеке тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыратын және білім беру саласындағы үздік әлемдік тәжірибелерге сай келетін жоғары білім сапасының жоғары деңгейіне қол жеткізу[1]. Бұл мақсаттарға жету үшін елімізде түрлі бағдарламалар қабылданып, реформалар жүргізілуде. Мәселен, әлемдік деңгейдегі Индустрия 4.0-ге біз де аяқ басып, мақсаттарға жетуге талпыныс жасап жатырмыз. Цифрландыру еліміз үшін жаңа мүмкіндіктер ашып, қосымша тәуекелдерді тудырды Табысты индустриалды модернизацияның кілті - Индустрия 4.0 жаңа тәсілдерімен тұрақты, жақсы құрылған өнеркәсіптік нормативтік базаның үйлесуі.

Төртінші өнеркәсіптік революцияның жүргізілуіне байланысты еліміздің экономикасының дамуын жеделдету процесіне Жоғары Оқу Орындарының қатысуы міндетті екені белгілі. Себебі экономикалық процесстердің тез өзгеруі жаңа формацияның білікті кадрларына қажеттілігінің туындауына алып келеді. Жоғары білім республика экономи-

касының барлық салалары үшін құзыретті және бәсекеге қабілетті мамандарды кәсіби даярлауды қамтамасыз етуде, ғылым мен өндірісті біріктіруде маңызды рөл атқарады.

Бүгінгі таңда біздің елімізде білім беру саласында көптеген модернизациялар жүргізіліп жатыр. Орта білім берудің 12 жылдық моделі, кәсіптік және техникалық білім берудің мазмұнының жаңартылуы, «e-learning» электронды оқыту, зияткерлік мектептер арқылы жоғары оқу орындарына дарынды шәкірттер дайындау, жоғары оқу орындарына қойылатын жаңа талаптар, зияткерлік цифрлы білім беру, магистрлар мен PhD докторларды дайындау арқылы университеттік білімді жаңа деңгейге көтеру бірқатар инновациялық жобаларға бастама болып, инновациялық оқыту әдісі кеңінен қолданыла бастады [2].

Алайда, жоғары білім беру жүйесінде инновацияларды енгізудің түрлі тәсілдері қолданылып жатқанымен, сол салада жұмыс жасап жатқан кәсіпорындар саны, өндірілген инновациялар көлемі, инновациялық тауарды немесе қызметтерді енгізген кәсіпорындар санының аз және жеткіліксіз деңгейде екенін көріп отырмыз. Көптеген жұмыс берушілер жоғары оқу орындары оқытып шығаратын мамандар сапасына қанағаттанбайды.

Төмендегі кестеден инновациялары бар кәсіпорындар жағдайы көрсетілген. Жоғары белсенділік пайызына ие болғанына қарамастан сол кәсіпорындарда шығарылатын инновациялар көлемі өте аз. Және басқа салаларға қарағанда инновациялары бар кәсіпорындар санының аздығын, инновациялық қызмет саласында басқа ұйымдармен бірлесіп жұмыс істеген кәсіпорындар санының төмен деңгейін көреміз.

Кесте-1. Білім беру жүйесіндегі инновациялар

	Кәсіпорындар саны, бірлік	одан инновациялары бары	Инновация саласындағы белсенділік деңгейі, %-бен	Есепті кезең соңына қызметкерлердің жалпы саны, адам	Инновациялық қызмет саласында басқа ұйымдармен бірлесіп жұмыс істеген кәсіпорындар саны, бірлік
Барлығы	30 501	3 230	10,6	2 355 227	1 120
Білім беру	137	82	59,9	63 109	56
Ескерту- [4] әдебиет негізінде автормен құрастырылған					

Бүгін біз барлық дерлік салаларды цифрлық технологиялардың белсенді енгізілуінің куәгері болып отырмыз. Солардың бірі жоғары білім беру жүйесі. Технологиялық жаңғыртудың маңыздылығын сезіне отырып, еліміз осы саланы цифрландыру бойынша ауқымды жұмыстар жүргізіп жатыр.

Негізінде, білім беру жүйесін цифрландыру сандық шешімдер мен ақпараттық жүйелердің көмегі арқылы студенттердің әлемнің үздік университеттерінің білім беру ресурстарына, ғылыми тәжірибелер мен зерттеулердің нәтижелерінен қашықтағы мәліметтерге, инженерлік мәселелер мен проблемалар кітапханасына, сонымен қатар таратылған еңбек, ғылыми-зерттеу және білім беру топтарын құруға қол жетімділікті кеңейтуді білдіреді[3].

Әлемдегі төртінші өнеркәсіптік революция экономикадағы кең тараған цифрландыру, автоматтандыру, роботтандыру, робототехника және мехатроника, жасанды интеллект, 3D объектілі модельдеу технологиясы, «үлкен деректермен алмасу» сияқты үдерістерге деген қажеттілікті тудырды. Сондықтан студенттерге білім беру үдерісіне алдыңғы қатарлы цифрлық технологияларды енгізу мәселесі төртінші өнеркәсіптік революцияның осы элементтерінің негізінде шешілуі тиіс. Ал, біздің еліміздің жоғары оқу орындары бұндай

жаңашылдықтарды енгізуге қаншалықты дегейде қызығушылық танытанынын төмендегі кестежен көре аламыз.

Кесте-2.

Жаңа жобалар үшін немесе қолданыстағы инновациялық жобалардың аяқталуына ықпал етуші ақпарат көздерінің маңыздылығы бойынша кәсіпорындар санын бөлу.

	Маңыздылық деңгейін көрсеткен кәсіпорындар саны			
	Жоғары	Орта	Төмен	Пайдаланылмайды
Кеңесшілер, коммерциялық зертханалар немесе жеке ғылыми институттар	139	204	104	444
Университеттер	80	143	71	545
Мемлекеттік немесе жеке ғылыми-зерттеу институттары	96	146	74	526
Конференцилар, жәрмеңкелер, көрмелер	210	314	105	335
Ғылыми журналдар, сауда және техникалық жарияланымдар	169	252	117	371
Ескерту- [4] әдебиет негізінде автормен құрастырылған				

Инновацияны енгізу бойынша маңыздылық деңгейін көрсеткен кәсіпорындар арасында жоғары қызығушылық деңгейін көрсеткен тек 80 жоғары оқу орны, орта деңгейде қызығушылық танытқан 143, төмен деңгейде қызығушылық білдірген тек 71 оқу орны болса, мүлде пайдаланбаған және қызығушылық танытпаған университеттер 545 болып отыр. Яғни инновацияларды енгізуге, жаңашылдықты пайдалануға еліміздегі инновацияларды енгізуге әлі де дайын емес, сондықтан бәсекеге қабілеттілік жоқ, 2018-2019 жылға елімізде 128 жоғары оқу орны (филиалдарды ескере отырып) жұмыс істейді. Бұл дегеніміз, университеттердің цифрландыру жүйесіне көшу даярлығының төмен екенін көрсетеді.

Қорыта келе, инновациялық процесстерге бет бұру дегеніміз – бұрынғы даму жолдарын өзгерту, қоғамның барлық саласының даму динамикасын жаңарту, ғылыми-техникалық дамуға жаңа стимул беру мақсатында жұмыс істеу. Инновациялық жобаны іске асыру үшін ең алдымен жобаның түрлері мен әдістері анықталуы тиіс. Инновациялық саясаттың басты мақсаты – отандық өнімдердің бәсекеге қабілетті болуын қамтамасыз ету, осы арқылы еліміздің әл-ауқатын көтеру және қоғамның экономикалық дамуы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Ағымдағы жағдайды талдай келе, келесідей қорытынды шығаруға болады:

Елімізде жоғары білім беру жүйесіне инновацияларды енгізуге, оны дамытуға потенциал бар, дегенімен мекемелер, ЖОО қызығушылық деңгейі төмен.

Қазақстан Республикасы Елбасының 2018 жылғы 15 ақпандағы №636 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарында «Инновацияларды ынталандыру» міндеті» саласында технологияларды ұзақ мерзімді дамыту үшін қазақстандық компаниялар шетелден жаңа шешімдер мен мамандарды импорттап қана қоймай, сонымен қатар өздерінің технологиялық әзірлемелерін, оның ішінде әлемге танымал шешімдерді ел нарығының ерекшеліктеріне бейімдеуге бағытталған технологиялық әзірлемелерін жасаулары қажет делінген. Дегенімен бұл процесстің жай өтуін байқауға болады. Бұл үшін жаңа және инновациялық технологияларды оңайлату әрі оларға салынатын инвестицияларды неғұрлым тартымды ету мақсатында инновацияларды коммерциализацияның толыққанды инновациялық экожүйесі мен кәсіпорындардың инновациялық қызметке қатысуын ынталандыру қажет.

Жоғары білім беру жүйесінде инновацияларды енгізудің маңыздылық деңгейін арттыруда ЖОО рөлін күшейте түсу керек, себебі инновацияларды енгізуге қызығушылық

танытпаған немесе пайдаланбаған университеттер саны 545 жетіп отыр. Бұл үлкен мәселе екені сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауы // [Электронды ресурс] URL: <http://egemen.kz>, – 2018.
2. Абдраманова Г. Б., Ажмолдаева К. Б. Қазіргі білім берудегі инновациялық технологиялардың рөлі // Молодой ученый. — 2016. — №5.2.
3. Куликова О. В. Особенности инновационной модели высшего образования [Электронный ресурс] / О. В. Куликова, И. А. Гулей // Современные проблемы науки и образования.
4. ҚР ҰЭМ Статистика комитеті Интернет-ресурсы [Электронды ресурс] URL: <http://stat.gov.kz>.

ЦИФРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН – БОЛАШАҚҚА БАТЫЛ ҚАДАМ

*Болатбек Е.Ә.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ
«Жобаларды басқару» мамандығының
2 курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Джумамбаев С.К.
э.ғ.к., доцент*

Бүгінгі күні ақпараттық-технологиялық инфрақұрылым экономикалық дамудың маңызды элементі болып қалыптасып, цифрлы жүйенің іргетасына айналуға. Себебі, нарық заманында «ақылды технологиялар» адамзат өмірінің барлық саласына қарқындап еніп, оның алмастырылмас бөлігіне айналғалы қашан. Цифрлы жүйе – бәсекеге қабілетті экономиканы дамытуды және халықтың әлеуметтік жағдайын жақсартуды бағытқа алған, дамыған елдердің кез-келгені ұстанатын жаһандық бағыт, үрдіс.

Әлем орнында тұрмайды. Бүгінгі технологиялар мен жаңалықтар ертең үйреншікті заттарға айналады. Қазіргі таңда жаһандық сын-қатерлерге тез қайта бейімделу және перспективалы үрдістерді түсіну қабілеті, даму мен табыстың маңызды факторы болып табылады.

Мәселен, осыдан 20 жыл бұрын General Motors, Chevron, Exxon Mobil және т.б. сияқты ең ірі корпорациялар дәстүрлі өндірістік және мұнай компаниялары болды. Ал бүгінгі күні көшбасшылық Apple, Google, Microsoft, Amazon, AliBaba, Facebook сияқты технологиялық алып компанияларға тиесілі. Олардың көпшілігін, өз бөлмелері мен гараждарында миллиондаған бизнес құра білген студенттер болатын. Бұл, табысқа жету үшін үлкен ресурстарға ие болу міндетті емес екенін дәлелдейді. Бүгінде бірнеше жоғары білікті маман құны жүздеген миллион доллар болатын өнім жасай алады, ал дәстүрлі зауыттарда бұл үшін жұмысшылар штаты, жабдықтар және т. б. талап етіледі.

Бүгінгі күні, Интернет экономикасы дамушы елдерде жылына 25%-ға дейінгі қарқынмен өсіп келеді, бұл ретте экономиканың ешқандай саласы осындай қарқынға тіпті жақындай да алмайды. Әлемдегі жаһандық ақпараттардың 90%-ы бар-жоғы соңғы бес-алты жылдың ішінде жасалды. Қазірдің өзінде интернетке 35 миллиард құрылғы қосылған және деректермен алмасуды жүзеге асырады, бұл цифр әлем халқының жалпы санынан бес есе артық. Алайда, сонымен бірге Үкіметтік сектор мен жек корпорациялар жыл сайын кең таралған жаңа құбылыс – кибершабуылдарға қарсы іс-қимыл жасауға жарты триллионға жуық АҚШ долларын жұмсайды.

Өз кезегінде, цифрлы жүйенің берері мол екеніне көздері жеткен көптеген дамушы елдер де кеткен үлестерін түгендеу үшін қаржысын да, ресурсын да IT саласына аяп жатқан жоқ. Иә, сол аталған дамушы елдердің қатарында Қазақстанда бар.

Осы орайда, Елбасы 2017 жылғы жолдауында, Қазақстанда үшінші жаңғыртудың басталатынын ресми түрде хабарлап, елімізде үлкен экономикалық және технологиялық дүмпудің болу керектігін ескертіп, Үкіметке жаңа Цифрлық бағдарламаны дайындауға нақты тапсырманы

жүктеген болатын. 2017 жылдың 12 желтоқсанында Үкіметпен бекітілген «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы қазіргі таңда экономика салаларын цифрландыру, цифрлық мемлекетке көшу, цифрлық Жібек жолын іске асыру, адами капиталды дамыту, инновациялық экожүйені құруға байланысты 5 маңызды бағыттар бойынша жүзеге асырылуда:

Аталған мемлекеттік бағдарламаның басты мақсаты – орта мерзімді келешекте республика экономикасының даму қарқынын жылдамдату және цифрлық технологияларды пайдалану есебінен халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ ұзақ мерзімді келешекте Қазақстанның экономикасын болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ететін түбегейлі жаңа даму бағытына көшіруге жағдай жасау.

2017 жылы өз бастамасын алған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы республика деңгейінде, алғашқы жылдың өзінде-ақ тиісті нәтижелерін көрсетті. 2018 жылдың қорытындысы бойынша, осы жылға жоспарланған 20 іс-шараның барлығыда орындалып, республикалық бюджет есебінен қарастырылған 16,4 млрд. теңгенің 99,8%-ы яғни, 16,37 млрд. теңгесі игеріліп, 29,8 млн. теңгесі үнемделген екен. Бұл, 2018 жылғы мемлекеттік бағдарламаның 5 бағыты бойынша елге тигізген экономикалық әсері 218 млрд. теңге деген сөз. Бұл, мемлекеттік бағдарламаның республика деңгейіндегі алғашқы жылының қорытындысы.

«Цифрлық Қазақстан» бағдарламасының алдағы 5 жылдық негізгі жоспары - 2020 жылға дейін ЖЖӨ-дегі IT-секторының үлесін 5 пайызға жеткізу. Бұл дегеніміз цифрлы жүйеде 150 мың жаңа жұмыс орны құрылады деген сөз. Ал, еңбектің өнімділік деңгейі 37 пайызға жеткізілетін болады [4]. Ең бастысы, халықтың цифрлық сауаттылығын арттыру да маңызды міндет екені белгілі. Ал, қазіргі уақытта бұл көрсеткішті 85 пайызға дейін жеткізу басты міндет.

Ал, өңіраралық деңгейде «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының негізгі көрсеткіштерінің бірі, еліміздегі 5 ірі қалаға арналған «Smart city» жобасы болып табылады. Ал, «Smart Almaty» жобасы солардың бірі. Жоба аясында, Алматы қаласының әкімдігі ағымдағы жылы орталық мемлекеттік органдармен, қауіпсіздік, көлік, білім, денсаулық сақтау және тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы секілді ел экономикасының маңызды салаларында Жол карталарын бекітіп, жарты жылдың қорытындысы бойынша аталған салалар шеңберінде бірнеше жобаларды іске асырып, айтарлықтай нәтижеге қол жеткізіп отыр. Мәселен, білім саласында ата-аналарға арналған «Kundelik» және «mektepalmaty.kz» электрондық сайты, қоғамдық транспортты пайдаланушыларға «ОҢАЙ» және «CityBUS» мобильді қосымшасы, қала тұрғындарының өмір сүру сапасының жоғарғы деңгейі үшін «E-shanyraq» және «Электрондық ПИК» жүйесі, ПД-мен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ететін «Қауіпсіз қала», «Қауісіз алаң» және «Қауіпсіз көше» бағдарламалары, денсаулық сақтау саласындағы «Амбулаториялық науқастарды тіркеу журналы» секілді электрондық жүйелері «Smart Almaty» жобасы арқылы халық арасында кеңінен таралып, қаланың әлеуметтік-экономикалық дамуына зор үлесін тигізуде.

Ақпараттық қоғамға көшу үшін жағдай жасаудағы қадамдардың бірі болған, 2013 жылы бекітілген «Ақпаратты Қазақстан-2020» мемлекеттік бағдарламасы [5]. Мемлекетіміздің экономикасын цифрлық жүйелендірудің іргетасы ретінде танылған бағдарлама мына факторлардың белсенді дамуына: мемлекеттік басқаруды жетілдіруге, ақпараттық қоғамға көшуге, ақпараттық инфрақұрылымның тек корпоративтік құрылымдарға ғана емес, «ашық және мобильді үкімет» институттарын құруға, сондай-ақ ел азаматтарына қолжетімділігін арттыруға септігін тигізді. «Ақпаратты Қазақстан-2020» мемлекеттік бағдарламасы іске асырылған 3 жылдың қорытындысы бойынша қазірдің өзінде 70% іс-шара орындалып, нысаналы индикаторлардың 40%-ы артығымен орындалды. Алайда АТ жаһандық ауқымда қарқынды түрде дамуы өз ережелеріне мәжбүрлеп, сапалы және уақтылы әсерде талап етеді. Сондықтан, Қазақстан үшін ендігі қадам – ұлттық экономиканың, сондай-ақ мемлекеттің қоғаммен және бизнеспен өзара іс-қимыл жасау салаларын, білім берудің, денсаулық сақтаудың негізгі салаларын түрлендіру процесіне дер кезінде назар салып, бастамашылық жасау.

Бүгінгі таңда цифрландыру процесі әлем елдерінің барлығына әсер етеді. Сонымен қатар, әр мемлекет цифрлық дамудың басымдықтарын даму жолына байланысты өзі анықтайды. Әлемдегі 15-тен астам мемлекет бүгінгі уақытта ұлттық цифрландыру бағдарламаларын жүзеге

асыруда [2]. Қытай, Сингапур, Жаңа Зеландия, Оңтүстік Корея және Дания ұлттық экономикаларын цифрлы жүйеге көшіру бойынша алдыңғы қатардағы елдер болып саналады. Сингапур драйвері АКТ болып табылатын «ақылды экономиканы» қалыптастырады, Канада Торонтода АКТ-хабын жасады, Қытай өзінің «интернет плюс» бағдарламасында цифрлық индустрияны дәстүрлімен біріктіреді, Оңтүстік Корея «Креативті экономика» бағдарламасында адами капиталды, кәсіпкерлікті дамытуға және АКТ саласындағы жетістіктерді таратуға бағдарланады, ал Дания мемлекеттік секторды цифрландыруға баса назар аударуда.

Әлемдегі нарықтық экономикалық дағдарыстар алдымызға жаңа сын-қауіптерді айқындап, халықты қажетті әлеуметтік қорғаумен қамтамасыз етуге мемлекеттік саясаттың бағдарлануы салдарынан мемлекеттің экономикаға шамадан тыс қатысуына әкелуде. Мемлекеттің жоғары белсенділігінің кері әсері – халық пен бизнестің тәуекелдер мен қазіргі заманның сын-қауіптері жағдайларында экономикалық агенттер ретінде өз мінез-құлқын өзгерту қажеттілігіне дайын болмауы. Алайда, көз алдымызда болып жатқан ақпараттық революция Қазақстанға цифрлы жүйені мемлекеттік саясат ретінде өзінің даму жоспарына енгізу қажет екендігін дәлелдеуде.

Қорытындылай келе, цифрландыру – аз уақытта ел экономикасын дамыту және халық әлаухатын жақсарту ғана емес, көлеңкелі экономиканың тамырына балта шауып, мемлекеттік қызметте жемқорлыққа жол бермей, халық пен мемлекет арасында ашық диалогқа екпін беретін, шабытты күш.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Асанкелдіұлы А. Цифрландыру – серпінді дамудың өзегі. // Егемен Қазақстан. 2018 жылғы 4 маусым;
2. Актанов Д. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы – халықтың әл-ауқатын арттыруға бағытталған жоба. // Айқын. 2018 жылғы 21 қараша;
3. Батырбеков А. Цифрлы технология – болашаққа батыл қадам. // Сыр бойы. 2017 жылғы 26 қыркүйек;
4. Дереккөз: «Алматы қаласын дамыту орталығы» АҚ;
5. Дереккөз: ҚР Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі.

ПЕРСПЕКТИВА РАЗВИТИЯ ПЕРСОНАЛА В СФЕРЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ В КАЗАХСТАНЕ

Букекова Т.О.

КазНУ им. аль-Фараби, ВШЭиБ,

Управление проектами, магистрант 2го курса

Научный руководитель: Дуйсемалиева М.У.

к.э.н.

Качественное развитие экономики знаний, повышение производительности труда, развитие инноваций, внедрение искусственного интеллекта стали основными факторами глобального прогресса [1]. Качество подготовки работников по всем направлениям, независимо от структуры, в которой работают эти специалисты, их эффективное управление персоналом является ключевым фактором конкурентоспособности и экономического успеха компаний. На многих предприятиях проводится систематическое обучение работников, условия труда которых постоянно меняются, которым необходимо постоянно адаптироваться к меняющейся ситуации, не теряя эффективности, к таким профессиям относятся бухгалтеры (в связи с частыми изменениями законодательства), операторы любого программного обеспечения (они регулярно осваивают новые версии программ) и другие.

Внедрение современных методов управления проектами, или проектного менеджмента, в Казахстане достаточно сложно. Дело не только в нехватке квалифицированных кадров, но и в том, что руководители зачастую не желают вносить необходимые изменения. Управление проектами предполагает разрушение существующих жестких иерархических органи-

зационных структур и адаптацию методов управления, разрушающих старые традиционные отношения и создающих новые [2].

Управление человеческими ресурсами намного сложнее, чем материальными, из-за возможного конфликта интересов между работником и работодателем, поскольку работники все больше стремятся участвовать в принятии решений, связанных с их работой [3]. Сегодня управление человеческими ресурсами является частью стратегии компании и рассматривает людей как ресурс, а не затраты. Эта функция перегруппирует несколько понятий, таких как набор, обучение, вознаграждение и льготы, развитие карьеры и мотивация сотрудников. В настоящее время управление человеческими ресурсами стремится обеспечить стратегическое конкурентное преимущество для организации [4]. Обеспечение компании компетентными и квалифицированными сотрудниками для достижения текущих и перспективных целей конкретного проекта компании является одной из основных задач системы корпоративного обучения и управления персоналом [5].

Анализ теоретических подходов и формирующейся практики подготовки кадров в производственной среде показал, что наиболее эффективным методом ее организации является создание корпоративных учебных центров как образовательных учреждений нового типа, целью которых является организация процесса формирования профессиональной компетентности персонала с ориентацией на специфические особенности и требования корпоративного заказчика и инвентаризация уровня подготовки обучающихся. Корпоративный учебный центр - это новый тип образовательного учреждения, целью которого является организация обучения работников с ориентацией на специфику предприятия, требования развивающегося производства и существующий уровень подготовки обучающегося [6]. Реструктуризация кадровой политики расширяет функциональные обязанности сотрудников HR (Human Resources) служб и повышает их самостоятельность в решении кадровых проблем.

В настоящее время в Казахстане большинство HR служб не отвечают новым требованиям: их деятельность ограничивается в основном решением вопросов найма и увольнения сотрудников, а также оформлением кадровой документации. Компаний не имеют единой системы работы с персоналом, не изучают способности и склонности, профессиональное и служебное продвижение сотрудников в соответствии с их деловыми и личностными качествами [7].

Корпоративное обучение и развитие персонала предполагает вовлечение в этот процесс всех менеджеров компании, а также наличие долгосрочной программы обучения, которая соответствует стратегии развития компании. Организация нуждается не в обучении как таковом, а в результатах, полученных в результате обучения. Сделать обучение эффективным можно только при системном подходе. Джеральд Коул дает определение этому следующим образом: "системный подход к обучению и развитию предполагает логическое согласование начала деятельности с определением политики и ресурсов для ее поддержки, а затем оценку потребности в обучении. После этого проводится само обучение с последующей оценкой полученных результатов» [8].

Для организации процесса обучения можно применить ниже приведенную модель обучения в качестве примера (рис. 2)

Рисунок 1. Модель систематического обучения

Задача HR службы заключается в обеспечении эффективности и непрерывности этого процесса. Наивысшим уровнем реализации принципа развития персонала является переход к концептуальной схеме "обучающейся организации", в рамках которой существует культура обучения, которая в полной мере использует потенциал развития всех сотрудников и является конкурентным преимуществом компании.

Понятие «обучающейся» стало популярным благодаря Питеру Сенге, американскому ученому и его книге "Пятая дисциплина: искусство и практика организации обучения" [9]. По его словам, обучающаяся организация "постоянно расширяет свои возможности по созданию своего будущего через обучение", тем самым повышая свою конкурентоспособность. Сотрудники компании как интеллектуальный капитал компании, их инновационные идеи приветствуются, как средство наиболее полного раскрытия их потенциала и обеспечения успеха предприятия.

Обучение персонала играет очень важную и эффективную роль. Специалисты, проходящие обучение персонала, должны обладать набором специальных знаний и умений. Она направлена на совершенствование знаний и коммуникативных навыков, связанных с ростом требований в определенной области. Набор качеств, которые могут быть приобретены профессионалом в процессе обучения персонала, включает в себя:

- знания-получение теоретических, методических и практических знаний, необходимых работнику для выполнения служебных обязанностей на рабочем месте;
- навыки-умение выполнять обязанности, возложенные на сотрудника на конкретном рабочем месте и умение применять полученные знания;
- способы общения и поведения-это совокупность действий индивида в процессе общения с окружающей действительностью, развивающее поведение, отвечающее требованиям рабочего места, социальных отношений, коммуникативных навыков [10].

Затраты, связанные с обучением персонала, ниже организационных затрат, направленных на повышение производительности труда. Несомненно, обучение персонала может повлечь за собой определенные трудности, но его затраты могут быть снижены, если они точно рассчитаны заранее. Обучение персонала влияет на важные факторы социальной эффективности. Повышение квалификации гарантирует сохранение рабочих мест и предоставляет возможности для продвижения по службе, расширения внешнего рынка труда и размера доходов организации. Его важность трудно переоценить. Это важный элемент кадровой политики.

Список литературных источников:

1. Послание Президента Казахстана-2020: <http://www.akorda.kz>
2. Развитие проектного менеджмента в Республике Казахстан: <https://rel.kz/razvitie-proektnogo-menedzhmenta-v-respublike-kazahstan/>
3. Современные проблемы управления человеческими ресурсами: <http://mysl.kazgazeta.kz/>
4. Berber, N. & Lekovic B., (2013), "The role of human resource management in research and development projects", International Journal of Innovations in Business, Vol. 2, n°1
5. Система корпоративного обучения персонала в сфере управления проектами: <http://novaum.ru/public/p65>
6. Korytov VA. Continuing professional life-long education. Professional education. 2002; 9: 8-9.
7. Применение зарубежных систем управления персоналом в Казахстане: <https://cdb.kz/sistema/biblioteka-bukhgaltera/articles/primenenie-zarubezhnykh-sistem-upravleniya-personalom-v-kazakhstan/>
8. Бахтин М. Б. Развитие партнерских отношений современной организации, как составляющая кадровой стратегии, в ситуации конкурентного внешнего окружения. // Интернет-журнал «Науковедение», 2014. № 2 (21). [Электронный ресурс]. М.: Науковедение, 2011. Режим доступа: <http://naukovedenie.ru/sbornik6/4.pdf> (дата обращения: 29.11.2016).
9. Smith, K. Mark (2001). The Learning Organization. At <http://www.infed.org/biblio/learning-organization.htm> accessed 15 July.
10. Importance and role of personnel training and development. At <https://atton-institute.com/news-and-publications/importance-and-role-of-personnel-training.html>

РАЗВИТИЕ ЕДИНОГО РЫНКА ТОВАРОВ В ЕВРАЗИЙСКОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ СОЮЗЕ

*Газалов М.
КазНУ имени аль-Фараби, ВШЭиБ
Экономика, магистрант 2 курса*

*Научный руководитель: Мухамедиев Б.М.
д.э.н., профессор*

Основным условием любого экономического интеграционного объединения считается образование единого рынка капитала, услуг, товаров и рабочей силы. Для образования единого рынка необходимы как свобода передвижения, так и единый рынок товаров стран-участниц экономического интеграционного объединения. В связи с тем, что тема является актуальной, возникла необходимость анализа текущего состояния и основных детерминантов образования единого рынка товаров Евразийского экономического союза (ЕАЭС).

Как нам всем известно, Евразийский экономический союз на сегодняшний день является одним из молодых и динамично растущих интеграционных объединений: отсчитывая с 1 января 2015 г. дает старт процесс образования единого рынка, базирующегося на фундаменте четырех условий: свободного движения услуг, свободного передвижения товаров, свободного движения капитала и свободного передвижения трудовых ресурсов.

Итак, единый рынок товаров и свободное их перемещение в ЕАЭС обеспечиваются Таможенным Союзом, в рамках которого предусматривается не только ликвидация внутренних таможенных препонов между странами-членами, но и устранение препятствий и барьеров для перемещения товаров между государствами-участниками. Основные документы, которые определяют принципы, механизмы и порядок работы Таможенного Союза являются Договор о ЕАЭС, а также Таможенный кодекс и другие акты, составляющие право Союза.

В соответствии с Договором о ЕАЭС в пределах Таможенного союза действует внутренний рынок товаров; используется Единый таможенный тариф и другие меры координации внешней торговли товарами с государствами, не входящими в ЕАЭС; внедрен единый режим торговли товарами в сделках с третьими государствами; проводится единое

таможенное регулирование; действует свободное, безбарьерное перемещение товаров среди территорий стран-членов без использования таможенной процедуры декларирования и государственного надзора (санитарного, транспортного, карантинного фитосанитарного и ветеринарно-санитарного) кроме ситуаций, предусмотренных Договором [1].

На сегодняшний день единый рынок товаров считается наиболее структурированным, успешным и продуманным измерением интеграции в границах ЕАЭС, координация которого реализуется на наднациональном уровне. К примеру, на степень наднационального измерения были вынесены такие вопросы, как внедрение единой номенклатуры товаров внешнеэкономической деятельности и Единого таможенного тарифа; определение ставок ввозных таможенных сборов и пошлин; определение условий и случаев выдачи тарифных льгот; установление порядка использования тарифных льгот; формирование порядка и условий использования единой системы тарифных пошлин и преференций Союза и др. [2].

Как известно, первым из этапов интеграции всякого интеграционного объединения считается регулирование перемещения товаров на территории государств-участников. Опираясь на опыт Европейского Союза в создании единого рынка ЕАЭС, изначально был создан Таможенный Союз ЕврАзЭС, который послужил фактором успеха интеграции. В результате чего в июле 2017 г. начал свою работу Таможенный кодекс ЕАЭС (заменяет Таможенный кодекс Таможенного Союза), который функционирует наряду с действующими Единой товарной номенклатурой внешнеэкономической деятельности и, конечно же, Единым таможенным тарифом. Принятие и вступление в силу Таможенного кодекса наряду с вышеперечисленными документами ЕАЭС, в том числе с наднациональным регулированием в ближайшем будущем обеспечат работу единого рынка товаров.

Несмотря на положительные моменты, которые способствуют должному формированию и росту единого рынка товаров стран-участниц ЕАЭС, необходимо отметить факторы, на сегодняшний день препятствующие развитию свободного и безбарьерного движения товаров:

1. Имеющиеся барьеры, ограничения и изъятия ЕАЭС [3]. Здесь мы говорим о том, что свободное движение услуг, капитала, рабочей силы и товаров не соответствуют праву ЕАЭС именно в рамках деятельности внутреннего рынка самого Союза (квоты, барьеры, запреты на экспорт/импорт, меры, воздействующие на конкуренцию и контроль цен и др.) [4].

2. Экономические факторы, которые приводят к структурному дисбалансу ЕАЭС. Здесь имеется ввиду слабая диверсификация экономических систем стран-участниц Союза, которые имеют высокую долю минерального и иного сырья во внешней торговле, но вследствие чего, зависящие от мировой экономической конъюнктуры. Опираясь на данные Евразийской экономической комиссии, можно отметить, что прибавочный эффект благодаря интеграции в обрабатывающей промышленности до 2030 г. по Союзу составит около 0,3%. Это говорит о возможной проблеме диверсификации экономических систем стран-членов ЕАЭС [5]. В первую очередь это коснется Российской Федерации и Казахстана как государств с самой большой удельной долей в экспорте минерального сырья.

3. Имеющийся дисбаланс и возможное увеличение масштабов и структуры экономических систем государств-членов ЕАЭС. Как известно, Россия – крупнейший поставщик товаров на единый рынок ЕАЭС. Она обеспечивает 62,4% экспорта в пределах объединения, кроме того, является вторым по размеру приобретателем товаров в рамках Союза (34,1% импорта) [6]. Это говорит о том, что внутренний рынок Союза зависит от динамики и темпов развития рынка России, что может проявляться на экономиках других стран-участниц ЕАЭС.

4. Возможное воздействие политических факторов на формирование и рост единого рынка товаров Союза. К внешним факторам касательно ЕАЭС можем отнести ухудшение отношений России со странами Запада, введение Россией эмбарго на ввоз продовольственных товаров и продуктов питания на свою территорию из ЕС, США, которые были введены в ответ на санкции этих стран. Остальные страны-участницы Союза не

поддержали запрет на импортируемые продукты на территорию своих государств, в итоге эти же запрещенные продукты поставлялись в другие страны ЕАЭС, а затем отправлялись на территорию России.

Несмотря на вызовы и трудности, государства-члены ЕАЭС установили перед собой множество амбициозных задач в области экономической интеграции. Все страны-участницы желают преодолеть в будущем все преграды в сфере движения рабочей силы, товаров, капитала и услуг, а также создать единый рынок энергоресурсов, развивать совместную промышленную политику, общее цифровое пространство и т.д.

Исходя из вышесказанного, необходимо отметить, что в перспективе благополучное развитие интеграции стран-членов ЕАЭС в пределах единого рынка товаров зависит от определенных обстоятельств. Ликвидация нетарифных барьеров, согласованная промышленная политика и усиленная работа государств могут способствовать образованию и функционированию единого рынка ЕАЭС.

Список литературных источников

1 Договор о Евразийском экономическом Союзе от 29 мая 2014 г. Ст. 25. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855 [дата обращения 21.02.2018].

2 Договор о Евразийском экономическом Союзе от 29 мая 2014 г. Ст. 45. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855 [дата обращения 1.03.2020].

3 Доклад «Барьеры, изъятия и ограничения Евразийского экономического союза». Евразийская экономическая комиссия, 2016 г. URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/dmi/internal_market/Documents/Доклад%20барьеры,%20изъятия%20и%20ограничения%20Евразийского%20экономического%20союза.pdf [дата обращения 30.05.2017].

4 Доклад «Оценка влияния влияния нетарифных барьеров в ЕАЭС: результат опроса предприятий», ЕАБР, 2015 г. URL: http://www.eabr.org/general/upload/СІП%20-%20izdania/2015/%D0%9D%D0%A2 %D0%91-30/doklad_30_ntb_2_preview.pdf [дата обращения 30.05.2017].

5 Долгосрочный прогноз экономического развития Евразийского экономического союза до 2030 г. / Евразийская экономическая комиссия, 2015. С.68. URL: [http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_makroec_pol/economyPrognoz/Documents/Долгосрочный%20прогноз%20\(краткая%20версия\).pdf](http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_makroec_pol/economyPrognoz/Documents/Долгосрочный%20прогноз%20(краткая%20версия).pdf) [дата обращения 28.02.2019].

6 Иванов И.С., Алексеенкова Е.С., Глотова И.С. Перспективы развития проекта ЕАЭС к 2025 г. Рабочая тетрадь. – М.: НП РСМД, 2017. – С. 55.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ОТЧЕТА О ФИНАНСОВОМ ПОЛОЖЕНИИ В ЦЕЛЯХ УКРЕПЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА СТРАН ЕВРАЗИИ

*Гэ Д.
КазНУ им. аль-Фараби, ВШЭБ
Учет и аудит, магистрант 1 курса*

*Научный руководитель: Ердаветова Ф. К.,
к.э.н., ассоц.профессор*

Осенью 2013 года Глава Китайской Народной Республики (КНР) Си Цзиньпин выдвинул крупную инициативу «Один пояс, один путь», которая получила широкое внимание и положительный отклик в стране и за рубежом. После почти четырехлетнего развития, Инициатива «Один пояс, один путь» достигла плодотворных результатов в плане коммуникаций по вопросам политики, возможности подключения средств связи, беспрепятственной торговли, финансов, а также общения между людьми. Это также предоставляет возможности для таких отраслей, как аудит, бухгалтерский учет и налогообложение. В качестве международного делового языка, в процессе продвижения инициативы «Один пояс, один путь» немаловажную роль сыграл бухгалтерский учет. [1]

Интернационализация бухгалтерского учета может предоставить достоверную, справедливую и сопоставимую бухгалтерскую информацию. Координация учетной политики между странами является одним из основных механизмов обмена информацией между странами.

Среди государств-участников проекта «Один пояс, один путь» есть страны с развитой экономикой, совершенными законами и сильными профессиональными организациями, а также страны с отсталой экономикой, отсутствием законов и слабой инфраструктурой бухгалтерского учета. Это вызывает определенные трудности.

В большинстве стран учреждениями, устанавливающими развитие бухгалтерского учета, в целях международной интеграции, являются Министерство финансов или другие правительственные органы. В отдельных странах за разработку инфраструктуры учета и отчетности отвечают полуофициальные профессиональные организации бухгалтерского учета. К их числу относятся такие страны, как Малайзия, Бруней, Индия, Бангладеш, Шри-Ланка и Болгария и др.

В то же время, мы обнаружили, что большинство стран неукоснительно применяют МСФО в своих законах или учреждениях. Из 65 стран, задействованных в проекте «Один пояс, один путь», 54 (83%) потребовали, чтобы все или большинство компаний, зарегистрированных на бирже, и финансовые учреждения руководствовались положениями международных стандартов финансовой отчетности (IFRS). [2]

Китай является сторонником инициативы «Один пояс, один путь» играет ведущую роль в интернационализации стандартов бухгалтерского учета. Новые стандарты бухгалтерского учета, официально внедренные в Китае с 2007 года, позволили сократить различия между корпоративными стандартами бухгалтерского учета и международными стандартами финансовой отчетности.

В качестве одного из пяти основных форм отчетов - Отчет о финансовом положении также тесно связан с IFRS. В соответствии с международными правилами финансовой отчетности, баланс содержит данные об активах, обязательствах и собственном капитале.

Отчет о финансовом положении является очень важным финансовым отчетом в бухгалтерском учете. Он является наиболее информативной формой для анализа финансового положения организации. Наиболее важной функцией является представление операционного статуса предприятия.

Благодаря IFRS в последние годы, за исключением разных языков, используемых в отчетах, форма отчетов и основные принципы почти одинаковы.

Как показано ниже (таблица 1), нет никакой разницы в форме баланса между Китаем и Казахстаном [3].

Таблица 1- Форма отчета о финансовом положении, применяемая в КНР

Раздел	Сумма	Раздел	Сумма
Краткосрочные активы		Обязательства	
Долгосрочные активы		Капитал	
Итого активов		Итого обязательства и капитала	

В заключении, также хотели бы заметить, что для укрепления сотрудничества между евразийскими странами, прежде всего, используется двусторонний координационный подход для создания эквивалентного механизма стандартов бухгалтерского учета между странами. В важных областях экономической деятельности следует руководствоваться положениями МСФО, чтобы устранить существенные различия между стандартами бухгалтерского учета стран и содействовать взаимному признанию стандартов бухгалтерского учета в важных

экономических областях. При этом отчет о финансовом положении, составленный на основе стандартов бухгалтерского учета также играет стержневую роль, а правильное применение данных отчета о финансовом положении помогает странам лучше понять экономические ресурсы, принадлежащие корпорациям, и способствует эффективному распределению этих экономических ресурсов. А для стран, в которых уже существует глубокое сотрудничество, и взаимодействие достаточно быстро развивается, они могут в полной мере использовать созданные двусторонние координационные организации для ведения диалога и коммуникации с помощью данных учета и отчетности, в целях укрепления международного экономического сотрудничества стран Евразии.

Список литературных источников

1. Совместное строительство проекта «Один пояс, один путь»: идеи, практики и вклад Китая. (共建“一带一路”: 理念、实践与中国的贡献) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.financialnews.com.cn/zt/ydy/201705/t20170511_117364.html
2. Zeng Jun, Wu Zhongxin. The International Convergence of Accounting Standards under the "Belt and Road" Strategy: A Study of the Status Quo of Countries Along the Way and China's Strategy [J]. Journal of Finance and Accounting, 2017, (22): 114-117. Режим доступа: http://113.31.19.22/Qikan/Article/Detail?id=672947-101&from=Qikan_Article_Detail
3. МСФО 1 «Представление финансовой отчетности». [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://m.chinaacc.com/acca/fxzd/le1706261767.shtml>

ҚАЛАЛЫҚ АГЛОМЕРАЦИЯЛАРДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУЫН БАСҚАРУДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ РӨЛІ

*Ғалымқызы Г.
әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті,
Экономика және Бизнес Жоғары Мектебі
«Мемлекеттік және жергілікті басқару»
мамандығының 1-курс докторанты*

*Ғылыми жетекші: Аширбекова Л.Ж
э.ғ.к., аға оқытушы*

Қазіргі кезде Қазақстан Республикасының инновациялық мәселелерге қызығуы мен бет бұруы әлем елдерінің әлеуметтік – экономикалық дамуында ең бірінші ғылыми-техникалық дамумен байланысты болып отыр. Елдің негізгі экономикалық дамуына, яғни өндіріс пен ғылыми-техникалық ресурстарды жоспарлау үшін инновациялық және венчурлік бизнестің қалыптасуы өте маңызды болып табылады. Әлемдегі дамыған елдер тәжірибесі және отандық тәжірибе бойынша тұрақты экономикалық өсуге қол жеткізу инновациялық қызметсіз жүзеге аспайтындығына көз жетті. Міне осы себептен соңғы жылдары инновацияға деген көзқарас өзгерді. Мемлекет экономиканың инновациялық дамуын ынталандыруы, әлемнің индустриалды дамыған (АҚШ, Жапония, Германия) және қарқынды дамушы елдердің (Бразилия, Мексика, Оңтүстік Корея, Сингапур, Малайзия) тәжірибесі көрсеткендей, ол – қажеттілік. Бұл елдер инновациялық саланы дамыту арқасында экономикалық жетістіктерге жетіп, ғылыми–техникалық және инновациялық көшбасшы болып, бәсекеге қабілетті өнім өндірудің іргетасын қалап, оны әрі қарай іргелетін негізгі факторларының бірі – инновациялық менеджментті тиімді пайдалануды көздеп отыр. Әрине, инновацияға сезімтал тиімді нарықтық қатынастар тек тұрақты, әрі әділ заңды - құқықтық негізде және қаржылық жүйе арқылы ғана қалыптастыруға болады. Мұндай тұрақтылық жоқ жерде мемлекетте бәсекелестік орта қалыптастыру бос елес болмақ. Отандық ұйымдардың инновациялық белсенділігінің төмендігі, инновациялық менеджментінің қалыптаспауының бейнесі[1].

Қалалық агломерациялар инновациялық және әлеуметтік экономикалық үдерістердің көшбасшылары, өсу локомотивтері, тұтастай алғанда елдің дамуына серпін беретін инвестициялар тарту орталықтары болып табылады

Агломерациялардың инновациялық дамытуын қолдау экономикалық белсенділік және инвестициялық тартымдылықтың өсуін ынталандырудың әртүрлі тетіктері арқылы, оның ішінде, инфрақұрылымдардың барлық түрлерін (инновациялық, инженерлік, әлеуметтік, көлік-коммуникациялық және басқа) дамытуға арналған инвестициялар, сондай-ақ ұлттық холдингтердің, даму институттарының, әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялардың инвестициялары есебінен жүзеге асырылады[2].

Қалалық агломерацияларды дамытуды жүзеге асыру үшін:

1) Республикалық және өңірлік нарықтарда қалалық агломерацияларды экономикалық позициялау.

2) Инновациялық технологияларды пайдалана отырып қалалық агломерациялар инфрақұрылымдарын үйлестіре дамыту.

3) Қалалық агломерацияларды дамытудың аумақтық, қалақұрылысы және институтционалдық саясатын жетілдіру бағыттары бойынша жүзеге асырылады.

Қалалық агломерациялардың инновациялық дамуындағы мемлекеттің рөлі ерекше, әрбір аймақта инновациялық үлгінің түрлі типін (эндогенді, экзогенді) жүзеге асыруда бір жағынан білім, бизнес, билік байланысын ал екінші жағынан, аймақтық даму институттарының нақты деңгейін түсіну маңызды, бұл үлгі «Үштік байланыс» деп аталады.

Қалалық агломерацияларды инновациялық дамытуда, бұл үлгі бойынша барлық билік, бизнес, білім ғылым кешенінің кілтті серіктестерінің міндетті түрде қатысуын қарастырады, әрбірінің көшбасшылық мүмкіндігін қарастыра отырып. «Үштік байланыс» қағидасы ғылыми білім беру кешені, бизнес және биліктің инновациялық даму кезеңін қарастырады (ұлттық және аймақтық деңгейде) Бастапқыда екі байланыс қалыптасады, бизнес пен оқу орыны, бизнес пен билік, және сол сияқты, содан соң барлығы «үштік байланысқа» ауысады.

«Үштік байланыс» инновациялық даму үлгісінде келесідей сипаттар тән: Ғылыми-білім беру кешені ролін бизнес пен билікке қаттысты арттыру; «ғылыми білім беру кешені – бизнес-билік» үштік институттарын байланыстыру, инновацияны құраушылар үш жақты қатынастың нәтижесі болып табылалы. Әрбір үштік институттары қызметін кеңейту, «ішінара басқаның ролін өзіне жеке алу», дәстүрлі емес функцияларды жүзеге асыратын институттар, инновацияларды дамытудың ең маңызды көзі болып саналады. Әрбір институттың рөлі алдын ала қатаң түрде белгіленіп қойылған, бизнес рөлі: өндіріс, билік рөлі: тұрақты байланысты қамтамасыз етуші келісімшарт қатынастарының көзі, ал ғылыми білім кешені рөлі: білім мен технологияның қайнар көзі ретінде айқындалған.

Э.Караянис пен Д.Кэмпбелл 2009 жылы «төртбұрыш» немесе «төрттік байланыс», деп аталатын тұжырымдаманы ғылымға енгізді [3]. Бұл модель «үштік байланыстың» жалғасы болып табылады. Модельдің төртінші элементі – қоғам. Инновациялық дамуға әлеуметтік мән- қоғамның маңыздылығы, өз инновацияларын ұсыну және іске асыру барысында көрініс табады.

Қалалық агломерациялардың инновациялық дамуындағы мемлекеттің рөлі төмендегідей:

1. Халықаралық елдердің бәсекелік артықшылықтарын сақтау. Мемлекеттік қажеттіліктер үшін кілтті технологияларды дайындау және дамыту, ғылымға деген шығындар үлесін арттыру, халықаралық дәрежедегі әлеуетті кәсіпорындардың қолдау, ғылымды мемлекеттік реттеу саласындағы ғылыми ұйымдардың ролін арттыру.

2. Ғылым мен техника саласындағы саясатты өнеркәсіптік саясатпен біріктіру үшін жағдай жасау. Академиялық және салалық ғылыми-зерттеу институттарымен салыстырғанда білім беру ғылыми-зерттеу институттарының санын ұлғайту; ғылыми мектептер сақтау және шетелде персоналдың кетуінің алдын алу; технологиялар трансферті және технологиялық

парктер орталықтарының жүйесін дамыту; әлеуметтік және гуманитарлық салалардағы теңгерімді дамыту инженерлік қатысты.

3. Инновациялық және инвестициялық саясатты біріктіру үшін жағдай жасау. Инновациялық бизнес шикізат экспортынан түскен табыстың инвестициялық резервін тарту; бюджеттен тыс қаржыландыру көздері; ҒЗТҚЖ-ға жеке инвестицияларды ынталандыру; ҒЗТҚЖ бойынша мемлекеттік шығыстардың тиімділігін арттыру; венчурлік инвестициялауды дамыту.

4. Инновациялық қызмет саласындағы заңнаманы үйлестіру. Патенттік лицензиялау саласын орталықсыздандыру; заңнаманы озық шетелдік тәжірибеге сүйене отырып дамыту; академиялық патенттеуді дамыту; жаңа технологияларды елімізде және шетелде халықаралық патенттеуді және коммерциаландыруды мемлекеттік қолдау; салықтық жеңілдікер; қолданыстағы заңнамаларға өзгерістер енгізу бақылау жүйесін дамыту және қолданыстағы заңнамаларды бағалау.

5. Инновациялық қызметті арттыруды ынталандыру. Ғалымдарды, жас ғалымдарды мемлекеттік қолдау шараларын жүзеге асыру, технологияларды коммерциаландыру тәжірибесіне оқыту, инновациялық делдал институттарын дамыту, Мемлекеттік ғылыми инновациялық институттарға инкубар және филиалдарды, венчурлық қорларды ашуға рұқсат беру, шағын және орта инновациялық кәсіпкерлікті дамыту, ҒЗТҚЖ-ға ұзақ мерзімді қаражат ұсыну.

6. Технологияларды коммерциялау инфрақұрылымын қалыптастыру. Маркетингтік қызметтер және өндірістік технологиялық сараптама әзірлеу нарығын дамыту; мемлекеттік жеке әріптестік бағдарламаларды іске асыру; стартаптар және спин-офф компанияларды қолдау; бірлесіп қаржыландыру тетіктерін енгізу; қайтарымды негізде қаржылық тетігін іске асыру; грант жүйесі арқылы қаржыландыру; инновациялық бағдарламаларды қаржыландыруға органдарға мүмкіндіктерін кеңейту; жүйенің «бизнес періштелерін» дамыту; технологиялар трансферті жүйесінің агенттіктерін дамыту.

7. Ұлттық инновациялық басқаруды мемлекеттің қатысуымен арттыру. Экономикалық нарықтың қатысушыларына ақпараттық ресурстарға қол жеткізуге жәрдемдесу; авторлық құқық сұрақтарын заңдық тұрғыда қолдау; сабақтас салаларда инвестицияларды өсіру; ақша, фискалдық және салық саясаты саласында тиімді тариф жүргізу; ғылыми қызметкерлердің біліктілігін сақтау және жақсарту үшін қызметін ынталандыру; жаңа және инновациялық жобаларды генерациялау, көшбасшылар үшін қолдауды күшейту; мықты ғылыми әлеуеті бар ел имиджін қолдау[4].

Қорытындылай келе, инновациялық қызметтің қоғамдағы, экономикадағы орны бөлек және қазіргі кездегі әрбір елдің, қалалық агломерациялардың дамуының басты факторы болып отыр. Инновациялық қызметтің нәтижелерін пайдалану және инновациялық белсенділікті арттыру арқылы елдің әлеуметтік-саяси, экономикалық, халықаралық аренада дамуын нақты деңгейге көтеруге болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. 2012 жылғы 14 қаңтардағы ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. «Егемен Қазақстан». - 2012. - 2 б.
2. Полякова Е.В. Инновационное общество: синергетический подход // Инновационная экономика. - 2010. - №3. - С.41-43.
3. Е. Л. Кичатинова, И. В. Олейников Концепция «четверной спирали» и инновационное развитие регионов Известия Иркутского государственного университета 2019. Т. 29. – 54 б.
4. Жупарова А. Развитие казахстанского содержания в условиях инновационного развития национальной экономики // Вестник КазНУ. Серия Экологическая. - 2013. - № 5. - С. 67-74.

АЛМАТЫ АГЛОМЕРАЦИЯСЫНЫҢ ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Ғалымқызы Г.

*ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Экономика және Бизнес Жоғары Мектебі
«Мемлекеттік және жергілікті басқару»
мамандығының 1-курс докторанты*

Қазіргі әлемде агломерация кең таралған. Дамыған елдерде агломерациялар айтарлықтай қаржы ресурстарын және білікті адами ресурстарды шоғырландырады, орнықты экономикаға ықпал ететін жоғары технологиялық өнімдер өндірісін шоғырландырады. Агломерациялардың қалыптасуы өндірістің кеңістіктік шоғырлануы және экономикалық байланыстарды нығайту нәтижесінде көліктік, транзакциялық және басқа шығындарды азайту арқылы агломерацияның әлеуметтік-экономикалық нәтижесін алуға мүмкіндік береді. Олардың негізінде университеттерді, кәсіпкерлікті және мемлекетті біріктіретін инновациялық кластерлерді құру үшін алғышарттар жасалады, бұл экономиканың білімге негізделген секторын құруға және еңбек өнімділігінің жылына 2-3% -ға дейін өсуіне ықпал етеді [1].

Әлемнің көптеген елдерінде заманауи қоныстандырудың басты өлшемі жедел дамып келе жатқан қалаға халықтың жиі шоғырлануы болып отыр. Бұл өркениетті мемлекеттерге ғана емес, дамушы елдерге де тән. Сондықтан уақыт өте келе тұрғындардың басым көпшілігі қалалық агломерацияларға тұруға ұмтылады. Бұл түсінікті де. Озық өркениет әлеуметтің әлеуетін көтереді. Мысалы, дамыған АҚШ-тың өзінде бүкіл халықтың 76 пайыздан астамы агломерацияларда тұрып жатыр, олардың ең ірісі Нью-Йоркте (23,3 млн адам) және Лос-Анджелес (18,6 млн адам) агломерациялары. Ал Еуропада әлемдік деңгейдегі агломерациялар Лондон (13,4 млн адам) және Париж (12 миллионнан астам) агломерациялары. Қытайда – Шанхай (18,6 млн адам), Бразилияда – Рио-де-Жанейро (12,1 млн адам), Аргентинада – Буэнос-Айрес (14,6 млн адам), Үндістанда – Колката 15,6 млн адам) және басқа да дамушы елдерде осындай аумақтар жылдам қарқынмен қалыптасып жатыр. Қазіргі уақытта Қазақстанда орталықтары Астана, Алматы, Шымкент және Ақтөбе қалалары болатын агломерациялар «бірінші деңгейдегі» қалалар болып отыр. Қалыптасып келе жатқан қалалық агломерациялар елдің барлық халқының үштен бір бөлігінен астамын шоғырландырады [2].

Алматы агломерациясының алдағы жоспары туралы жан-жақты даму жоспарын талдасақ. Жақында үкіметте 2020-2025 жылдарға арналған өңірлерді дамытудың жаңа бағдарламасының жобасы таныстырылған болатын. Онда үш басты бағыт бар:

- төрт агломерацияны (Нұр-сұлтан, Алматы, Шымкент және Ақтөбе орталықтары бар) және екінші деңгейдегі «қалаларды дамыту»;
- моно және шағын қалаларды дамыту;
- ауылдық елді мекендерді дамыту.

Жалға берілетін тұрғын үй, инженерлік желілер мен жолдар, өрт сөндіру деполары, әлеуметтік объектілер «20 минуттық қадамдық қолжетімділік» қағидатымен салу; әлемдік жоғары оқу орындарының филиалдарын және жаңа өндірістерді ашу жоспарда бар. Бұған бюджеттен және инвестициялар есебінен 410 млрд теңге бөлінеді деп жоспарлануда: 2020 жыл-102 млрд теңге; 2021 жыл-158 млрд теңге; 2022 жыл-77 млрд теңге; 2023 жыл-38 млрд теңге; 2024 жыл-35 млрд теңге.

Қазақстан қалаларының урбанизациясына қандай мәселелер кедергі келтіруі мүмкін. Біріншіден, халықтың жаппай қалаға көшуі. Оған бірнеше себеп те бар, мысалы, ауылда жұмыссыздықтың жоғары көрсеткіші, ауылдық жерлердің инфрақұрылымы және т.б.

Бүгінде Қазақстанда 87 қала мен 6,5 мың ауыл бар. Соңғы 20-25 жылда ауыл тұрғындарының (әсіресе жастардың) ірі қалаларға қарқынды ішкі көші-қоны байқалады.

Онда оралмандар да бар. Нәтижесінде ел халқының үштен бірі орталықтары: Нұр-сұлтан, Алматы, Шымкент және Ақтөбе қалаларында төрт агломерацияда тұрады. Бірақ қала халқының өсуіне қарамастан, урбанизация көрсеткіштері (халықтың ауылдық аудандардан жақсы жұмыс және өмір сүру үшін ең жақсы жағдайлар іздеуде көшуіне байланысты қалалардың өсуі) Қазақстанда өзгермейді.

Ұлттық экономика министрлігі қалалық дамудың алты негізгі проблемасын атап өтті:

Кесте 1 Қалалық дамудың негізгі мәселелері

Қалалық дамудың мәселелері	Себептері
Нашар урбанизация	Елде шағын/орта қалалар көп (27 моно - және 41 шағын қала), ал ірі қалалар (Нұр-сұлтан, Алматы және Шымкент) үлесіне барлық халықтың 21% ғана келеді. Бұл ЭБДҰ елдерінің көпшілігіне қарағанда төмен.
Ірі қалаларда өмір сүрудің қымбатшылығы	Ірі қалаларда өмір сүру құнының жоғары болуы және Астанадан тыс жалға берілетін тұрғын үйдің толық болмауы. Алматыда және Нұр-Сұлтанда өмір сүру құны ел бойынша орташа есеппен салыстырғанда 190-240% - ға қымбат, ал оларда тұрғын үй шығындары Сан-Франциско және Ванкувер сияқты атақты эксклюзивті қалаларға қарағанда жоғары. Сондықтан ауылдық отбасылар ірі қалаларға көшіп кете алмайды.
Ішкі мобильділіктің жетіспеушілігі	Ауылдардан қалаға көшу процесі болғанымен, мегаполистерде жоғары білікті маман – даму драйверлері жетіспейді.
Қала тіршілігіне ауыл тұрғындарының әлсіз интеграциясы	Басқаша айтқанда, бұл «жалған урбанизация» деп аталады, қала тұрғындарының өсуі мен аумақты кеңейту қала тұрғындарын мәдени-экономикалық ортаға тартпайды.
Қала шетіндегі жеке үйлердің құрылысы	Аз қоныстанған тұрғындары бар аудандар пайда болуда, олар коммуналдық инфрақұрылыммен, бірінші кезекте кәрізмен қамтамасыз етілмеген.
Өңірлерде қалалық дамудың дәстүрлі бағыттары қолданылады	Қалалар бұрынғысынша: орталыққа, шетіне және өнеркәсіптік аудандарға бөлінген. Сауда аудандары мен демалыс аймақтары қазақстандықтарға көлікті пайдаланбай қолжетімді емес.

Осының барлығы өңірлердің дамуының сәйкессіздігіне алып келеді. Мысалы, Алматы, Жамбыл, Түркістан облыстарында ЖІӨ жан басына шаққанда орташа республикалық көрсеткіштен 3-4 есе төмен. Бұл үш өңірде урбанизацияның ең төмен деңгейі (40% - дан кем), ауыл халқының үлкен үлесі, жұмыспен қамту проблемалары және төмен табыспен байланысты.

Алматы агломерациясы. Агломерацияға Алматы облысы аудандарының 5 қаласы мен 183 елді мекені кірді. Қапшағай, Қаскелең, Талғар, Есік, Ұзынағаш Алматы серіктері болады. Олар контрмагнит-қалалар ретінде ішкі көші-қон ағындарын тартуға тиіс. Алматы тұрғындары бүгінгі күні 1,9 млн адамды құрайды, ал қала маңымен қоса 2,9 млн.-ға жетіп отыр. Сонымен қоса, қала маңында тұратындар күн сайын Алматыға жұмысқа барады немесе пәтерді жалға алады. Жағдай қала маңындағы трассалар бойынша автомобиль қозғалысына

қиындық туғызады және ең бастысы агломерация қалаларын дамытпайды. Сондықтан серіктес қалалардың құрылысы бойынша жоба жалғастырылуы қажет.

Агломерацияның оңтүстігінде-тауларда рекреациялық мақсаттарды қоспағанда, құрылыстың барлық түрлерін шектейді. Ал серіктес қалалар үш бағытта дамитын болады:

– солтүстікте Қапшағай қаласында контрмагнит қаласы құрылады, онда Алматыда жұмыс істейтін халықтың басым бөлігі тұратын болады;

– батыста Ұзынағаш ауылында көлік-логистикалық қатынас пен ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеуді дамытатын болады;

– шығыста Шелек ауылы ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу орталығы болады.

Жобалаудың болжамды мерзіміне қарай Алматы агломерациясында 4530,8 мың адам немесе ел халқының 24,5% - ы тұратын болады. Бұл ретте қалалық жерлерде 3351,9 мың адам, ал ауылдық жерлерде – 1178,9 мың адам тұратын болады. Алматы агломерациясының барлық халық санының өсу қарқыны 2050 жылға қарай 62,8% – ды (немесе 1747,5 мың адам) құрайды, оның ішінде қалалық жерлерде 68,1% – ды (немесе 1358 мың адам), ал ауылдық жерлерде 49,3% - ды (немесе 389,5 мың адам) құрайды [13].

Алматы-еліміздің жетекші ғылыми-инновациялық орталығы. Мегаполисте Қазақстанның үздік университеттері, институттары мен білім беру орталықтары орналасқан. Қаланың даму басымдығы экономиканың зияткерлік секторы болуы тиіс. Яғни, қосылған құны жоғары тауарлар мен қызметтер өндірісін қолдау керек. Олардың ішінде қаржы, білім беру, ақпараттық технологиялар, денсаулық сақтау және туризм. Халық үшін жаңа үйлер салынады. Рас, қандай мөлшерде және қайда, жобада нақтыланбайды. Барлық сандар шаршы метрдің ұлғаюына байланысты, олар толық сурет туралы түсінік бермейді. Сондай-ақ жаңа балабақшалар, мектептер, ауруханалар мен емханалардың ашылуына қатысты. Жобада жаңа нысандар қайда және қашан салынатынын түсіндірусіз орындардың ұлғаюы көрсетілген. 2030 жылға қарай Алматы күнделікті өмір, жұмыс және демалыс үшін қолайлы халықаралық маңызы бар тұрақты қала болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Нурланова, Н. К. Агломерационный ресурс инновационного развития экономики Казахстана в условиях новых глобальных вызовов [Текст] / Н. К. Нурланова // Казахстан-2050 в условиях десяти глобальных вызовов XXI века. - Вена, Австрия: Ассоциация перспективных исследований и высшего образования «Восток-Запад», 2015. - С. 133-152.

2. И.А. Шмелева, С.Э. Шмелев; ФНО «XXI век» Глобальные города: многокритериальная оценка устойчивого развития Междисциплинарный научный и прикладной журнал «Биосфера» 2019, т. 11, № 1, С.2 DOI: 10.24855/biosfera.v11i1.470

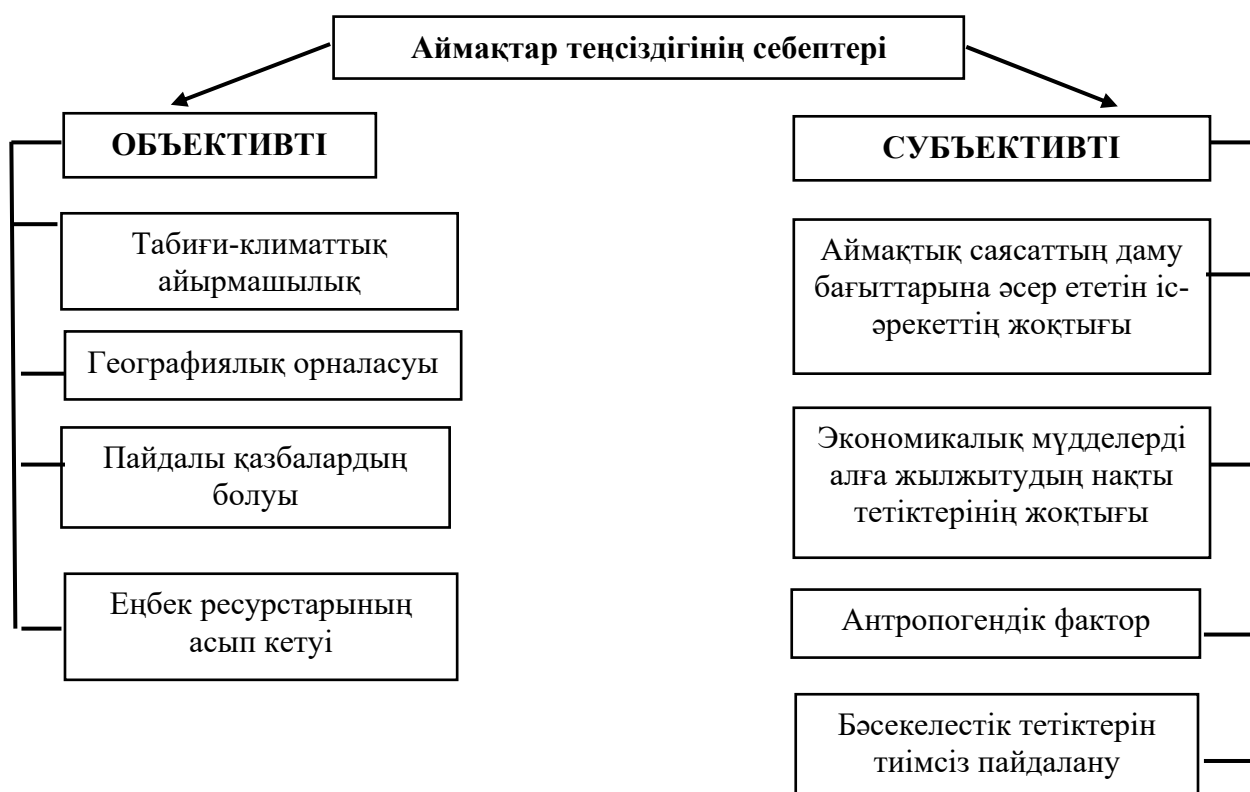
3. Дауешова А., Куаныш С. городские агломерации в Казахстане на примере Алматы Actual problems of economics №3(177), 2016 С.233

ҚАЗАҚСТАН АЙМАҚТАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ ТЕҢСІЗДІКТІ ТӨМЕНДЕТУДІ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ШАРАЛАРЫН ӘЗІРЛЕУ

Джангужиева И.Н.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ
«Мемлекеттік және жергілікті басқару»
мамандығының 3-курс студенті

Ғылыми жетекші: Смагулова Г. С.
э.ғ.к., доцент

Аймақтар теңсіздігі – бір елдің ірі экономикалық аудандары немесе ғаламдық экономикалық жүйенің макроөңірлері арасындағы өмір сүру деңгейіндегі, өндірістегі және қызметтердегі елеулі айырмашылықтар. Аймақтар теңсіздігінің орын алуы объективті және субъективті себептерге байланысты орын алады [1].

Сурет 1. Аймақтар теңсіздігінің себептері*

*Ескерту: [1] әдебиет негізінде автормен құрастырылған

Е.Б. Алаев «аймақ» сөзі латынның «regio» сөзінен «облыс, аумақ, ел» мағынасымен шыққанын айтады. Қазақстанда «аймақ» термині жоғары дәрежелі әкімшілік бірлікті - облысты, астана мәртебесі бар қаланы және республикалық маңызы бар қаланы білдіреді. Республика 17 өңірге бөлінеді: 14 облыс, 3 республикалық маңызы бар қала (Нұр-Сұлтан, Алматы, Шымкент) [2].

Өңірлердің біркелкі емес (асинхронды, диспропорциялық, дифференциалды, асимметриялық) дамуы бірыңғай құқықтық өріс шеңберінде аумақтық әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштердің айырмашылығынан көрінеді.

Аумақтарды саралау проблемалары аясында аумақтық дамудың үш түрі бөлінеді: дисгармониялық (асимметриялық), үйлесімді және бейтарап.

- Дисгармониялық (асимметриялық) даму жағдайында неғұрлым дамыған аумақтар көрсеткіштердің одан да көп өсуін көрсетіп отыр, ал олардың артта қалушы аймақтардың арасындағы алшақтық одан да арта түсуде.

- Үйлесімді даму кезінде табысты және артта қалған өңірлер арасындағы дамудағы алшақтық қысқарады.

- Бейтарап даму белгілі бір даму кезеңі аяқталғаннан кейін өзгермейтін жағдайды білдіреді [3].

Аймақтардың пайда болу кезеңіндегі әлеуметтік-экономикалық теңгерімсіздік проблемасының алдын-алу және жою үшін әр аймақтың даму тиімділігін максималды толықтық пен дәлдікпен бағалауға мүмкіндік беретін уақытылы және сенімді көрсеткіштер қажет.

Таңдалатын индикаторлар келесі талаптарға жауап беруі керек:

1) бірыңғай есептеу әдістемесіне ие және барлық аймақтар бойынша салыстыруға болатын;

2) жылдар бойынша салыстыруға болады және ең үлкен уақыт интервалына ие болуы керек;

3) аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуының әр түрлілігін көрсететін жалпылама сипатқа ие болуы керек [4].

Ел аймақтарының әлеуметтік-экономикалық дамуындағы кеңістіктік теңсіздік дәрежесін бағалау үшін қарапайым көрсеткіштің - дифференциалдау коэффициентін (немесе үлкендік коэффициентін) есептеу ұсынылады, өйткені оның максималды мәніне қол жеткізілген аймақ үшін таңдалған көрсеткіштің осы көрсеткіштің минималды мәні бар аймақ үшін ұқсас көрсеткішке қатынасы ретінде есептеу ұсынылады. Бұл индикаторды формула бойынша көрсетуге болады:

$$K_d = \frac{\max P_r}{\min P_r}$$

Мұндағы:

K_d – кеңістіктік дифференциал коэффициенті;

$\max P_r$ – аймақтың әлеуметтік-экономикалық көрсеткішінің максималды мәні;

$\min P_r$ - аймақтың әлеуметтік-экономикалық көрсеткішінің минималды мәні.

Ел аймақтарының әлеуметтік-экономикалық дамуындағы кеңістіктік теңсіздік деңгейін бағалау алгоритмі келесі кезеңдерді қамтыды:

- статистикалық көрсеткіштерді таңдау;
- таңдалған статистикалық көрсеткіштерге сәйкес кеңістіктік дифференциация коэффициенттерін есептеу;
- анықталған динамика мен ел аймақтарының кеңістіктік дифференциация деңгейіне терең талдау жүргізу;
- аймақтық рейтингтерді анықтау және аймақтарды негіздеу үшін топтарға бөлу, аймақтардағы әлеуметтік-экономикалық жағдайларды теңестірудің тиімді тетіктері мен әдістері.

Кеңістіктегі теңсіздік дәрежесін және Қазақстанның экономикалық дамуының негізгі тенденцияларын талдау үшін келесі көрсеткіштерді пайдалану ұсынылады: жалпы өңірлік өнім (ЖӨӨ), жан басына шаққандағы ЖӨӨ, экономикада жұмыс істейтін халық, өнеркәсіп өндірісі, ауыл шаруашылығы жалпы өнімі, инвестициялар негізгі капитал, бөлшек сауда, баланстық құны бойынша негізгі құралдар (амортизацияны шегергенде) және барлық көлік түрлерімен жүктерді тасымалдау [5].

Қазіргі уақытта республика кеңістігіндегі әлеуметтік-экономикалық даму жағдайларының біркелкі болмауы мемлекет тарапынан жүргізілетін аймақтық саясат ерекшеліктерін анықтайды. Соған орай мемлекеттің аймақтық саясатының мақсаттары мен міндеттері, оларды жүзеге асыру механизмдері анықталады. Жалпы алғанда тиімді аймақтық саясат келесі мәселелерді ескере отырып, жүргізілуі тиіс:

- аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуын шектейтін жүйелі мәселелер мен факторлады анықтау және оларды жою үшін жергілікті атқарушы органдардың іс-әрекетінің тиімді механизмін жасау;

- аймақтардың бәсекеге қабілетін арттыру және халықты ұтымды орналастыру үшін қаржылық қолдау көрсету.

Қазақстан әлеуметтік-экономикалық аспект бойынша аумақтық дамуды реттеуге жауап беретін бірыңғай орталық орган құрудағы шет мемлекеттердің тәжірибесін ескеруі керек, оның негізгі функциясы әлемнің үздік тәжірибесін бейімдеуді ескере отырып, аймақтардың теңгерімді дамуы үшін жаңа мемлекеттік ықпал ету құралдарын жасау бойынша біртұтас және дәйекті саясатты әзірлеу болып табылады.

Зерттеу нәтижелері бойынша диспропорционалды даму мәселесін шешуде кемінде үш тәсіл анықталды: «интервенциялық емес» тәсіл, «түбегейлі қайта құрулар» және «бейімделгіш» тәсіл. Шет елдердің тәжірибесіне сәйкес, аумақтардың біркелкі дамуын шешудің ең жақсы нұсқасы әртүрлі факторларды қамтитын аймақаралық жағдайдың сапалы өзгеруіне бағытталған эволюциялық, біртіндеп дамуды көздейтін «бейімделу» тәсіліне негізделген саясат болып табылады.

Экономикалық негіздеу және басқарудың тиімділігі тұрғысынан алғанда, Қазақстанда облыстардың және Нұр-Сұлтан, Алматы қалаларының әлеуметтік-экономикалық даму деңгейін ескере отырып, белгілі теориялық тенденцияларға негізделген аймақтық саясаттың біріктірілген моделін қолдану ең жақсы нұсқа болып табылады:

- тиімді аймақтық басқарудың арнайы құрылымын құру түріндегі мемлекеттің қатысуы;

- аймақтық басқаруда бағдарламалық өнімдерді қолданудың жаңа тетіктерін мемлекет әзірлеу;

- проблемалы аймақтарда еркін экономикалық аймақтар құру және олардың жұмыс істеу тәжірибесін қолдану;

- әлсіз аймақтарды күшті қаражат есебінен емес, өндіріс, инвестициялар мен жұмыс күшінің негізгі факторларының көші-қонын тарту арқылы аумақтардың табиғи әлеуетін ынталандыру есебінен дамыту [6].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов. – Изд. 2-е. – М.: ГУ ВШЭ, 2001. – 495 с..

2. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: понятийно - терминологический словарь. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.

3. Основные положения теории промышленного «штандорта» А. Вебера

4. Маслихина В.Ю. Количественная оценка экономического и социального пространственного неравенства в Приволжском федеральном округе

5. Политика пространственного развития экономики Казахстана: новые принципы, ключевые приоритеты и механизмы реализации. Колл. монография. Под ред. А.А.Сатыбалдина, Н.К.Нурлановой. Алматы: ИЭ КН МОН РК. 2017. – 484 с.

6. Асылбаев К.Б. Теории регионального развития как методологическая основа формирования региональной политики Казахстана // Матер. междунар. науч.-практ. конф. для молодых ученых «Интеллектуальное лидерство: взгляд в будущее» / Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан. – Астана, 2015. – Т. 1. – С. 275-281

ОСОБЕННОСТИ ВЫВОДА И ПРОДВИЖЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПРОДУКТА НА РЫНОК

*Ержанова Э.М.
КазНУ имени аль-Фараби,
Высшая Школа Экономики и Бизнеса
Инновационный менеджмент,
магистрант 2го курса*

*Научный руководитель: Смагулов А.М.
к.э.н., доцент*

Количество продуктовых инноваций, выведенных на российский рынок за последние 18 лет, выросло более чем в 2 раза [2]. Так, согласно статистическому сборнику, составленному Минэкономом развития, Федеральной службы государственной статистики и Высшей школой экономики удельный вес инновационных товаров, работ, услуг в общем объеме отгруженных товаров, выполненных работ, услуг в 2000 г. составил 4,4 %, тогда как в 2018 г. он составляет 9,4 % [2].

В связи с этим важность правильного вывода и продвижения инновационного продукта на рынок неоспорима. Ведь в случае, если инновационный продукт будет выведен успешно, то компания получит повышенную прибыль из-за реализации уникального товара, привлечет новых клиентов, увеличит долю рынка и повысит уровень своей инновационной активности.

Так как инновационный товар является новым, не имеющим аналогов на рынке, на этапе вывода продукта на рынок могут возникнуть некоторые проблемы. Несмотря на то, что инновации — это современный продуктовый тренд, они все ещё встречаются с большой настороженностью. Потому что инновации — это всегда неопределенность. Поэтому этапы вывода инновационного продукта выглядят следующим образом [1]:

– обзор рыночной ситуации [1];

Один из самых важных, центральных этапов. Компании необходимо проанализировать и определить такую потребность потребителя, которая ещё не была закрыта, они могут закрыть. Очень важно произвести подробный и полный анализ, чтобы идеи, возникающие на последующих этапах, не пересекались с уже имеющимися решениями на рынке.

– генерация идей [1];

Поиск идей для реализации их в новом, инновационном продукте, который удовлетворит имеющуюся у потребителя потребность.

– фильтрация идей [1];

После этапа «генерация идей» отбираются самые жизнеспособные идеи, а неподходящие отсеиваются. Зачастую данная фильтрация происходит при помощи бальной оценки по критериям с определенными весами, выбранным разработчиком.

– проверка концепции [1];

Потенциальным потребителям предоставляется пробный вариант разрабатываемого продукта для выявления его мнения относительно данной разработки. Вместе с апробируемым товаром потребителю выдается список вопросов, ответы на которые помогут разработчику понять нуждается ли потребитель в данном товаре, выполняет ли он заявленные функции, требуется ли товару доработка, как часто потребитель планирует покупать данный товар и пр.

–экономический анализ[1];

На данном этапе происходит планирование будущего спроса, издержек, определение уровня конкуренции, оценка объёма требуемых инвестиций, оценка прибыльности. Данный этап призван исключить нежизнеспособные варианты, чтобы они не перешли на следующий этап, который является время и ресурсозатратным.

– разработка продукта [1];

На этом этапе от концепции и анализов переходят к реальным разработкам. Решаются вопросы о массогабаритных параметрах, вопросы о внешнем виде, о материалах, используемых для производства, определение стоимости, времени обработки и пр. Обсуждается упаковка, её форма, функции, характеристики. Использование товарного знака, выбор ниши рынка.

– испытание продукта [1];

После прохождения предыдущего этапа необходимо произвести испытания с участием потенциальных потребителей продукции. На данном этапе важно чтобы потенциальные потребители дали свою оценку о: процедуре испытания, первом повторении, привыкании и частоте покупок.

– пробный маркетинг [1];

Цель данного этапа — оценить продукт, который готовится к запуску и проверить эффективность планируемой маркетинговой деятельности в небольших масштабах перед запуском обширной маркетинговой кампании. На данном этапе все также принимаются замечания и пожелания от потребителей, выясняются «узкие места» и т.п.

– коммерческая реализация [1].

Подразумевает под собой полномасштабное производство выводимого на рынок товара и его полноценное маркетинговое сопровождение. Важными показателями на данном этапе являются скорость признания потребителем, скорость признания каналами сбыта, интенсивность распределения, производственные возможности, структура продвижения, цены, конкуренция, срок достижения прибыльности и стоимость коммерческой реализации. Данные этапы отличаются от этапов вывода обычного продукта на рынок тем, что в случае вывода инновационного продукта на рынок этапов больше, а сама процедура зачастую дороже и рискованней, т. к. требуется большее количество анализов и фильтраций, в следствие того, что рынок не изучен. Говоря о выводе инновационного продукта на рынок нельзя не затронуть тему продвижения его на рынке.

На сегодняшний день выделяют два способа продвижения инноваций [3]:

– вертикальный; В данном случае весь цикл инноваций сосредотачивается в одной, зачастую большой компании, инновации в которой переходят от отдела к отделу, непрерывно и образуют при этом цикл. Важно чтобы организация имела большую структуру, объединяющую в себе все виды отделов и/или структурных подразделений.

– горизонтальный. Метод партнерства и коопераций. При этом существует ведущая организация, которая является производителем инноваций, а компании-партнёры берут на себя функцию по продвижению инноваций. Необходимой составляющей этого метода продвижения инноваций является трансферт технологий в формах [3]:

– передача патентов и лицензий на изобретение;

– передача технической документации;

– передача ноу-хау;

– инжиниринг;

– промышленная кооперация;

– совместные предприятия;

– техническая помощь;

– франшизинг;

– лизинг.

Но в условиях современного рынка нельзя говорить о том, что данные два вида являются достаточными и потребности в других способах продвижения инноваций не существует.

Каждый инновационный товар по-своему уникален, имеет свою целевую аудиторию, а у каждой целевой аудитории есть каналы и способы взаимодействия, которые удобны и интересны именно ей. Поэтому в случае продвижения инновационных продуктов имеет

смысл говорить об индивидуальном подборе способов, методов, форм и каналов продвижения, которые принесут большую эффективность для продвижения конкретного инновационного продукта.

Инновации — это очень популярный на сегодняшний день вектор развития для товаров, продуктов, производства и государства в целом. Более того, в случае успешного вывода на рынок инновации ещё и экономически привлекательны. Но при этом не стоит забывать о том, что, инновации — это всегда риски и большие финансовые вложения на стадии разработки и запуска. Поэтому очень важно при выводе инновационного продукта на рынок не пропустить ни один из 9 этапов, а также выбрать оптимальный способ продвижения инновационного продукта на рынке.

В случае, если все этапы и правила будут соблюдены компания обретет или увеличит долю рынка, получит новых клиентов, повысит уровень своей инновационной активности и получит повышенную прибыль.

Список литературы:

1. Арутюнова Д.В. Инновационный менеджмент. — Учебное пособие. — Ростов-на-Дону: ЮФУ, 2014. — 152 с.
2. Индикаторы инновационной деятельности: 2018 год статистический сборник [Электронный ресурс] // Национальный исследовательский университет Высшая школа экономики. — Электрон. дан. — М., 2018. — URL: <https://www.hse.ru/> (дата обращения: 02.04.2019).
3. Продвижение инновационных продуктов на рынок [Электронный ресурс] // Publishing house Education and Science s.r.o. — Электрон. дан. — Praha., 2018. — 4. URL: <http://www.rusnauka.com/> (дата обращения: 02.02.2020).

ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ РЕТТЕУДІҢ МЕМЛЕКЕТТІК ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ҰЛТТЫҚ ДАМУ ИНСТИТУТТАРЫН ДАМУ

*Еркін А. Е.,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық
университеті
Экономика және бизнес жоғары мектебі
«Мемлекеттік және жергілікті басқару»
I курс докторанты*

*Ғылыми жетекші: Кудашева Т.В.,
доцент м.а, PhD*

Экономикалық ғылым мен мемлекеттің саясатында, білікті мамандар экономиканың өсу институттарының бір бөлшегі ретінде қарастыратын - ұлттық компаниялар, даму институттары, акционерлік қоғамдар және мемлекеттің қатысуымен мемлекеттік кәсіпорындар мен ұйымдарды құру арқылы мемлекеттік меншікті басқаруда жаңа бағыт пайда болғандай.

Типологияға бөлу арқылы, мемлекеттік сектордың ұлттық экономиканың дамуына қатысуының кейбір үлгілерін қарастырсақ, мысалы, Қазақстанның мемлекеттік активтерінің құрылымына сәйкес, мемлекеттік активтер: мемлекеттік кәсіпорындар, мемлекеттің қатысуымен акционерлік қоғамдар, мемлекеттік ұйымдар, мемлекеттің қатысуымен жауапкершілігі шектеулі серіктестіктер арқылы басқарылады.

Мемлекеттің қатысуымен акционерлік қоғамдар коммуналдық және республикалық, ал республикалық - ұлттық холдингтерге бөлінеді, тармақтала келгенде, олар өз кезегінде ұлттық компаниялар мен ұлттық даму институттары деп жіктеуге келеді [1].

Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, мемлекеттің экономиканы дамытудағы рөлі, тек саясатты бағыттау емес, сонымен қатар, макроэкономикалық тұрақтылықты сақтау және

шаруашылықты жүргізуші субъектілердің қызметін реттеумен ғана шектелмейді. Сонымен бірге, мемлекеттік сектор өз тарапына экономикалық процестерде стратегиялық және үйлестіру функцияларын қабылдауы керек.

Осындай функцияларды іске асырудың тетіктерінің бірі болып даму институттары табылады.

Осы ретте, мемлекеттік меншікті жүзеге асыру және экономиканы модернизациялау институты ретінде, даму институттары, бүгінгі күнгі экономикалық теориядағы орны мен ұғымын анықтауды да және нақтылауды қажет етеді.

Американдық экономист, институционализмнің негізін қалаушы, Дж. Р. Коммонс, институттарды ұжымдық мақсаттарға жетудің ұйымдастырушылық тетіктері ретінде қарастырды және осы тұрғыда оларды ұйымдар ретінде анықтады [2].

Ресейлік экономист Г.Б. Клейнердің пайымдауынша, даму институттарының функционалды рөлі - экономикалық өсуді ынталандыру, инновацияларды енгізу, адами элеуеттің сапасын жақсарту мақсатында кәсіпкерлік субъектілерінің тәсілдеріне әсер ететін ресми және бейресми ережелер, нормалар, ынталандыру және шектеулер жүйесін қолдану арқылы халықтың әл-ауқатын арттыру және жайлы өмір сүру ортасын құру мақсатында адам өмірінің барлық салаларында оң өзгерістерді қамтамасыз ету болып табылады [3].

«Институт» ұғымының әр түрлі теориялық түсіндірілуіне байланысты, «даму институты» ұғымының анықтамасына да із қалдырды.

Ғылыми басылымдарда даму институттарының мәнін түсінудің екі басым тәсілі бар. Негізінде, даму институттары нарық шеше алмайтын мәселелерді шешу үшін арнайы құрылған құрылым ретінде қарастырылады. Әдетте, даму институттары экономикалық дамуға жәрдемдесу үшін құрылған арнайы мемлекеттік немесе квазимемлекеттік ұйымдарды білдіреді.

Әлемдік тәжірибе, мемлекеттің экономикалық қызметке тікелей қатысуы «нарықтық сәтсіздіктерге» негізделетіндігін, яғни, нарықтың қоғам алдында тұрған белгілі бір міндеттерді шеше алмауын дәлелдеді. Бірқатар сарапшылар, оның себебі «нарықтық сәтсіздіктер» емес, нарықтық, даму институттарының дамуында деп санайды [4].

Еліміздің экономикалық даму қарқынымен қатар нарықтық кәсіпорындардың бәсекеге қабілетсіздігі, мемлекет ауқымды түрде жекешелендіру және өз меншігіне алу саясатын жүргізді. Басты жақтау дәлелі, ол нарықтың қолдауға мұқтаждығы мен кәсіпорындар тиімділігінің төмендігі. Бұл өз ретінде, мемлекеттің даму институттары секілді ұйымдар арқылы ұлттық экономиканың дамуына үлесін қосуы.

Американдық экономист М. Портердің пікірінше, «мемлекеттің экономиканы дамытуға атсалысуы арқасында, Италия тоқыма, киім, жиһаз және аяқ киім сияқты көптеген жетілген салаларда ұлттық басымдыққа қол жеткізіп, жедел экономикалық өсуді қамтамасыз етіп, өмір сүру деңгейін жақсартты» [5].

Қазіргі таңда, елімізде, мемлекет пен бизнестің өзара әрекеттесетін құрылымдарының кешені ретінде, нарықтық экономика институттарын қалыптастыру Қазақстандағы мемлекеттік саясаттың басты міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл ретте, мемлекет тарапына стратегиялық және үйлестіру функциялары жүктелген.

Қазақстанның даму институттарының негізгі функциясы - әртүрлі себептер салдарынан инвестициялар үшін тартымды емес, сондықтан жаңа жоғары технологиялық бәсекеге қабілетті өндірістер мен тауарлардың қайнар көзі бола алмайтын инвестициялық ресурстарды экономика салаларына қайта бөлу болып табылады.

Қазақстандағы даму институттарының жүйесі 90-жылдардың аяғында, қазіргі «Даму», «Шағын бизнесті дамыту қоры», кейін Қазақстанның Даму Банкі құрылған кезден бастап қалыптаса бастады.

2006 жылы «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ (Қор) құрылуы, Қазақстанның даму институттарының қалыптасуында жаңа кезең болып белгіленді. Қордың

мақсаты - даму институттарының тиімділігін арттыру және олардың бірлескен қызметінен синергетикалық нәтижеге қол жеткізу [6].

Жалпы, Қазақстанның инвестициялық қоры және басқа да даму институттарының әлеуметтік-экономикалық әсерін ескере отырып, өнеркәсіптік компаниялар мен шағын және орта бизнеске көрсетілген қолдау нақты нәтижелерге әкелді деп айтуға болады, атап айтқанда Қазақстанның Даму Банкі мен Қазақстанның инвестициялық қорының қатысуымен жалпы сомасы шамамен 530 млрд. теңге 105 жоба пайдалануға берілді. «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры АҚ бағдарламалары аясында, 8,5 мыңнан астам кәсіпкерлік субъектілері қолдау тапты, 45 мыңнан астам жұмыс орындары құрылып, қолдау тапты [7].

Дегенмен, даму институттарын құру, экономика төңірегінде туындаған барлық проблемалар үшін табылған шешім емес екенін ескеру маңызды, өйткені олардың қызметі, кез-келген басқа да ұйымдар сияқты, сәтсіздікке ұшырау қаупі ықтимал.

Әдетте, даму институттарының тиімсіз болуы факторлары: біріншіден, нарықтық жағдайлардың өзгеруіне тез жауап берудің мүмкін еместігі, субтоптималды шешімдерді қабылдау, бизнес қоғамдастықтармен нашар өзара іс-әрекет, артық бюрократия, жемқорлық және нашар менеджмент болып табылады.

Бүгінгі күні, мемлекеттік меншікті кәсіби басқаруға көшу туралы мәселе туындап отыр. Іс жүзінде ел үшін басқарушы кадрлардың жаңа деңгейін дайындауды және қалыптастыруды қамту қажет. Бұл жоғары дәрежелі менеджерлердің болуы, бір жағынан, лайықты төленетін лауазымдық жалақылармен қатар, екінші жағынан, жоғары дәрежелі менеджерлерге мемлекетке немесе жеке бизнеске залал келтіретін басқа жағдайларда жауапкершілікті жүктеу шараларын заңнамалық түрде енгізу қажет.

Қазақстанның даму институттарының қызметі бойынша зерттеулер, олардың тиімділікті бағалауға жүйелі көзқарастың жоқтығының, олардың корпоративті стратегияларының елдің стратегиялық мақсаттары мен міндеттерімен әлсіз байланысын көрсетті [8].

Аталған мәліметтер, өкінішке орай, Қазақстанның даму институттарының қызметі ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру және оның инновациялық өсуіне жағдай жасау мәселесін шешуге әсер етпеді деп айтуға мүмкіндік береді. Қазіргі жағдайды, оларды экономиканың стратегиялық міндеттерін шешудегі тұрақты бағыттың болмауымен және бірқатар тәуекелдердің қайталануымен түсіндіруге болады. Әрбір даму институты мемлекетке есеп беруші және өзінің іріктеген инвестициялық жобаларын жүзеге асыратын жеке құрылымы болуы тиіс.

Әрбір нарықтық қатынастың жаңа кезеңінің қалыптасуы жаңа міндеттерді алға қоя отырып, даму институттарының жүйесін әрдайым жетілдіруді қажет етеді. Сол себептен, даму институттарын реформалау кезінде оның алға қойған мақсаттары мен міндеттерін, мемлекеттің алға қойған стратегиялық жоспарларымен байланыстырып, олардың атқаратын қызметтерін тез өзгеріске ұшырайтын нарықтық жағдайға бейімдеу керек.

Даму институты ең алдымен мемлекеттің мақсаттары мен міндеттерін іске асыратындығына негізделі отырып, оның елдің тұрақты дамуына қосқан үлесін бағалау үшін олардың қызметінің тиімділігі үнемі мемлекет тарапынан бақыланып отыруы керек және экономикаға әсерін көрсететін сандық және сапалық көрсеткіштер жүйесімен бағалануы тиіс. Өйткені, даму институттарының экономиканы алға жылжытудағы құрал ретінде негізгі шарты мемлекет мүдделерін көрсететін инвестициялық ресурстардың көзі, ішкі кірістер және жалпы халықтың өмір сүру деңгейінің көрсеткіші болып келеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Бакирбекова А.М., Дуйсембаев А.А., Байгабулова К.К. Совершенствование управления государственными активами в Республике Казахстан на основе передового опыта зарубежных стран - Караганда: 2016.
2. Commons J.R. Institutional Economics // The American Economic Review. 1931.
3. Клейнер Г.Б. Эволюция институциональных систем - Москва: Наука, 2004.
4. Мерғалиева Л.И. Государственная собственность в условиях глобализации экономики - Алматы: 2009.
5. Michael E.P. The Competitive Advantage of Nations // Alpina Publisher. 2016

6. Рахматулина Г. Институты развития Казахстана работают недостаточно эффективно // www.interfax.kz
7. «Самұрық-қазына» ұлттық әл-ауқат қоры» АҚ ақпараттық сайты: <https://www.sk.kz/>
8. Казакова Т.П. Становление системы казахстанских институтов развития в процессе формирования инновационной экономики//article/n/stanovlenie-sistemy-kazahstanskih-institutov-razvitiya-v-protssesse-formirovaniya-innovatsionnoy-ekonomiki

КӘСІПОРЫННЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН БАСҚАРУ

*Есенқұл Ш. Ф.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
“ЭжБЖМ”
“Менеджмент” мамандығының
1-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Тургинбаева А.Н.
э.ғ.д., профессор*

Кәсіпкерлік адамзат дамуының кез-келген уақытында экономика ғылымының назарынан тыс қалмаған. Шағын және орта бизнес нарықтық экономиканың ажырамас бөлігі ретінде түсіндіріліп келеді. Ұсақ кәсіпорындардың пайда болуы шағын және орта бизнестің дамуынан басталады. Шағын және орта кәсіпкерліктің өзіндік ерекшеліктері мен артықшылықтары экономиканы жаңғыртудағы әртараптандыру мәселесін шешуге, инновациялық жұмыстарды жүзеге асыруға, мемлекетіміздің экономикалық даму стратегиясын қолдауға айтарлықтай ықпалы мол. Яғни, шағын және орта кәсіпкерлік жалпы ұлттық өнім мен жалпы ішкі өнімнің көлемін, халықты жұмыспен қамту деңгейін, экономиканың өсу қарқынын анықтауға әсерін тигізіп қана қоймай, икемді аралас экономиканы құрастыруға, сан түрлі меншік нысандарының үйлесуі мен шаруашылық жүргізуші субъектілердің бәсекеге қабілеттілігін жоғарлатуға да мүмкіндік береді. [1;172б].

Нарықтық экономикада бәсекелестік маңызды фактор болып табылады. Ол адамдардың шаруашылық қызмет жүргізу түріне едәуір дәрежеде ықпал етеді.

Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігі отандық экономикада ғана емес әлемдік экономикада да кеңінен зерттелуді қажет ететін мәселе. Кәсіпорынның бәсеке қабілеттілігі – бәсекелестермен салыстырғанда бағалық және бағалық емес сипаттары бойынша тауарлары тұтынушыларға ұнамды, дер кезінде жоспарлап, дайындап өткізуге нақты мүмкіндігі бар кәсіпорын.

Экономикалық дамудың қазіргі кезеңінде қозғаушы күш ретінде бәсекелестік өндірушілерді өзінің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың жаңа жолдарын үнемі іздеуге мәжбүр етеді. Біздің ойымызша, кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігі-бұл осы нарықтағы ұқсас объектілермен салыстырғанда бәсекелестікке төтеп беру қабілеті. Ол өз тауарларымен адамдардың қажеттіліктерін қанағаттандыру дәрежесі бойынша және өндірістік қызметтің тиімділігі бойынша бәсекелес фирмалардың даму деңгейімен салыстырғанда осы фирманың даму деңгейін көрсетеді. Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігіне әлеуметтік орта айтарлықтай әсер етеді

Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін басқару- басқару шешімдерін қалыптастыруға бағытталған қызмет, олар өз кезегінде, қойылған стратегиялық мақсаттарға сәйкес әртүрлі сыртқы әсерлерге қарсы тұруға және көшбасшылыққа қол жеткізуге бағытталуы тиіс.

Кәсіпорынның бәсеке қабілеттілігін анықтайтын көрсеткіші болып өнімнің бәсеке қабілеттілігі табылады.

М. Портердің пайымдауынша кәсіпорынның бәсеке қабілеттілігін анықтайтын бес бәсекелік күш бар:

- Сатып алушылардың нарықтық билігі;
- Жеткізушілердің нарықтық билігі;

- Жаңа бәсекелестердің ену қаупі;
- Алмастырғыш тауарлардың пайда болу қаупі;
- Бәсекелестік күрес деңгейі немесе сала ішіндегі бәсекелестік. [2; 3256].

Х. А. Фасхиев айтқандай, бәсекеге қабілетті болу үшін кәсіпорынға қажет:

- шығарылатын өнімнің нарықтың мақсатты сегменттерінде бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету;
- кәсіпорынның бәсекелестік әлеуетін саланың үздік өндірушілері деңгейіне дейін арттыру. Бұл көрсеткіш кәсіпорынның қазіргі және болашақта сапасы мен бағасы жағынан ұқсас тауарларды әзірлеу, дайындау, сату және қызмет көрсету қабілетін сипаттайды. Жоғары бәсекелестік әлеует-болашақта ұйымның табысқа жетуінің кепілі. Тауарлар нарығындағы табыс бүгінде кәсіпорынға болашақта табысқа кепілдік бермейді, өйткені бәсекеге қабілеттілік-көрсеткіш серпінді, сондықтан ол нарықтық конъюнктураның өзгерістерін ескере отырып, нақты уақыт кезеңіне қатысты зерделенуі тиіс.

Осы ескертулерді ескере отырып, ғалымдарға мынадай анықтама тұжырымдалды: "кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігі-бұл сыртқы орта субъектілері бағалаған оның нарықтың таңдалған сегменттеріндегі бәсекелестерден қазіргі уақытта басымдылығы, айналасындағыларға залал келтірмей қол жеткізілген, оның нақты тауарларының бәсекеге қабілеттілігімен және қазіргі және болашақта ұқсас баға/сападан асып түсетін тауарларды (қызметтерді) әзірлеу, дайындау, өткізу және қызмет көрсету қабілетін сипаттайтын бәсекелестік әлеуетінің деңгейімен анықталатын оның қазіргі уақытта бәсекелестерінен басымдылығы" [3; 816].

Сауданың шоғырлануын арттыру бәсекеге қабілеттілікті басқарудың ұйымдық-экономикалық моделін құру қажеттілігіне алып келеді. Сауда кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін басқару жүйесін жобалау кезіндегі маңызды сәттердің бірі олардың басқарудың ұйымдық-экономикалық функцияларымен өзара байланысын орнату болып табылады.

Бәсекеге қабілеттілікті басқарудың әдістемесі келесі негізгі функцияларын бөлуді көздейді:

- бәсекеге қабілеттіліктің жоспарлы көрсеткіштерін анықтау
- бәсекеге қабілеттілікті басқару бойынша іс-әрекеттерді ұйымдастыру және үйлестіру;
- бәсекелестік қабілеттіліктің қажетті деңгейін қамтамасыз ету бойынша стратегиялық бақылау;
- бәсекеге қабілеттіліктің негізгі көрсеткіштерін бағалау;
- бәсекелестік қабілетін басқару процесін талдау;
- бәсекеге қабілеттілікті басқару процесін түзету

Осылайша, егер басқарудың мақсаты - кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттыру болса, келесі міндеттерді шешу керек :

- кәсіпорын күшінің әсерінен сату көлемін арттыру;
- кәсіпорын факторларының әсерінен пайда көлемін арттыру;
- кәсіпорын күшін қолдау бойынша маркетинг тиімділігін арттыру;
- адал сатып алушылардың санын көбейту;
- кәсіпорынға ұзақ мерзімді байланыстылықты қалыптастыру. [4; 2906].

Өзінің бәсекелестік ұстанымдарын сақтау және нарық үлесін ұстау үшін бәсекеге қабілеттілікті арттырудың бірнеше негізгі жолдарын ұсынуға болады.:

- шығарылатын өнімнің жоғары сапасын үнемі ұстап тұру, оған өндірісте сапалы шикізатты пайдалану және өндірістік персоналдың сауатты жұмысы есебінен қол жеткізуге болады.;

- клиенттерге өнімге ең аз сұраныс кезеңінде жеңілдіктер беру (қаңтар-шілде айларында);

- бизнесті жаңғыртуға инвестициялар тарту (жабдықтар, қоймалау, кадрлық және басқару мәселелері);

- белгілі бір уақыт кезеңдерінде жарнамалық қызметті жандандыру (өндірілетін өнім аз талап етілген кезде);

- фирманың тұрақты имиджін жасау;
- жоғары білікті қызметкерлерді жұмысқа қабылдау;
- жаңа технологиялар мен ноу-хауды енгізу.

Бәсекелестер үшін қолайлы және ең аз осал позицияны қамтамасыз ету үшін кәсіпорын бәсекелестермен салыстырғанда бәсекелестік артықшылықтарға және мәртебеге (көшбасшы болу) және т. б. ие болу қажет.

Компания бәсекелестердің тұтынушыларын жоғары сапалы тауарлар мен қызметтерді қол жетімді бағамен ұсына отырып тарта алады; арнайы қызметтер және т. б. Осы факторлардың жиынтығын қолдана отырып, кәсіпорын бәсекеге қабілетті бола алады, бәсекелестерден басым болады және өз сегментінде жетекші нарықтық ұстанымын сақтай алады. [5; 92б].

Еңбек саласында қолайлы жағдай жасау-халықтың өмір сүру сапасын арттыру үшін маңызды міндет, ал еңбек саласындағы қатынастарға құқықтық сипат беру – кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін басқарудың маңызды міндеті.

Жұмыс үшін әділ және тиісті сыйақы қазіргі заманғы әлеуметтік басқаруда тек жұмыс күшін молайтуды қамтамасыз етудің басым шарты ретінде ғана емес, сонымен қатар адамның жоғары қажеттіліктерін дамыту негізінде жүзеге асырылатын еңбек уәждемесінің факторы ретінде де қарастырылады.

Осылайша, бәсекеге қабілетті ұйым ғана елде нарықтық қатынастардың қалыптасу кезінде аман қалуға, "жүзіп қалуға" қабілетті, өз тауар айналымын тұрақты сақтауға немесе біртіндеп оны өсіруге қабілетті деп айтуға болады. Осыған орай, елдегі экономика дамуының негізгі мәні, біздің Қазақстан Республикасының әлемдік қоғамдастық қазақстандық экономиканың, кәсіпорындардың, фирмалардың бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыру болуға тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Елшібаев Р.Қ., Күлембаева Ф.М. «Шағын және орта бизнесті ұйымдастыру». Оқу құралы, Алматы: Экономика, 2016- 172б.
2. Портер М. Конкуренция. М.: ИНФРА-М, 2002. 325б.
3. Фасхиев Х.А. Определение конкурентоспособности предприятия // Маркетинг в России и за рубежом. — № 4 (72). — 75–83б.
4. Севостьянова О.Г. Интегральная оценка конкурентоспособности торгового предприятия [Текст] / О. Г. Севостьянова // Вестник Белгородского университета кооперации, экономики и права. - 2016. - № 4(60). - 284-293б.
5. Мансуров Р.Е. Об экономической сущности понятий «конкурентоспособность предприятия», 2011 – 92б.

ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА БЕНЧМАРКИНГ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Жайназар Ә.Ж.

*Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Мемлекеттік және жергілікті басқару, I -курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Аширбекова Л.Ж.,
э.ғ.к., аға оқытушы*

Елдегі білім беру саласы әлеуметтік салалардың маңызды ажырамас бөлігі. Қазақстандағы білім беру саласы Тәуелсіздік жылдарынан бері көптеген қалыптасу кезеңдері мен реформаларды бастан өткерді. Дегенмен, әлемдегі жаһандану үдерісінің жылдам жүруіне еліміздегі салалардың дамуы ілесе алмай келеді. Жаңа жаһандану кезеңдерімен қатар жаңа мамандықтар, жаңа ақпараттар мен жаңа білім пайда болып жатыр. Еліміздегі «Жаңа Жібек жолы» ауқымды жобасының жүзеге асуы қарсаңында пайда болатын жаңа

мүмкіндіктерді игеру үшін білім беру жүйесін жаңа жолға қою қажет. Бұл тұста жоғары білім беру сапасын арттырудың маңызы зор болмақ.

Қазіргі таңда еліміздің жоғары білім беру сапасының ахуалы ауыз толтырып айтарлықтай мәнге ие емес. Жоғары білім берудің көптеген кемшілікті тұстары айқындалып жатыр. Президентіміз Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты өзінің алғашқы халыққа жолдауында: «Шын мәнінде, мамандар даярлаудың отандық жүйесі нақты еңбек нарығынан тыс қалған. Экономикамызда техника саласының мамандарына сұраныс өте жоғары, бірақ мүмкіндіктер аз. Кәсіпорындар тиісті мамандарды шетелден шақыруға мәжбүр. Осындай келеңсіз жағдайды жедел түзетуіміз керек.» [1] - деген болатын. Жолдауда жоғары білім берудің бірнеше кемшіліктері мен мәселелерін атап өтті.

Әлемдегі білім беру саласындағы қазіргі жағдайға байланысты Қазақстанның университеттерінде бірқатар кемшіліктер бар: консервативті, пассивті, біркелкілікке үйретуші корпоративті мәдениет; қоршаған орта талаптарына төмен сезімталдық; басқару құрылымдарының тұрақсыздығы; қаржыландырудың біркелкі жүйесінің болмауы; жаңа тапсырыс берушілер үшін тартымдылықтың төмендігі; «инвесторлар» үшін тартымдылықтың төмен деңгейі, тағы басқа.

Жоғары оқу орындары инновацияларды енгізу, шетелдік университеттердің оң және сәтті тәжірибелерін қолдану, қызметті қайта құру және т.б. әдістерді қолдана отырып аталмыш мәселелерді шеше алады.

Бүгінгі таңда жоғары оқу орындары табысты кәсіпорын болғысы келетіндер секілді өз қызметтерін жақсартуға, оларды өзекті, заманауи, сұранысқа ие тауарларға айналдыруға тырысуы керек. Бұл үшін бенчмаркингтің тигізер пайдасы көп деп есептейміз.

Бенчмаркинг – бұл өз жұмысын жақсарту мақсатында ұйымдардың тиімді жұмыс істеуінің бар мысалдарын айқындау, түсіну және бейімдеу процесі [2]. Оған бірдей екі процесс кіреді: бағалау және сәйкестендіру.

Әдетте, ұйымның өз өнімдерін және жұмыс әдістерін жетілдірудің ықтимал жолдарын анықтау үшін тікелей бәсекелестер мен басқа ұқсас салаларда жұмыс істейтін ұйымдар пайдаланатын «үздік» өнімдер мен маркетинг процесі үлгі ретінде алынады. Бенчмаркингті стратегиялық бағытталған маркетингтік зерттеулердің бір бағыты ретінде қарастыруға болады.

Бенчмаркинг технологиясы 1972 жылы Кембридждегі Стратегиялық жоспарлау институтында бизнестің тиімділігін бағалау үшін жасалды.

Алғаш рет Херох 1979 жылы ең ауыр дағдарыс кезінде жапондық өнімдермен салыстырғанда, өз өнімдерінің бағасы мен сапасын талдау үшін мақсатты-бағдарланған бенчмаркингті пайдаланды.

Білім берудегі бенчмаркинг салыстырмалы түрде жақында қолданыла бастады. Жоғары білімде қолданылатын кейбір бенчмаркингтің анықтамаларын қарастырып көрсек.

Тұтас жүйе ретінде бенчмаркингтің теориялық негіздері сапа менеджментінің жетекші сарапшылары Э. Деминг, Дж.Джуран, Ф. Кросби, К.Исикавтың еңбектерінде қаланды. Бенчмаркинг әдіснамасы 1980 жылдардың соңында Ф. Котлер, Б. Андерсен, З. Гуннар, С.Стефан және басқалардың еңбектерінде ғылыми ерекшеліктерге ие болды.

Бұл бенчмаркинг идеясын ең жақсы немесе ең үздік тәжірибені, технологияны және т.б. анықтауға және енгізуге арналған жүйелік процесс ретінде байланыстырады. Өнеркәсіптік өндірісте пайда болған бенчмаркинг жоғары білім саласына тез бейімделіп, оның кең қолданылуын тапты[3]. Ұлттық жоғары білім беру жүйесін бағалау мен дамытуда бенчмаркингті жаппай қолдану, көптеген ғалымдардың пікірі бойынша, үлгерімді жақсарту үшін практикалық міндеттерді шешудің әдістері мен мазмұны тұрғысынан ол адам тәрбиесінің нақты процестеріне ұқсас; сонымен қатар оның технологиялары кез-келген ұйымдарды, соның ішінде, жоғары оқу орындарын оқыту технологиялары ретінде сипатталады.

2002 жылы Еуропалық сапа кепілдігінің желісі - ENQA семинарындағы топтар бенчмаркингті былай анықтады: «Бенчмаркинг - бұл сенуді, түсінуді қажет ететін оқу процесі, оны жетілдіру үшін ең жақсы тәжірибені таңдау және бейімдеу».

Копенгаген бизнес мектебі бенчмаркингті «ең жақсы тәжірибені іздеуге бүкіл ұйымды қосатын: әрі жақсы жасалған нәрсені ғана емес, оған қалай қол жеткізуге болатындығына анықтайтын әдіс» деп түсіндіреді.

Бенчмаркинг үздіксіз жетілдіру және дамыту философиясына негізделген өзгерістерді бастауға көмектеседі. Бірақ бұл нәтижеге қоршаған орта туралы ақпарат үнемі жаңартылып, қайта пайдалану үшін қамтамасыз етілген жағдайда ғана қол жеткізуге болады. Негізінде, бенчмаркинг үздіксіз дамуға мүмкіндік береді, ең жақсы тәжірибелер анықталғаннан, қолданылғаннан және басшылық тарапынан үнемі қадағаланғаннан кейін белгілі бір әрекеттер арқылы қол жеткізіледі.

Салыстырмалы зерттеулерде бенчмаркингтің өзіндік белгілері бар. Оның құрамына ішкі және сыртқы салыстыру элементтері кіреді, бенчмаркинг логикасы мен салыстырмалы зерттеудің логикасы өте ұқсас. Бенчмаркингті қолдану оны университеттің дамуын болжау және стратегиялық жоспарлау құралы ретінде анықтауға, университеттің күшті және әлсіз жақтарын анықтауға, университеттің бәсекеге қабілеттілігін анықтауға мүмкіндік береді, білім беру қызметін тұтынушылардың талаптарын жақсы түсінуге көмектеседі және университеттер арасындағы кәсіби байланыстардың дамуына ықпал етеді.

Біздің еліміз үшін бенчмаркинг жаңа технологиялардың бірі болып табылады. Ол тіпті бизнес саласында да кеңінен дамыған жоқ, ал білім саласында бенчмаркингті игерудің кішігірім қадамдары бар.

Бенчмаркинг қолданатын университеттер нақты нені ала алады. Біріншіден, ең бастысы, бенчмаркинг «өзінді сырттан көруге» мүмкіндік береді - өзіңіздің күшті және әлсіз жақтарыңызды объективті түрде талдауға мүмкіндік береді. Екіншіден, алдыңғы қатарлы университеттердің бағытталған зерттеуі алдыңғы қатарда болу үшін стратегиялық бағыттар туралы шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Үшіншіден, бенчмаркинг білім беру процесін ұйымдастыруда да, маркетингтік білім беру қызметінде де жаңа идеялар шығаруға мүмкіндік береді. Төртіншіден, бенчмаркингті жүйелі қолдану сізге бәсекелестерді «бақылап отыруға» және белсенді әрекет етуге мүмкіндік береді. Бесіншіден, бенчмаркинг бәсекелестердің көрсеткіштерін талдау негізінде жоспарлауға көшу мүмкіндігін ашатын дәстүрлі стратегиялық жоспарлауға балама ұсынады. Осылайша, бенчмаркинг технологиясы стратегияны, салалық талдау мен бәсекелестерді талдаудың біртұтас жүйесін біріктіреді [4].

Осы тұрғыдан алғанда, бенчмаркингтің практикалық қолданылуының төрт қатарын анықтауға болады:

1. Университеттің оқу, ғылыми және инновациялық қызметін басқарудың өзіндік процестерінің бөлшектерін түсіну;
2. Басқа университеттердің қызметін талдау;
3. Басқа университеттердің нәтижелерін талданған университеттердің нәтижелерімен салыстыру;
4. Алшақтықтарды азайту үшін қажетті өзгерістер енгізу.

Шартты түрде бенчмаркингтің негізгі түрлерін келесі топтардың біріне жатқызуға болады: ішкі – өз институтының бөлімшелерінің жұмысын салыстыру, озық тәжірибелерді анықтау және оны тарату; бәсекеге қабілеттілік – бәсекелес кәсіпорындармен олардың тәжірибесін ескере отырып, негізгі көрсеткіштердегі айырмашылықтарды бақылау және талдау; салалық немесе жалпы – белгілі бір параметрлер, функциялар, процестер бойынша университеттерді әртүрлі компаниялармен және ұйымдармен салыстыру [4].

Университетте ішкі бенчмаркинг бірінші кезекте ішкі сапа жүйесін мониторингілеу және қамтамасыз ету үшін қажет.

Бәсекелік бенчмаркинг келесі сұрақтарға жауап беруге тырысады:

- 1) Басқалармен салыстырғанда біз қалай жұмыс жасаймыз?

- 2) Біз не нәрсеге ұмтылуымыз керек?
- 3) Мұның бәрін кім жақсы жасайды?
- 4) Олар қалай жақсы бола алады?
- 5) Біз басқа университеттердің қолданысын қалай пайдалана аламыз?
- 6) Біз қалай жақсы университеттерден де жақсы бола аламыз?

Салааралық немесе жалпы салыстыру кезінде университетті белгілі бір функциялар мен қызмет түрлерінде басқа компаниялармен немесе ұйымдармен біріктіретін нәрсені табу керек, содан кейін «байланыс нүктелерін» салыстыру керек, қажет болған жағдайда пайдалысын қолдану керек.

Қорытындылай келе, Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуы қарқын алған шақта, шет мемлекеттермен сауда-дипломатиялық қатынастардың жыл өткен сайын дамуы шағында, ғылым, техника және технологиялардың дамуы тұсында еліміздің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін қажетті білікті, бәсекеге қабілетті мамандар даярлау – жоғары білім саласының басты мақсаты. Ендеше осы мақсатқа жету барысында, еліміздің білім беру жүйесін жетілдіру, одан әрі дамыту мемлекеттің басты міндеті. Сол үшін ел тұрғындарының құндылық-менталитеттеріне сай етіп жасалған, шетелдік тәжірибелермен мақұлданған, ақпараттық технологияларды кеңінен қолдануға жол ашатын, ел дамуына мүмкіндік беретін, келешегі бар жоғары білім жүйесін қалыптастыруымыз керек және оны іске асыру үшін ел азаматтары түгелдей ат салысуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР Президенті Қ.К.Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» Жолдауы;
2. Багиев Г. Л., Тарасевич В. М., Анн Х. Маркетинг : учебник для вузов . СПб. : Питер, 2008. – 736 с
3. Alstete, Jeffery W. “Benchmarking in Higher Education: Adapting Best Practices to Improve Quality.” ERIC Digest.: <https://www.ericdigests.org/1997-3/bench.html>.
4. Алексунин В. А. Маркетинг в отраслях и сферах деятельности: учеб.пособие. – М. : Маркетинг, 2007. – 516 с.

АЙМАҚТАРДАҒЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Жақсылық Ә.Р.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Мемлекеттік және жергілікті басқару,
1-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Жатқанбаев Е.
э.ғ.д., профессор*

«Ауыл шаруашылығы – біздің негізгі ресурсымыз, бірақ оның әлеуеті толық пайдаланылмай отыр. Ел ішінде ғана емес, шетелде де сұранысқа ие органикалық және экологиялық таза өнім өндіру үшін зор мүмкіндіктер бар...»- деп мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі ретінде ауыл шаруашылығын дамытуда аймақтардағы жеке шаруа кәсіптерін мемлекеттік қолдаудың маңызын атап көрсеткен болатын. Десе де бүгінгі таңда мемлекеттік қолдаудың қарқындылығына қарамастан ауыл шаруашылығындағы өнімділік алдыңғы онжылдықпен салыстырғанда төмендеп бара жатқанын байқауға болады. Нарықтық экономика жағдайында Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуын нығайту үдерісі өндірістің, әсіресе ауыл шаруашылығының тиімділігін тұрақты әрі бекем арттыру үшін шаруашылық жүйенің түбегейлі қайта құрылуын талап етеді. Қазіргі таңда отандық экономиканы қайта

құру кезінде бірқатар мәселелер туындады. Әсіресе, Қазақстан халқының өмір сүру деңгейін анықтайтын аса маңызды стратегиялық қызмет саласы ретінде агроөнеркәсіп өндірісінің тиімділігін арттыруға елеулі назар аударылды.

Мемлекет агроөнеркәсіптік сектор мәселелерін дер кезінде шешу үшін оны жақсартуға бағытталған шаралар кешенін қабылдауда. Біртіндеп статистика осы саладағы оң динамиканы көрсетеді, ол мыналарды қамтиды: өнімнің жалпы шығарылуын ұлғайту, жаңа ауыл шаруашылығы объектілерін қалыптастыру және т. б. қолданыстағы шаралар жеткіліксіз, өйткені саланың дамуын одан әрі сапалы қамтамасыз етуге бірқатар елеулі кедергілер кедергі келтіреді:

1. Ең алдымен, саладағы еңбек өнімділігінің төмендегі мәселесі өзекті болып отыр. Статистикаға сәйкес, 2019 жылы республика экономикасында ең төмен еңбек өнімділігі (білім беру саласын қоспағанда) 5 мың АҚШ долларын құрап отырған ауыл шаруашылығында байқалды. Бұл ретте жыл сайын аграрлық секторға субсидиялаудың едәуір көлемі бөлінетінін, мемлекеттік қолдау шаралары жүзеге асырылып жатқанын және жұмыспен қамтылған халықтың едәуір бөлігі жұмыс істейтінін ескеру қажет. Дамыған елдердегі осындай көрсеткіш 90-100 мыңға жететінін атап өту қажет.

Мұндай төмен көрсеткіштің негізгі себептеріне тиімді агротехнологиялардың жеткіліксіз техникалық жарақтандырылуы, енгізілуі, трансферті және олардың шағын және орта шаруашылықтар үшін қол жетімділігі мәселелерін жатқызуға болады. Мысалы, ауыл шаруашылығында машиналар мен жабдықтардың тозу деңгейі 2019 жылы 39,7% құрады. Ауыл шаруашылығы тракторларының саны бойынша Қазақстан басқа елдерден едәуір артта қалып отыр.

Мәселен, Қазақстанда 1 гектар ауыл шаруашылығы жерлеріне 1 трактор келеді, ал АҚШ — та — 27, Үндістанда — 16, Бразилияда-11. Бұл ретте елімізде тракторлар мен комбайндардың көп бөлігін пайдалану мерзімі нормативтік мерзімнен 17 жыл артық. Өз кезегінде тозған және ескірген жабдықтарды пайдалану жөндеуге және ЖЖМ-ға жұмсалатын шығындарды орта есеппен 20% - ға ұлғайтады және нәтижесінде өнім жинауды төмендетуге алып келеді.

2. Ауыл шаруашылығындағы еңбек өнімділігіне, сондай-ақ елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге әсер ететін басқа да маңызды мәселе агронаука мен бизнес-қоғамдастықтың өзара іс-қимылының әлсіздігі болып табылады. Бұл жерде ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігінің ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерінің тек 8% - ы ғана өндіріске енгізілгені туралы мәліметтері көрсетіледі. Ғылыми зерттеулер мен әзірлемелердің негізгі бөлігін мемлекет бизнестің белсенді қатысуынсыз қаржыландырады, ол әзірлеу процесінде өзінің нақты мүдделері мен сұрауларын көрсете алады. Осы жерден коммерцияландыру және технологиялар трансферті мәселелері туындайды. Ғылыми зерттеулермен жыл сайын 6000-нан астам шаруашылық қамтылады, бұл АӨК тіркелген субъектілерінің тек 3% ғана құрайды.

Бұл ретте отандық аграршылар тиімді технологияларды енгізуді қажет етеді. Мысалы, өсімдік шаруашылығы саласында ұзақ уақыт сақталатын және нәтижесінде ішкі азық-түлік нарығын импорттық тауарларды әкелу қажеттілігінсіз өз өнімдерімен жыл бойы қамтамасыз ететін көкөністердің түрлі түрлерінің ұзақ мерзімді сорттарын пайдалану қажет, ол нәтижесінде жыл сайын тұтыну бағаларының артуына алып келеді. Сондықтан осы парадоксалды жағдайды шешу үшін екі тараптың – ғылыми қауымдастық пен бизнестің, оның ішінде шағын бизнестің өзара іс-қимылының оңтайлы форматын таңдау қажет. Бұл аспект рұқсат етілгенге дейін, қандай да бір үлкен әсерлерді күтуге болмайды..

3. Субсидияларды бөлу мәселесі ерекше назар аударуға тұрарлық. Мысалы, қазіргі уақытта сараптамалық қауымдастықта және фермерлерде "Сыбаға"бағдарламасы шеңберінде қаржылық қолдау тетігі туралы мәселе белсенді түрде талқылануда. Бағдарламаның шарттарына сәйкес, сатып алынатын ірі қара мал тек шет елдерден импортталуы тиіс. Мұндай қатаң талаптың болуы бұл бағдарламаны шағын және орта шаруашылықтар үшін

қол жетімсіз және тиімсіз етеді. Бұл көбінесе шет елдерде асыл тұқымды малды сатып алу тек ірі кәсіпорындар үшін ғана көтерілетініне байланысты, өйткені мұндай малдың құны жеткілікті жоғары, сондай-ақ карантиндік аймаққа жеткізу, кедендік ресімдеу және бір жарым ай мерзімде орналастыру жөніндегі шығыстар талап етіледі. Сонымен қатар, эпизоотиялық аурулардың қырылу және малдан әкелу қаупі де бар.

Бұл ретте, жергілікті шаруашылықтардың асыл тұқымды малының бірқатар бәсекелестік артықшылықтары бар екенін ескеру қажет. Біріншіден, бұл тасымалдауға кететін шығынның төмендігі және кедендік және карантиндік ресімдеудің қажеті жоқ. Екіншіден, эпизоотиялық ауруларды анықтау қаупі аз. Үшіншіден, жергілікті репродукторлардың малдары табиғи-климаттық жағдайларға бейімделген, бұл өлім қаупін төмендетеді. Нәтижесінде, бүгінгі таңда жергілікті асыл тұқымды шаруашылықтар мен репродукторлар жоғары өнімді асыл тұқымды малды етке тауарлық бағамен ұруға мәжбүр, бұл бұрын салынған қаражаттан пайдалылық және қайтарымдылық принципіне сүйеніп келеді.

4. Аграрлық саланың бәсекеге қабілеттілік деңгейіне тікелей әсер ететін ауыл шаруашылығы өнімдерін сақтау және өткізу проблемалары маңызды болып табылады. Сауда-логистикалық жүйенің дамымауы, тауарды сату алдындағы дайындау бойынша (жуу, буып-түю, кептіру, калибрлеу және тасымалдау және т.б.) объектілердің іс жүзінде болмауы жыл бойы сапалы шикізатты біркелкі жеткізуді қамтамасыз етпейді. Мәселен, жекелеген өңірлерде жеміс-көкөніс өнімдерін және тамақ өнімдерін сақтау жөніндегі қоймалық Инфрақұрылым жеткіліксіз дамыған. Ел аумағында барлығы 21 көлік-логистикалық орталық жұмыс істейді, бірақ бар қуаттар проблемаларды жою үшін жеткіліксіз, өйткені дәнді және майлы дақылдардың орташа жылдық өнімділігі өскен кезде сақтау жөніндегі қуаттардың тапшылығы өседі.

Осылайша, белсенді мемлекеттік қолдауға, ауыл шаруашылығы өндірісінің ауқымының ұлғаюына, азық-түліктің негізгі түрлеріне қажеттілікті қанағаттандыру және әлемдік саудаға қатысуға қарамастан, Қазақстанның ауыл шаруашылығында бүгінгі күнге дейін маңызды проблемалар қалып отыр. Сондықтан ҚР - да ауыл шаруашылығын одан әрі сапалы дамыту үшін келесідей ұсыныс талаптарды іске асыру қажеттілігі туындайды:

- инновациялық белсенділікті арттыру негізінде, атап айтқанда моральдық және ескірген физикалық машиналар мен жабдықтарды ауыстыру, қазіргі заманғы ресурс үнемдеуші технологияларды енгізу есебінен отандық өндіріс көлемін ұлғайту есебінен ауыл шаруашылығының өнімділік деңгейін арттыру.

- тиімді, ең бастысы ауыл шаруашылығында өнімділікті арттыру жөніндегі қолданбалы шешімдер алу үшін ғылыми қоғамдастық пен бизнестің өзара іс-қимылының арнайы жоспарын немесе картасын әзірлеу.

- аграрлық салада жұмыс істеу үшін перспективалы жас мамандарды тарту мақсатында ауылдық жерлерде өмір сүру жағдайларын (Инфрақұрылым, ТКШ, жеңілдіктер және т. б.) жақсарту бағытындағы жұмысты жалғастыру.

- барлық тәуекелдер мен мүмкіндіктерді ескере отырып, саланы субсидиялау жөніндегі қолданыстағы шараларды егжей-тегжейлі қайта қарау және бағалау, сол арқылы әр түрлі мүдделік қолдау әсерін барынша азайтып ауыл шаруашылығы және қайта өңдеу ұйымдары арасындағы интеграциялық процестерді күшейту.

Әрине, бұл сала көп векторлы және жеткілікті тармақталғандығын ескере отырып, барлық мәселелерді осы жерде және қазір бір сәтте шешу мүмкін емес, бірақ барлық мүдделі тараптарға бірігуге және олардың ортақ игілігі үшін пәрменді шаралар қолдануға тырысуға тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі 2013–2020 жылдарға арналған «Агробизнес — 2020» бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 18 ақпандағы № 151 қаулысы. — [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1300000151>.

2.Халяпин А.А. Концептуальные детерминанты государственного регулирования аграрного сектора экономики // Науч. журн. КубГАУ. — 2012. — № 79 (05). — С.

3.Есенгелдин Б.С., Мырзатаева Г.Қ., Нұрымова И.Т. Аймақтық еңбек нарығы дамуының әлеуметтік негіздері //ҚарМУ хабаршысы. Экономика сер. —2014. — № 2. — 78–84-б.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ВЕНЧУРНОЙ ИНДУСТРИИ

Жұбатқанова А.Ә.

КазНУ им.аль-Фараби,ВШЭиБ

Магистрант 2 курса по специальности

«Инновационный менеджмент»

Научный руководитель: Аширбекова Л. Ж.

к.э.н., старший преподаватель

Инновационная активность в современном мире рассматривается как важнейший фактор обеспечения конкурентоспособности и экономического роста. В промышленно развитых странах создаются благоприятные условия для подъема национальных исследований и инноваций; придается большое значение роли государства в технологическом развитии, росте государственных обществ, частных научно-исследовательских организаций и компаний в реализации научно-технических программ.

Предпосылкой для осуществления инновационного процесса является формирование венчурной индустрии. Развитие венчурной системы решает проблему внедрения новых технологий в производственный процесс, проблему финансирования малых инновационных предприятий, создает спрос на высококвалифицированных специалистов, увеличивает долю высокотехнологичных отраслей в реальном секторе экономики. По мнению экспертов, задача запуска венчурной системы очень сложна [2]. В первую очередь это связано с рискованным характером венчурного капитала, когда неопределенность слишком высока на начальном этапе финансирования.

Другой особенностью инновационной системы является наличие небольшого числа крупных наукоемких корпораций (НАК «Казатомпром», НК «Казмунайгаз», АО «Алюминий Казахстана», АО «Корпорация Казахмыс» и др.) и относительно слабое развитие малого инновационного бизнеса. Эта группа предприятий лучше обеспечена собственными финансовыми ресурсами, обладает более высоким научно-техническим потенциалом и зачастую имеет собственную исследовательскую базу [3].

Следовательно, доля высокотехнологичных отраслей в реальном секторе экономики Казахстана (0,8% ВВП) и экспорт высокотехнологичной продукции ээ не обеспечивают в должной мере необходимую конкурентоспособность на мировых рынках и статус развитой мировой державы. Как показывает практика, пока спрос на технологические инновации со стороны отечественных предприятий в целом остается относительно низким и не отвечает условиям достижения устойчивого экономического роста.

На современном этапе одной из основных проблем, требующих решения, является преодоление низкой инновационной активности казахстанских предприятий, неразвитости элементов инновационной инфраструктуры и формирование эффективной венчурной индустрии.

При этом фонд не выдает кредиты на реализацию проекта, а участвует в уставном капитале компании, реализующей данный проект.если проект направлен на разработку НИОКР и/или получение новой технологии, услуги или продукта, результатом которых станет патент, фонд может выделить грант в размере до 30 млн тенге после рассмотрения данного проекта. После завершения Научно-исследовательского проекта 50% полученного

патента будет принадлежать фонду. Если заявитель планирует реализовать инновационный проект, то необходимо будет привлечь не менее 51% стоимости проекта, так как Фонд может выделить средства на сумму до 49% стоимости проекта, но участие Фонда ограничено \$3,2 млн.

АО «Национальный инновационный фонд» призван осуществлять функции фонда фондов. В 2007 году Фонд успешно прошел сертификационный аудит системы менеджмента качества на соответствие требованиям международному стандарту ISO 9001:2000. Среди основных партнеров АО «НИФ» можно выделить ряд известных в Казахстане компаний и фондов (рисунок 1).

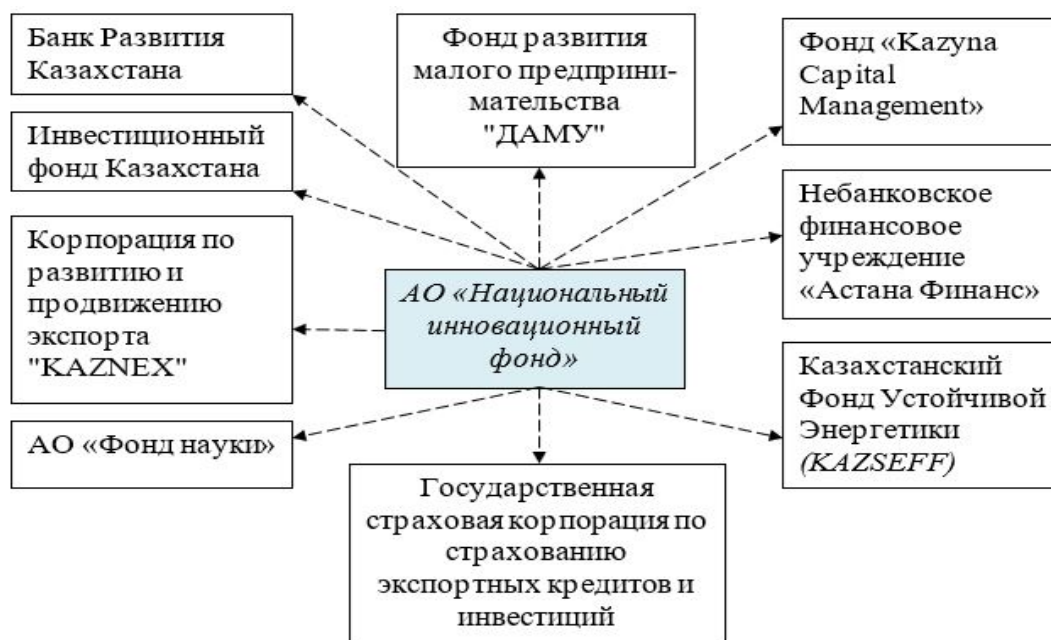

Рисунок 1 - Основные партнеры АО «Национальный инновационный фонд» Казахстана

Неотъемлемым компонентом венчурной индустрии являются управляющие компании (УК), осуществляющие руководство процессом сбора средств венчурного фонда и их последующим вложением. УК выступает в роли посредника между инвесторами и предпринимателями-реципиентами инвестиций, а ее финансовое участие в фонде может быть незначительным. В начальный период функционирования фонда под руководством УК происходит выбор объектов инвестиций, список которых утверждается инвестиционным комитетом фонда, представляющим интересы всех инвесторов. По окончании деятельности фонда, после «выхода» из всех проинвестированных компаний, вознаграждение УК (carried interest) составляет 20-25% от прибыли, что является компенсацией за эффективное управление [4]. На казахстанском рынке функционирует более 30 управляющих компаний, чье поле деятельности пока ограничено лишь финансовой сферой и рынком недвижимости.

Параллельно с финансовой инфраструктурой АО «НИФ» Казахстана развивает и инфраструктуру физическую – лаборатории, технопарки, университетские технологические бизнес-инкубаторы. В 2007 году АО «НИФ» организовал конкурс на создание университетских технологических бизнес-инкубаторов среди 70 казахстанских вузов. Дипломы победителей конкурса получили 6 высших учебных заведений: Восточно-Казахстанский государственный технический университет им. Д. Серикбаева; РКП «Карагандинский государственный технический университет»; Казахский национальный технический университет им. К. Сатпаева; АО «Казахстанско-Британский технический университет»;

РГКП «Западно-Казахстанский агротехнический университет им. Жангир-хана»; РГКП «Южно-Казахстанский государственный университет им. Ауезова». На базе данных вузов будут созданы университетские технологические бизнес-инкубаторы, которые займутся поиском, отбором и финансированием инновационных проектов, находящихся на начальной стадии развития (start-up компании) при участии Национального инновационного фонда.

Таким образом, первые казахстанские фонды рискованного финансирования вынуждены взять на себя часть работы по выстраиванию венчурной инфраструктуры. В дальнейшем функционирование венчурной системы станет самоподдерживающим процессом, когда средства, полученные от «выходов» из компаний, будут вкладываться в новые венчурные фонды, а новые стартапы будут стремиться повторить успех уже состоявшихся компаний. По мере роста рынка венчурных инвестиций повысится квалификация всех его участников - управляющих компаний, инвесторов, менеджеров, юристов, консультантов. Пока же страна ждет результатов «опытной партии инвестиций» первых венчуристов в высокотехнологичный бизнес.

Несмотря на наметившуюся государственную поддержку венчурных фондов в Республике Казахстан, результаты показывают малое количество как самих венчурных фондов, так и реализуемых ими проектов. Основными причинами этого стали дефицит интересных инновационных проектов, неосведомленность инноваторов о возможностях венчурного финансирования, ограниченные объемы финансирования. Это привело к формированию слабой венчурной инфраструктуры, ее концентрации в основном в городе Алматы.

При этом практика показывает, что венчурные фонды оперируют в непосредственной близости от своего месторасположения, их деятельность в регионах практически не представлена.

Список литературных источников:

- 1 Каширин А.И., Семенов А.С. Венчурное финансирование инновационной деятельности // Инновации. – 2006. - №1. – С.19.
- 2 Демесинова Г.Х. Инновационная деятельность промышленных предприятий Казахстана в 2008 г. // Экономика и статистика. – 2009. - №3. – С. 52-55.
- 3 Тургинбаева А.Н. Особенности механизма венчурной деятельности // Аналитик. – 2010. – №2. - С.106-117.

WHAT IS FOREIGN DIRECT INVESTMENT

Zhumagul .T.

*Al-Farabi Kazakh National University,
Higher School of Economics and Business
State and Local Management, 1st year PhD student*

*Domestic Scientific Supervisor: Ashirbekova L..Zh
c.e.s., Senior lecturer*

*Foreign Scientific Supervisor:
Wan Azman Saini Wan Ngah, PhD, Professor*

Foreign direct investment (FDI) is the process whereby residents of one country (the source country) acquire ownership of assets for the purpose of controlling the production, distribution and other commercial activities of a company in another foreign country (the host country). The International Monetary Fund's Balance of Payments Manual defines FDI as an investment that is made to purchase a lasting interest in a company operating in an economy other than that of the investor, the investor's purpose being to have an effective voice in the management of the firm. The United Nations World Investment Report defines FDI as an investment involving a long term

relationship and reflecting a lasting interest and control of a local legal entity in one economy (foreign direct investor or parent enterprise) in an enterprise resident in an economy other than that of the foreign direct investor (FDI company, affiliate enterprise or foreign affiliate). The term “long term” is used in the last definition in order to identify FDI from portfolio investment, the latter described by being short term in nature and involving a high turnover of securities [1].

Foreign Direct Investments inflows can play an important role in the development and competitiveness of recipient countries. The impact of FDI on growth is expected to be multiplied and its influence depends on the sector orientation and kind of FDI [2]. Greenfield FDIs are considered to be more desirable for the recipient country because they point to new production, which leads to additional and new employment, new skills, pays taxes, brings new technologies, know-how, higher levels of efficiency, and productivity. This can have a positive impact on domestic companies, which can learn from them. FDIs are not always just positive as it depends on the development stage and characteristics of recipient countries, that is, because of the lack of competitiveness and export performance of local companies, entry of foreign companies can destroy domestic economy [3].

The economic benefits of FDI are considered to be twofold. First, FDI can help countries if domestic savings are insufficient to finance economic expansion; secondly, a foreign corporate presence is associated with positive externalities. The almost desperate efforts of many countries to attract as much FDI as possible indirectly support the theory. However, significant gains of inward FDI for the recipient countries have been much more affirmed than confirmed by empirical evidence. The results of a fast-growing number of empirical studies on the relation between FDI and economic growth differ, despite most studies start with essentially the same benchmark cross country growth model. The differences in the sets of the countries included, data, sample periods and estimation techniques hamper comparisons across the studies [4].

The element of control gives investors an informational advantage over foreign portfolio investors and over local savers. Many companies are not willing to carry out foreign investment but they have one hundred per cent equity ownership and control. Others refuse to make such investments unless they have at least majority control. In recent years, however, there has been a tendency for indulging in FDI cooperative arrangements, where several firms participate and no single party holds majority control (for example, joint ventures) [5].

Interest in FDI, which has motivated attempts to come up with theories that explain its causes and effects, is attributed to the following reasons. The first reason is the rapid growth in FDI and the change in its pattern, particularly since the 1980s. FDI accounted for about a quarter of international capital outflows, having grown relative to other forms of international investment. The rapid growth of FDI has resulted from global competition as well as from the tendency to free up financial, goods and factor markets. It has been observed that FDI flows continue to expand even when world trade goes down. For instance, when the growth of trade is retarded by trade barriers, FDI may increase as companies attempt to avoid the barriers.

The second reason for interest in FDI is the concern it raises about the causes and consequences of foreign ownership. The views on this issue are so diverse, falling between the extreme of regarding FDI as symbolizing new colonialism or imperialism, and the other extreme of viewing it as something without which the recipient country cannot survive. Most countries show an ambivalent attitude towards FDI. Inward FDI is said to have negative employment effects, retard home-grown technological progress, and worsen the trade balance. A substantial foreign ownership often gives rise to concern about the loss of sovereignty and compromise over national security. Outward FDI is sometimes blamed for the export of employment, and for giving foreigners access to domestic technology.

The third reason for studying FDI is that it offers the possibility for channelling resources to developing countries. According to this argument, FDI is becoming an important source of funds at a time when access to other means of financing is dwindling, particularly in the aftermath of the international debt crisis. FDI has been the most dependable source of foreign investment for

developing countries. Moreover, FDI is important in this sense not only because it entails the movement of financial capital but also because it is normally associated with the provision of technology as well as managerial, technical and marketing skills. But it has to be emphasized here that FDI does not necessarily attract the movement of financial capital, as the investor may try to raise funds by borrowing from financial institutions in the recipient country [6].

Finally, FDI is thought to play a potentially vital role in the transformation of the former Communist countries. This is because FDI complements domestic saving and contributes to total investment in the recipient economy. It is also because FDI brings with it advanced technology, management skills and access to export markets. Again, these positive effects may not arise, or they may arise simultaneously with some adverse effects.

FDI can be classified from the perspective of the investor and from the perspective of the recipient country. From the perspective of the investor, Differences between horizontal FDI, vertical FDI and conglomerate FDI. Horizontal FDI is undertaken for the purpose of horizontal expansion to produce the same or similar kinds of goods abroad (in the recipient country) as in the home country. For this reason, product differentiation is the critical element of market structure for horizontal FDI. More generally, horizontal FDI is undertaken to use more fully certain monopolistic or oligopolistic advantages, such as patents or differentiated products, particularly if expansion at home were to violate antitrust laws. Vertical FDI, on the other hand, is carried out for the purpose of exploiting raw materials or to be nearer to the consumers through the acquisition of distribution outlets. For instance, for a long time, US car makers found it difficult to market their products in Japan because most Japanese car dealers have close business relationships with Japanese car makers, thus making them unwilling to promote foreign cars. To overcome this problem, American car dealers embarked on a campaign to establish their own network of dealerships in Japan to market their products. The third type of FDI, conglomerate FDI, involves both horizontal and vertical FDI.

From the perspective of the recipient country, FDI can be classified into firstly, import substituting FDI; secondly, export increasing FDI; thirdly, government initiated FDI. Import substituting FDI involves the production of goods previously imported by the recipient country, necessarily implying that imports by the recipient country and exports by the investing country will decline. This type of FDI is likely to be determined by the size of the recipient country's market, transportation costs and trade barriers. Export increasing FDI is motivated by the desire to seek new sources of input, such as raw materials and intermediate goods. This kind of FDI is export increasing in the sense that the recipient country will increase its exports of raw materials and intermediate products to the investing country and other countries (where the subsidiaries of the multinational corporation are located). Government initiated FDI may be triggered, for example, when a government offers incentives to foreign investors in an attempt to eliminate a balance of payments deficit. According to Kojima's classification, FDI is either trade orientated FDI (which generates an excess demand for imports and excess supply of exports at the original terms of trade) or antitrade orientated FDI, which has an adverse effect on trade.

In conclusion we can summarize that:

- FDI is the process whereby residents of one country purchase ownership of assets for the purpose of controlling the activities of a company to make profit in another country;
- FDI can be horizontal, vertical or conglomerate;
- A common sequence that companies use to develop foreign markets for their products consists of exports, licensing, foreign distribution and foreign production.
- FDI gives rise to costs and benefits for the source and recipient countries.

Eventually, FDI may be classified into expansionary and defensive types. Expansionary FDI seeks to use company specific advantages in the host country. This type of FDI has the additional benefit of contributing to sales growth of the investing company at home and abroad. On the other hand, they suggest that defensive FDI seeks cheap labour in the recipient country with the objective of reducing the cost of production. According to studies results expansionary FDI is influenced

mainly by firm specific advantages such as scale, R&D intensity, profitability and motives for technology acquisition. Defensive FDI is shown to be influenced by cost reduction motives and the nexus of production networks. Both types of FDI are affected by the characteristics of the underlying industry.

References:

1. Imad A., Foreign Direct Investment Theory, Evidence and Practice // URL: https://www.researchgate.net/publication/265453721_Foreign_Direct_Investment_Theory_Evidence_and_Practice - 2002.
2. Damijan, J., Kostevc, Č., Rojec, M. (2013) FDI, Structural Change and Productivity Growth: Global Supply Chains at Work in Central and Eastern European Countries. IRMO Occasional Paper, No.1. Available from: http://www.irmo.hr/files/IRMO%20P%201_2013%20sa%20ISSN.pdf - 2014.
3. Mencinger, J. Does Foreign Direct Investment Always Enhance Economic Growth?. KYKLOS. 56 (4). pp. 491–508. DOI: 10.1046/j.0023-5962.2003.00235.x – 2003.
4. Edison H., How Strong Are The Links Between Institutional Quality and Economic Performance // Finance & Development, № 40(2), P. 35-37 - 2003.
5. Razin A., Efraim S., Chi Wa Y., Excessive FDI Flows Under Asymmetric Information // URL: https://www.researchgate.net/publication/5033921_Excessive_FDI_Flows_Under_Asymmetric_Information - 1999.
6. Lipsey R., The Role of Foreign Direct Investment in International Capital Flows // NBER Digest – 1999.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК ШАРАЛАР

*Жұмабек Г. С.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Мемлекеттік және
жергілікті басқару, 3-курс студенті*

*Ғылыми жетекші: Смагулова Г.С.,
э.ғ.к., доцент*

Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету әлемнің әрбір мемлекеті үшін маңызды болып отыр. Ол қазір ғана емес, адамзат қоғамының кез-келген дамуының негізі ретінде қашанда маңызды болды және оның жетіспеушілігін алдын-алу, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету көптеген экономистердің, оның ішінде экономикалық теория классиктерінің зерттеу саласына арқау болып, басты мәселеге айналуына түрткі болған. Мысалы, «Ауыл шаруашылығы өзге кәсіптердің анасы: ауылшаруашылығы дұрыс жүргізілсе, одан өзге кәсіптер де жақсарады; ауыл шаруашылығына аса мән беріп, көңіл аударылмаса, барлық басқа кәсіптер, жер мен теңіздер де құлдырайды» - деп осыдан екі мың жыл бұрын грек ойшылы Ксенофонт айтып кеткен болатын. Физиократтар мектебінің алдыңғы қатарлы өкілі Ф.Кенэнің айтуы бойынша азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету – бұл ауыл шаруашылығындағы ұдайы өндірісті қамсыздандыру, оны сапалы жабдықтармен қамтамасыз ету болып табылады. «Халық саны заңының тәжірибесі» атты еңбегінде Т.Мальтус азық-түлік саласын ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырушы бірден бір сала ретінде қарастырады. Сондай ақ экономикалық көрсеткіштердің өсуіне тікелей байланыстырады[1].

«Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы» 2012 жылғы 6 қаңтардағы заңының 22 бабына сәйкес азық-түлік қауіпсіздігі экономикалық қауіпсіздіктің негізгі бөлігі және мемлекет тұтынудың әрі демографиялық өсудің физиологиялық нормаларын қанағаттандыру үшін жеткілікті болатын сапалы және қауіпсіз азық-түлік тауарларына халықтың нақты және экономикалық қолжетімділігін қамтамасыз ете алатын экономиканың, оның ішінде агроөнеркәсіптік кешеннің қорғалуын көздейді[2].

Экономикалық теорияға сүйенсек, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуді талдау үшін төменде берілген көрсеткіштер пайдаланылады:

- жан басына шаққанда азық-түлік өндірісінің өнімі;
- жан басына шаққанда азық түліктің тұтынылуы;
- азық-түлік импортының құрамы;
- жан басына шаққанда импорттық азық-түліктің тұтынылуы;
- жылына бір адамға есептегенде республика тұрғындарының негізгі азық-түлікпен өзін-өзі қамтамасыз етуінің деңгейі.

Әлемдік тәжірибеге сүйенсек, бірде-бір елде таза күйінде еркін нарықтың жоқтығын, ал агроөнеркәсіп өндірісі тұрақты түрде мемлекеттің протекционистік саясатын қажетсінетіндігін көрсетеді. Азық-түлік нарығының өзіндік ерекшеліктері және сәйкесінше оны мемлекеттік реттеудің шаралары келесі жағдайлардан туындайды:

– объект көп жағдайда тұрақты алғашқы қажеттіліктегі өнім болып табылады. Оған деген сұраныстың баға бойынша өсуі аз. Сондықтан ол өмірлік қажеттілік болғандықтан, ауыл шаруашылық өндірісінің ұсынысы тек қана экономикалық тұрғыдан өлшене алмайды;

– адамның физиологиялық ерекшеліктерімен байланысты нарықтың толу шегі болады. Демек, нарықтың толығы жағдайында табыс икемділігі оның сыйымдылығының одан әрі ұлғаюына алып келмейді. Тағамға шығындар үлесі азаяды, табыс бойынша кері икемділік байқалады;

– топырақ-климаттық факторларға мән берсек азық-түлік өнімдерін өндіру көбінесе жануарлар мен өсімдіктерді өсірудің биологиялық процестеріне тәуелді болып келеді.[3]

ҚР-да жүргізіліп жатқан мемлекеттік саясат нәтижесінде, елде азық-түлік қауіпсіздігінің жағдайы салыстырмалы түрде жақсы нәтижелер көрсетуде. Дегенмен, кейбір азық-түлік өнімдері импортқа тәуелділікті арттырып, сонымен қатар, ауыл шаруашылығы өнімдерінің дайын өнім ретінде емес шикізат күйінде экспортталуы және соның салдарынан бәсекеге қабілеттілігінің төмендігі мәселелері әлі де орын алуда. Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігінің жай-күйін талдауда бірнеше көрсеткіштер қолданылады. Талдау бойынша көрсеткіштік деректерді БҰҰ ФАО есептейтін Дүниежүзілік экономикалық форумның Жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі рейтингі бойынша бірінші 30 ел құрамына кіретін елдердің ұқсас көрсеткіштерімен салыстыру жолымен, яғни жаһандық азық-түлік қауіпсіздігі индексі рейтингісін анықтау арқылы жүргізіледі. Жаһандық азық-түлік қауіпсіздігі индексі рейтингісі негізінде, 2018 жылы Қазақстан 113 мемлекеттің арасында 68-ші орынды иеленді, өткен жылмен салыстырғанда 1 орын артқа жылжып, ал соңғы төрт жылдың қорытындысы бойынша 59-шы орыннан 68-ші орынға жылжыған. Нарықтық экономика жолымен дамыған елдерде экономикалық жүйенің толығымен жұмысқа әсер етуі үшін тек қана ерікті баға саясаты жүргізілмейді. Әлеуметтік-экономикалық маңызы зор, соның ішінде халыққа аса қажет азық-түлік түрлерінің бағалары мемлекет тарапынан тікелей де жанама да жолдармен үнемі реттеліп отырады. 2018 жылы үй шаруашылықтарындағы (орташа жан басына шаққанда) едәуір тұтынылатын тамақ өнімдеріне сүт және сүт өнімдері, ал ең аз тұтынылатын тамақ өнімдеріне балық және теңіз өнімдері жатады екен. Сонымен қатар, қалалық өңір мен ауылдық жерлердегі азық-түлік тауарларын қолдануда да біраз айырмашылықтар бар. Мысалы, нан өнімдері, сүт және сүт өнімдері, көкөністер, картоп пен қант, джем, кондитерлік өнімдерді ауылдық жерлерде көбірек тұтынса, ет және ет өнімдерін, жемістерді қалалық жерлерде тұтыну мөлшері көбірек. Ал, балық және теңіз өнімдері, жұмыртқа, май және тоңмайдың тұтыну мөлшері екі жерде де бір мәнге ие. Мұндай салыстырмалы талдаулар нәтижесінде көп тұтынылатын өнімдер мен олармен қаншалықты қамтамасыз етіліп жатқанын анықтауға болады.[4]

Еліміздің Азық-түлік қауіпсіздігі жай-күйін төмендегідей сипаттауға болады :

- теміржолдардар желісінің жеткілікті дамымауы мен автомобиль жолдарының нашарлауына байланысты шалғайдағы өңірлерге азық-түліктік өнімдерді жеткізу қиындығы;
- таза судың тапшылығы мен сапалылығының төмендеуі, ауылдық елді мекеннің орталықтандырылған сумен жабдықтауға қолжетімділігі қамтамасыз етілмегендігі;

– азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің мемлекеттік саясатын қалыптаспағандығы мен іске асыру тәсілдерінің бірыңғайлығының қамтамасыз етілмегендігі.[5]

Кез келген мемлекет азық-түлік қауіпсіздігіне қол жеткізу бойынша өздерінің тұжырымдамалық және бағдарламалық құжаттарында бекітілген мақсатты бағыттарға ие. Егер Қазақстан мен ТМД мемлекеттері үшін негізгі мақсат: азық-түліктік тәуелсіздік, импортты алмастыру мен елдің барлық тұрғындары үшін азық-түлік өнімдерінің физикалық және экономикалық қолжетімділігін қамтамасыз ету болса, ал дамыған Батыс Еуропа елдерінде азық-түлік өнімдерінің экологиялық қауіпсіздігі, тұтынушылардың құқықтарын қорғау мен қоршаған ортаны сақтау мәселесіне баса назар аударылады. Мұндай өзгешеліктің себебі елдердің географиялық орналасуымен түсіндіріледі. Елдің ауыл шаруашылығы өндірісінің даму деңгейіне қарай, оны реттеу нысандарына байланысты азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің үш тәсілі бар: протекционистік, экспортқа бағытталған және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің аралық тәсілі. Алдыңғы қатарлы протекционистік тәсіл өкілдеріне Жапония мен Норвегия, ал экспортқа бағытталған тәсіл өкіліне – АҚШ, сондай-ақ, аралас тәсіл өкілдеріне – ЕО мүше мемлекеттер жатады. Өз кезегінде, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің тиімді стратегиясын әзірлеу уақытында жаһандық үрдістерді, сондай-ақ аталған мәселені шешудегі шетелдің озық тәжірибесін қарастырудың маңызы зор. Озық тәжірибені қарастыру азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуді мемлекеттік реттеудің ең тиімді нысандары мен әдістерін анықтауға мүмкіндік береді, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің мемлекеттік саясатын жасау және іске асыру тәсілдерінің бірыңғайлығын қамтамасыз етуге ықпал етеді, уәкілетті мемлекеттік органдар бірлесіп азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы Қазақстанның әлсіз позициялары бар көрсеткіштер бойынша тиісті шараларды дұрыс қабылдауына, инновацияларды қолдануды алға қойып, қолдаудың тиімді амалдарын кеңінен пайдалануға жағдай жасайды. Осының негізінде ел халқының көп тұтынатын өнімдеріне сапалы тексеру жүргізіліп, қауіпсіздік орнатылатын болады.[6]

Елдің азық-түлік нарығын бір жолға қою кезінде негізгі қорғаныс шаралары ретінде және азық-түліктің сыртқы экономикалық қатынастарын реттеуді дамытуда оны жетілдіруде мыналар ұсынылады:

1. Ауылшаруашылығы және басқа агроөнеркәсіптік кешен үшін өндіріс құралдарын өндіретін салаларға техникалық машиналар мен жабдықтардың импортын ынталандыру үшін кедендік жеңілдіктерді қолдану.

2. Отандық агроөнеркәсіптік кешенге салық салу құралдарын қолдану негізінде шетелдік инвестицияларды тарту және ынталандыру.

3. Отандық ауыл шаруашылық өнімдерімен бірдей өнімдер импортын тұрақтандыруды және біртіндеп төмендетуді қамтамасыз ететін азық-түлік және ауылшаруашылық шикізаттың негізгі түрлерін импорттау.

4. Бұрын қажеттілік негізінен ішкі ресурстар есебінен қамтамасыз етілетін негізгі өнім түрлерінің импортына квоталар.

5. Бюджет кірістерін ұлғайту мақсатында конкурстар мен аукциондарда жалпы квотаның белгілі бір үлесін сату.

Жоғарыда келтірілген ұсыныстар негізінде еліміздің агроөнеркәсіптік кешенінің ең маңызды саласы – ауыл шаруашылығын техникалық жабдықтармен қамтамасыз ету және инвесторлардың санын көбейтуге сондай-ақ импорттық тауарларды қысқартуға мүмкіндік туар еді.

Қорыта айтқанда, азық-түлік қауіпсіздігі - бұл ғылыми негізге сәйкес жоғары сапада азық-түлік өнімдерімен қамтамасыз етуге кепілдік беретін мемлекеттік экономиканың жәй-күйі. Ел тұрғындарының сапалы әрі қауіпсіз өнімдерді пайдалануы ел болашағын анықтайтын бірден бір көрсеткіш екені айқын. Сонымен қатар, азық-түлік қауіпсіздігі – бұл экономиканың, соның ішінде агроөнеркәсіптік кешеннің елдің бүкіл халқын азық-түлік өнімдерінің барлық түрлерімен отандық өндіріс есебінен тұрақты қамтамасыз ету мүмкін

болатын және азық-түлік өнімдерінің адамдардың өмірін сақтау және ұзарту сынды мәселелерде қажетті көлем мен сапада физикалық және экономикалық қолжетімділігі, елдің сыртқы азық-түлік көздерінен максималды мүмкін болатын деңгейде тәуелсіздігі шарттарындағы жағдайы. Ұлттық қауіпсіздік жүйесінде азық-түлік қауіпсіздігі мәселесінің алатын орнын талдау барысында оның ерекше рөлі мен орнын атап өту қажет. Азық-түлік қауіпсіздігі мәселесі Қазақстанда ғана емес, жаһандық деңгейде зерттеліп отырған, маңызды мәселе. Қазақстан Республикасы экономикасының әлемдік өсімінің орта деңгейден жоғары қарқынын қамтамасыз ету және 30 озық елдің қатарына қарай тұрақты түрде ілгерілету үшін аграрлық секторды экономиканың жаңа нысанына айналдыру қажет деп есептейміз. Кез келген елдің дамуының негізгі көрсеткіші халықтың жағдайына олардың өміріне тәуелді болса, онда олардың сапалы азық-түлік өнімдерімен қамтамасыз етілуі бірден бір экономикалық дамуды айқындайтын көрсеткіш деп ойлаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Молдашева А.Б. Азық-түлік қауіпсіздігі: бағалау, болжамдау және оны қамтамасыз ету механизмі: монография / А.Б. Молдашева, О.Б. Мамырбаева, Ә.Т. Әймен. – Тараз: Тараз университеті, 2012. – 191 б. Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы: 2012 жылғы 6 қаңтардағы № 527-IV Заңы // <http://adilet.zan.kz> – 19 б.
2. Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы: 2012 жылғы 6 қаңтардағы № 527-IV Заңы // <http://adilet.zan.kz> – 19 б.
3. <https://articlekz.com/kk/article/17225>
4. Агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы: 2005 жылғы 8 шілдедегі №66 Заңы // <http://adilet.zan.kz> – 9 б.
5. Қазақстан Республикасының Үкіметі. Азық-түлік қауіпсіздігінің жай-күйіне мониторинг жүргізу қағидаларын бекіту туралы: 2010 жылғы 12 сәуірдегі № 296 Қаулысы // <http://adilet.zan.kz> – 4 б.
6. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность России. Общий курс: учебник. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2015. – 818 с.

«ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ИНСТРУМЕНТА КАЙДЗЕН - 5S НА АЛМАТИНСКОМ ВЕНТИЛЯТОРНОМ ЗАВОДЕ (АВЗ)»

*Игембаев И.Б.
КазНУ имени аль-Фараби, ВШЭиБ
Магистрант 2 курса,
специальность «Деловое администрирование»*

*Научный руководитель: Кантарбаева А.К.
Профессор-международник, д.э.н.*

Кайдзен как известно один из методов повышения производительности труда и качества производства. Этот метод успешно применяется на многих предприятиях Японии, США, Европейского Сообщества и др. На казахстанских предприятиях инструменты Кайдзен также находят применение. В данной работе описывается инструмент 5S системы Кайдзен, позволяющий качественно изменить эффективное управление развитием предприятия, минимизировать ресурсные и временные затраты. Также подчеркивается влияние Кайдзен философии как инструмента инновационного развития человеческого восприятия всего окружающего мира в контексте «постоянных улучшений» [1]. Исследование проведено на Алматинском вентиляторном заводе.

Методика 5S. Одним из инструментов системы «кайдзен или постоянных улучшений» 5S является система организации и рационализации рабочего места или рабочего пространства. Эта система основана, разработана и внедрена в Японии после второй мировой войны. Система 5S - 5 эффективных действий для улучшения рабочего пространства.

• S1 - Сэйри - «Сортировка» на этом этапе необходимо провести некую ревизию и отсортировать нужные вещи от ненужных вещей и в дальнейшем избавиться от ненужных, или же можно сделать градацию, определить уровень необходимости данных вещей.

• S2 - Сэйтон – «Соблюдение порядка» или иными словами «аккуратность», на этом этапе рекомендуется упорядочить и точно расположить вещи с выделением зоны расположения конкретного предмета, для быстрого и простого их нахождения и использования. При этом необходимо убедиться, что на участке есть все что необходимо, тщательно продумать, как наиболее удобным образом расположить все на рабочем месте учитывая частоту использования.

• S3 - Сэйсо- «Содержание в чистоте» иными словами «уборка» - т.е. содержание рабочего места в чистоте и опрятности, на данном этапе необходимо тщательно производить уборку и устранять мелкие неисправности, подготовить все необходимые для уборки средства, прежде всего, следует уделить внимание оборудованию и привести его в первозданный вид, устранить источники загрязнения, если потребуется, то и покрасить оборудование, смести мусор и вытереть пыль, отмыть грязь.

• S4 - Сэйкецу – «Стандартизация» т.е. установление норм и правил - необходимое условие для выполнения первых трех этапов. На данном этапе внедрения системы 5S, необходимо: начертить схему расположения материалов и инструментов; нарисовать схему разметки и маркировки; составить схему последовательности действий «как делать правильно, чтобы получилось качественно»; составить график уборки; составить график проведения сортировки и систематизации.

• S5 – Сицукэ – «Совершенствование» иными словами «воспитание» или «Самодисциплина» - т.е. воспитание привычки точного выполнения установленных правил, процедур и технологических операций. На данном этапе системы 5S, происходит закрепление процесса самодисциплины. В качестве примера можно вырабатывать следующие качества: класть все инструменты на свои места; не оставлять грязь после своей работы; не принимать грязное рабочее место в работу, т.е. необходимо, чтобы сдающий смену навел порядок по стандартам; с соблюдением правильной последовательности действий, даже если это сдерживает скорость, стоит помнить что качество важнее[2].

Цели 5S – снижение числа несчастных случаев, повышения уровня качества продукции и снижение количества браков, стимулирование работников к качественной работе, создавать на рабочих местах климат комфортного психологического состояния. Безусловно, что стандартизация и унификация рабочего места способствует повышению производительности труда за счет сокращения затрат времени на поиски предметов в рамках рабочего пространства [3].

Рисунок – 1. Информативное табло 5S – на АВЗ на казахском и русском языках

Следует заметить, что Кайдзен имеет как видимую, так и невидимую составляющую и он подобен дереву, которое необходимо вырастить из саженца с корнями, деревцу нужен хороший уход для того, чтобы в результате получить плоды. По мнению экспертов по системе Кайдзен, одним из ключевых факторов внедрения этой системы является проведение совместных мероприятий по уборке, например, территорий, или помещения. Следует отметить, что под термином совместное означает, что и руководство в лице первого руководителя, совместно с рядовыми рабочими участвует в организованной уборке, ремонте или в другом совместном мероприятии скрепленным общим трудом.

Рис.2. Плоды дерева Кайдзен

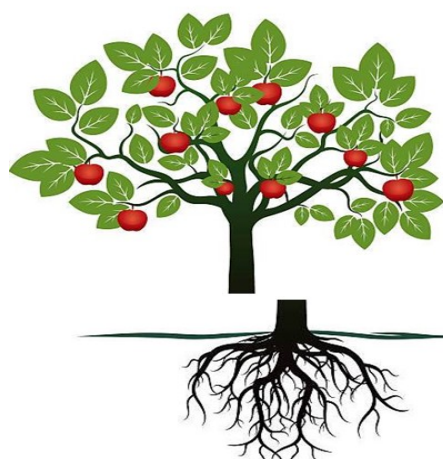

Рис.3 - Кайдзен без 5S – Дерево без корней.

Японские специалисты объясняют причины провала Кайдзен на некоторых предприятиях тем, что в этих коллективах не смогли создать команду. Команда формируется в ходе длительной совместной уборки и очистки. Ждать плоды от Кайдзен без 5S – все равно, что ждать плоды от дерева, спиленного со своих корней. Кайдзен нельзя пересадить как крону без корней – Кайдзен выращивается собственным трудом коллектива [4].

В Республике Казахстан одним из пионеров, внедривших систему Кайдзен был Алматинский вентиляторный завод - он является единственным и ведущим предприятием страны по производству вентиляционного оборудования и климатической техники. Управленческий состав компании, успешно внедрив концепцию Кайдзен на предприятии постоянно старается и дальше работать над внедрением данной концепции и непрерывного совершенствования компании.

В настоящий период, любой продукт завода, претерпевает пять стадий контроля качества на предприятии. Внедренная основными экспертами по Кайдзен, система оценки труда повысила ответственность и самодисциплину каждого сотрудника завода за качество продукции, а кроме того, заинтересованность и сопричастность каждого работника к собственным обязательствам. Вследствие чего, любую продукцию, взятую со склада, можно охарактеризовать как образец по качеству.

Показатели объемов выпускаемой продукции «АВЗ», представленные на (рис.4) свидетельствуют о том, что с момента внедрения Кайдзен объемы выпуска продукции компании в первый же год увеличилась почти втрое, прибыль возросла с 150 млн до 410 млн тенге[5].

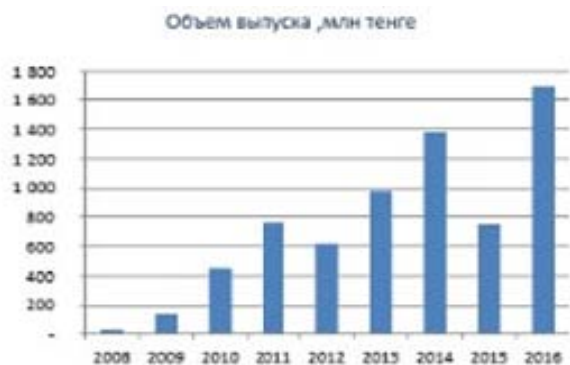

Рис. 4. Динамика объемов выпуска продукции на ТОО «АВЗ» в 2008-2016 гг.

Рис. 5. Динамика производительности предприятия ТОО «АВЗ» с 2008 по 2016 гг.

В заключении статьи следует отметить, что сущность Кайдзен очень проста это постоянные совершенствования. Более того, это просто непрерывный процесс совершенствования, в котором участвуют все и топ менеджеры, включая первого руководителя предприятия и заканчивая обслуживающим персоналом. Философия кайдзен предполагает, что образ жизни будь это работа, общественная или семейная жизнь требуют постоянных пусть даже небольших улучшений.

Литература:

1. М. Имай. Кайдзен - ключ к успеху японских компаний. М.: Альпина бизнес букс, 2004.
2. Иллюстрированный глоссарий по бережливому производству. / Ред. Ч. Марчвински, Дж. Шука. М.: Альпина бизнес букс, 2005.
3. Дж. Лайкер., Д. Майер. Практика ДАО Toyota - руководство по внедрению принципов менеджмента Toyota. М.: Альпина бизнес букс, 2006.
4. М. Имай. Гемба Кайдзен: Путь к снижению затрат и повышению качества. М.: Альпина Паблицерс, 2010.
5. Игембаев И.Б. Опыт внедрения системы управления кайдзен на предприятиях Казахстана: проблемы и пути решения. VI международные чтения «Фараби Әлемі» Алматы, 2019. Стр. 123-125.

ЖОБАЛАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ SCRUM МАМАНДАНДЫРЫЛҒАН ӘДІСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Кабдирова Г. И.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Жобаларды басқару, 1-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Дүйсемалиева М. О.
э.ғ.к., доцент м.а.*

Қазіргі жағдайда нәтижеге бағытталған басқару жүйесін енгізу өзекті болып қалуда, оның құралдарының бірі жобалық басқару болып табылады. Бүгінгі күні әлемде алға қойылған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізуге, ресурстарды оңтайландыруға, оның ішінде уақытша ресурстарды оңтайландыруға мүмкіндік беретін тиімді менеджменттің технологиялары мен құралдары, әдіс-тәсілдері бірінші кезектегі маңызға ие. Осы себепті жобалық менеджменттің түрлі аспектілері ғылыми зерттеулердің, іскерлік қауымдастықтың назарында.

Жобаны басқару – бұл жобамен анықталған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу үшін менеджменттің қазіргі заманғы әдістері мен технологияларын қолдану арқылы оның мақсаттарына тиімді қол жеткізуге бағытталған жобаның барлық өмірлік циклі бойында

жоспарлау, ұйымдастыру, сондай-ақ басқару, материалдық, адами және басқа да ресурстарды үйлестірудің ерекше әдіснамасы. Жобаларды басқару басқарушылық қызметтің ерекше түрі болып табылады, оны тек жобалық бағытталған компанияларда ғана емес, сонымен қатар ресурстардың шектеулілігі, белгісіздік пен тәуекелдің жоғары деңгейі жағдайында міндеттерді шешу үшін қызметтің түрлі салаларында да пайдалануға болады. Жобаларды нақты және сауатты басқару түрлі ақпараттық технологиялар, жобаларды басқарудың белгілі бір модельдері негізінде өндірістік емес шығындарды шамамен 20%-ға төмендетуге, сондай-ақ уақыттың 15-30%-ын үнемдеуге мүмкіндік береді. Екінші жағынан, басқару саласындағы қазіргі заманғы ғалымдар мен зерттеушілер бүгінгі күні «адам факторының» ұйымның барлық үдерістерінің тиімділігіне әсері туралы көбірек айтады [1].

Жобаларды басқарудың дәстүрлі әдісі жұмыс барысын кезең-кезеңмен жоспарлауға негізделген. Бұл ретте процесс кезеңнің орындалуын сипаттайтын көрсеткіштерді анықтаумен және жұмыс нәтижелерін көрсететін құжаттар кешенін ресімдеумен байланысты кезеңдерге бөлінеді. Жобаларды басқарудың мұндай әдісі жобаның міндеттеріне бейімделген технологияларды (оның ішінде ақпараттық) пайдалану кезінде қолда бар тәжірибеге, ұқсас жобалардың тәжірибесіне негізделген жобаларды іске асыру барысында өзінің орындылығын көрсетті.

Жоғары технологиялар саласындағы инновациялық жобалау практикасы жобаны басқарудың дәстүрлі нысаны жобаны іске асыру үшін қажетті ақпаратты алу күрделілігіне, осындай жобаларды іске асыру тәжірибесінің болмауына, әзірленген технологиялардың болмауына, шетелдік аналогтардың бәсекелестік артықшылықтарына байланысты оны іске асыру мүмкін еместігіне байланысты жобаның дамуын тежейді. Бұл мәселелер жобаларды басқарудың икемді модельдерін – Agile-әдіснамасын пайдалану кезінде шешіледі. Agile әдіснамасы жоба менеджерлеріне үнемі кері байланыс алуға және әрбір итерациядан кейін өнімді жақсартуға мүмкіндік береді [2].

Қазіргі күні жобалық басқаруды жүргізудің түрлі әдістемелері, әдіс-тәсілдерінің жиынтығы бар. Олар жобалық менеджменттің «икемді әдістемелері» деп те аталады.

Agile – жобаларды басқару әдісі емес, керісінше – жобаларды іске асыру үшін идеялар мен қағидаттар жиынтығы деп айтуға болады. Осы қағидаттар мен үздік тәжірибелердің негізінде Scrum, Kanban, Crystal, Lean тұжырымдамасы және басқалар сияқты жекелеген икемді әдістер мен тәсілдер әзірленді. Бұл әдістер бір-бірінен айтарлықтай өзгеше болуы мүмкін, бірақ олар бірдей қағидаттарды ұстанады. Осы әдістемелердің ішіндегі Scrum әдісі жобалық менеджменттің кең тараған әдісінің бірі болып табылады [3].

Scrum термині – бұл тайм-менеджмент принциптерінде құрылған жобаларды басқару әдіснамасы. Оның негізгі ерекшелігі барлық қатысушылардың процеске тартылуы болып табылады және де әрбір қатысушының өзіндік рөлі бар. Тапсырманы шешу үшін тек команда ғана емес, сонымен қатар тапсырманы шешуге қызығушылық танытқандар да жұмыс істейді [4].

Командада басшылық та көшбасшы да болмайды, тек келесі рөлде болуы мүмкін:

– Product owner (өнім иесі) – компанияның басшылығы мен қызметкерлері, тапсырыс беруші, тұтынушылар және т. б. сияқты барлық команданың мүдделі тараптармен (stakeholders) байланысқа жауапты маман. Ол маман командада жұмыс істемейді, бірақ командамен жұмыс жүргізеді.

– Scrum-master (скрам-шебер) – бұл Scrum технологиясы бойынша маман, ол оны іске асырудың дұрыстығын, барлық қағидаттардың сақталуын қадағалайды, команданы алаңдатушы факторлардан қорғайды, құжаттаманы жүргізеді. Регламентке жауап беретін іс-шараларға жауапты хатшыға ұқсас.

– Scrum-team (скрам-команда): команданың қалған барлық қатысушылары командада тең құқылы және жоспарлау кезеңінде белгіленген міндеттермен жұмыс істейді.

Scrum-әдіснамада бастапқы құжат product backlog деп аталатын болып табылады – бұл нәтижелерге деген маңыздылығы, кейде күрделілігі бойынша реттелген тілектер тізімі.

Тізімнің әрбір элементі «пайдаланушы тарихы» деп аталады – бұл өнімді әзірлеуге тұтынушыға бағытталған тәсілді көрсетеді. Product backlog-тегі жобаны іске асыру мерзімі ішінде скрам-командаға өзгерістер енгізілуі мүмкін. Product backlog жобаларды жоспарлаудағы дәстүрлі тәсілді алмастырады, бірақ оған сәйкес емес.

Әдістеменің басқа негізгі элементі – спринттер (sprints) – өнімнің кезекті жаңа нұсқасы дайындалатын ең аз уақыт кезеңі. Спринтті бастамас бұрын sprint backlog – спринт үшін ағымдағы спринт уақытында іске асыру жоспарланған тапсырмалар тізімі қалыптасады. Scrum-әдіснамаға сәйкес жобаны іске асыру кезінде менеджерлер аралық идеялар мен прототиптерді тестілей отырып, гипотезаларды тексере отырып, «customer development» құрал-жабдықтарына үнемі жүгінеді.

Жоғарыда айтылғандай, спринттің басында ашықтық пен көрнекілікті қамтамасыз ету үшін арнайы тақтаны салып, оны үш бағанға бөлу керек: «backlog»; «орындалу үстінде»; «орындалды». Әрбір спринт алдында команда мүшелері «backlog» бағанасына олардың пікірінше спринт үшін орындай алатын міндеттері бар стикерлерді желімдейді. Спринт кезінде команданың кез келген мүшесі тапсырманы алғаннан кейін стикерді «Бэклог» бөлімінен «орындалу үстінде» бағанасына жабыстырады. Тапсырманы орындағаннан кейін – «орындалды» бағанасына. Осылайша, әркім басқа қатысушылардың немен айналысатынын көреді. Алайда, маңызды ескерту – жобаның «орындалды» бөлігіне клиент тексергенше ешнәрсе көшірілмейді [5].

Команда қатысушылары күнделікті жиналыс ұйымдастырып тұрады. Оның мәні – күн сайын, бір уақытта, олардың ұзақтығы он бес минуттан аспайды және оларда қатысушылар тек қана үш сұрақ қояды: «Кеше командаға спринтті аяқтауға көмектесу үшін не істедің?», «Командаға спринтті аяқтауға көмектесу үшін бүгін не істейсің?», «Команда жолында қандай кедергілер тұр?».

Дәстүрлі әдіспен әрекет ете отырып, яғни бәрін бірден жасауға тырысып, топ өзінің үш жобасын шілде айының соңына дейін аяқтайды. Егер топ іске сай келсе, икемді стратегиямен қаруланса, мысалы, Scrum, және контексті ауыстыруға уақыт пен күш шығынын барынша азайтып, әрбір жобаны кезекпен орындайтын болса, ол мамыр айының басында барлығын аяқтай алады.

Scrum әдіснамасын қолданатындар өз жұмысын сағаттармен ғана өлшеуді тоқтатады. Сағат тек шығындарды көрсетеді. Одан да нәтижені өлшеу керек. Біреу бір нәрсе жасауға қанша уақыт жұмсағанын кімді алаңдатады? Маңызы бар жалғыз нәрсе – бұл қалай тез және сапалы жасалды.

Адамдар бақытты болғысы келеді. Бірақ, Scrum әдіснамасының негізін қалаушы, «бақыт – бұл әрекетсіз емес, жарқын, бай және белсенді өмір» екендігін айтады [6]. Scrum бақытты өмірге өз үлесін қосады, өйткені жемісті жұмыс істеуге және әрекет етуге көмектеседі. Әрбір спринт соңында қатысушылар ретроспективті жиналыс ұйымдастырады, онда өз жұмыстары туралы айтып, қаралған міндеттерді «жасалды» бағанасына жылжытады, содан кейін не жақсы, не жақсартуға болатынын талқылайды. Олар негізгі кедергі табады және келесі спринтте оны қалай жоюға болады деп ойлайды. Бұл үздіксіз жетілдіру проблемасын шешу. Тек өнімділік көрсеткіштерін талдай отырып, сіз жағдай бақылаудан шыққанша қарқынның болашақта төмендегенін ешқашан біле алмайсыз. Бірақ егер сіз бақыт индексінің мұқият қадағалап, оның ұжымда құлауын байқасаңыз, онда өнімділік өсе бастаған жағдайда да болашақ қауіп-қатерді бірден байқайсыз.

Scrum-әдіснаманы қолдану:

- Адам әлеуетін пайдалану тиімділігін арттыру;
- Жұмыстың жоғары сапасын қамтамасыз ету;
- Тапсырыс берушінің барлық талаптарын есепке алуды және жобаны іске асыру барысында олардың өзгеру мүмкіндігін қамтамасыз ету;
- Бәсекеге қабілетті тауар немесе өнім әзірлеу.

Осының барлығы компанияның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, оңтайлы шаруашылық нәтижелерге қол жеткізуге, әзірлеуге жаңа тапсырыстар алуға, инвестициялар тартуға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Султанов И.А. Выбор к применению стандарта управления проектами // [Электронный ресурс] URL: <http://projectimo.ru>, – 2018.
2. Чехунов Е.И., Белякова А.П. Особенности управления инвестиционными проектами при внедрении инновационных методов управления проектами Agile // Синергия Наук. – 2018. – № 24. – С.544-550.
3. Мурзабекова К.Б., Григорьева А.А. Введение гибкой методологии (Agile) в стратегии управления проектами в IT – компаниях Республики Саха (Якутия). // Молодежный научный форум: Общественные и экономические науки: электр. сб. ст. по мат. XLI междунар. студ. науч.- практ. конф. – 2017. – №1(41). – С.302-307.
4. Арыстанов Н.К. Анализ методологий управления IT-проектами и проектного управления в государственном секторе // Norwegian journal of development of the international science. – 2018. – № 17-4. – С.18-21.
5. «Scrum. Революционный метод управления проектами». Книга за 15 минут // [Электронды ресурс] URL: <https://habr.com/ru>, – 2017.
6. Сазерленд Д. Scrum. Революционный метод управления проектами / Д. Сазерленд. – М. : Просвещение, 2017. - 317 с.

УПРАВЛЕНИЕ НОВЫМИ ИДЕЯМИ

*Казакпаева Ж.К.
КазНУ имени аль-Фараби, ВШЭиБ
Управление проектами, магистрант 1-го курса*

*Научный руководитель: Дуйсемалиева М.У.
к.э.н., и.о.доцента*

На сегодняшних быстро меняющихся рынках предприятия постоянно вынуждены придумывать свежие идеи и новые проекты, чтобы оставаться конкурентоспособными. Другими словами, они вынуждены вводить новшества. Тем не менее, термин «инновация» был одним из наиболее часто используемых слов в последние годы, когда речь заходит о разработке стратегических продуктов. Но инновации - это больше, чем настоящее изобретение, поскольку они должны соответствовать экономическим условиям и требуют успешного запуска на рынке.

Креативность играет важную роль в создании проекта, потому что она генерирует идеи, которые будут инициировать инновации. Идеи возникают на каждом уровне процесса реализации проекта и соответствуют различным задачам, таким как реагирование на проблему, достижение целевой цели, решение проблемы, использование знаний или понимание целевых задач. Однако именно знания позволяют воплощать идеи в жизнь и, следовательно, внедрять инновации в проектную работу. Кроме того, знания питают креативность, а идеи стимулируют исследования. Таким образом, успех инноваций в проекте во многом зависит от этих двух видов деятельности, которые зависят от людей, выполняющих их.

Новые идеи связаны с применением данных, информации и знаний на практике. Также они связаны и с возникающей острой нуждой в новых концепциях и инструментах, которые могут предложить лучшую поддержку и содействие инновационных процессов в проектах от самой ранней стадии до реализации. В этой статье будет рассмотрено, как организации могут использовать управление идеями для усиления своих возможностей во внедрении инноваций в новых проектах, применяя потенциал знаний и творчества своих сотрудников.

Согласно определению словаря Гартнер: «Управление идеями - это структурированный процесс генерации, сбора, обсуждения и улучшения, организации, оценки и определения приоритетности ценного понимания или альтернативного мышления, которые иначе не возникли бы в результате обычных процессов» [1].

Инновации зависят от идей, а также от знаний и исследований, которые позволяют воплотить идеи в жизнь. Однако эти два вида деятельности очень зависят от людей, которые их выполняют. Как продемонстрировал пилотный проект, реализованный в научно-исследовательском институте Гидро-Квебек (IREQ), любой подход, не учитывающий это понимание, обречен на провал.

Большинство компаний, реализующих проекты сталкиваются с такими проблемами генерации идей как:

1. Генерация идей рассматривается как проектное предложение.
2. Когда предложения поступают от творческой деятельности, объем определяется, а отведенное время ограничено - этот подход может не привести к созданию лучших идей.
3. Когда предложения вытекают из открытого конкурса идей, используются только некоторые из предложенных. Поскольку отвергается много идей, мотивация предлагать новые уменьшается, а хорошие идеи, которые отвергаются по разным причинам, в конечном итоге теряются.
4. Когда генератор идей занят, он придерживается своей идеи сохранить право собственности на него и гарантировать, что он не будет передан другим исследователям.
5. При поиске вариантов и решений проблем во время реализации проектов, диапазон предлагаемых идей ограничен, потому что идеи приходят только от команды проекта.
6. Идеи, обнаруженные во время реализации проекта, не всегда распространяются за пределы команды проекта.

Подход, предложенный для решения этих проблемных областей, был опробован в рамках пилотного проекта в течение 2011 года. Его цель состояла в том, чтобы признать креативность как полноценную деятельность, которая может выполняться непрерывно, без необходимости быть связанной с каким-либо проектом. Он учредил хранилище идей, предназначенное для десинхронизации времени, когда идеи генерируются с момента их использования, и для содействия обмену идеями и их развитию [2].

Подход, использованный в пилотном проекте, был в некоторой степени успешным, учитывая, что он собрал много участников в штате IREQ, которые поддержали его, но он также выявил новые трудности [3]:

1. Нежелание делиться знаниями и идеями за пределами сети доверия и подвергаться критике и конкуренции.
2. Отсутствие мотивации для раскрытия и обмена знаниями и идеями, когда есть другие приоритеты, и нет никакой личной выгоды от этого.
3. Дополнительные усилия, необходимые для обмена знаниями и идеями, выходящими за рамки работы и проектов, которым уже назначены.

Мы изучили управленческие парадоксы, связанные с этими трудностями, и представили некоторые способы их преодоления.

Предполагается, что необходимо разработать систему управления знаниями и идеями, разработанную как целостную экосистему, которая учитывает все контролирующие факторы и основывается на интересах и предпочтениях заинтересованных сторон. Это набор процессов, людей, инструментов и способов организации, которая называется «системой».

При мотивировании заинтересованных сторон к внедрению технологического инновационного процесса, первое, что нужно сделать, это попытаться понять, что их мотивирует и что их беспокоит.

Когда знания и идеи успешно управляются, каждый участник видит достаточно мотивации для их активного, добровольного участия в проекте. Каждый участник спрашивает: что в этом есть для меня?

Теория концептуальных знаний (С-К) была разработана в Mines Paris Tech под руководством Арманд Хэтчюэль (2010), и она учит нас, что идеи или концепции (С) развиваются с помощью древовидного процесса расширения. Одним из основных драйверов в создании новых концепций являются новые или вновь запоминающиеся знания (К). Концы ветвей древовидной структуры являются, в конечном счете, границами того, что может быть задумано. Знание, с другой стороны, может быть представлено в виде архипелага, состоящего из островов, каждый из которых соответствует области знаний, которая развивается отдельно. Развивая знания и устанавливая связи между островами знаний, границы того, что возможно, можно отодвинуть назад [4].

1. Для начала, есть два основных направления деятельности теории С-К: креативность, или генерация идей, и исследование, разработка и демонстрация (RDD), которая состоит из разработки или приобретения новых знаний.

2. Далее, существует деятельность, необходимая для соединения творчества и RDD: распространение знаний и идей, чтобы хранилище знаний и идей можно было создавать, распространять, использовать и развивать. Четыре вида конверсии знаний Нонаки и Такеучи (социализация, экстернализация, комбинация и интернализация) находят свое место в этой деятельности [5].

3. Идеи и приобретение знаний процветают среди различных участников инноваций. Эти игроки сами управляют своими идеями и знаниями, делясь в зависимости от своих интересов и увлечений. Однако чтобы получить результаты, эта деятельность нуждается в промежуточной деятельности: организации стимулирующих мероприятий и благоприятных условий, в которых близость и разнообразие сбалансированы, чтобы люди могли понимать друг друга и находить стимулы, расширять свой кругозор.

4. Деятельность RDD - это деятельность верхнего уровня: она требует значительной работы и финансирования. RDD также необходимы промежуточные мероприятия для выбора, разработки и приобретения проектного финансирования перед инновациями. На протяжении всей этой деятельности целью исследования является обнаружение и понимание; цель разработки - моделировать, выводить и проектировать; и цель демонстрации - убедить.

В контексте организации процесса управления знаниями и идеями понятие «потоки доходов» следует понимать как способ финансирования процесса, то есть «доход», который будет покрывать эксплуатационные расходы процесса.

Здесь речь не идет об утверждении прибыли, ожидаемой от управления знаниями и идеями, чтобы оправдать новый бюджет для этой цели. Это скорее вопрос разработки схемы, посредством которой финансирование естественным образом поступает от уже имеющихся структур, то есть проектов, потому что успех процесса должен быть результатом вклада заинтересованных сторон.

Конечная прибыль будет зависеть от большей стоимости реализованных проектов, включая более высокую генерируемую прибыль, меньшие затраты, более короткие сроки, передачу технологий, стартапы и т. д.

В этой статье предлагается разработать целостную экосистему, которая учитывает все контролирующие факторы и основана на заинтересованности и предпочтениях заинтересованных сторон. Ключом к развитию такой экосистемы является создание полнофункциональных инновационных сообществ, ответственных за создание и развитие своих идей и активов знаний и извлечение ценности из системы. Такой подход позволяет преодолеть препятствия, выявленные в результате опыта IREQ: нежелание, мотивация и усилия. Чтобы свести к минимуму необходимые усилия, знания и идеи могут оставаться не реализованными только по мере необходимости. Чтобы признать и поддержать необходимые усилия, предлагается способ финансирования участия в сообществах через текущие проекты. Для мотивации заинтересованных сторон четко определено «что в этом для меня», а участие является добровольным и ориентировано на темы, важные для участников. Наконец, чтобы

уменьшить нежелание участвовать, предлагается метод раскрытия, который учитывает доверительные сети и отслеживаемый вклад, а также организацию мероприятий, предоставляющих возможности извлечь выгоду из обмена знаниями и идеями.

Список литературных источников:

1. Garter Glossary. Idea management [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gartner.com/en/information-technology/glossary/idea-management>
2. Naggar, R. Ideas in a Scientific Environment // 3rd ISPIM Innovation Symposium. - Québec City, Canada, 2010.
3. Naggar, R. Créativité et R&D dans une entreprise exploitante // Séminaire sur les parcours d'idées et le co-design. - HEC Montréal, Canada, 2012. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.archivesic.ccsd.cnrs.fr/sic_00841503/
4. Hatchuel, A. C-K Theory: Logic and Management of Innovative Design. Presentation, Summer School: Management of Creativity in an Innovation Society. - Barcelona, Spain, 2010. - July 12.
5. Nonaka, I. The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation// Nonaka, I., Takeuchi, H. - New York: Oxford University Press, 1995.

АДАМИ КАПИТАЛДЫ БАСҚАРУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ

*Керимкулов Д.И.
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ЭЖБЖМ,
Мемлекеттік және жергілікті басқару
3-курс студенті*

*Ғылыми жетекші:
Есенжигитова Р. Г. аға оқытушы*

Білімге негізделген және ғаламдық білім экономикасында адам капиталын басқару (дағдылар, таланттар, ұйым қызметкерлерінің білімі) ұйым үшін бәсекелік артықшылықтың бірден-бір тұрақты көзі болып табылады. Ұйымдар нарықтық өзгерістерге икемді болуға тырысады.

Кез-келген ұйымның негізі - бұл адам капиталы, сондықтан сіздің жұмысшыларыңызға өнімділікті сақтау және арттыру үшін жақсы қарау керек. Компания өз қызметкерлерінің әлауқатын, құпиялылығы мен көңіл-күйін қамтамасыз етуге жауап береді. Компания персоналды басқару жүйесін енгізуге жауапты.

Адами капиталды басқару заманауи технологияларды бәсекелік артықшылықтарға қол жеткізу және қолдау үшін адами капиталды қалыптастыру, басқару және дамытудың алдыңғы қатарлы әдістемесіне негізделеді. «Адами капиталды басқару» - бұл қызметкерлерге қызмет көрсету, кадрларды іріктеу, адами капиталды бағалау, қызметті тексеру, таланттарды басқару, персоналды басқару, аутсорсинг, адами капиталды басқару бағдарламалық шешімдері. «Адами капиталды басқару» дегеніміз ұйымның қызметкерлерін басқару және дамыту үшін қолданылатын «тәжірибе», процестер мен жүйелерді білдіреді. Менеджментте адамның құрамдас бөлігі бір жағынан барлық активтердің ең ауыры, ал екінші жағынан, адамдар өнімнің құнын шығаратын жалғыз элемент болып табылады. Ұйымның адами капиталының өнімділігі әрдайым болжанбайды және жұмыс берушінің бақылауында болады. Адами капиталды басқару практикасының негізі - бұл еңбек, сонымен қатар жер, ғимараттар мен жабдықтар сияқты басқа да активтер сияқты компанияның капиталының бөлігі болып табылады деген сенім.

Адами капиталды басқару тұжырымдамасы қызметкерді ұйымның жалпы мақсаттарының стратегиялық шеңберіндегі кең мағынада «адам активі» ретінде қарастырады. Адами капиталды басқару тұжырымдамасы жеке қызметкердің қабілеттерін дамытады, қызметкердің ұйымның табысына үлкен үлес қосуға көмектесу үшін оның күшті және әлсіз жақтарын ашады. Уақыт өте келе қызметкердің тәжірибесі ұйымның адами капиталын

арттырады. Адами ресурстар, басқа ресурстар сияқты, шексіз емес. Ақылды, қабілетті қызметкерлер үшін бизнес қатысушылары арасында бәсекелестік бар.

Айта кету керек, адами капиталды басқарудың тиімділігін арттыруға бағытталған іс-шаралардың орындалуы көптеген салалардағы және қызмет салаларындағы кәсіпорындар үшін үлкен қызығушылық тудырады, оны көптеген экономистер әртүрлі тәсілдермен зерттеген.

Адами капиталды басқару артықшылықтары

1. Үздік ұйымдастырушылық мәдениет

Ұйымдастырушылық мәдениет - бұл компания жылдар бойы қабылдаған құндылықтар, жұмыс ережелері, компанияның көзқарасы, дәстүрлері мен сенімдерінің жиынтығы. Персоналды басқару жүйесі бизнестегі ұйымдастырушылық мәдениетке әсер етуде маңызды рөл атқарады. Компанияның нұсқаулықтарын, процедураларын және стандарттарын құру қызметкерлерге жұмыс орнында қолайлы мінез-құлықты тануға және үйренуге мүмкіндік береді. Мысалы, саясат компанияда ұқыптылықтың маңызды екенін көрсетуі мүмкін, бұл қызметкерлердің уақытты басқару дағдыларын жақсартуға көмектеседі, немесе HR тобы қызметкерлердің өз кестелерін басқару еркіндігін бағалайтын уақытты басқарудың икемді саясатын бейімдей алады - бұл «икемді уақыт» деп аталады. Сондықтан, ұйымдастырушылық мәдениет адамдардың жұмыс жасауына және бір-бірімен және клиенттермен жұмыс істеуіне әсер етеді.

2. Өзгерістерді жоспарлауды жақсарту

Іскерлік әлем тез өзгеруде. Технология үнемі өзгеріп отырады, қызметкерлер келіп, кетеді, ал бизнестің қаржысы анда-санда өзгеріп отырады. Үздіксіз өзгеріс үшін компанияны тұрақтандыру үшін жауапкершілік кадрлар тобына жүктеледі, сондықтан оны елемуге болмайды. Өзгерістерді жоспарлау дегеніміз - компанияның кең бағыттарын ескере отырып, қызметкерлерге өздерінің рөлдерін түсінуге көмектесу. Бұл департаменттер мен менеджерлер арасында көпір құруды және адамдардың орын алатын жағдайларды талқылауға қатысуын білдіреді. HR компаниясы бұл ақпаратты пайдаланады және жұмыс процестерін өзгерту үшін және дабылдың өзгеруі кезінде қызметкерлерді сендіру үшін апаттарды басқару жоспарын жасайды.

3. Жақсартылған оқыту және дамыту

Барлық дерлік жұмысшылар, оның ішінде жоғары білікті және білікті мамандар белгілі бір кезеңде оқуды қажет етеді. Саясаттар мен процедуралар барлық жұмысшыларды жұмысқа тіркелу процесінің бір бөлігі ретінде нақты хабардар етілуі керек - осылайша бәрі бірдей толқындарда болады. Персоналды басқару жүйесі қызметкерлердің үздіксіз дамуына жауап береді. Бұл үздіксіз оқыту қызметкерлердің біліктілігін заманауи деңгейде сақтауға мүмкіндік береді, сондықтан олар компанияға өзіндік және заманауи идеяларды әкеледі.

4. Ең жақсы қауіпсіздік ережелері

Бұл жүйе жұмыс орнында денсаулық пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Бұған саясат пен рәсімдер арқылы қол жеткізуге болады, бірақ HR функциясы қызметкерлердің белгілі бір іс-әрекеттердің қауіп-қатерлерін түсінуін қамтамасыз ету үшін одан әрі қарай жүре алады. Мысалы, егер кеңседе ауыр техника болса, кадрлар бөлімі ескерту белгілері мен төтенше жағдай туындаған кездегі іс-әрекеттерді көрсететін постерлерді орналастыруы мүмкін. Бұл апаттың болу ықтималдығын азайтады және компанияға қатысты кез-келген заңды әрекеттерді болдырмауға көмектеседі.

5. Білікті жалдау және сақтау процесі

Қызметкерлерді жалдау және ұстап қалу HR жүйелері үшін ерекше нәрсе болып көрінуі мүмкін, бірақ бұл барлық саясат пен кадр жүйесіне арналған басты орталық болып табылады. Білікті жұмысшыларды тарту, оларды компанияда жұмыс істеуге тарту, жұмысты сәтті аяқтауға дұрыс үйрету және оларды оқуды жалғастыруға ынталандыру, әрі қарай оқу, оларға жеңілдіктер мен өтемақылар беру - мұның бәрі ұйымдастырушылық жетістіктің қозғаушы күші және әрдайым HR мамандарының назарында болуы керек.

Персоналды басқару процесін қалай құруға болады? Мен персоналды басқару процестерін 9 негізгі кезеңге бөлдім, олар сіздің ұйымыңыздағы кадрлық процестердің дұрыс өңделуін қамтамасыз етуі керек.

1. Қызметкерлерді жалдау
2. Тіркеу
3. Таланттарды басқару
4. Нормативтік сәйкестік.
5. Өтемақы және жеңілдіктер
6. Өнімділікті басқару
7. Оқыту және дамыту
8. Қатысу және ұстап қалу
9. Сабақтастықты жоспарлау

Кадрлық стратегиялардың көптеген түрлері бар. Дегенмен, олардың барлығы бір негізден басталады: нәтижелі, қызығушылық танытатын және адал қызметкерлермен үйлесетін жұмыс ортасын құру.

Әр ұйым әртүрлі және өзіндік стратегияны қажет етеді. Табысты HR стратегиясының кілті - бұл қызметкерлерді не біріктіретінін және не үшін итермелейтінін және сіз осы түсінікке негізделген стратегиялық жоспарды қалай жасағаныңызды анықтау. Мұның ең жақсы тәсілі - тұрақты түрде сауалнамалар жүргізу, қызметкерлер туралы және оларды не қызықтыратын / не жинайтындығы туралы мәліметтер жинау. Қызметкердің көңіл-күйін орнатқаннан кейін, стратегиялық жоспар құру кезінде қол жетімді құралдарды қарау керек, мысалы:

- Бәсекеге қабілетті жалақы
- Жеңілдіктер жиынтығы
- Жарнамалық мүмкіндіктер
- Қызметкерлерді үздіксіз оқыту және дамыту
- Мөлдір және тұрақты байланыс
- Қызметкерлердің әл-ауқатына көңіл бөліңіз
- Корпоративтік әлеуметтік жауапкершілікке инвестициялар
- Қызметкерлердің дербестігі
- Ашық есік саясаты
- Шығармашылық бостандығы
- Жалдаудың озық тәжірибелері
- Қашықтан жұмыс

Қазіргі кезде көптеген әлемге әйгілі компаниялар персоналды басқарудың жана инновациялық түрлерін өз жұмыстарында қолданып, өнімділіктерін арттыруда. Солардың ішіндегі 3 мысал:

1. Netflix және шектеусіз демалыс

Netflix-тің ең қарама-қайшы саясаттарының бірі - бұл олардың қызметкерлердің демалысы мен шығыстарына деген көзқарасы. Қызметкерлерге демалыстарды өз қалауы бойынша алуға рұқсат етіледі, егер бұл бизнеске зиянын тигізбесе. Сонымен қатар, ата-анасының демалысы үшін уақыттың белгіленген саны жоқ, бұл ата-аналарға қай уақытта жұмысқа оралуға болатындығын шешуге мүмкіндік береді. Бұл сенім компанияның шығындары мен іссапарларына да қатысты, өйткені Netflix шығындар лимиттерін орнатпайды және өз қызметкерлеріне компания шығындары үшін жауапкершілік жүктейді.

2. Google және оны қатаң жалдау процесі

Google жалдау процесінде скринингтік бағдарламалық қамтамасыздандыру қолданылмайды; бүкіл процесті адам жалдаушылар жасайды. Бірінші тур - телефонмен сұхбат, екіншісі - Google-дің 4 қызметкерінен тұратын топ алдындағы сұхбат. Содан кейін сіздің файлыңыз барлық деңгейдегі Google қызметкерлерінен тұратын тәуелсіз жұмысқа қабылдау

комиссиясына тапсырылады, содан кейін бекіту үшін аға менеджерге жіберіледі, соңында менеджер сіздің жұмыс ұсынысыңызды қарап, бекітеді.

3. Airbnb және қызметкерлердің клиенттерге қатынасы

Airbnb қызметкерлерді компанияда жұмыс істеуді жақсы көруі керек, сондықтан оны адамдар өздерімен қарым-қатынас жасағысы келетін етіп алға тартады. Бұл олардың бас директорды жұмыс тәжірибесі үшін жалдағанына әкелді, бұл оларға Glassdoor-тің «50 үздік жұмыс» тізімінде бірінші орын алуға мүмкіндік берді. Қорытындылай келе, қызметкерлердің қанағаттануы - бұл қызметкерлерді ұстап қалудың үлкен бөлігі. Қолдауды немесе сенімді сезінбейтін, және олар айтарлықтай команданың бір бөлігі болғандықтан, олар ілгері жүргісі келмейді!

Осылайша, адами капиталды басқару жүйесінің қалыптасуы кәсіпорынның осы активін бағалауға қатысты қазіргі жағдайды жақсартуға және кәсіпорындағы еңбек өнімділігін арттыруға мүмкіндік береді, бұл компанияның қаржылық нәтижелеріне тікелей әсеретеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Методы управления человеческим капиталом: <http://human.snauka.ru/2013/09/3857>
2. Управление человеческим капиталом: <http://odiplom.ru/lab/upravlenie-chelovecheskim-kapitalom.html>
3. What is Human Capital Management (HCM)?: <https://www.hrtechnologist.com/articles/performance-management-hcm/what-is-human-capital-management/>

СОВРЕМЕННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТА ДЛЯ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ И ПОРТФОЛИО ПРОЕКТОВ.

Конунова А.

КазНУ им. аль-Фараби, ВШЭИБ,

Управление проектами, магистрант 2го курса

Научный руководитель: Дуйсемалиева М.У.

к.э.н., и.о.доцента

На современном рынке автоматизированных систем управления проектами и портфолио проектов наиболее активны несколько игроков: Primavera Systems, Microsoft Project и отечественный разработчик Spider Project Management Technologies. В этой статье мы поговорим об основных инструментах и модулях, которые объединяют эти системы. К ним относятся: графики ресурсов, шаблоны ИСР (иерархическая структура работ), производственные нормы, удельные затраты, требования к материалам на единицу физического объема и т. д. Без этих норм очень сложно оценить планы проекта и измерить эффективность использования ресурсов компании [1].

Графики с ограниченными ресурсами необходимо рассчитывать с учетом всех ограничений, включая ограничения на ресурсы, финансы и поставки. Финансовые ограничения обычны в управлении портфелем проектов. Необходимо моделировать не только расходы, но и доходы, особенно на уровне портфеля. Управление портфелем означает управление денежным потоком портфеля с использованием чистой приведенной стоимости и внутренней нормы прибыли в процессе принятия решений. Управление ресурсами часто включает в себя назначение ресурсов на основе навыков. Программное обеспечение корпоративного планирования должно поддерживать планирование навыков. Ресурсы всегда ограничены. Если программное обеспечение используется для управления ресурсами проекта или портфеля, то необходимо определить те действия, которые действительно важны. Под «критическими видами деятельности» мы имеем в виду те, которые имеют нулевое значение с плавающей точкой. Если выполнение этих действий будет отложено, то

проект будет завершен позже[2]. Критические действия должны быть определены, принимая во внимание все ограничения графика.

Количественный анализ рисков повышает надежность созданных планов. Вероятность достижения целей проекта для проектов, в которых анализ риска не проводился, может быть оценена от 20 до 35 процентов. Анализ и моделирование рисков могут помочь установить цели проекта, которые с высокой вероятностью будут достигнуты.

Инструменты управления эффективностью проекта и портфеля должны включать получение тех данных, которые предоставляют высшему руководству интегрированную информацию об измерении производительности. Эти методы и инструменты включают анализ заработанной стоимости, но есть и другие методы, которые должны использоваться с управлением заработанной стоимостью или вместо него. Одним из них является анализ тенденций. Статус проекта не дает достаточной информации для принятия решения. Только статус плюс тренд могут показать, если корректирующие действия необходимы. Структуры распределения ресурсов (RBS) особенно важны в управлении корпоративными проектами. Матрица организационной структуры определяет необходимость получения отчетов как по проекту RBS, так и по функциональному RBS. Портфельная компьютерная модель предоставляет информацию об использовании ресурсов (и соответствующих затратах) для функциональных подразделений организации[3].

Структура разбивки затрат определяет счета затрат организации, которые будут использоваться во всех портфельных проектах. Обычно проектные мероприятия характеризуются их продолжительностью. Помимо продолжительности, часто необходимо установить физический объем работы. Объем деятельности может быть измерен в метрах, тоннах, запланированных рабочих часах, процентах или любых других единицах. В отличие от продолжительности действия, объем деятельности не зависит от назначенных ресурсов. Вводя объемы деятельности, мы сможем использовать корпоративные базы данных, которые определяют стоимость и требования к материалам на типичную единицу объема деятельности.

Ресурсы могут быть назначены на активность на неполный рабочий день. В этом случае можно установить процент использования назначенных ресурсов вместе с количеством ресурсов (а не только общий процент, рассчитанный путем умножения процентов и количеств, что оставляет неясным необходимое количество ресурсов; две единицы ресурсов с использованием 50% эквивалентны одной ресурсной единице используется на полную мощность)[4].

Календари должны быть установлены для всех видов деятельности, ресурсов и временных задержек. Доступность всех этих календарей важна для правильного моделирования производительности проекта. Обычно недостаточно просто определить затраты на деятельность и ресурсы. Необходимо знать расходы и доходы проекта, что будет потрачено на заработную плату, на машины и оборудование, на налоги и так далее. Иногда необходимо учитывать несколько валют. По этой причине необходимо определить и присвоить компоненты затрат.

Помимо установки стоимости часа работы с возобновляемым ресурсом и стоимости единицы материала, необходимо иметь возможность устанавливать стоимость непосредственно для работ и заданий. Людям можно платить не только за часы, потраченные на выполнение задания, но и за количество выполненной ими работы. Поэтому необходимо установить затраты на распределение ресурсов (фиксированные или на единицу объема). Стоимость назначения ресурсов является одним из примеров установки контрактных затрат для проекта. Вам может потребоваться получить разные отчеты о группах компонентов затрат, материалов и ресурсов. Вот почему необходимо определить стоимость, материал и ресурсные центры следующим образом:

- Материальный центр может включать в себя любую группу материалов.
- Ресурсный центр может включать в себя любую группу ресурсов.

- Центр затрат включает в себя отдельные компоненты затрат.

Планировщики должны иметь возможность хранить версии проекта и анализировать ход выполнения проекта, сравнивая текущие графики проекта и портфеля не только с базовой линией, но и с любой предыдущей версией. Он позволяет оценить ход выполнения проекта за последнюю неделю, месяц, год и т. Д. По сравнению с базовым уровнем. Это позволяет воссоздать и проанализировать тренды данных проекта.

Вероятность успешной реализации детерминированных графиков и бюджетов проекта очень мала. Поэтому технология планирования проектов и портфелей должна всегда включать моделирование рисков для получения надежных результатов. Симуляция риска может быть основана на симуляции Монте-Карло или использовать трехсторонний подход [5].

Планировщик проекта получает три оценки (оптимистичные, реалистичные и пессимистичные) для всех исходных данных проекта (например, продолжительность, объемы, производительность, календари, затраты). События риска отбираются и ранжируются с использованием обычного подхода к качественному анализу риска. Обычно мы рекомендуем включать события риска с вероятностью, превышающей 90 процентов в оптимистическом сценарии, превышающей 50 процентов в наиболее вероятном сценарии, и все выбранные риски в пессимистическом сценарии. Наиболее вероятные и пессимистичные сценарии проекта могут содержать дополнительные действия и затраты из-за соответствующих событий риска и могут использовать дополнительные ресурсы и календари, отличные от оптимистического сценария проекта. В результате планировщик проекта получает три ожидаемые даты окончания, затраты и расход материалов для всех основных этапов. Они используются для построения кривых вероятности для дат, затрат и материальных потребностей [6].

Таким образом, тенденции вероятности успеха отражают не только результаты выполнения проекта, но и то, что происходит вокруг проекта. Мы считаем тренды вероятности успеха действительно интегрированным инструментом измерения эффективности проекта. Тенденции вероятности успеха могут использоваться в качестве единственной информации об эффективности проекта на уровне высшего руководства, поскольку этой информации достаточно для оценки эффективности и принятия решений. Мы называем описанную методологию успешным управлением проектами [7]. На корпоративном уровне очень полезно знать тенденции и текущие вероятности достижения целей для всех портфельных проектов.

Список использованной литературы:

1. Либерзон, В., Мелло, П. Б. С. и Шавырина, В. (2008). Механизмы и техники управления проектами и портфелями. Документ, представленный на PMI® Global Congress 2008 - Латинская Америка, Сан-Паулу, Бразилия. Площадь Ньютаун, Пенсильвания: Институт управления проектами.
2. РМВОК® Guide – Шестое издание (2017).
3. Горбовцов Г.Я. Управление проектом: Учебно-методический комплекс. – М.: Изд. центр ЕАОИ, 2009
4. Филлипс Дж. Управление проектами в области информационных технологий [Пер. с англ.] -М.: Лори, 2008.
5. Хелдман К. Профессиональное управление проектом [Пер. с англ.] -М.: Бином. Лаборатория знаний, 2005.
6. Основы планирования проекта. Разработка содержания проекта и предварительного календарного плана. Методические указания к выполнению модуля 2 для студентов всех форм обучения специальности 7.05.02.01 "Менеджмент организаций" / Сост. доц. Н.С. Голяс, ст. пр. М.В. Погорелова - Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2008. - 46 с.
7. Планирование ресурсов проекта. Выравнивание загрузки ресурсов. Оценка стоимости проекта. Методические указания по выполнению модуля №3 для студентов всех форм обучения специальности 7.05.02.01 "Менеджмент организаций" / Сост. доц. Н.С. Голяс, ст. пр. М.В. Погорелова- Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2008. - 35 с.

BIG DATA: МЕНЕДЖМЕНТТЕГІ РЕВОЛЮЦИЯ

*Қабылбек Р.Ж.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ӘжБЖМ
“Менеджмент” мамандығының
I- курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Купешова С.Т.
э.ғ.к., доцент*

Бұл мақалада У. Эдвардс Деминг пен Питер Друкердің жазып кеткен даналық сөздері бар және сандық деректердің қазіргі таңда шарықтауы неге маңызды екенін түсіндіреді. Басқаша айтқанда, үлкен деректерді пайдалана отырып кәсіпкерлер өз бизнесі туралы көбірек біле алады және бұл білімді шешім қабылдау процесін жақсарту және тиімділікті арттыру үшін қолдана алады.

Қазіргі әлемдегі бөлшек сауданы қарастырайық. Кітап сатушылар жеке дүкендерде қандай кітаптар сатылғанын, ал қандай кітаптар сатылмай тұрғанын қадағалай алды. Бірақ әрбір клиенттің қандай кітап іздеп жүргенін және қандай жанрдағы кітаптарды ұнататындығын біле алмайды. Алайда, сатып алулар Интернетке көшкеннен кейін, клиенттер түсінігі күрт өзгерді. Интернет-дүкендер клиенттер сатып алған нәрселерді ғана емес, сондай-ақ олардың не көргенін; олардың сайт бойынша қалай қозғалғанын; оларға жарнамалық акциялар, шолулар мен сайттың бет макеттері қаншалықты әсер еткенін; және жеке тұлғалар мен топтар арасындағы ұқсастықтарды бақылай алды. Көп ұзамай олар жеке клиенттердің қандай кітаптарды оқығысы келетінін болжауға арналған алгоритмдерді әзірледі, бұл алгоритм клиент ұсынысқа жауап берген немесе оны елемеген сайын жақсы жұмыс істеген. Қарапайым кітап сатушы дүкендер үшін бұндай ақпаратқа қол жеткізу мүмкін емес еді. Енді Amazon компаниясының көптеген өзіне бәсекелес кітап дүкендерін бизнестен қалай оңай шығарып тастағаны таңқаларлық жағдай емес.

Amazon компаниясының тарихымен танысу оның бүкіл дерлік артықшылығын көрсетеді. Біз сандық форматта туылған компаниялар олардан бір буын алдын құрылған компания басшыларының тек қана армандай алатын жетістікке жетеді деп күтеміз. Бірақ шын мәнінде үлкен деректерді пайдалану дәстүрлі кәсіпорындарды да өзгерте алады. Бұл оларға бәсекелестік артықшылықтары үшін одан да көп мүмкіндіктер ұсына алады (онлайн-компаниялар әрқашан өздерінің мәліметтерін қаншалықты жақсы түсінетіндігі олардың ең үлкен артықшылығы деп білетін). Біз егжей-тегжей талқылап отырғанымыздай, үлкен деректер осы уақытқа дейін қолданылып келген қарапайым аналитикаға қарағанда едәуір күшті революция. Біз үлкен деректерді қолдана отырып ең жақсы болжамдар жасап, ақылға қонымды шешімдер қабылдай аламыз.

Үлкен деректермен жұмыс істеу құралдары мен қағидаларының таралуына қарай, олар тәжірибе құндылығы, тәжірибе табиғаты және басқару тәжірибесі туралы бұрынғы түсініктерді өзгертеді. Түрлі салалардағы көшбасшылар бұл не үшін екендігін және үлкен деректерді қалай пайдалану керектігін көреді. Бірақ, бизнестегі кез келген басқа да елеулі өзгерістер сияқты, үлкен деректерді ұйымға енгізу практикалық көшбасшылықты талап етуі мүмкін. Дегенмен, бұл өтпелі кезең.

Big Data-ның негізгі үш айырмашылығы бар[2, 323 б.]:

Көлемі.

2012 жылдан бастап күн сайынғы деректер 2,5 эксабайты құрайды және бұл сан әрбір 40 ай сайын шамамен екі еселенеді. Әрбір секунд сайын интернетке 20 жыл ішінде бүкіл интернетте сақталған мәліметтерден артық деректер түседі. Бұл компанияларға тек интернеттен ғана емес, деректердің бір жиынтығында көптеген петабайттармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Мысалы, статистикаға сәйкес, Walmart өз клиенттерінің

транзакцияларынан сағат сайын 2,5 петабайттан астам деректерді жинайды. Петабайт-бір квадриллион байт немесе 20 миллион картотекаға жуық мәтіннің баламасы. 1000 есе көп эксабайт немесе бір миллиард гигабайт.

Жылдамдық.

Көптеген қосымшалар үшін деректерді өңдеу жылдамдығы көлемнен де маңызды. Ақпаратты нақты уақытта алу компанияға оның бәсекелестерінен неғұрлым икемді болуға мүмкіндік береді. Мысалы, әлемдік MIT Media Lab компаниясының егесі Алекс "Сэнди" Пентланд Қара жұма күні Масу дүкендерінің тұрақтарында қанша адам болғанын анықтау үшін ұялы телефондардың орналасқан жері туралы деректерді пайдаланған. Бұл Масу дүкендерінің тұнынушыларының көптігін байқауға және уақытылы осыған сай әрекет жасауға көмектеседі. Мұндай тез түсінік Уолл-стрит талдаушылары мен Мэйн-стрит менеджерлеріне айқын бәсекелестік артықшылығын бере алады.

Өртүрлілік.

Үлкен деректер әлеуметтік желілерде орналастырылған хабарламалар, жаңартулар мен бейнелердің пішінін, датчиктерді, ұялы телефондардан GPS сигналдарды және т.б. қабылдайды. Көптеген ең маңызды дерек көздері қазіргі күнде жаңалық болып табылады.

Іскери операциялардың саны көбейе бастағанына қарай, жаңа ақпарат көздері және арзан жабдықтар бізді жаңа дәуірге келтіру үшін қолданылуда. Ұялы телефондар, интернет-дүкендер, әлеуметтік желілер, электрондық байланыс, GPS және бақылау-өлшеу құралдары - осының барлығы олардың әдеттегі қызметінің жанама өнімі ретінде деректер ағындарын жасайды. Біздің әрқайсымыз енді деректер генераторы болып табыламыз. Google компаниясының зерттеу директоры Питер Норвиг атап өткендей: "бізде ең жақсы алгоритмдер жоқ. Бізде көп мәліметтер бар"[4, 238 б.].

Шешім қабылдаудың жаңа мәдениеті

Үлкен деректерді пайдаланудың техникалық мәселелері өте көп. Бірақ компаниядағы басқарушылық проблемалар одан да[1, 240 б.].

Жаңа рөлдер.

Үлкен деректерге көшуге мүдделі басшылар екі қарапайым әдістен бастауға болады. Біріншіден, қарапайым сұрақ қоя отырып: "деректер не дейді?". Оларға маңызды шешім қабылдау туындаған жағдайда: "Деректер қайдан түсті?", "Талдаудың қандай түрлері жүргізілді?" және "Біз нәтижеге қаншалықты сенімдіміз?"(Егер басшылар компаниядағы үлкен деректермен жұмыс істеуді ретке қойған болса, бұндай сұрақтарға тез арада жауап алуға болады.) Екіншіден, аға жетекшілерге алынған деректерге сүйене отырып шешім қабылдау тиімді әрі дұрыс болады.

Әрине, қандай мәселелерді шешу керек екенін түсінгенше, бұл саладағы сараптама өте қиын болып қала береді. Саладағы дәстүрлі сарапшылар - саламен терең таныс адамдар және бұл ең үлкен мүмкіндіктер мен проблемалар қай жерде жататынын білетін адамдар. PASSUR компаниясын мысалыға алайық. Бұл компания мүмкіндігінше Американың ірі әуежайларының жұмысы туралы кең білімі бар адамдарды жұмысқа алуға тырысады. Олар компания үшін баға жетпес мәнге ие болады, себебі олар қазіргі нарықтағы ұсыныстар туралы көптеген мәліметтерді біледі.

Үлкен деректер шарықтауына байланысты бұл саладағы сарапшылардың рөлі өзгереді. Оларды HiPRO стиліндегі жауаптар үшін емес, қандай сұрақтар қою керектігін білетіндері үшін бағалайтын болады. Пабло Пикассо өз саласының сарапшылар туралы ойланып, былай деді: "Компьютерлер пайдасыз. Олар сізге тек жауап бере алады".

Басқарудағы бес проблема[3, 176 б.].

Компания өзгерістерді тиімді басқара алмаса, үлкен деректерді қолдануға көшудің барлық артықшылықтарын пайдалана алмайды. Бұл үдерісте бес облыс ерекше маңызды.

Көшбасшылық.

Үлкен деректер дәуіріндегі көшбасшы компаниялардың ерекшеліктері, олардың көп немесе жақсы деректері бар екендігінде емес, ал оларда нақты мақсаттар қоятын және сол

мақсатқа жету үшін дұрыс сұрақтар қоя алатын жұмысшылар командасы бар. Үлкен деректердің күші адамды шешімді көру немесе түсіну қажеттілігінен айырмайды. Керісінше, біз үлкен деректерді қолдана отырып компанияға үлкен табыстар алып келетін мүмкіндітерді байқап және саланың қалай дамып келе жатқанын ескере отырып жаңа ұсыныстарды акционерлерге дұрыс жеткізе алатын көшбасшы болуымыз керек. Келесі онжылдықтағы табысты компаниялар үлкен деректі қолдана отырып дұрыс шешімдер қабылдай алатын және сол шешімді өз компанияларына дер кезінде енгізе алатындар болады.

Таланттарды басқару.

Деректер арзан болғандықтан, деректерге қосымша құнды болады. Олардың ең маңыздысы - бұл мәліметтер бойынша мамандар және үлкен деректермен жұмыс жасай алатын мамандар. Статистика маңызды, бірақ үлкен деректерді пайдаланудың негізгі әдістерінің көбі дәстүрлі статистика курстарында сирек оқытылады. Мүмкін, одан да маңызды- ақпаратты тазалау және үлкен деректер массивтерін ұйымдастыру дағдылары;

Технологиялар.

Үлкен деректердің көлемін, жылдамдығын және әртүрлілігін өңдеу үшін қол жетімді құралдар соңғы жылдары айтарлықтай жақсарды. Жалпы, бұл технологиялар тым қымбат емес және бағдарламалық қамтамасыз етудің үлкен бөлігі ашық бастапқы коды бар.

Шешім қабылдауға .

Көшбасшы ұйымдар ақпаратты және шешімдерді қабылдаудың тиісті құқықтарын бір жерде орналастырады . Үлкен деректер дәуірінде ақпарат жасалады және беріледі және тәжірибе көбінесе бұрынғыдай емес. Қу көшбасшысы "мұнда ойлап таппаған" синдромын азайту және функцияаралық ынтымақтастықты арттыру үшін жеткілікті икемді ұйым құрады. Мәселелерді түсінетін адамдарды дұрыс деректермен, сондай-ақ оларды тиімді пайдалана алатын адамдарды шешу әдістері бар адамдармен біріктіру қажет.

Корпоративтік мәдениет.

Деректерді басқаратын ұйымның қоятын бірінші сұрағы - бұл "біз не ойлаймыз?", ал "біз не білеміз?" бұл тек қана болжамдар мен инстинктерге негізделген іс-әрекеттерден бас тартуды талап етеді. Қазіргі кезде көптеген басшылар өз шешімдерін қабылдап болғасын есептемесінде алынған деректердегі мәліметтер бойынша деректерді түзетіп отырады, бұл компанияның болашағына үлкен нұқсан келтіреді.

Қорытынды

Дәлелдер айқын: деректерге негізделген шешімдер, әдетте, ең жақсы шешімдер болып табылады. Көшбасшылар бұл фактіні қабылдайды немесе басқа басшыға ауыстырылады. Өз саласы бойынша алынған деректерді дер кезінде өңдей алған компаниялар басекелестерінен әрқашан алда болады. Біз барлық жеңімпаздардың шешім қабылдау үшін үлкен деректерді пайдаланады деп айта алмаймыз. Бірақ деректер бізге бұл ақпаратты растап отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Bill Schmarzo Big Data: Understanding How Data Powers Big Business; Wiley - М., 2013. - 240 б.
2. Dr. Arvind Sathi Big Data Analytics: Disruptive Technologies for Changing the Game; Огни - Москва, 2012. - 323 б.
3. Frank J. Ohlhorst Big Data Analytics: Turning Big Data into Big Money (Wiley and SAS Business Series); Гостехиздат - Москва, 2012. - 176 б.
4. Vignesh Prajapati Big Data Analytics with R and Hadoop, 2013. - 238 б.

ЖОЛ «КЕПТЕЛІСІНІҢ» АЛДЫН АЛУ МАҚСАТЫМЕН КӨЛІК АҒЫМЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ МЕХАНИЗМДЕРІ (АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ МЫСАЛЫНДА)

Қалдыбаева А.Д.

*Әл - Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ
Мемлекеттік және жергілікті басқару
мамандығының 3-курс студенті*

*Ғылыми жетекші: Смагулова Г.С.
э.ғ.к., доцент*

Ұлы Жібек жолы - бұл ғасырдан ғасырға дейін Батыс пен Шығысты байланыстыратын, әртүрлі елдердің мәдениетін байытып, тауарлар ғана емес, жаңа білім, философия және тіпті діндерді де әкелетін жол. Дәл осы жолда орналасқан қалалардың басты қазіргі күндегі мәселесі ол – жол кептелісі.

Қала - бұл барлық тұрғындарына тең дәрежеде тиесілі болып келетін кеңістік. Қаладағы жол қозғалысы үшін қандай көлік түрі таңдалса да, сапар ыңғайлы және қауіпсіз болуы тиіс. Ал, сол сапар барысында туындайтын кедергілердің бірі – жол кептелісі. Кептеліс пайда болған уақытта көліктердің бірін-бірі өткізу деңгейі айтарлықтай төмендейді. Автокөлік кептелісі – жүргізуші тәжірибесіндегі ең жағымсыз сәттердің бірі. Жыл сайын көлік жүргізушілерін шексіз жол «кезектерінде» сағаттап тұрып қалуға мәжбүрлей отырып, кептелістер барынша ауқымды болып келеді.

Автомобиль кептелісі кез келген мегаполистің тұрғынына таныс. Алматы қаласында қаншалықты жол тораптары салынғанымен де, жол кептелісі мәселесі қазіргі таңда өзекті мәселелердің бірі. Бұл Алматы қаласы тұрғындары, сондай-ақ шет аймақтан келушілер үшін де үлкен мәселе тудырады. Негізгі себептердің бірі - жолдардың жетіспеушілігі. Алматы қаласы ірі орталық болғандықтан жол қозғалысында көліктердің саны өте көп. Со себепті де, жол кептелісінің күн сайын артып келе жатқандығын көреміз.

Келесі себеп - апат. Тіпті екі автокөлік қақтығысы қозғалыс салдарына әкеледі. Көлік иелері көлікті жүріс бөлігінен алып тастаудың және аварияның алдын алудың орнына «мемлекеттік автоинспекция» қызметкерлерінің келуін сағаттап күтіп отырады.

Тағы бір себеп – көшелер мен жолдарды жөндеудің нәтижесінен. Жол құрылысын бастаған уақытта техниканың жетіспеушілігінен не болмаса дұрыс жоспарланбағандықтан осындай келеңсіз жағдайлар туындап отырады.

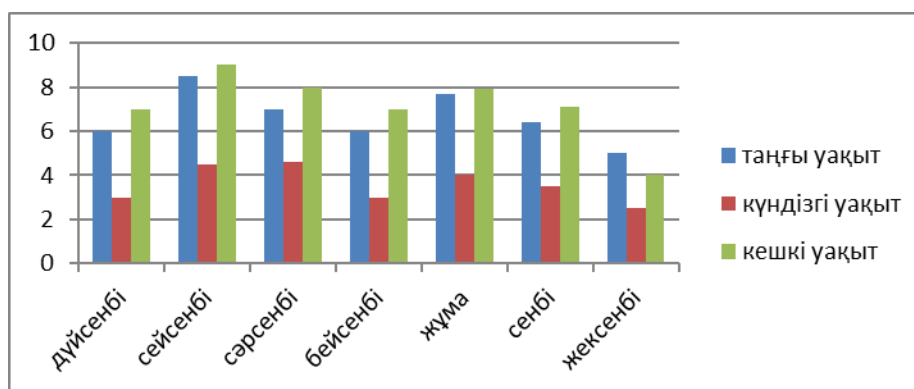
Бұлар кептелістің пайда болуының негізгі себептері. Әрине, қозғалысты ұйымдастыру мәселелері де бар. Мысалы, көп жағдайда елді мекендер радиалды жолдармен бөлінген. Бұл - бір ауданның тұрғындарына екінші ауданға кіруге мүмкіндік бермейтін магистральдар. Мұндай магистральдардың қиылысу орындары аз, сондықтан қозғалыстың тұрақты қиындықтары туындайды.

Жыл сайын машиналар көп, ал жолдар қосылмайды. Жол кептелістері, кейде сағат бойы тұрып қалуға тура келетін жол кептелістері жалпыға бірдей апат ауқымына ие болады. Көлік жүйесінің тиімді қызмет етуінің түйінді индикаторларының бірі болып көлік қарбалас уақыттағы қозғалыстың орташа жылдамдығы болып табылады. Алматы қаласындағы қозғалыстың ағымдағы орташа жылдамдығы сағатына 22 км, кептеліс кезінде сағатына 18-19 км/сағ құрайды. Жыл сайын Алматы қаласының жүргізушілері «жол кептелістерінде» 70 сағат жоғалтады [1].

Алматыда жол кептелісі 9 баллдық шкаламен бағаланады. 0-ден 3 баллға дейін — бос жолдар, 4 — тен 6 — ға дейін-қозғалыс қиын, 7-ден 10-ға дейін-күрделі кептелістер. Жолдардағы шиеленіс таңғы сағат 7-ден басталады. Таңғы кептелістің ең күшейген уақыты 09:00 сәйкес келеді. Осы уақытта кептелістер бес баллға бағаланады. Бір сағат ішінде бұл сан

үшке дейін түсіп, қайтадан өсе бастайды. Шамамен түскі уақыт пен сағат 5-тің арасында төрт балл. Адамдар жұмыстан қайта бастағанда, яғни 18:30 — дан 19:30-ға дейін ең жоғары балл - жеті баллды құрайды. Алматы қаласының тұрғындары мен қонақтарының көпшілігі қозғалыста болғандықтан, таңертең және кешке жол кептелісі осындай көрсеткішті көрсетеді.

Егер қаланы тұтастай қарайтын болсақ, сейсенбі күні кешкі уақытта күрделі кептеліс болады: 18:45-тен 19:15-ке дейін баллдық шкала 9 ұпайды көрсетеді. Басқа апта күндері жол кептелісі 8 баллдан көтерілмейді. Ал, дүйсенбі мен бейсенбі күндері Алматы қаласының тұрғындары мен қонақтарына өте қолайлы күн болып табылады, себебі, жол кептелісін жоқ деп санауға болады. Бұл күндер қызыл аймаққа мүлдем дерлік түспейді. Демалыс күндері таңғы және кешкі уақытта жол кептелісі айтарлықтай болмайды. Бірақ сенбі күні күндіз жолдардағы жағдай басқа күндерден еш айырмашылығы жоқ, күнделікті — тұрақты 3-4 балл. Жексенбі күні Алматы көшесі мүлдем бос — екі балдан артық емес.

Сурет 1. Алматы қаласы бойынша апта күндерінің жол кептеліс деңгейі (9 баллдық шкала)

*Ескерту: автормен құрастырылған

Сонымен қатар осы өлшемге қатысты қызыл аймақ ұғымы қолданылады. Қызыл аймақ дегеніміз шкала көрсеткішінің ең жоғарғы балын көрсететін жол тораптары. Іс жүзінде барлық уақытта Алматыдағы жолдардың көпшілігі жасыл немесе сары аймақта, бірақ жекелеген учаскелер әрдайым қызыл аймақта тұрады. Үнемі жол қозғалысында жүрген адамдар оларды біледі.

Егер автомобильдер көп шоғырланған жерлерді қарайтын болсақ, жолдарда тұрған машиналарды тартудың негізгі орталықтары – сауда және бизнес-орталықтар, сондай-ақ арналы тұрғын үй биіктіктері. Жол кептелістері мәселесін шешу үшін құрылыс салу мәселесіне мұқият қарау қажет. Тек сауатты қала құрылысы саясаты мен тартылыс орталықтарын орналастыру проблемалы жерлерде көлік жүктемесін төмендетуге мүмкіндік береді. Бізде қаланың орталық бөлігінде бизнес-орталықтар мен кеңселердің 90% шоғырланған және барлығы көлікпен жұмысқа барады.

Кесте 1. Алматы қаласының жол «кептелісіне» SWOT-талдау*

<p>Күшті жақтары: жол жиектерін кеңейту, көшелерді ұзарту жол қиылыстарына көпірлер салу, арнайы тұрақтар орналастыру арқылы кептелістің мәселесін шешу үшін қала көшелері мен қалалық маңызы бар магистралдардың бірыңғай жүйесін құруға негізделген көше-жол желісін дамыту.</p>	<p>Әлсіз жақтары: автокөлік инфрақұрылымының едәуір бөлігі нормативтік мерзімнен артық пайдаланылуда, басқалары да сол мерзімге жақын, осыған байланысты көлік жұмысының қауіпсіздігі бойынша жағдай нашарлайды.</p>
---	---

<p>Мүмкіндіктер: арнайы ұсыныстар; озық техникалық және экологиялық регламенттер, стандарттарды енгізу.</p>	<p>Қауіп-қатерлер: автокөлік санының артуы, жол кептелісінің шамадан тыс көбеюі,</p>
<p>*Ескерту: автормен құрастырылған</p>	

Алматы қаласында, әсіресе қаланың орталық бөлігінде шағын көліктік сақинамен шектелген көлік проблемалары бар. Жол желісі шамадан тыс шиеленісуде, себебі, 2019 жыл бойынша Алматыда 472 мың автокөлік немесе 1 000 адамға арналған 258 автокөлік тіркелген. Қалаға сырттан тағы 250 мың көлік кіреді [2]. Қалада және қала маңында тіркелген автокөліктер паркінің өсуі әуе бассейнінің автокөліктердегі пайдаланылған газдардың ластануының сыни деңгейіне алып келді. Экологиялық жағдай Алматы қаласының географиялық орналасуымен, Іле Алатауының етегінде, қаланың желдетілуін шектейді.

Жол кептеліс мәселесін шешу үшін келесі ұсыныстарды жүзеге асыру қажет деп есептейміз:

1. Бір жолақты, яғни, бір бағытты көшелердің санын көбейту керек. Бұл бір бағытта ғана жүретін көшелерде жол кептелісі аз болады.

2. Трассаларда қозғалысты реттеу үшін жол сілтегіш белгілері мен қалада және оның маңында көліктің санын автоматты түрде анықтайтын және реттейтін ақпараттық тақталарды қою керек. Жазатайым оқиғалар, "жол кептелісі" және көлік ағынына кедергі келтіретін басқа да күтпеген жағдайлар туралы ақпараттық тақталардан уақытылы алынған өзекті ақпараттың арқасында автомобилистер қозғалыс бағытын алдын ала өзгерте алады. Мұнда арнайы технологияны пайдалану арқылы жол кептелісін төмендетуге мүмкіндік туады.

3. Алматы қаласына кіретін автокөліктерге ақы төлеу жүйесін енгізу. Себебі күніне қала маңындағы аудандар мен ауылдардан қала орталығына кіретін көлік саны 250 мыңнан асады. Егер ақы төлеу жүйесі енгізілсе, кептелісті азайтуға мүмкіндік берер еді. Арнайы ақы төлеген жағдайда көлік кептелісінің қарқыны да азаяды. Қалаға кіретін көліктер үшін қаланың шет аумақтарына арнайы автотұрақтар салу керек. Сонымен қатар қала маңындағы аудандар мен ауылдардан қатынайтын автобустар санын көбейту керек. Автобус көлемін өзгертіп, кіші автобустар орнына үлкенірек автобустар санын қосу қажет. Шет аймақтан қатынайтын автобустарға «Оңай» жүйесін енгізген жөн. Қазіргі таңда бұл автобустар құны 100-200 теңге көлемінде. Егер де «Оңай» жүйесін енгізген жағдайда жолаушылар үшін де тиімді болып, жеке көлікпен қатынамай, қоғамдық көлікті пайдаланады.

4. Жолсеріктердің тегін деректер базасына яғни, карпулинг құру. Бұл база автокөлік иелері таңдалған мекен-жай бойынша жолсерікті іздейді, ал жолаушылар қажетті уақытта қажетті ауданға баратын машиналарды табады. Осының арқасында бірдей орынға баруы қажет көліктердің саны азайып, жолдағы машиналардан туындайтын кептелістің алдын алады. Жолаушыларда қашықтық пен жолсеріктердің санына байланысты көліктің басқа түрлеріндегі жол жүру құнының 70% - на дейін үнемдеуге мүмкіндік туындайды. Бүгінгі күні бұл қызмет дамыған мемлекеттерде іске асуда, нәтижесінде базаға тіркелгендер саны 4 миллион, карпулинг қызметін қолданушылар 30 миллион адамды құрап отыр. Алматы қаласында мұндай жүйені енгізу көлік кептелісін азайтудың тағы бір маңызды жолы деп санаймыз [3].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Электронды ресурс // Алматы қаласы әкімдігінің ресми сайты https://almaty.gov.kz/page.php?page_id=3249&lang=3
2. Электронды ресурс. ҚР статистика комитетінің ресми сайты // <http://stat.gov.kz/-getImg?id=ESTAT250955>
3. Электронды ресурс. «Шет елдегі жол кептеліс жағдайы туралы» // <https://immigrant.today/article/7422-dorogi-ssha-probki-i-kak-s-nimi-borjutsja.htm>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ДАМУЫ МЕН МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ

Қанатиянова К.Б.

*әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті
«Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығы
I курс докторанты*

*Ғылыми жетекші: Рузанов Р.М.
э.ғ.к.*

Соңғы 30 жылда әлеуметтік кәсіпкерлік әлемдегі әлеуметтік дамудың негізгі трендтерінің бірі болды. Жалпы мойындалған пікірге сәйкес, "негізгі идея көптеген әлеуметтік мәселелер, егер оларды кәсіпкерлік тұрғысынан шешуге келсе, бұл ретте аталған проблеманы шеше отырып пайда әкелетін жаңа бизнесті бастау үшін мүмкіндіктер туғызады" [1].

Сонымен қатар, қазіргі әлемде кез келген елде экономика секторының бірде-бірі осы әлеуметтік проблемаларды өз бетінше шеше алмайды. Осыған байланысты Америка мен Еуропаның көптеген дамыған елдерінде "әлеуметтік кәсіпкерлік" идеологиясы өте танымал болып отыр, ол инновациялық әдістер мен технологияларды пайдалана отырып, әлеуметтік проблемаларды шешуге бағытталған кәсіпкерлік қызмет ретінде түсіндіріледі. Әлеуметтік кәсіпкерлікті енгізе отырып, біз әлеуметтік мәселені бір жағынан, коммерциялық мәселелерді екінші жағынан шеше аламыз. Мысалы, Ұлыбританияда әлеуметтік кәсіпкерлік ЖІӨ-нің шамамен 10%-ын береді [2].

Әлеуметтік кәсіпкерлік – бұл әлеуметтік, мәдени немесе экологиялық проблемаларды зерттеу кезінде әлеуметтік жобаларды әзірлеуге, инновациялық шешімдерді қаржыландыруға және енгізуге негізделген дәстүрлі кәсіпкерліктің бір түрі.

Нарықтық экономиканың қарқынды дамуы біздің қоғамымыздың әлеуметтік проблемаларын шешуге теріс әсерін тигізді. Біздің экономикамыз әлеуметтік бағдарланған болып табылатынына қарамастан, қазіргі уақытта әлеуметтік проблемалардың едәуір саны мемлекет тарапынан назардан тыс қалып отыр. Мұндай үдерістер біздің еліміз үшін ғана емес, басқа да көптеген, соның ішінде жоғары дамыған елдер үшін де тән екенін атап өткен жөн. Шетелдік дамыған елдер ұзақ уақыт бойы кәсіпкерлік құралдарды пайдалана отырып, өткір әлеуметтік проблемаларды шешуге тырысады. Қазақстанда әлеуметтік проблемалардың үлкен санының болуы, оларды шешумен мемлекет айналыспайтын, біздің елде де әлеуметтік кәсіпкерліктің пайда болу қажеттілігін тудырды.

Қазіргі таңда біздің мемлекетімізді қоса алғанда, бүкіл әлемнің негізгі проблемалары мыналар болып табылады:

1) төмен өмір сүру деңгейі және кедейлік. ҚР Статистика комитетінің мәліметтері бойынша 2019 жылы елде 838,45 мың адам болды, бұл республика халқының жалпы санының 4,5% - ын құрайды [3].

2) жұмыссыздық. 2019 жылы жұмыссыздар саны 441,4 адамды құрады [3].

3) маскүнемдік. Қазақстан БҰҰ-ның нұсқауы бойынша ең ішетін он елдің қатарына кірді. Қазақстанда наркологиялық есепте 130 мыңға жуық адам тұр [4].

4) әлеуметтік шиеленіс. Қалалардағы әлеуметтік шиеленіс аз қамтылған отбасыларды қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламалар жұмыс істемейді. Сенатта Президенттің "Нұр Отан" партиясы отырысында айтқан Әлеуметтік бастамалар мәселелері бойынша Үкімет сағаты кезінде осындай ойды депутат Мұрат Бақтиярұлы білдірді [5].

5) және т. б.

Бүгінгі таңда әлеуметтік кәсіпкерлер қоғам мен бизнестің белсенді бөлігіне айналуға, олар әлеуметтік мәселелерді шеше отырып, жұмыс орындарын құра отырып, жаңа бизнесті

ашуға және дамытуға, тәуекелге баруға дайын. 2019 жылға қарай, бейресми бағалау бойынша, әлеуметтік кәсіпкерлер саны 500-ге жуық. Елде әлеуметтік кәсіпкерлер ("Green Tal" әлеуметтік шеберханасы Эмина Аскерова) жұмыс істейді, қазақстандық қорлардың гранттары есебінен ("Samruk-Kazyna Trust" қоры) және халықаралық серіктестердің (British council, Орталық Азияның Еуразия Қоры) техникалық жәрдемімен жобалар іске асырылуда, "Асар" үш жақты форумы - алаң құрылды, онда әлеуметтік кәсіпкерлік мәселелері талқыланады, осы тақырып бойынша ғылыми база дамып келеді [6]. Олар негізінен Алматы, Нұр-Сұлтан, Шымкент, Қостанай, ШҚО-да қызмет атқарады, саны көп болмағанымен, біраз табысқа жеткенін көрсетті.

Айқын жетістіктерге қарамастан, мұндай қызметтегі кедергілер мүмкіндіктерден көп. Мемлекеттік құрылымдардың икемсіздігі мен бюрократия, заңдық қырлары, тендерлер туралы ақпараттың жабылуы, демеушілерді тартудағы және бизнес-жоспарлар жасауға қабілетті адамдарды іздестірудегі қиындықтар, қаржыландыру алудағы қиындықтар, заңнаманың жетілдірілмеуі, қоғамның ақпараттандырылу деңгейінің төмендігі, осындай жобаларды ұйымдастырушылардың бизнес жүргізу құзыреттілігінің төмендігі және т. б.

Қазақстанның әлеуметтік кәсіпкерлер қауымдастығының президенті, "Эльдани" қайырымдылық қорының директоры Гүлзира Амантурлина мемлекеттің осы саладағы рөліне назар аударады: "дамыған елдерде ол кәсіпкерлер үшін тиімді жағдай жасау арқылы экономиканы жақсартады, инвестиция тарту өрісін кеңейтеді, стартаптар мен инновациялардың жұмысын жеңілдетеді, филантропиямен және қайырымдылықпен айналысатындар үшін елеулі пайда береді" [7]. Ал Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау инфрақұрылымы жоқ, кредиттік ресурстар қымбат, қызметтің заңнамалық негіздері жоқ.

ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты, Қаржы және бюджет комитетінің мүшесі Ирина Смирнова әлеуметтік кәсіпкерлер елдегі әлеуметтік мәселелерді шешуде мемлекеттің сенімді серіктестері бола алады деп санайды. Олар әлеуметтік салаға бөлінетін бюджет қаражатын үнемдей отырып, халықтың әлеуметтік проблемаларын сапалы шеше алатынын атап өтті. Бұл үнемдеуді әлеуметтік салада қайта пайдалануға болады. Мемлекеттің жауапкершілігі-әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту үшін ашық және жайлы жағдай жасау. Сәйкесінше, әлеуметтік кәсіпкерлер қазіргі заманғы әлеуметтік және бизнес-технологияларды қолдана отырып, жұмыс істеген бизнес-модельдерден басқа мотивацияларға ие бола отырып, жоғары кәсіби деңгейде жұмыс істеуге дайын болуы тиіс [7].

Мемлекет әлеуметтік кәсіпкерлерге мүлде көмек көрсетпейді деп айтуға болмайды. Мысалы, әлеуметтік жобаларды іске асыруды қолдау аясында "Samruk-Kazyna Trust" әлеуметтік жобаларды дамыту қоры өз қызметін жүзеге асырады ("Самұрық-Қазына" квазимемлекеттік корпорациясының құрылымына кіреді), оның мақсаттарының бірі әлеуметтік кәсіпкерлерді қолдау болып табылады [8]. Бірақ, іске асырылған жобаларды талдау көрсетіп отырғандай [9], Қордың қызметі оның мамандануына байланысты айтарлықтай ірі жобаларды іске асыруға бағытталған. Осылайша, Қордың қолдауынсыз шағын жобалар, әсіресе өңірлерде қалып отыр. Бұл жерде өңірлерде әлеуметтік кәсіпкерлердің өз біліктілігінің төмендігі, әсіресе қор бағдарламаларына қатысу үшін қажетті құжаттаманы дайындауға қатысты үлкен проблема болып қалатыны ескертудің маңызы зор.

Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлік анықтамасы әзірге бекітілген жоқ, әлеуметтік кәсіпкерлік туралы заң да жоқ. Бірақ әлеуметтік кәсіпкерлерді анықтау мен қолдауға қоғамдық ұйымдар да, соның ішінде халықаралық ұйымдар да, мемлекеттік құрылымдар да назар аударды. Мысалы, 2019 жылы ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Impact Hub Almaty Корпоративтік қорымен бірлесіп Ozgeris ustasy бірінші республикалық сыйлығын өткізді. Оның 15 жеңімпазы 500 мың теңгеге грант алды, сонымен қатар Қазақстанның 152 Әлеуметтік кәсіпкері кірген әлеуметтік кәсіпкерлер тізілімі жасалды. Осы тізілімнің негізінде әлеуметтік кәсіпкерлердің көпшілігі (40% – дан сәл артық) "осал топтарға көмек/қолдау көрсету" сегментінде шоғырланған, көлемі бойынша екінші сегмент - "білім беру" (14,85%). Әлеуметтік кәсіпкерлердің 43,4% - ы өз қызметін бес жылдан астам жүргізіп

келеді, ал бұл мәселедегі ең белсенді өңірлер – Түркістан облысы (онда әлеуметтік кәсіпкерлердің тізіліміне түскен 22%-ы бар), Нұр – сұлтан (19%) және тек кейін ғана-Алматы (7%) [10].

Биылғы жылы ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі "әлеуметтік кәсіпкерліктің әлеуетін зерттеу және оны дамытудың негізгі әдістемелерін әзірлеу" жобасын жоспарлап отыр. Ол қазіргі жағдайды талдауды ғана емес, сонымен қатар Қазақстанның ҮЕҰ арасында әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі пилоттық бағдарламаны әзірлеуді және оны сараптамалық қоғамдастықпен және азаматтық қоғам өкілдерімен талқылауды да болжайды. Жобаның нақты нәтижесі нақты ұсыныстар болуы керек – республикада әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау жүйесін қалай құру керек [10].

Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуды мемлекеттік қолдау ерекше рөл атқарады, өйткені өзінің мәні бойынша әлеуметтік кәсіпкерлік – бұл өзін-өзі ақтауы және қаржылық тұрақтылық жағдайында қоғамның әлеуметтік проблемаларын шешуге немесе жеңілдетуге бағытталған инновациялық қызмет және осы тұрғыдан қатаң нарықтық шарттар мен талаптарға өз бетінше қарсы тұра алмайтын жоғары тәуекелді бизнес болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Современные классики теории предпринимательства. Лауреаты международной премии за вклад в исследования развития предпринимательства и малого бизнеса: пер. с англ. / под науч. ред. А.Ю. Чепуренко. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2013. – 526 б.
2. Развитие гражданского общества посредством внедрения социального предпринимательства в Казахстане [Электронды ресурс] Кіру режимі: <http://cso-central.asia/razvitie-grazhdansoko-2019/>
3. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті [Электронды ресурс] Кіру режимі: <https://stat.gov.kz/>
4. В десятку самых пьющих стран по версии ООН попал Казахстан [Электронды ресурс] Кіру режимі: <https://www.caravan.kz/news/v-desyatku-samykh-pyushikh-stran-po-versii-oon-popal-kazakhstan-474556/>
5. Депутат: Социальная напряженность в крупных городах показывает, что программы не работают Казахстан [Электронды ресурс] Кіру режимі: <https://www.zakon.kz/4962222-deputat-sotsialnaya-napryazhennost-v.html>
6. Вопросы социального предпринимательства обсудили в «Атамекене» [Электронды ресурс] Кіру режимі: <https://atameken.kz/ru/news/33065-voprosy-social-nogo-predprinimatel-stva-obsudili-v-atamekene>
7. Социальное предпринимательство в Казахстане: «Развитие социального предпринимательства в Казахстане: опыт, барьеры и решения» [Электронды ресурс] Кіру режимі: <http://www.parlam.kz/ru/blogs/-smirnova/Details/4/27851>
8. Фонд развития социальных проектов «Samruk-Kazyna Trust» [Электронды ресурс] Кіру режимі: <http://www.sk-trust.kz/ru/menin-elim>
9. Отчеты о деятельности «Samruk-Kazyna Trust». [Электронды ресурс] Кіру режимі: <http://www.sk-trust.kz/ru/documents/otcheti>
10. Как в Казахстане развивается социальное предпринимательство [Электронды ресурс] Кіру режимі: <https://kursiv.kz/news/biznes/2020-02/kak-v-kazakhstane-razvivaetsya-socialnoe-predprinimatelstvo>

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫН ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҢҒЫРТУЫН БАСҚАРУ

*Қонарбай Ұ.Т.
Әл-Фараби ат. ҚазҰУ,
«Экономика және бизнес» жоғары мектебі
«Менеджмент» мамандығының 1 курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Құнанбаева Д.Ә.
э.ғ.д., профессор*

Қазақстан Республикасы тұтастай және оның өңірлерінің қазіргі кезеңдегі экономикалық дамуының басым бағыттары келесілер болып табылады:

– экономика құрылымын жаңғырту, оның ішкі және сыртқы рыноктардағы бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету;

- әлеуметтік-экономикалық кіші жүйелерді өзара байланысты және теңгерімді дамыту;
- макроэкономикалық және өңірлік деңгейлерде экономиканы дамытудың жоғары тиімділігіне қол жеткізу.

Қазақстан Республикасы өңірлерінің экономикасын реформалау өңірлер экономикасының аумақтық - өндірістік құрылымын әлемдік нарық қажеттіліктеріне пассивті бейімдеуге алып келеді. Даму деңгейі жоғары және өнеркәсіптің тиімді құрылымы бар өңірлер тұрақты әлеуметтік-экономикалық жағдайда тұр. Қазіргі уақытта өңірлердің экономикасындағы дағдарыстық құбылыстарды еңсеруге, елдегі әлеуметтік - экономикалық ахуалды тұрақтандыруға және өндірістің жалпы көлеміндегі бәсекеге қабілетті өнім көлемін ұлғайтуға бағдарланған экономика құрылымын жетілдіру шараларын әзірлеу қажеттігі туындады.

Ішкі және сыртқы нарықтардың ықпалдасуының жоғары қарқыны, капитал қозғалысы жағдайында ел өңірлерінің тұрақты экономикалық, әлеуметтік дамуы өңірлерде материалдық өндіріс пен өндірістік инфрақұрылым және әлеуметтік саланың дамуын болжайды. Өз кезегінде ол жаңа ғылыми-техникалық жетістіктер мен прогрессивті технологияларды енгізу, экономикалық өсуге және өңір экономикасының өңіраралық еңбек бөлінісіндегі бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған экономиканы жетілдіру мен жаңғыртуды білдіреді [1].

Аймақ экономикасын құрылымдық – технологиялық жаңғырту – серпінді экономикалық өсімге қол жеткізуге, өңір экономикасының жаһандық бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуге, халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасын арттыруға бағытталған экономикадағы құрылымдық, техникалық және технологиялық қайта құру болып табылады. Өңір экономикасының құрылымдық модернизациясы өндірістік әлеуетте ғылыми-техникалық және технологиялық инновациялар негізінде аймақ экономикасын құрылымдық қайта құруды қамтамасыз етеді. Аймақ экономикасын құрылымдық-технологиялық модернизациялауда жаңғыртудың барлық бағыттары өзара тығыз байланысты. Өндірістің техникасы мен технологиясындағы жаңғырту экономикадағы құрылымдық өзгерістер тудырады, ал институционалдық өзгерістер әлеуметтік-экономикалық қатынастар жүйесінде өзгерістер тудырады. Осы негізде жылдық тарихы бар Жамбыл облысы аймағының экономикасын технологиялық жаңғырту техникалық және технологиялық жаңалықтарды өңірдің экономикасы мен әлеуметтік саласын дамытуға, қызметтің жоғары технологиялық түрлерінің жедел дамуын, өңірдің ғылыми-техникалық және өндірістік әлеуетінің өсуін қамтамасыз етуге бағытталған [2].

Жамбыл облысының артықшылықтары: қолайлы географиялық орналасуы, пайдалы қазбалардың бай қорының болуы, еңбекке жарамды жастағы халықтың артық болуы, инвестициялық жобаларды табысты іске асыруға мүмкіндік беретін өндірістік инфрақұрылымның болуы. Бағыты бойынша Жамбыл облысы индустриялық-аграрлық аймақ болып табылады. Инвестициялық тартымдылық минералдық-шикізат ресурстарының елеулі көлемінің және қолайлы табиғи-климаттық жағдайлардың барын айқындайды, бұл өнеркәсіпті дамытудың дәстүрлі бағыттарын дамыту үшін де, жаңа өндірістерді құру үшін де жағдай жасайды. Жамбыл облысы экономикасының дамуы өндіруші сектордың дамуымен байланысты. Дамудың бірінші бағыты - өндіруші сектор. Жамбыл облысы экономикасының дамуы минералдық-шикізат базасын пайдаланудың жоғары технологиялық жаңғыруымен тікелей байланысты, атап айтқанда, жер қойнауын пайдаланушылар үшін инвестициялау, салық түсімі, кадрлар даярлау және жергілікті жұмыс күшін пайдалану, ауданның әлеуметтік инфрақұрылымын дамыту мәселелері ерекше маңызға ие болады.

Жамбыл облысының негізгі сауда серіктестері ТМД елдері болып табылады, олардың үлесі барлық сыртқы сауда айналымының 45,9%-ын және алыс шетелдердің-54,1% -ын құрайды. Республикадан тысқары жерлерге мынадай өнеркәсіп кәсіпорындарының тауар өнімі экспортталады:

1. «Казфосфат» ЖШС – жақын және алыс шет елдерге сары фосфор, ортофосфор және полифосфор қышқылдары, натрий триполифосфаты, минералды тыңайтқыштар;
2. «Фабрика ПОШ-Тараз» ЖШС Италияға былғары тасымалдайды;
3. «Шығыс кен басқармасы» ЖШС - барит концентраттарын тасымалдайды;
4. «Актас» ЖШС – Қырғызстанға әктас тасымалдайды.

Жамбыл облысынан тыс өзге облыстарға келесі компаниялардың өнімдері жөнелтіледі:

«Мынарал Тас Компани» ЖШС (цемент);
 «АльБасар» ЖШС (граниттен жасалған бұйымдар);
 «ТаразКожОбувь» ЖШС (арнайы аяқ киім);
 «Айвенго» ЖШС (киім, төсек-орын, арнайы киім өндірісі);
 «Жасулан Флора» ЖШС (өндірістік негізде гүлдерді өсіру);
 «Тараз құбыр зауыты» ЖШС (полиэтилен құбырлары және тамшылатып суару құбырлары);

«БрысБахыт» ЖШС (былғары және ұлттық бұйымдар) [3].

Жамбыл облысының экономикалық дамуының көрсеткіші болып табылатын жан басына шаққандағы ЖӨӨ көрсеткіші бойынша облыс республиканың 16 өңірі арасында 15-ші орында тұр. ЖӨӨ өсу қарқынының бәсеңдеуінің негізгі себептері құрылыс, көтерме және бөлшек сауда, көлік пен байланыс салалары көлемінің төмендеуі болып отыр.

1-кесте. 2016-2019 жылдардағы экономикалық қызмет түрлері бойынша Жамбыл облысының жалпы өңірлік өнімінің құрылымы, %

	2016		2017		2018		2019	
	ЖӨӨ млн.тг	γ/c %	ЖӨӨ млн.тг	γ/c %	ЖӨӨ млн.тг	γ/c %	ЖӨӨ млн.тг	γ/c %
Барлығы	760397,3	100	876736,3	100	979666,1	100	1014504,6	100
Ауыл шаруашылығы	67771,3	8,7	84880,7	9,7	105606,9	10,78	121433,6	11,97
Өнеркәсіп	120755,1	15,9	154466,1	17,7	181965,9	18,57	179352,1	17,68
Құрылыс	93383,6	12,3	110618,5	12,6	97823,8	9,99	83549,6	8,24
Сауда	85979,9	11,3	87262,6	10,0	117279,1	11,97	115482,3	11,38
Көлік	84 886,5	11,2	103053,9	11,8	109 489,5	11,18	139289,1	13,73
Байланыс	6 574,0	0,9	7194,1	0,8	8221,0	0,84	8601,6	0,85
Басқалар	301046,9	39,7	329260,4	37,4	359974,2	36,67	366796,3	36,15

Ескерту: «Жамбыл облысының 2016-2020 жылдарға арналған даму бағдарламасы деректерінен алынған»

Осы мәселелер негізінде Жамбыл облысының даму бағдарламасын іске асырудың негізгі бағыттары мен мақсаттарын айқындауға болады.

2-кесте. Жамбыл облысының даму бағдарламасын іске асыру бағыттары мен мақсаттары

Бағыты	Мақсаты
Өңірлік макроэкономика	Экономиканың тұрақты өсуін қамтамасыз ету
Өнеркәсіп	Облыстың өнеркәсіптік әлеуетін арттыру
Ауылшаруашылық кешені	Агроөнеркәсіптік кешен субъектілерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін жағдайлар жасау
Шағын және орта кәсіпкерлік, сауда	Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне кәсіпкерліктің дамуы үшін жағдай жасау
Инновация және инвестиция	Инновацияны дамыту және инвестициялардың өсуі
Туризм	Туристтік қызметті дамытуды қамтамасыз ету
Байланыс	Цифрлық сауаттылық деңгейін арттыру және байланысты дамыту
Құрылыс	Өңір халқы үшін қолжетімділікпен қамтамасыз етілген тұрғын үй құрылысын және инфрақұрылымды дамыту
Көлік және логистика	Елді мекендер арасындағы автомобиль жолдарын және автокөлік қатынасын дамыту
Экология и жер ресурстары	Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, су шаруашылығын дамыту және қоршаған ортаны қорғау

Ескертпе: «Жамбыл облысының 2016-2020 жылдарға арналған даму бағдарламасы" деректері бойынша автормен құрастырылған» [3]

Жамбыл облысы экономикасын құрылымдық-технологиялық жаңғыртудың маңызды бағыты капитал нарығының механизмі арқылы өндіріске жеке және шетелдік инвестицияларды ынталандыру болып табылады. Өз кезегінде бұл жоғары дамыған өндірістік, кадрлық, инновациялық, инвестициялық әлеуетті құруды, меншіктің жаңа қатынастарын, шаруашылық құрылымын, басқару нысандарын құра отырып, экономиканы құрылымдық, институционалдық қайта құруды жүзеге асыруды көздейді. Өңірдің экономикасын құрылымдық-технологиялық жаңғырту қалыптасқан әлеуметтік-экономикалық дамудың ерекшеліктерін ескере отырып, өңірлердің экономикалық дамуының стратегиясы мен тактикасын іске асыру кезінде ғана шешілуі мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Васильева И., Яковлева А., Николаева А. «Финансовый потенциал региона как фактор обеспечения самодостаточного развития территории» - 2015г. <https://naukovedenie.ru/PDF/162EVN515.pdf>.
2. Шибаева Т.А. «Особенности кластерно-сетевое управления региональной экономикой» 2017г. <https://naukovedenie.ru/PDF/45EVN317.pdf>.
3. Бекбенбетова Б., Рахметулина Ж.Б. «Социально-экономическое развитие Жамбылской области РК» - 2019г. <http://www.zhambyl.gov.kz/>
4. Скрипник Г «Подъем экономики Жамбылской области связан с развитием добывающего сектора - взгляд из региона» - 2019г. <http://www.zakon.kz/116430-podem-jekonomiki-zhambylskojj-oblasti.html>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қуандық Ж.Б.

*Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті,
Экономика және бизнес жоғары мектебі
Іскерлік әкімшілік жүргізу, 2 курс*

*Ғылыми жетекші: Құнанбаева Д.Ә.
э.ғ.д., профессор м.а.*

Әлемдік шаруашылық пен әлемдік нарыққа тең серіктес болу үшін елде кәсіпкерлік басым бағытын қалыптастыру қажет. Бірақ, кәсіпкерлік үлгіні қайта жаңғыртуды құру процесінің өзі де әлемдік шаруашылықтан тыс мүмкін емес, өйткені өндірістің барлық салалары мен салаларында бәсекеге қабілетті болуға болмайды. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында бар өндірістің негізгі және дамыған факторларымен қамтамасыз етудегі артықшылықты пайдалана отырып, әлемдік нарықтағы өз орнын негізді түрде тандау қажет. Қазақстан табиғи ресурстарға бай негізгі факторларға ие, бірақ бұл әлемдік нарықтағы бәсекеге қабілеттілік үшін жеткіліксіз. Өндірістің ұлттық шығындары әлемдік деңгейден төмен болуы үшін үнемді табиғи тұтыну қажет. Бұл кәсіпкерлердің ерекше өндірістік күшінің болуын және оны қызметте іске асыруды талап етеді.

Кәсіпкерлік терең экономикалық дағдарыстан орнықты экономикалық даму жолына шығудың және әлемдік нарықтық қатынастардың тең субъектісі ретінде әлемдік шаруашылыққа кірудің негізгі факторларының бірі болып табылады. Дәл осы кәсіпкерлік экономиканы табысты дамытудың маңызды ішкі көзі болып табылады.

Нарық қатынастарының пайда болуы мен дамуы көптеген жағдайларды қажетсінеді, әсіресе қызмет істеу ортасы өте маңызды рөл атқарады. Рыноқта экономиканың қызмет ету ортасы белгілі бір факторлардың болуын кездейді. Негізгілері: икемді рынок жүйелерін құру, бәсекелестік пен кәсіпкерлік қызметті дамыту. Кәсіпкерлік нышандары рыноктық қатынастар кезінде ғана емес, қоғам дамуының барлық кезеңдерінде пайда болатын өзіне тән ерекшеліктері бар құбылыс.

Экономикалық дамыған елдерде кәсіпкерлікті дамыту жолы өндіріс саласында жүріп жатыр, ал Қазақстандық кәсіпкерлер сауда саласында және т. б. салалармен айналысуда.

Қазақстан Республикасында кәсіпкерліктің барлық саласы мерзімді даму үстінде. Оның ішінде шағын және орта кәсіпкерліктер, жеке кәсіпкерліктерге және шаруа қожалықтарына аса мән берілуде.

Қазақстанның экономикалық дамуын шикізаттың (негізінен мұнай-газ) экспорттық секторына байланысты деп бір мәнді сипаттауға болады. Негізінен елімізде елдің ЖІӨ-нің едәуір үлесін қосымша жұмыс күшін талап етпейтін жаңа технологияларды қолдануға мүмкіндігі бар ірі кәсіпорындар құрайды.

Қазақстан экономикасын дамытудың шешуші бағыттарының бірі шағын кәсіпорындар құрылымын дамыту болып табылады. Шағын кәсіпкерліктің алар орны ерекше, өйткені ол ЖІӨ-нің бюджет кірістері мен жұмыспен қамтамасыз етеді және басқа да әлеуметтік-экономикалық проблемаларды шешуді қамтамасыз етеді.

Ал Қазақстан Республикасында шағын және орта бизнесті дамыту соңғы жылдары мемлекеттік реттеудің маңызды бағыттарының бірі ретінде қарастырылуда. Сонымен бірге экономика проблемаларын шешуде үлкен әсері бар: кәсіпкерлік пен сауданы дамыту, ұсақ меншік иелерінің базасын құру, жаңа жұмыс орындарын құру, кәсіпкерлік белсенділіктің өсуі есебінен салық базасын кеңейту, бюджеттік төлемдерді қамтамасыз ету.

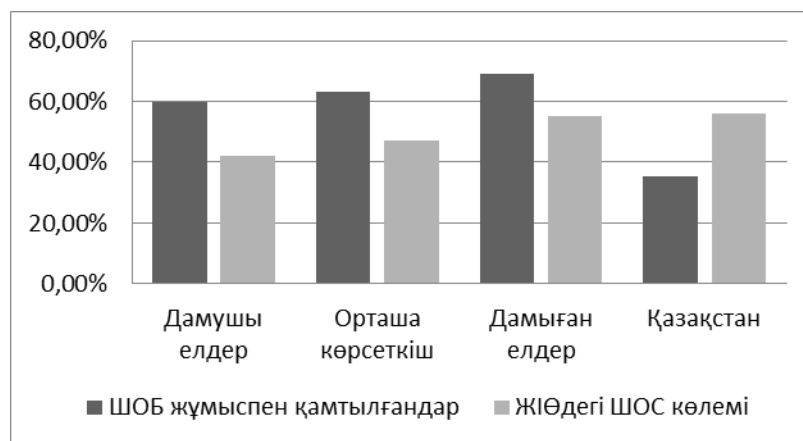
Дүниежүзілік банктің Doing Business рейтингінде 2019 жылы Қазақстан 190 елдің ішінде 28-ші орынға ие болды. Қазақстан 10 негізгі бағыттың 6-нан жоғары көтерілді. Мәселен, ел "миноритарлық инвесторларды қорғау" индикаторы бойынша өзінің бірінші орнын сақтап қалды. Дамытулар "келісім-шарттардың орындалуын қамтамасыз ету", "құрылысқа рұқсат алу", "кәсіпорындар ашу", "төлем қабілетсіздігін шешу", "кредиттер алу", "халықаралық сауда" сияқты индикаторлар бойынша тіркелді. Дүниежүзілік Банктің "Doing Business 2018" кезекті рейтингінде Қазақстан 36-орынға, "Doing Business 2017" рейтингінде біздің еліміз 35-орынға ие болғанын ескерсек, біршама алға жылжығанымыз байқалады [3].

Рейтингте Қазақстанның оң трендтері "Өнімділік-2020", "Жұмыспен қамту-2020", "Бизнестің жол картасы-2020", Моноқалаларды дамыту бағдарламасы, "Агробизнес-2020" бағдарламалары арқылы кәсіпкерлікті қолдау мен дамытудың іске асырылатын кешенді шаралары салдарынан болды [3].

ҚР Президенті Н.Назарбаевтың 2018 жылғы Қазақстан халқына жолдауында бизнес саласына көп көңіл бөлінетінін алға тартты. Бұл дегеніміз «Бизнестің жол картасы 2020» бағдарламасын тағы да 5 жылға, яғни 2025 жылға дейін созырылуы. Осы арқылы еліміздегі шағын және орта кәсіпке тың серпін беру, одан әрі дамытуға тапсырма беріп отыр. Сондай-ақ ауыл шаруашылығы саласындағы технологияларды жаңарту, жаңа технологияларды пайдалану арқылы ауыл шаруашылығы өнімдерін ұлғайту, ауыл шаруашылығы саласын дамытуға тапсырма берді. Ол үшін жыл сайын қосымша 30 млрд теңге бөліп отыру керек. Сонда алдағы 3 жыл ішінде қосымша 22 мың жаңа жұмыс орнын ашуға, одан 224 миллиард теңге салық түсіруге және 3 триллион теңгенің өнімін өндіруге мүмкіндік болатынын жеткізді [1].

АҚШ-та, Еуропалық Одақ және Азия елдерінде (Қытай) кәсіпкерлік субъектілерінің жыл сайынғы өнім шығару көлемінің үлесі 52% - дан 60% - ға дейінгі көрсеткішті құрайды. Қазақстанда осы көрсеткіштің шамасы шамамен 3 есе төмен және 17% - ды құрайды [4].

Қазақстанда шағын бизнес ЖІӨ-нің 25,6% - ын құрайды, ал ШОБ-та жұмыспен қамтылғандардың үлесі республикалық еңбек нарығының 36% - ын құрайды. Ұлттық экономика ауқымында ҚР - да кәсіпкерліктің танымалдығы артып келеді, алайда белсенділік қарқыны жеткілікті аз. ҚР-да кәсіпкерлік белсенділік деңгейі орташа әлемдік шамадан екі есе төмен (ЖІӨ-де 63% және жұмыспен қамтылғандар санының 47% - ы). Өңірлер арасында жалпы өңірлік өнімді қалыптастыруда ШОБ - тің ең көп әсері Астанада-ЖҰӨ-нің 46%, БҚО (40%) және Алматыда (29%) байқалады.

Сурет 1 - Шағын және орта кәсіпкерліктің ЖІӨ-дегі әлемдік көрсеткіштері [12].

Шет елдерде шағын және орта бизнес экономиканың инновациялық әлеуетін дамытуға ықпал ете отырып, халықты жұмыспен қамтудың басты саласын құрайды. Дамыған елдердегі шағын және орта кәсіпкерліктерде жұмыспен қамтылғандар үлесінің көрсеткіші экономикалық белсенді халықтың 50-75% - ға жуығын құрайды. Қазақстанда кәсіпкерлік секторында жұмыспен қамтылған халықтың үлесі дамыған елдерге қарағанда да әлдеқайда төмен: 2018 жылы бұл көрсеткіш 37% деңгейіне жетті. Сонымен қатар, ЖІӨ дегі кәсіпкерліктің үлесі де біршама төмен деңгейде [5].

Кесте 1 – ЖІӨ-дегі шағын және орта кәсіпкерлік үлесі % [5]:

Жылдар	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Қазақстан Республикасы	10,5	9,8	10,7	16,7	17,7	20,6	17,3	17,1	16,7	25,9	24,9	26,8	26,8

Жоғарыдағы кестеде ЖІӨ-дегі шағын және орта кәсіпкерліктің үлесі жылдар негізінде берілген. Кестеде байқағанымыздай 2016 жылға дейін қалыпты өсім байқалуда, тек 2017 жылы қалыпты деңгейді ұстап қалған. Яғни, 2005 жыл мен 2017 жыл аралығында кәсіпкерлік үлесі 2 есеге артқанын байқаймыз.

Цифрлық технологиялар кәсіпкерлік құрылымдар қызметінің операциялық моделін өзгертеді, шығындардың тиімділігін арттырады және нарықтағы жаңа мүмкіндіктерді анықтайды. Бүгінде дәстүрлі салаларда да жаңа білім алу және тиімді басқару шешімдерін қабылдау үшін деректердің үлкен көлемін талдау әдістері белсенді түрде қолданылады. Интернет заттар жабдықтарды пайдалану сапасын арттыруға, еңбек өнімділігін арттыруға, энергия тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Қосымша мүмкіндіктер қосымша шындық, ұшқышсыз ұшу аппараттары (дрондар), робототехника және жасанды интеллект сияқты инновациялардың дамуымен ашылады [4].

Инновациялық кәсіпкерлік құрылымдар экономиканың әртүрлі секторларында сандық құралдарды енгізуде. Мысалы, мұнай-газ саласында бұл кен орнының кешенді виртуалды моделін әзірлеуге, бұрғылау процесінің тиімділігін арттыруға, алыстағы кен орындары мен т. б. қашықтағы режимде бақылауға мүмкіндік береді.

Деректерді өңдеу орталықтарын құруға және бизнес-операциялар мен клиенттер туралы мәліметтерді жинаудың, сақтаудың және өңдеудің мамандандырылған жүйелерін енгізуге инвестициялар орынды. Бұл бизнес-процестердің тиімділігін арттырады және клиенттердің қажеттіліктерін түсінуге көмектеседі.

Кәсіпкерлікті қолдауда мемлекеттік қызметтердің алғашқы бағыттары – қаржы-несиелік және инвестициялық саясат. Бұл бағыт бастапқы сипаттама болып саналады.

Мемлекеттік кәсіпкерлікті қаржы-несиелік қолдауы біршама шығыстар жұмсауын талап етеді, ал мемлекеттік бюджеттің мүкіндігі шектеулі екендігі белгілі. Осы кезеңде ресурстарды пайдаланудың қайтарымды механизмiне өту қажетті және маңызды болады.

Кәсіпкерлікті дамытудың құқықтық шарттарын жетілдіруде кәсіпкерліктің құқын қорғау жөнiндегi заңдарды түсiндiретiн аймақтарда арнайы семинарлар жүргiзу, кәсіпкерлер арасында анкета жүргiзу, фермерлер, шағын және орта кәсіпкерлік бизнес өкiлдерi, шаруашылық субъектiлерiнiң басшылары үшiн еңбек туралы, монополияға қарсы заңдар жөнiнде түсiнiктемелер берудi ұйымдастыру қажет. Кәсіпкерлікті ақпараттармен және мамандармен қамтамасыз ету үшiн кәсіпкерлік негiзiн жастарға үйрету, ақпараттық-түсiндiрме және әдiснамалық көмек көрсету, шағын кәсіпкерлікті тіркеу, қаржыландыру және салық салу курстарын бизнес-инкубаторларда ұйымдастыруда өз жалғасын табуы керек.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев. Қазақстан халқына жолдауы. Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру. // [Электронды ресурс]// akorda.kz.// - 2018.
2. Қазақстандағы және оның аймақтарындағы ШОК дамуының жай-күйі туралы есеп. // [Электронды ресурс]// <https://damu.kz/kz/poleznaya-informatsiya> // - 2016. //Damu_BOOK_Rus_inet.pdf.//
3. Доклад «Doing Business 2014: Понимание регулирования деятельности малых и средних предприятий.» // [Электронды ресурс]// Официальный сайт Всемирного банка.// - 2019// www.vsemirnyjbank.org
4. Клаус Шваб. Четвертая промышленная революция. - Изд-во Эксмо, 2016.
5. Бабкин А. Цифровая экономика и ее влияние на конкурентоспособность предпринимательских структур // Российское предпринимательство. – 2017. - №24 (18). – С. 4087 – 4101.
6. David A. Harper Foundations of Entrepreneurship and Economic Development. – Routledge, 2003.
7. Тен М. Проблемы развития функции малого бизнеса в Казахстане // Вестник КазНУ. Серия экономическая. – 2008. - №6. – С. 52-55.
8. Кантарбаева А.К. Экономические регуляторы поддержки предпринимательства. - А.: Раритет, 2008. с.101
9. Мамыров Н.К., Ихданов Ж. Государственное регулирование экономики в условиях Казахстана (теория, опыт, проблемы). – Алматы: Экономика, 1998.
10. «Дорожная карта бизнеса 2020» // [Электронный ресурс]// <http://www.damu.kz>. – 2017.

ТЕХНОПАРКТИК ҚҰРЫЛЫМДАР ҚЫЗМЕТІНІҢ ЕЛДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ САЛАСЫН ДАМУДАҒЫ ҮЛЕСІ

*Қуаныш Б.К.
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ
Инновациялық менеджмент
мамандығының 2-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Джумамбаев С.К.
э.ғ.к., аға оқытушы*

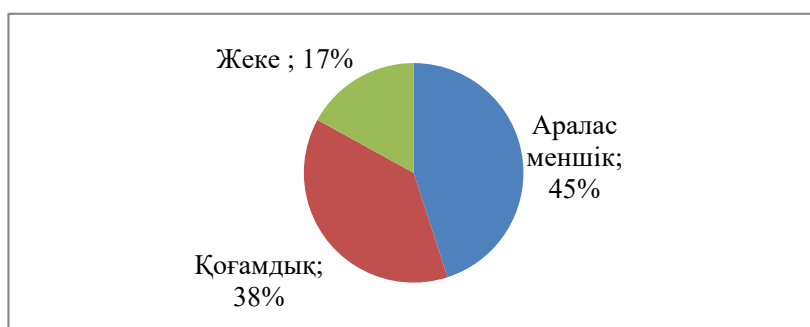
Қазақстанның алдында әлемнің бәсекеге барынша қабілетті 30 елінің санына кірудің маңызды міндеті тұр. Осы міндетті іске асырудың табысы отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілетін арттыруға, экспорттық әлеуетін толық ашуға және елдің географиялық орналасуын барынша тиімді пайдалануға тікелей байланысты.[1] Соңғы он жылдықта әлемдік экономика көшбасшы елдері экономикалық дамуының инновациялық үлгісі ерекшелігі, бұл инновациялық фактордың әлеуметтік-экономикалық дамудың негізгі бөлігіне айналуы, инновациялық цикл ұзақтығын қысқарту, әлеуметтік-экономикалық қарым-қатынас желісінде беделді институт пен тең құқылы серіктес ретінде ғылым рөлін күшейту, экономикалық өсудегі экономикалық емес факторлардың маңыздылығын арттыру, ғылыми-технологиялық, ғылыми-техникалық және инновациялық саланың дамуына жұмсалатын мемлекеттік және корпоративтік шығындардың өсуі, ұлттық инновациялық үрдістердің жаһандандыру және біріктіру болып табылады.

Мемлекет технопарктер арқылы инновациялық қызметтің мамандандырылған субъектілерін құруға ғана қатысып қоймай, олардың тиімді жұмыс жасауы мен оң нәтижелерге қол жеткізуіне де ерекше назар аудара алады.

Қазақстан Республикасының «инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау туралы» Заңына сәйкес, инновациялық қызметтің мамандандырылған субъектілеріне технологиялық бизнес-инкубаторлар, технологиялық парктер, инновациялық қорлар жатқызылады.

Технопарктердің заманауи еуропалық моделі тұғыры нәтижесінде бірнеше ғимараттан және қызметтер пакетін біріктіруші технологиялық парк құру мүмкіндігі пайда болады. Бұл механизмді бір ғана қатысушы болған жағдайда жүзеге асыру қиын. Дегенмен, қаржыны бөлуде тиімді. Бірнеше қатысушы болған жағдайда тәуекелдерді бөлу оңайға түседі. Олар АҚШ-тың бұрынғы технопарктерінің моделдерін қайталады, оның ерекшелігі – бір демеушісінің болуында, ал іс-әрекетінің негізгі түрі – ғылыми сиымдылықты фирмалардың жеке меншіктеріне жерді жалға беру болып табылады [2].

Еуропа елдеріндегі технопарктер құрылымы келесідей: 45% – аралас меншік, 38% – қоғамдық, 17% – жеке (Сурет 2):

Сурет 2. ЕҰ мемлекеттеріндегі технопарктерді меншік құрылымы [3]

Төменгі суретте еуропалық типтегі технопарктердің ұйымдық құрылымы берілген. Технопаркті басқару қызметін негізін салушы сайлайтын басқарушы компания жүзеге асырады (Сурет 3):

Осындай эканомикасы дамыған елдерде аралас меншік пен жеке меншікті инновациялық ұйымдар үлесі біршама жоғары. Біздің негізгі мәселеміз осында болып тұр. Еліміздегі көптеген жеке кәсіпкерлер инновациялық бизнеспен шұғылданып тәуекелге барудан аяқ тартады. Дегенменде Қазақстанда инновациялық технологияларды коммерцияландыру жүйесін қалыптастыру қолға алынған кезде 2012 жылы ғылыми-зерттеу институттары мен университеттер арасында конкурстық негізде 6 коммерцияландыру кеңсесі мен 4 аймақтық технологияларды коммерцияландыру орталығы ашылған болатын. Қазіргі таңда «ТДҰА» АҚ құруымен елімізде 21 коммерцияландыру кеңсесі, 5 аймақтық технологияларды коммерцияландыру орталығы жұмыс істейді. Олардың қызметінің негізгі мақсаты ғалымдар мен инноваторларға инновациялық әзірлемелерді коммерцияландыруға жан-жақты қолдау көрсету.[4]

Отандық технопарктер мен Еуропа елдерінің жасалған салыстыра талдай олардың қызметін одан әрі жетілдіру бойынша шаралар қабылдаудың қажеттілігін көрсетті.

Негізінен, төмендегідей ұсыныстар жасалды:

- 2012 жыл 9 қаңтарда №534-IV қабылданған «Индустриалды- инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау туралы» Заңға технопарк ұғымын, оның мақсаттары мен қызметтері бөліміне қосымшалар мен өзгерістер ендіру қажет;

- ғылыми немесе ғылыми-технологиялық парктер туралы заңның бастамасын ұсыну, «технопарк» ұғымының орнына «ғылыми» немесе «ғылыми-технологиялық парк» ұғымын ендіру, бұл технопарктерді әлеуметтік-бағытталған ұйымдар санатына жатқызып, барлық жеңілдіктермен қолдануға мүмкіндік берер еді ;

- инновациялық үрдістің барлық қатысушыларына – жоғары оқу орындарына, кәсіпорындарға, бизнесмендерге технопарктерді құруға мүмкіндік беру;
- барлық технопарктерге қандай ведомстволық мүлікке жататындығына және құрылтайшылар құрамына қарамастан жеңілдетілген салықпен қамтамасыз ету;
- ҚР БЖҒМ арқылы технопарктерді негізгі қаржыландырумен қамтамасыз ету, ол үшін технологиялық даму бойынша Ұлттық агенттікке (НАТР) тапсырыс беру;
- технопарктер дамуының жаңа Концепциясын дайындау, ол Елбасының «Қазақстан 2050» Стратегиясындағы жаңа міндеттерімен келістіріліп, академиялық, ғылыми, кәсіпкерлік ортада белсенді түрде талқылаудан өтуі қажет;
- Қазақстанда технопарк университеттері АҚШ-тағы «Силикон жазығымен» тығыз ынтымақтастық орнатуы керек.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2012 жылғы 27 қаңтардағы Қазақстан халқына Жолдауы 9-тарау. Индустриялық инновациялық жобалар.
2. Р.А. Фатхутдинов 3. Жаңашыл менеджменті. Үшінші редакция – М., 2012 ж. – 96 б.
3. 12. www.technopark al.ru.[электронды ресурс]. – 2019 г.
4. <https://articlekz.com/kk/article/15701>. [электронды ресурс].

КОНЦЕПЦИЯ SMART CITY КАК СТРАТЕГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ГОРОДСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРОЙ

*Майданов Р.
Казахский Национальный университет имени аль-Фараби
Высшая школа экономики и бизнеса
Магистрант 2²⁰ курса по специальности
Менеджмент(РУДН)*

*Научный руководитель: Смагулова Г.С.
к.э.н., доцент*

На современном этапе развития цивилизации существует мировая тенденция с основными факторами:

- урбанизация;
- экономический рост;
- экологические угрозы.

Повсеместная урбанизация, как характерный тренд современности способствует увеличению городского населения, нагрузке на инфраструктуру и оказывает экологическое давление на регион.

Возрастающее давление обуславливает необходимостью разработки экологичного и энергоэффективного способа организации жизни в регионах. Для разрешения такой ситуации используется внедрение современных технологий совместно с полноценным использованием возможностей оцифровки информации. Это означает использование инструментов для сбора информации, обрабатываемой технологиями, в результате чего автоматически вычисляется наиболее эффективное поведение. Обеспечение технологии возможностями передачи собранной информации людям или другим технологиям, или получение необходимой информации из каких-либо источников и делает её многофункциональной, что обеспечивает решение не одной, а множества проблем.

Для реализации и внедрения технологий разработана концепция Smart City. Аббревиатура образована первыми буквами английских слов, которые являются основными компонентами данной концепции (см. Рисунок 1).

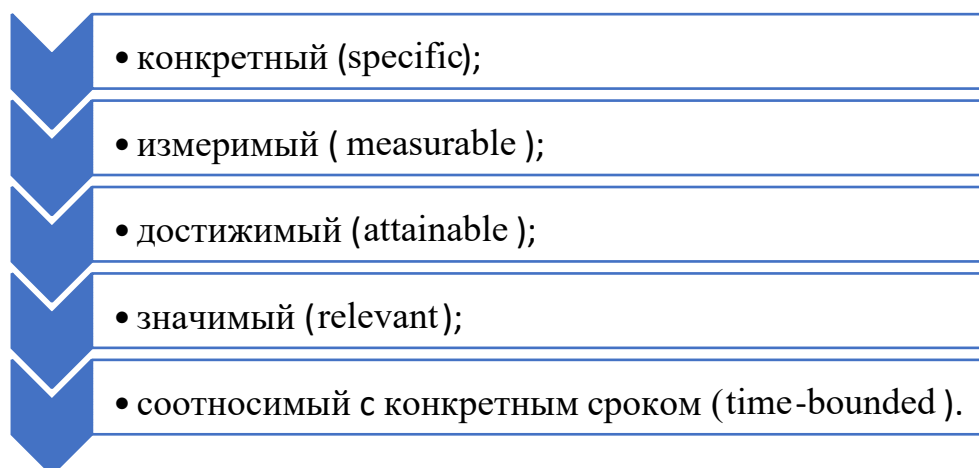

Рисунок 1. Компоненты концепции Smart City*

В целях повышения эффективности работы городских служб и внедрения умных технологий в Казахстане была разработана концепция «Smart city». В центре миссии Smart city – человек и его потребности.

Прежде всего, предполагается развитие 5 крупных городов – Smart Astana, Smart

Karaganda, Smart Ontystuk (Шымкент), Smart Almaty, Smart Aktobe». Кроме того планируется реализация проектов и во всех остальных областях Казахстана. В 2017 году для каждого региона в зависимости от специфики развития были определены следующие ключевые сферы (см. таблицу 1).

Таблица 1 - Приоритетные сферы проектов Smart City в регионах РК*

Регионы	Приоритетные сферы
г. Нур-Султан	Безопасность, ЖКХ
г. Алматы	Транспорт, умное управление
Акмолинская область	Туризм, экология
Актюбинская область	Социальная сфера, здравоохранение
Алматинская область	Транспорт
Атырауская область	Умное управление, экология
ВКО	Экология, ЖКХ
Жамбылская область	Безопасность
ЗКО	ЖКХ, здравоохранение
Карагандинская область	Здравоохранение
Костанайская область	Сельское хозяйство
Кызылординская область	Умное управление
Мангистауская область	Образование
Павлодарская область	Образование, бизнес (промышленность)
СКО	Сельское хозяйство, ЖКХ
Туркестанская область	Образование, строительство

Главными исполнителями проектов в рамках данной концепции являются акиматы регионов. Основными приоритетами их работы в части развития умного города являются: улучшение качества жизни жителей региона; увеличение доли государственных услуг в электронной форме; вхождение регионов Казахстана в международные рейтинги «smart city»; стимулирование безбумажного взаимодействия в G2G, B2B и G2B сегментах. Для

оценки эффективности осуществляемых проектов были определены критерии оценки, пилотные зоны по регионам и разработаны дорожные карты.

Если говорить о конкретных проектах, то в 2017 году в Астане были реализованы проекты видеонаблюдения и фиксации «Сергек», в котором были интегрированы более 13 тысяч камер; цифровых городских сервисов – мобильное приложение «Smart Astana», которое объединяет 30 сервисов государственных и социальных служб города; чат-ботов в социальных сетях для взаимодействия жителей города и представителей бизнеса с городскими службами; Open data – портал открытых данных, предназначенный для разработчиков IT-решений. В 2018 году началось осуществление таких проектов, как внедрение блокчейн технологий в земельных отношениях, интеллектуальная платформа, умное освещение города.

В Алматы для разработки умных технологий был открыт проектный офис по цифровизации. В городе также внедрены проекты видеофиксации, системы «Onay», платные парковки Алматы – aparking, открытого акимата, общественной приемной – Open Almaty, центра правовых услуг.

В целом, реализация таких социально значимых проектов в городах страны незамедлительно оказывает положительное влияние на улучшение условий проживания в городской местности.

Система «Умный город» позволит замедлить рост тарифов и снизить стоимость коммунальных услуг, значительно улучшить качество услуг, предоставляемых гражданам, и повысить эффективность всех городских услуг. Это даст положительный результат во всех сферах жизни:

- улучшить окружающую среду;
- расширить возможности для самореализации граждан;
- улучшить социальную ситуацию в городе;
- повысить инвестиционную привлекательность;
- снизить общегородские расходы; даст толчок развитию высокотехнологичных производств;

Концепция умного города, энергоэффективности, должна быть изложена и реализована на этапах проектирования, эксплуатации и реконструкции существующих городов и объектов. И весь набор компонентов «умного города» должен быть создан и грамотно поддержан.

Список использованной литературы:

1. Архипов О.П., Иващук О.А., Константинов И.С., Савина О.А. Пути создания автоматизированной системы управления инновационным «умным городом»// Информационные системы и технологии 2018. № 6 . С. 85-94.
2. Luthra, S., Kumar, S., Kharb, R., Ansari, M. F., & Shimmi, S. L. (2014). Adoption of smart grid technologies: An analysis of interactions among barriers. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, No. 33, pp. 554-565.
3. Цыганкова О. Реализация smart-проекта «Астана – умный город» в действии [Электронный ресурс] / Ольга Цыганкова. – Режим доступа: <http://vechastana.kz/politika/realizatsiya-smart-proekta-astana-umnyu-gorod-v-deystvii/> . - (15.12.2018)
4. Стратегия Казахстан-2050 [электронный ресурс] / URL: [https:// www.strategy2050.kz/](https://www.strategy2050.kz/) (19.12.2019)

ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Марат Н. Қ.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Жобаларды басқару, 1-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Курбанбаева А.А.
э.ғ. к., аға оқытушы*

Бәсекеге қабілетті орта жағдайында табысты шаруашылық жүргізу және кәсіпорынның тұрақтылығы көбінесе оның инвестициялық белсенділігіне байланысты. Бұл менеджерлерден табысты барынша арттыруға, кәсіпорынды дамытуды қамтамасыз етуге және бәсекелестік артықшылықтарға ие болуға мүмкіндік беретін базаны құру үшін тиімді қаражат салу бағыттарын іздестіруді талап етеді. Қабылданатын инвестициялық шешімдердің нәтижелілігі көп жағдайда жобаларды іске асыру процесінде басқару сапасына негізделеді.

Инвестициялық жоба жұмыстың, құжаттар мен іс-шаралардың жүйелі түрде шектеулі және аяқталған кешені болып табылады, оның материалдық-заттай нәтижесі жаңа және қайта жаңғыртылатын негізгі қорлар мен таза экономикалық пайда болып табылады.

Инвестициялық жобаны басқару күрделі іс, ол бюджет және уақыт шектеулері шеңберінде жобаның мақсаттары мен нәтижелеріне қол жеткізу үшін жобаның өмір сүру циклінің барлық кезеңінде материалдық және еңбек ресурстарын басқару және үйлестіру болып табылады [3].

Инвестиция алдында инвестор өзінің әрбір қадамын мұқият ойлауға және өз капиталынан айырылып қалмау үшін оған үлкен мән беруге міндетті екендігі белгілі. Бұл болашақ салымдардың активіне талдау жүргізу, қолданыстағы инвестициялық тәуекелдердің деңгейін өлшеу, идеяларды іске асыру үшін талап етілетін инвестициялық ресурстардың санын есептеу, сондай-ақ салымдарды аяқтағаннан кейін қол жеткізуге болатын оң әсердің шамасын бағалау қажет екендігін білдіреді.

Кез келген инвестициялық жобаны іске асыру қатысушылардың көп санының өзара іс-қимылын ұйымдастырудан тұрады. Бұл жоба алдында тұрған міндеттер мен мақсаттарға қол жеткізудің тәсілдері мен әдістерін құру, бұл жобаны барлық адамдарға оны табысты іске асыру үшін қажет.

Мұндай көп қырлы үдеріс алдымен бақылауды, одан кейін ең бастысы басқаруды талап етеді. Басқару нақты нәтижелер алу талап етілетін белгілі бір объектіге әсер ету әдістерін, нақты қадамдарын және тәсілдерін білдіреді.

Басқарудың негізгі функциялары:

– өндірістің технологиялық және техникалық құрауыштарын бақылау;

– тауарлық-материалдық құндылықтарды сатып алу;

– сату процесін бақылау;

– жобаның қаржылық қызметін бақылау;

– есепті жүзеге асыру (материалдық, бухгалтерлік, статистиканы жүргізу және т.б.) [2].

Инвестициялық жобаны басқару процесі табысты болуы үшін инвесторлар да, меншік иелері де қалаған нәтижелеріне ие болуы үшін басқарудың келесі негіздерін ұстанған жөн:

– инвестициялық жобаның барлық қатысушыларының мүдделерін ескеру; инвестициялық жобаның өмірлік циклінің әрбір кезеңінің ерекшеліктерін ескеру;

– іске асырудың барлық кезеңінде тәуекелдердің барлық түрлерін ескеру;

– қызметтің оң нәтижелерін қолдау, қызмет нәтижелеріне және оларға қол жеткізу тәсілдеріне терең талдау жүргізу;

– инвестициялық жобаны икемді тәсілді талап ететін біртұтас күрделі ұйымдастырылған жүйе ретінде қарастыру;

– ақша ағындарын тұрақты қаржылық үлгілеуді жүзеге асыру [4].

Барлық кәсіпорындар инвестициялық қызметпен байланысты. Кез келген фирма нарықта жұмыс істеу нәтижесінде бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін өз дамуына қаражат салу қажеттілігімен бетпе-бет келеді. Басқаша айтқанда, фирма нарықта тиімді даму үшін өзінің инвестициялық қызметінің нақты саясаты қажет. Кез келген дамушы фирмада инвестициялық процесті басқару мәселелері жетекші орындардың бірін алады. Дегенмен, инвестициялау бойынша басқару шешімдерін қабылдауды қиындататын факторлар бар:

- инвестициялық жобаларды таңдау шендерінің кеңдігі;
- инвестициялау үшін қолжетімді қаржы ресурстарының шектеулілігі;
- инвестициялау бойынша қандай да бір шешімдерді қабылдауға байланысты тәуекелдер [1].

Дамудың негізгі бағыттары бойынша инвестициялардың құрылымы кәсіпорын орналасқан кезеңдерге байланысты, осылайша жобаны іске асырудың бастапқы кезеңінде инвестициялар қандай да бір объектіні құруға бағытталады. Өнім нарықта сұранысқа ие болған кезде инвестициялар өндірісті кеңейтуге бағытталады. Негізгі қорлардың тозуының өсуіне қарай өнім сапасын сақтау үшін оларды қайта құру қажеттілігі туындайды. Дамудың негізгі бағыттары шеңберінде инвестициялық жобаның шешімдерін қабылдау үшін жауапкершілік дәрежесі әртүрлі. Егер өндірістік қуаттарды ауыстыру қажеттілігі пайда болса, онда оларды ауыстыру жөніндегі шешім өте ауыртпалықсыз өтуі мүмкін, өйткені кәсіпорын басшылығы нарықтағы өз позициясын сақтау немесе жақсарту үшін оларға қандай көлемде және қандай сипаттамалармен жаңа негізгі құралдар қажет екенін түсінеді. Егер іс-шаралар кәсіпорынның қызметін кеңейту туралы және ол үшін қажетті инвестициялар туралы болса, онда басшының алдында тұрған міндет қиындайды. Өйткені, мұндай бастаманы орындау барысында көптеген жаңа факторларды ескеру қажет: нарықтың жаңа тауарларды игеру мүмкіндігі, жаңа технологияларды пайдалану есебінен сапаны жақсарту мүмкіндігі және т.б.

Нарықтық экономика жағдайында инвестициялар үшін көптеген мүмкіндіктер туындайды. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, кәсіпорындардың инвестициялау үшін шектеулі қаржы ресурстары болады. Сондықтан, кәсіпорындардың қызметінің тиімділігін арттыру үшін ең оңтайлы инвестициялық жобаны таңдау қажеттілігі туындайды.

Кәсіпорынның инвестициялық қызметі көптеген факторлардың белгісіздігімен байланысты тәуекел шешімдер қабылдаумен байланысты. Бүгінгі таңда тәуекелдер инвестициялық қызметтің ажырамас бөлігіне айналған. Тәжірибеде тәуекелдердің мәні мен мазмұнын айқындайтын жіктелімі бар, олардың ішіндегі ең маңыздысы: өндірістік, маркетингтік, экономикалық, инновациялық, инфляциялық тәуекелдер болып табылады.

Өндірістік тәуекел техникалық механизмдердің, машиналардың істен шығуына, материалдар мен жабдықтар сапасының төмендігіне байланысты, оларды өз мақсаты бойынша қолдануға мүмкіндік бермейтін жағдайлар туындағанда орын алады. Маркетингтік тәуекел баға мен өткізу көлемінің азаюы нәтижесінде кәсіпорынның жоспарланған дәрежеде табысқа жете алмауымен байланысты. Маркетингтік тәуекелдің ықтималдығы инвестициялық жобаны іске асыру мерзімінің ұлғаюымен өседі. Экономикалық тәуекел серіктестердің шарттық міндеттемелерді орындауымен және нарықтағы бәсекеге қабілеттілікті жоғалту ықтималдығымен байланысты. Инновациялық тәуекел жаңа технологияларды енгізу, жаңа материалдар мен бұйымдарды пайдалану бойынша қиындықтар мен олқылықтарға байланысты. Инфляциялық тәуекел күтілетін пайданың құнсыздану мүмкіндігімен байланысты, оны қандай да бір инвестициялық жобаның тиімділігін есептеу кезінде, тіпті инфляцияның өсу қарқыны өте жоғары болмаса да ескеру қажет.

Кез келген кәсіпорынның қызметі мен дамуын инвестициялық қызметсіз елестету мүмкін емес. Инвестициялық қызметті кәсіби басқару берілген мақсаттарға инвестицияға жұмсалатын ең аз шығындардан қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Инвестициялық шешімдерді қабылдау – бұл қызметті басқарудың ең күрделі функцияларының бірі, өйткені кез-келген әрекет негізгі құралдарды жаңарту немесе жаңа нарықтардың дамуын ескере отырып, тиісті инвестициялық және қаржылық инвестицияларды талап етеді және әрқашан жоғары тәуекелдерге ие болып табылады.

Инвестициялық шешімдерді қабылдаудың күрделілігі объектілердің жаңалығынан ғана емес (жаңа негізгі құралдар, технологиялар немесе басқа да жаңалықтар болсын), сондай-ақ ықтимал қаржыландыру көздерінің көп санынан да пайда болады. Кәсіпорынның инвестициялық қызметін басқару кезінде портфельдік инвестицияларды есте ұстаған жөн, өйткені олар қор нарығында тез өтімді операцияларды жүргізуге мүмкіндік береді және осы негізде әр түрлі даму бағдарламаларын іске асыру үшін қосымша қаражат тартады. Инвестициялық жобаларды басқару кәсіпорын қызметінде маңызды рөл атқарады, өйткені кәсіпорынның даму тиімділігі белгілі бір инвестициялық жобаның сәттілігіне тікелей байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Блау С. Л. Инвестиционный анализ: учебник / С. Л. Блау. М.: Дашков и Ко, 2016. — 256 с.
2. Мазур И. И. и др. Управление проектами / Учебное пособие / М. «Омега-Л», 2010. — 960 с.
3. Плотников А. Н Экономика строительства / Учебное пособие / М: АЛЬФА-М ИНФРА-М. 2012. — 347 с.
4. Трубочев Е. В. Инвестиционная стратегия / Учебное пособие / М.: МИЭМП, 2010. — 182с.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕШЕЛІК ӘРІПТЕСТІКТІ ДАМУ МӘСЕЛЕСІ

*Маханова А.Б.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Мемлекеттік және жергілікті басқару
мамандығының I курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Смагулова Г.С.
э.ғ.к., доцент*

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, шектеулі мемлекеттік ресурстар жағдайында объектілерді құру, модернизациялау, қызмет көрсету және пайдалану үшін қажетті қаржылық базаны қамтамасыз етудің баламалы құралдарының бірі - мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетігі болып табылады.

Жалпы алғанда, МЖӘ-нің мәні тиісті келісімдерде айқындалған тәуекелдерді, жеңілдіктер мен шығындарды, құқықтар мен міндеттемелерді теңдестіріліп бөлу негізінде мемлекеттің жауапкершілік саласына дәстүрлі түрде байланысты салалардағы мемлекет пен жеке сектордың өзара тиімді ынтымақтастығы болып табылады. Мемлекеттік-жеке меншік әріптестігі мемлекетке де, жеке секторға да тиімділік алуға мүмкіндік беретіндей ынтымақтастықтың нысаны болғандықтан, сонымен қатар шетелдік капиталдың қатысуымен құрылатын МЖМӘ елдің әлемдік экономикаға интеграциялануына және қажетті тәжірибе мен озық технологияларды тартуына мүмкіндік беретіндіктен де әріптестіктің осындай заманауи нысанын дамыту өзекті мәселеге айналып отыр [1].

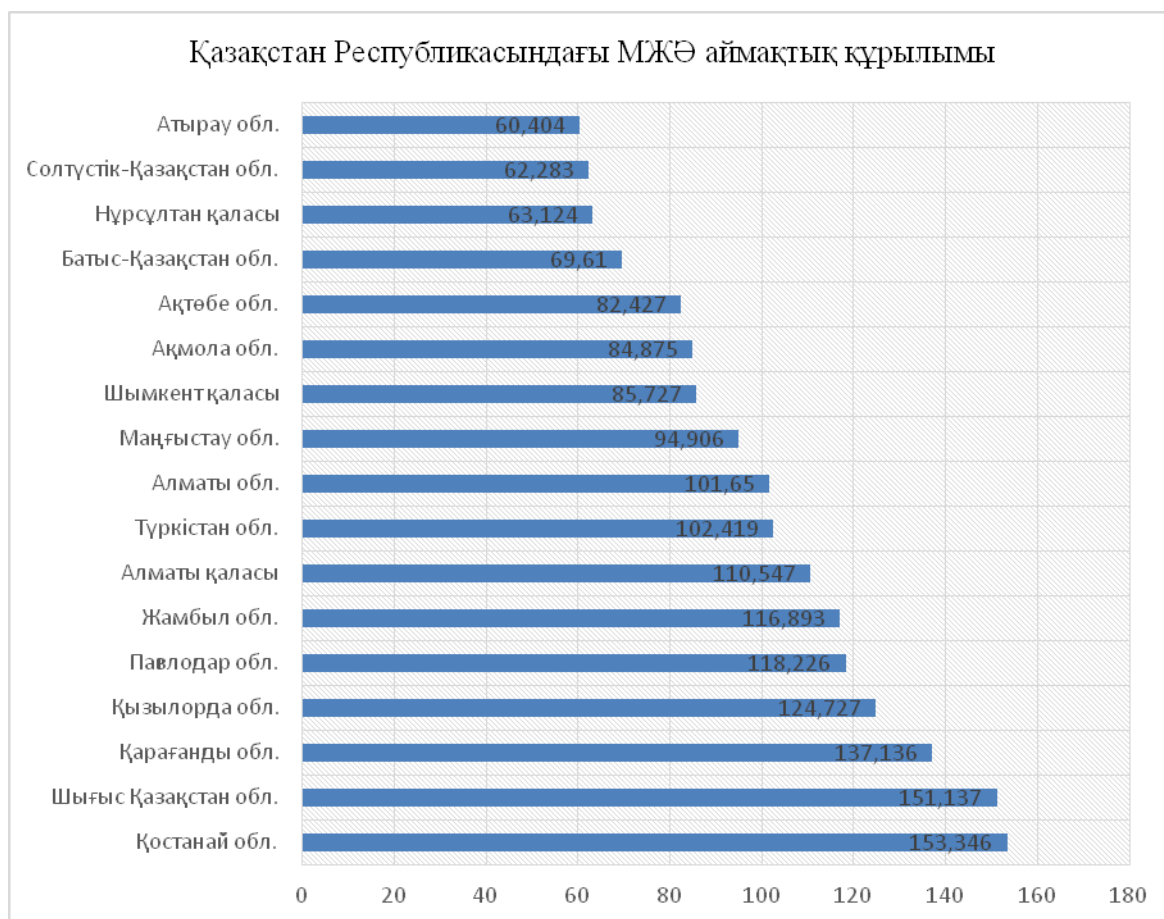
Мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетіктерін пайдалану, мемлекет үшін де, бизнесті дамыту үшін де бірқатар артықшылықтар береді. Жеке сектор үшін жаңа инвестициялық мүмкіндіктер, сәйкесінше жаңа табыс көздері, ірі жобаларға қатысу мүмкіндігі ашылууда. МЖӘ мемлекеттің дәстүрлі жауапкершілігі салаларында, жеке сектордың ресурстық және зияткерлік әлеуетін пайдалануды көздейді. 2006 жылы «Концессиялар туралы» Қазақстан Республикасының Заңының қабылдануымен жеке секторға инвестициялық жобаларды іске

асыру үшін қаржылық және технологиялық ресурстарды тартуға мүмкіндік беретін құқықтық база жасалды [2].

Халықаралық тәжірибені ескере отырып заңнаманы жетілдіру мақсатында 2008, 2010 және 2012 жылдары концессиялар туралы заңдарға нысандарды концессияға беру, мемлекеттік қолдау шараларын кеңейту және концессиялық жобалардың тартымдылығын арттыру, инфрақұрылымдық облигациялар шығару бойынша міндеттемелерді алып тастауға қатысты бірқатар өзгерістер енгізілді. Дегенмен ресми мемлекеттік-жекешелік әріптестік институты кейінірек - 2015 жылғы 31 қазанда МЖӘ процесіне қатысушылар шеңберін кеңейтетін «Мемлекеттік жекешелік әріптестік туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылдануымен қаланды [3]. 2017 жылы «Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы» заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы ұсыныс жасалған. Аталған өзгерістер мен толықтырулардың негізгі мақсаты – кәсіпкерлер үшін мемлекеттің әріптесі болу мүмкіндігін арттыруы және барынша қысқа мерзім ішінде маңызды әлеуметтік жобаларды жүзеге асыру мүмкіндігін тудыру. 2017 жылы 30 қарашада қабылданған заңға сәйкес, біріншіден, мемлекеттік-жекеменшік әріптестік бойынша жобаларды келісу мен сараптама мерзімдері 7 айдан 3 айға дейін қысқартылып, іске асыру үдерістері жеңілдетілді. Екіншіден, бағдарламалық МЖӘ-ні енгізу арқылы, жеке әріптесті іріктеу кезінде мемлекеттік бағдарламаларда әрбір сала үшін жеңіл, қосымша сараптамасыз тіркеуге мүмкіндік туды. Үшіншіден, мемлекеттен ұзақмерзімді тұтыну кепілдігі кемінде 3 жылдық мерзімге МЖӘ жобалары аясында берілетін болды. Төртіншіден, «Мемлекеттік әріптес» ұғымын өзгерту арқылы онымен қамтылатын субъектілер қатары кеңейді.

МЖӘ туралы заң қабылданғаннан кейін республикада басталған жобалар біртіндеп инвестициялық сатыдан (қаражат тарту, құрылыс, пайдалануға беру) тікелей қызмет көрсету сатысына: емдеу, оқыту және қызмет көрсету сатысына көшті. Бұл кезеңде жобаны іске асыруды жүйелі түрде бақылау және бағалау бұрынғыдан да маңызды - кез келген ауытқулар уақтылы анықталған жағдайда, аз шығынмен шешіледі. Бірақ алғашқы жобалардан-ақ басқару проблемалары пайда болды: ынтымақтастық мәдениетінің болмауы, мазмұнның және мерзімдердің ауытқуы. Жобаның құнына назар аудара отырып (объектінің өзіндік құнына қосымша, оның пайдалану құнын да қосады), өңірлер сапа мен қол жетімділіктен айрылады, бұл өз кезегінде сандық болуы керек. Егер жоспарлау кезеңінде тиісті өлшемдер белгіленбесе, онда жобаның сапасын бақылау мүмкін болмайды.

2019 жылдың мамыр айындағы деректер қорытындылары бойынша МЖӘ негізінде Қазақстан экономикасында сәйкесінше тиісті келісімдер жасалған 548 жоба жүзеге асырылуда. Іске асырудың әртүрлі кезеңдерінде 737 жоба бар. МЖӘ жобаларының негізгі үлесі өңірлік деңгейде - жобалардың жалпы санынан 98%.

Сурет 1. Қазақстан Республикасындағы МЖӘ аймақтық құрылымы [4]

Суреттен белгілі болып отырғандай, басталған МЖӘ жобалары (мынадай критерилер негізінде: жасалған шарттардың саны бойынша, бюджеттен төлемсіз жүзеге асырылған жобалардың саны, тартылған инвестициялардың мемлекеттік міндеттемелерге қатынасы, құзіреттілігі және инвесторларға ақпараттың ашықтығы) бойынша Қостанай және Шығыс Қазақстан облыстары көш бастап тұр. Сонымен қатар, мұндай жобалар аз мөлшерде жүзеге асырылатын және көбінесе дамудың нашар сапасы бар аймақтар бар. Жоғарыдағы мәліметтерге сүйенсек Атырау облысы бойынша МЖӘ бағытындағы жобалар аз.

Мемлекет үшін МЖӘ тиімділігі сол, ең алдымен осы механизмді тиімді пайдалана отырып мемлекет өзіне жүктелген, халық алдындағы міндеттерін, әлеуметтік функцияларын жүзеге асырады. Екіншіден, әріптестік арқылы мемлекет инфрақұрылымдық жүйелерді дамытуды жылдамдатады және жергілікті бюджетке түсетін ауыртпалықты айтарлықтай жеңілдетеді. Сонымен қатар мемлекет мемлекеттік-жекеменшік әріптестік арқылы эконономиканың әртүрлі салаларын дамытуда озық технологиялар мен тәсілдерді пайдалана отырып қоғамның әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыра алады. Үшіншіден, қазіргі уақытта жұмыссыздық мәселесін шешуде МЖӘ тиімді құрал болып тұр. Ал инвестор үшін тиімділігіне тоқталар болсақ, жеке әріптес жоба бойынша өзінің орындаған жұмысы, салған объектісі және көрсеткен қызметтік шығындары мен белгілі бір деңгейдегі пайданы мемлекеттік-жекеменшік әріптестік шартының талаптарына сәйкес өтей алады және оған мемлекет кепіл береді. Сонымен қатар бизнес мемлекетпен ұзақ мерзімді, тұрақты шарт жасай отырып, өзінің келешектегі мақсаттарын жоспарлауға мүмкіндік алады.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Экономика Министрлігі «саннан сапаға» қағидатын басшылыққа ала отырып, жасалатын МЖӘ жобаларының санын азайтуға ниетті. Осылайша, мемлекеттік бюджетке қарыздық жүктемені азайту жоспарлануда. Қазіргі

уақытта МЖӨ жобаларын үш санатқа бөлуге заңнамалық түзетулер дайындауда: операциялық шығындар мен жеке серіктестерге бюджеттен инвестициялардың толық өтелуі; бюджеттен шығындарды ішінара өтеу; мемлекет қаражаты есебінен өтемақының болмауы, яғни олардың қайтарымы нарық есебінен жүзеге асырылады. МЖӨ тетігі бойынша әлеуметтік маңызы бар жобаларды іске асырудың құқық қолдану тәжірибесін одан әрі кеңейту үшін, Қазақстанға осы саладағы заңнамалық және институционалдық базаны жетілдіру қажет.

Біздің еліміздегі МЖӨ тетіктерінің сапалы өсуі мен дамуы үшін, әрине, әлемдік тәжірибенің оңтайлы және сәтсіз жобаларын қарастырған жөн. Зерттеулер көрсеткендей, халықаралық тәжірибе панацея емес, тек бірлескен күш-жігер, сынақтар мен қателіктер арқылы біз басқа елдерге үлгі бола алатын әріптестікті дамытудың өзіндік ерекше жолын жасай аламыз.

Жалпы алғанда, Қазақстан МЖӨ саласындағы алдыңғы қатарлы әлемдік тәжірибені басшылыққа алады, олар - Оңтүстік Корея, Сингапур, Жапония және Еуропа елдері болып табылады, осылайша МЖӨ-нің қазақстандық моделі мемлекетіміз үшін де, қазақстандық қоғам үшін де, инвесторлар үшін де тиімді әрі ыңғайлы бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Смағұлова Г.С. Мемлекеттік – жеке меншік әріптестігін дамытудың теориялық және тәжірибелік мәселелері // Вестник КазНУ" (серия экономическая). - №1/2 (113) 2016. – 43-47 б.
2. «Концессиялар туралы» Қазақстан Республикасының 2006 жылғы 7 шілдедегі N 167 Заңы [Электронды ресурс] // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z060000167_
3. «Мемлекеттік-жекешелік әріптестік туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 31 қазандағы № 379-V ҚРЗ [Электронды ресурс] // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000379>
4. Казахстанский центр государственно-частного партнерства // [Электронный ресурс] URL: <http://kzppp.kz/>. – с. 3.

КӘСІПОРЫНДАҒЫ ПЕРСОНАЛДЫ БАСҚАРУДЫҢ ТИІМДІ ЖҮЙЕЛЕРІ

*Мұқаев А.Н.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
Іскерлік әкімшілік жүргізу, 2 курс*

*Ғылыми жетекші: Курбанбаева А.А.
э.ғ.к., аға оқытушы*

Шетелдік кәсіпорындарында адам ең жоғарғы бағалылық ретінде қарастрылады. Бұл тұжырымдаманың дамуы мен таралуы менеджменттің келесідей үрдістері арасындағы өзара байланыс және өзара іс-әрекетте болатын маңызды үрдіске айналды:

- экономиканың жаһандануы;
- ескі басқару қағидаларынан (тұрақтылық, экономиялық, бақылау) жаңа «әріптестік, гуманизация, экологиялы» қағидаларына өту;
- кәсіпкерлік басқаруды тарату.

Соңғы 20-30 жылда адам ресурстарына, соның ішінде персоналға қатысты көз-қарас өзгерді. Тиімді қызмет жүргізетін ұйымдар технократты және «гуманистік» тәсілдер арасында тепе-теңдікті сақтай отырып, персоналмен жұмыс жасаудың үлкен әдіс-тәсіл, амал-құралдарды жинақтап алған. Технократті тәсіл аса танымал болғанымен, өз-өзін ақтамады. Сол себепті акцент ұзақ мерзімді интеллектуалды және еңбек әлеуетінің дамуы негіз болатын біртұтастық тәсілге аударыла басталды.

Басқарудағы адам ресурстарының деңгейінің ауысуына басты себеп болған адамдарың өндіріс барысында өзінің төменгі деңгей емес, жоғарғы деңгей қажеттіліктерін қанағаттандыруға ауысуы болып табылады.

Адамдар қазіргі таңда басқару болсын, не өндіріс үрдісі болсын оның бір қосымшасы болғылары келмейді. Гуманистік тәсіл қымбат және кей жағдайларда ыңғайсыз болуына қарамастан, ұйым қызметінің нәтижелілігін қамтамасыз етіп, оны дамуыға мүмкіндік береді.

Осы жағдайда басқарудың барлық деңгейіндегі басқарушылардың рөлі артып келеді. Басқарушы барлық ұйым қызметін өзгермелі сыртқы орта жағдайларына кәсіпорынның инновациялық шараларын бағыттауы қажет, ол оптималды түрде өз бағынушыларының білімі мен біліктілігін кадрлық саясатпен, өз басқару стилі мен ұжымдағы өзара қарым-қатынасты ұйымның ұзақ мерзімді мақсаттарымен байланыстыруы қажет.

АҚШ-та персоналды басқару мәселелері бойынша келесі бағыттарына интенсивті назар аударылуда:

- ғылыми-техникалық факторлардың ауысуы мен дайын тауарлар нарығындағы сұраныстағы кездейсоқ факторларына байланысты персоналды басқару тәсілі;
- трансұлттық корпорацияларындағы персоналды басқару бойынша жаңа бағыттар және кадрларды іріктеу, оларды дайындау, біліктілігін көтеру және еңбек ақы төлеуді жетілдіру бойынша персоналды басқару.

Мұндай тенденциялар европалық компаниялар қызметінде де көруге болады. Ғылыми-техникалық прогрестің динамикалық даму шағында, мамандар кәсіпорынның тиімді жұмысының негізгі факторы болып кадрларға деген және олардың жоғарғы автоматтандырылған технологиялар кезеңіндегі бірегей қызметіне зейіннің ұлғаюы болып отыр деген шешімге келген.

Сол себепті персоналды басқарудың келесідей тұжырымдамаларын бөліп көрсетуге олады:

- әлеуметтік инновациялар технологиялық инновациялар тәрізді маңызды;
- капитал тек технологияға ғана емес, сонымен қатар кадрларға да салынады;
- қызметкерлердің белсенділігінің координациясы өзара түсінушілік және коммуникация құралдары арқылы қамтамасыздандырылады;
- қалыптасқан мәселелердің ұжымдық шешімі қажет.

Шетел мамандарының пікірі бойынша, оқу орнында алған білімнің бастапқы 3—5 жылға ағана жеткілікті, сонан соң міндетті қайта даярлау қажет. Экономисттердің мәлімтері бойынша жұмысшылар біліктілігі әр 10 жыл сайын моральдық ескіруге ұшырап отырады (білім жүйесі техника мен технология өндірісінің дамуынан 5—10 жылға артта қалады). Тұрақты қайта даярлау қажеттілігі көптеген дамыған мемлекеттерде фирмаларда арнайы бөлімшелердің құру қажеттілігін талап етті. Бұл оқу орталықтары мен курстар, кадрлық саясат бөлімшелері, жаңа оқу жабдықтарының жасау бөлімшелері, оқытудың экономикалық тиімділігін талдау бөлімдері және т.б.

Жапонияда жұмысшыларды кәсіби дайындау жүйесі кәсіпорындардың 80%-да бар. Америка компанияларының жұмыскерлерді қайта даярлау және біліктілікті көтеруге кететін шығындары мемлекеттік дотациялардың есеп табысынан 5% дейін болып табылады. АҚШ шаруашылығында жұмыс жасап жүргендерді оқыту саны 1985-2000 жылдар аралығында 8,6-дан 13-ке өскен.

Басқарудың жапондық тәсілі қазақстандық жағдайда тиімді болар еді, себебі біздің шаруашылық менталитет европалыққа қарағанда жапондыққа жақынырақ. Біздің ойымызша бізге қазіргі таңда жапон менеджментінде қолданылатын басқару әдістеріне ішінен тікелей қажеттісін көшіру мақсатымен назар аударуымыз қажет. Міндетті түрде, отандық компанияларды тиімді басқару үшін батыс және жапондық менеджментінің ең нәтижелі жетістіктерін қолдану дұрыс болар еді. Ол келесілермен байланысты:

- Қазақтан өркениеттердің тоғысуында тұру себебінен ол батыс және шығыс басқару мәдениеттерінің ең рационалды ерекшеліктерін қабылдай алады;
- Жапония мен Қазақстан халқының жалпы санасында ұжымдық бағалықтарынан жекеге ауысу.

Басқарудың жапондық стилі белсенді түрде Жапон мемлекетінен басқа да өнеркәсібі дамыған мемлекеттерде, мысалға АҚШ және Батыс Еуропа елдерінде зерттеліп, қолданысқа енгізілуде.

Біздің ойымызша, отандық кәсіпорындардың басшыларына жапондық еңбекақы төлеу жүйесіне назар аудару қажет. Жапондық кәсіпорындарында мотивациялық ортасын құру ең бірінші еңбек ақы төлеудің ынталандырушы әдістерін енгізуден тұрады. Ал көптеген отандық компанияларында болса, еңбекке ақы төлеу мотивациялық сипат алмайды. Ол өзіне оклад, сый ақы және қызметкердің біліктілігіне, оның нақты еңбек окладына және кәсіпорын қызметінің нәтижелілігіне байланысы жоқ тиімсіз тарифті ынталандыру нысандарынан тұрады. Отандық кәсіпорындарға ұйым қызметкерлеріне мотивациялық әсері болатын жапондық еңбекке ақы төлеудің ең тиімді тәсілдерін алу дұрыс болар еді. Осындай әдістерге «жүзбелі» окладтар, экспертті бағалау негізінде қызметкердің табысын бөлу әдістерін қарастыруға болады.

Бірақ жапондық үлгіде біршама кемшіліктер де орын алады, ол қазіргі заманғы экономикалық және психологиялық жағдайларға жауап бермейді. Өмірлік жалдау жүйесі фирмаға да, жұмыскерлерге де тиімсіз болып табылады. Өмірлік жалдау жүйесінің негізі болатын жасына байланысты ақы төлеу тек компания қызметін үлкейту жағдайында ғана тиімді болады, бірақ даму мүмкіндіктері жоқ кәсіпорын үшін ауыр жүк болып табылады. Қызметкерлер тарапынан:

- фирма біліктілігі жоғарылау қызметкерлерге тез қызмет бойынша жоғарылауды қамтамасыз ете алмайды;
- қызметкерлерге жұмыс уыстыру қиын;
- талантты жұмыскерлерге сай еңбекақы төленбейді;

Басшылар және көптеген капиталистік елдердің фирмалардың мамандарының пікірінше, автоматтандыру, кәсіпорындардың қызметшілерінде алаңдау тудырады, себебі өндірісті ұйымдастыруда өзімен өзгерістерді тудыруы мүмкін.

Американдық корпорацияларында 70-жылдарында бірлестіктерде тұрақты қызмет саны мен аралық және бос еместердің жалпы санмен 1:100 арақатынасы құралып шықты, бірақ соңғы он жылдыққа тұрақты қызмет сапалы құрамы өзгерді. Ірі корпорацияларды мамандардың 30% магистрлық дипломдары бар, ол дайындықтың жоғары дәрежесін куәландырады. Кәсіби тұрғыда психологтер, педогогикалық ЖОО, бизнес мектептерінің бітірушілері басым болады. Соңғы кезеңнен ең маңызды жаңа енгізулердің ішінен:

- «адам ресурстарына» шығындардың өзгеруі және оардың тиімділігі;
- кадрлық қызметті компьютеризациялау;
- басшылардың және мамандардың нәтижелерінің бағалау негізінде ақы төлеу түрлерінің дамуы;
- үйлесімді басқарудың ұйымдық құрылымдарының іздеуі;
- резервпен жұмыс әдістерінің

Американдық корпорацияларындағы кадрлармен жұмыста қолданылатын негізгі рычагтарға және ең бастысы басқару қызметкерлеріне:

- басқаратын лауазымдарға кандидаттардың мұқият сұрыптау;
- қызметшілерді жүйелі бағалау;
- толассыз оқу, кәсіпшілік дайындау және тренинг;
- мамандандырылған фирмалардың және кәсіпшілік қоғамдардың, және кооперация фирмааралық даму және т.б.жатады.

Басшылардың нақты өз бағыныштылардың потенциалын қолдануы және табу бойынша жауаптылық күшейтуі қажет.

АҚШ-та кадрлық қызмет тұрақты дамыған, кеңестік көмек, дамыған басқарушылық инфрақұрылымды зерттеу базасына сүйенеді. Ереже сияқты, кадрлық жұмыс стратегиясы, персоналды басқару жүйесін құру американдық корпорацияның басшылығымен ғана жүзеге асырылады. Кадрлық функция америкалықтарды фирмаларында ең орталықтандырылғандар болып табылады, оның орталықтандыруы дәрежесі тек қана қаражаттық және заңға сүйінген айналыс функцияларына жол береді. Кадрлық менеджмент экономикалық және әлеуметтік өзгертулердің артынша өткен даму сатысы келтірілген және модельдер қарастырылған. Бұл модельдер шетелдерде өте жақсы таралған.

Жоғарыда қарастырылған мәліметтерді талдай отырып, батыс және жапондық басқаруда индивидуалдылық пен ұжымдық басқару – басқаруға бағыттылықпен ерекшеленеді. Сол себепті қазіргі таңда отандық компанияларға жапондық модельдің ұжымдық және бағалылық бағыттылық, фирмаға қатыстық сезімі ретінде компаниямен бірегейлік, адами әлеуетті толық пайдалану, қызметкерлерді шешім қабылдау үрдісіне қатыстыру сияқты ерекшелітері мен батыстың персоналды басқарудағы индивидуалды – кәсіпкерлік мотивациялау болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Травин В.В. Основы кадрового менеджмента/Учебник.- М.-Дашков и К.-2010.-234 с.
- 2 Бердалиев К.Б. Қазақстан экономикасының басқару негіздері/Оқу құралы. – Алматы. –Экономика.-2002.-302 б.
- 3 Пронников В.А., Ладанов И.Д. Управление персоналом/Учебное пособие.-СПб.-Питер.-2012.-301 с.
- 4 Шамхалов Ф.И. Американский менеджмент: Теория и практика/Учебное пособие.-М.-Юнити Дана.-2010.-210- с.
- 5 Базаров Т.Ю., Еремин Б.Л. Управление персоналом.-М.-Флинта.-2005.-235 с.
- 6 Управление организаций. Учебник/под.ред.А.Г Поршиева 2000

**THE DEVELOPMENT OF THE GLOBAL ECONOMY THROUGH THE
INDUSTRY 4.0**

*Mukhametbekova S. M.
Al-Farabi Kazakh National University
High school of Economics and Business
«Project management», 2nd year master student*

*Scientific adviser: Nurseitova G.B.
Candidate of Economic Sciences, senior lecturer*

The world economy is making a transition to a new technological revolution, which will radically change the usual ways of life. In terms of scale, scope and complexity, technological transformation is predicted to be the most powerful, unlike those that humankind has faced before. In 2011, a landmark event occurred for Western industry, which could potentially, if not generate, a strong new sociological theory, then at least give a new impetus to the study of social transformations caused by the development of technologies. This is the Hannover Fair, the world's largest industrial exhibition, for which the term Industry 4.0 was coined in 2011. Today it is used to refer to the fourth industrial revolution.

The concept of the fourth industrial revolution (Industry 4.0) was first formulated as the introduction of cyber-physical systems into factory processes (Hannover, 2011). It is assumed that these systems will unite into one network, will communicate with each other in real time, self-tune and learn new patterns of behavior. Such networks will be able to build production with fewer errors, interact with manufactured goods and, if necessary, adapt to new consumer needs. Managing large amounts of data, using digital technologies to connect the entire value chain, adopting a digitization strategy for manufacturing and logistics, developing cyber-physical systems to collect

large amounts of data, communicating with each other through the use of the Internet of Things are the most important characteristic of this revolution.

The concept "Industry 4.0" was formulated in 2011 by Klaus Schwab, President of the World Economic Forum. The essence of Industry 4.0 is to automate absolutely all processes and stages of production: digital product design, creating a virtual copy of it, remotely setting up equipment, automatically ordering the necessary components in the right quantity, controlling their delivery, monitoring the finished product path from warehouse to store and final customer [1].

The term "Industry 4.0" is used as a synonym for the fourth industrial revolution, as a result of which a significant part of the production will take place without human participation. The role of a person in Industry 4.0 is reduced to the development of algorithms and machine learning by programming. The first steps of the world to the new industrial revolution were cloud technologies, robotic systems, the development of methods for collecting and analyzing big data (Big data), biotechnology, unmanned vehicles, additive 3D printing technology, Bitcoin cryptocurrency and Blockchain technology [2].

Industry 4.0, the German strategic initiative, aims to create intelligent factories where manufacturing technologies are updated and transformed by cyber-physical systems (CPS), the Internet of things (IoT) and cloud computing.

German industrialists formulated the concept of Industry 4.0 and presented it to the government.

It is based on four principles:

- interoperability of a person and a machine that provides the ability to contact directly via the Internet;
- transparency of information and the ability of systems to create a virtual copy of the physical world;
- technical assistance to machines for man to combine large amounts of data and perform a number of unsafe tasks for humans;
- the ability of systems to make decisions independently and autonomously [3].

The fourth industrial revolution goes beyond the "digital", which began in the middle of the last century. It is characterized by the merging of technologies and erasing the boundaries between the physical, digital and biological fields.

In contrast to the previous scientific and technological revolution, the fourth affects the work of almost every industry. The breadth and depth of technological change give us the opportunity to talk about the transformation of the entire production system, management and management decision-making process.

For example, Google's technical director and renowned futurologist Raymond Kurzweil gives a prediction of the coming changes:

- 2020 - Computers reach power comparable to the human brain;
- 2028 - Solar energy will satisfy all the energy needs of mankind;
- 2030 - The heyday of nanotechnology in industry, cheaper production of all products;
- 2031 - 3D printers for printing human organs will be used in all hospitals;
- 2044 - Non-biological intelligence will become a billion times more intelligent than biological intelligence [4].

The advanced digital trends of Industry 4.0 imply the use of new methods for organizing innovative processes. It is not by chance that such world powers as the USA and the EU allocate large funds for the implementation of the Industry 4.0 concept, especially for the development of the IT industry and the training of IT personnel. They see Industry 4.0 as an industrial revolution mainly in terms of increasing productivity and applying energy-saving technologies (green IT). This will lead to the formation of a new competitive environment and to fundamental changes in traditional sectors of the economy.

Digitalization, including digital industrialization, has been actively promoted over the past decade in the United States, in the countries of the European Union, where the strategies “Europe 2020” (2010), “Industry 4.0” (Germany, 2011) are approved, in China - the programs “Made in China - 2025” and “Internet Plus” (2015) and in other countries.

The concept of “Industrie-4.0” was first publicly used at the industrial exhibition in Hannover in 2011. This is one of 10 “Projects of the Future” defined by the Government of Germany in the framework of the “High-Tech Strategy 2020”. The Federal Ministry of Economics and Energy of Germany created the Industry-4.0 working group — the Smart Services group (the “Smart Services”), which has been active since 2012. In 2014, the Federal Ministries of Economy and Energy, Interior, Transport and Information Technologies of Germany issued the Digital Agenda from 2014 to 2017. The implementation of the Industry 4.0 support program - Smart Service Wet II - The world of "smart services II" was announced in 2017 [5].

In other countries, there are also real positive achievements towards the implementation of the Industry 4.0 program. For example, in the United States, in 2014, a consortium of the industrial Internet was formed, promoting the Internet of Things in a practical direction. Recently, American enterprises are planning to channel more funds to develop revolutionary business models, introducing digitalization projects for their goods and services.

China using the industrial Internet (in particular, the concepts “Made in China - 2025” and “Internet plus” is going to speed up the process of integrating IT and the manufacturing sector several times. China can get the most out of automating and digitizing production processes [6]. In China, the “Made in China 2025” program also represents an attempt to introduce IIoT technologies as part of the production value creation goal: achieving the position of a leading industrial country all over the world. In South Korea, there is a need to introduce new technologies for industrial development, among other further programs worldwide.

According to the plans of the countries-developers and countries participating in the Industry-4.0 program, this will allow them not only to fit into the future technological leap expected in 2025-2030, but also to receive economic benefits.

The new industrial revolution led to the further development of the global technology market. An obvious consequence is the growth of markets and sales volumes of all supporting technologies, which proves the dynamic development of Industry 4.0. Using the technological capabilities of the concept Industry 4.0 determines the competitiveness of countries in the global economy. In this regard, the competitiveness and attractiveness of a country depends on its industrial level: in order to keep up with large international companies, it is necessary to implement specific initiatives on digital integration and support industrial automation.

References:

1. Bartodziej, C.J. (2017). *The Concept Industry 4.0: An Empirical Analysis of Technologies and Applications in Production Logistics*, Springer Gabler, Wiesbaden, Germany.
2. Krzysztof W. Internet of Things, Big Data, Industry 4.0 – Innovative Solutions in Logistics and Supply Chains Management. *Procedia Engineering*, 2017, pp. 763-769. www.elsevier.com URL: <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.03.197>
3. Tjahjonoa B, Espluguesb C. What does Industry 4.0 mean to Supply Chain? *Procedia Manufacturing*, 11, 2017, pp. 1175-1182. www.elsevier.com URL: <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.09.191>
4. Kurzweil R. The future of the world: a forecast up to the year 2099. [Site]. May 13, 2016. URL: <http://earth-chronicles.com/science/the-future-of-the-world-a-forecast-up-to-the-year-2099.html>
5. Plattform «Industrie-4.0» – Startseite. URL : <http://www.plattform-i40.de/2017-09>
6. Ling Li 2017 China's manufacturing locus in 2025: With a comparison of “Made-in-China 2025” and “Industry 4.0”. *Technological Forecasting and Social Change* Volume 135, October 2018, Pages 66-74 www.elsevier.com URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162517307254>

СТРАТЕГИЯЛЫҚ ТАЛДАУ НЕГІЗІНДЕ ЖОБА НӘТИЖЕЛЕРІНІҢ КӨРСЕТКІШТЕРІН АЙҚЫНДАУ

*Мұханбетжан А.Т.
Әл – Фараби атындағы ҚазҰУ
Жобаларды басқару 2 курс магистраты*

*Ғылыми жетекші: Нұрсейтова Г.Б.
э.ғ.к., аға оқытушы*

Кез келген ұйым қандай да бір ортада жұмыс істейді. Барлық ұйымдардың әрбір әрекеті ортаға тәуелді. Орта оны жүзеге асыруға жол берген жағдайда ғана жүзеге асады. Ішкі орта оның өмірлік күшінің көзі болып табылады. Ішкі орта ұйымның жұмыс істеуі үшін қажетті әлеует жасайды немесе керісінше ішкі орта мәселердің туындауына алып келу мүмкін. Сыртқы орта оның ішкі әлеуетін тиісті деңгейде қолдау үшін қажетті ресурстарды ұйымдастыруды қоректендіретін көз болып табылады. Ұйым сыртқы ортамен тұрақты алмасу жағдайында болады, сол арқылы қызметтің бағыттарын дамыту мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Ұйым өзінің ішкі және сыртқы ортасы туралы деректерді жинақтау үшін, жобалақ бағдарланған ұйымдарда өзекті болып табылатын ақпаратты жинаудың құралдарының бірі стратегиялық талдау жүргізіледі.

Алайда, жобаларды басқаруда стратегиялық талдауды қолдану кең тараған жоқ, бірақ кез келген ұйым сияқты жоба да экономикалық, саяси, әлеуметтік, технологиялық, нормативтік, мәдени және өзге де факторларды ескеретін ішкі және сыртқы компоненттерді қамтитын белгілі бір ортада жұмыс істейді.

Кез келген жобаның басты элементі – оның миссиясы. Бұл жобаның басты мақсаты, оның өмір сүруінің нақты көрсетілген себебі, ол жобаның мәртебесін нақтылайды, келесі деңгейлердің мақсаттарын, сондай-ақ түрлі ұйымдық деңгейлердегі стратегияларды анықтаудың бағытын қамтамасыз етеді.

Жобаның стратегиясы - миссия мен жоба нәтижелерінің мақсаттарына жету үшін бағыттар мен іс- қимылдарды әзірлеудегі орталық буын. Жоба стратегиясын дайындауды шартты түрде жүйелі үш кезеңге бөлуге болады:

- Стратегиялық талдау;
- стратегияны әзірлеу және таңдау;
- стратегияны іске асыру

Жоғарыдан көріп отырғанымыздай, Стратегиялық талдау жоба стратегиясын дайындаудың бастапқы кезеңі мен ақпараттық негізі болып табылады.

Стратегиялық талдау маңызды нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі. Ол ұйымдарға мүмкіндіктерді болжау, күтпеген жағдайларға жоспар жасау, ықтимал қауіп-қатерлердің алдын алу жүйесін әзірлеу және бұрынғы тәжірбиені пайдалын стратегияларды әзірлеу үшін уақыт бойынша мүмкіндік береді.

Жобаны басқаруда стратегиялық талдау жүргізу қажеттілігін бағалау үшін жобаны жүзеге асыру күрделілігіне тікелей әсер ететін жоба ортасының сипаттамасын қарастырайық.

Біріншіден, бұл оның факторларының өзара байланысы . Ол дегеніміз бір фактордың өзгеруі басқа факторларға әсер ететін күш деңгейі.

Екіншіден, ортаның күрделілігі. Бұл ұйым жауап беруге міндетті факторлардың саны

Үшіншіден, ортаның қозғалуы. Ол дегеніміз жобаның ортасында өзгерістер болатын жылдамдық.

Төртіншіден, ортаның белгісіздігі.

Жоба ортасының осы сипаттамаларының барлығы онда болып жатқан өзгерістердің жоғары серпіні мен нұсқалық сипатын көрсетеді, бұл менеджерлерге ықтимал қауіптердің сипаты мен күшін алдын ала белгілеу үшін жобаның қалыптасқан ортасын барынша дәл

болжау, бағалау және талдау міндеттерін қояды. Бұл таңдалған стратегияны әзірлеуге және жағдайды түзетуге мүмкіндік береді.

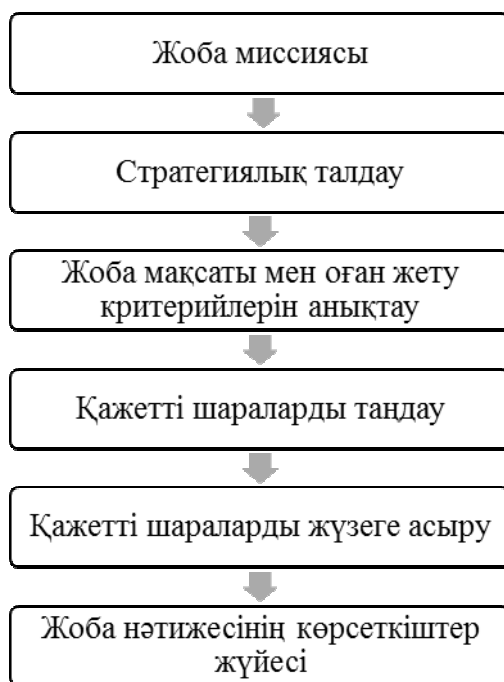
Қазіргі жағдайда болжанатын өзгерістерге алдын ала ден қоюды жүзеге асыру қажеттілігі маңызды болып саналады, себебі тек ортаға бейімделуге ғана емес, сонымен қатар ұйымда бар резервтерді, сондай-ақ болып жатқан өзгерістердің салдарынан туындайтын мүмкіндіктерді барынша тиімді пайдалануға да болады. Бүлі одан әрі даму үшін алғышарттар жасайды.

Мұндай басқару жоба ішінде де, сыртында да қандай да бір өзгерістерді "әлсіз сигналдарды ерте анықтауды» және оларға жылдам әрекет ету көздейді. Бұл ретте жобасыртқы ортасында болып жатқан кез келген оқиғалар мен құбылыстарға тұрақты бақылау (мониторинг) жолға қойылуы тиіс.

Стратегиялық талдау жүргізу ұйымның миссиясын орындауға және жобаны іске асыруға мүмкіндік беретін мінез-құлық стратегиясын әзірлеу үшін де жобаның миссиясы мен мақсатын айқындау үшін базаны қамтамасыз етеді. Ол ұйым үшін ықтимал қатерлерді анықтау үшін жобаға қатысты сыртқы факторларды бақылайтын процесс болып табылады.

Жоғарыдағы теориялық талдауға сүйене отырып жоба нәтижесін талдауда жобаларды басқару және оның ағымдағы ұйымдық стратегияны талдаумен және оның негізгі элементтерімен өзара байланысы саласындағы тұжырымдамалық схеманы ұсынуға болады, онда жобаларды басқарудағы стратегиялық талдау орны айқындалады.

Төмендегі суретте көрсетілгендей жобаны бастапқы сатысында оның миссиясы анықталады, содан кейін бастапқы стратегиялық талдау жүргізіледі, оның нәтижелері бойынша жобаның мақсаты мен міндеттерін, сондай-ақ оларға қол жеткізу критерийлерін айқындайды. Жобаның келесі сатысында жоба іске асырылатын шаралар анықталады және оларды белгілі бір ретпен қабылдау басталады. Мониторинг және бақылау сатысында қайта стратегиялық талдау жүргізіледі, ол жобаның аралық нәтижелерін мақсаттарға қол жеткізу критерийлерімен салыстыруға және қабылданатын шараларға түзетулер енгізуге мүмкіндік береді.

Сурет 1. Стратегиялық талдауды жоба нәтижесі көрсеткіштері жүйесінде қолдану схемасы

Жобаның нәтижелері жүйелендіруді талап етеді, ол бір жағынан, жобаның барысы бойынша жұмыстарды бағалауға және оларға неғұрлым дәл түзетулер енгізуге және екінші жағынан, жоба аяқталғаннан кейін оның нәтижелері бойынша толыққанды құрылымдалған кері байланыс алуға мүмкіндік береді.

Бұл тұжырымдамада жоба нәтижелерінің көрсеткіштер жүйесі бақылау және жобаны аяқтау сатысында орын алады. Бақылау кезеңінде жүйе жобаның аралық нәтижелерін неғұрлым терең талдауға мүмкіндік береді, бұл басшылыққа жобаның барысы және туындаған проблемалар туралы ыңғайлы нысанда жедел ақпарат алуға, оның неғұрлым дәл және жедел түзетулер енгізуге мүмкіндік береді және соның салдарынан жобаның ағымдағы басқарылуы арттырады. Аяқтау кезеңінде жоба нәтижелерін жүйелендіру жоба бойынша әмбебап есеп алуға мүмкіндік береді, оны жеке қарастыруға, сондай-ақ ұйым іске асыратын басқа жобалармен салыстыруға мүмкіндік береді.

Пайдалынылған әдебиеттер:

1. Пленкина, Вера Владимировна. Стратегический менеджмент [Электронный ресурс] : учебное пособие по направлению "Менеджмент" / В. В. Пленкина, Г. А. Чистякова, О. В. Ленкова ; ТюмГНГУ. - Электрон. текстовые дан. - Тюмень : ТюмГНГУ, 2010
2. Аакер Д. Бизнес-стратегия. От изучения рыночной среды до выработки беспроектных решений. М.: Эксмо, 2007.
3. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление. СПб.: Питер, 2011.
4. Дитхелм Г. Управление проектами: в 2 т. Т. I / пер. с нем. СПб.: Изд. Дом «Бизнес-пресса», 2004.
5. Doyel Peter. Value-Based Marketing: Marketing Strategies for Corporate Growth and Shareholder Value. John Wiley and Sons. Ltd, 2008.
6. Богданов В. Управление проектами. Корпоративная система – шаг за шагом. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2012. – 248 с.

НОВЫЕ РЕШЕНИЯ ДЛЯ РАВНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Мышбаева З.Т
КазНУ имени аль-Фараби, ВШЭиБ,
Государственное местное управление, докторант 1го курса*

*Научный руководитель: Сокира Т.С
к.э.н., доцент*

В данной статье рассматриваются и анализируются современное состояние инвалидизации в Казахстане. Проводится анализ новых решений правительства Республики Казахстан, рассматриваются результаты применения новых технологий и их влияние на занятость лиц с ограниченными возможностями. Важное место отводится аналитической оценке развития цифрового пространства для развития занятости инвалидов.

Ключевые слова: люди с ограниченными возможностями, цифровые технологии, занятость, барьеры, трудоустройства

В стратегии «Казахстан – 2050» отмечается, что Казахстан должен стать безбарьерной зоной для граждан с инвалидностью. Определяется необходимость вовлечения лиц с ограниченными возможностями в активную жизнь. Отмечается, что люди с особыми потребностями не только должны получать пособия, важно, чтобы они осознавали себя членами общества, полезными работниками [1]. Казахстан в этом направлении ведет целенаправленную политику. Так в 2015 году Республика Казахстан ратифицировала Конвенцию о правах инвалидов, принципами которой является уважение достоинства и прав граждан с инвалидностью, а также их полное включение в жизнь общества.

Действительно, для эффективного экономического роста на современном этапе развития экономики, необходимо расширять доступ людей в целом, и в том числе с ограниченными возможностями к образованию и трудоустройству, так как их человеческий капитал служит источником будущего экономического роста страны. Важно превратить данную категорию граждан в полноправных участников социальной и экономической жизни – в полноценных налогоплательщиков. В связи с этим занятость для людей с инвалидностью является не только трудовой деятельностью для улучшения материальных благ, но и возможность интеграции в общество. Между тем, к сожалению, инвалиды по-прежнему сталкиваются с многочисленными барьерами на пути их полного включения и участия в жизнь социума. Основные барьеры связаны с финансовыми факторами, отношениями к ним в обществе, проблемами со здоровьем и безработицей. В настоящее время количество инвалидов в Казахстане достигло 690 тыс. и это число продолжает расти.

Интерес представляет статистика о численности в Казахстане лиц имеющих инвалидность в разрезе город/село (Рисунок 1), так как условия жизни, плотность, численность населения и экологическая среда в каждом из регионов страны имеют свои особенности.

Большое количество инвалидов живут в Туркестанской области, на втором месте Алматинская и Карагандинская область, следом продолжают г. Алматы и Жамбылская область. В Западно-Казахстанской и Атырауской областях наблюдается меньшее количество лиц с ограниченными возможностями.

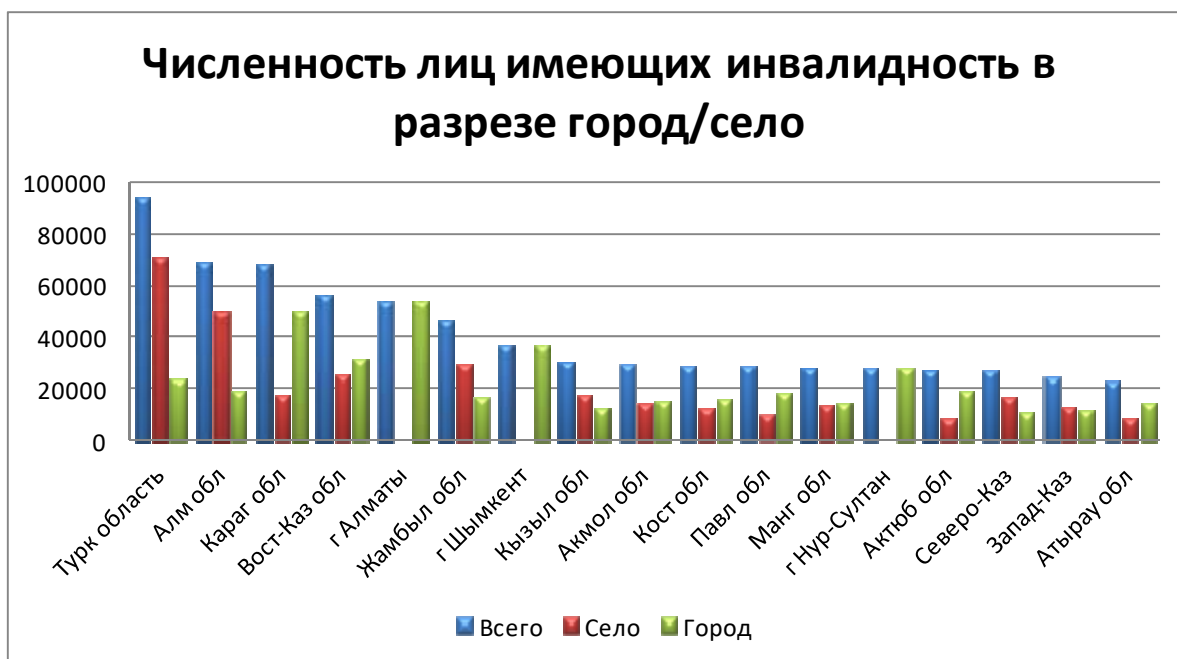

Рисунок 1. Численность лиц имеющих инвалидность в разрезе город/село
Составлено автором по данным [3]

В Республике для обеспечения прав и улучшению качество жизни лиц с инвалидностью осуществлен трех-этапный национальный план, по результатам которого были проделаны огромные работы и проведены мероприятия по 24 пунктам заинтересованными и местными исполнительными органами. Первый этап был проведен в 2012-2013 годы, второй этап в 2014-2015 годы, третий этап в 2016-2018 годы.

В настоящее время разрабатывается национальный план до 2025 года. До этого разделы национального плана включили совершенствование национального законодательства и мониторинг их реализации, доступность объектов социальной и транспортной инфраструк-

туры, профилактику и предупреждение инвалидности, развитие инклюзивного образования, улучшение условий для предоставления специальных, социальных услуг, обеспечение занятости инвалидов, участие в культурной и спортивной жизни, проведение досуга и отдыха, формирование позитивного отношения социума к инвалидам.

Благодаря государственной политике в Республике преусмотрены квоты рабочих мест для трудоустройства в размере от двух до четырех процентов от численности рабочих мест. В результате по квоте в 2018 году трудоустроились 4 891 лиц, вне квоты – трудоустроились 9,1 тыс. лиц с инвалидностью. Согласно государственной Программе субсидии предоставляются работодателям при соблюдении ими определенных условий. По государственной Программе развития продуктивной занятости массового предпринимательства «Енбек» трудоустроено 16,6 тысяч человек и 215 человек получили микро кредит, из них 66 человек открыли собственное дело.

На рисунке 2 нами определяется доля занятости лиц с инвалидностью от общего числа трудоспособного возраста по группам инвалидности в Республике Казахстан.

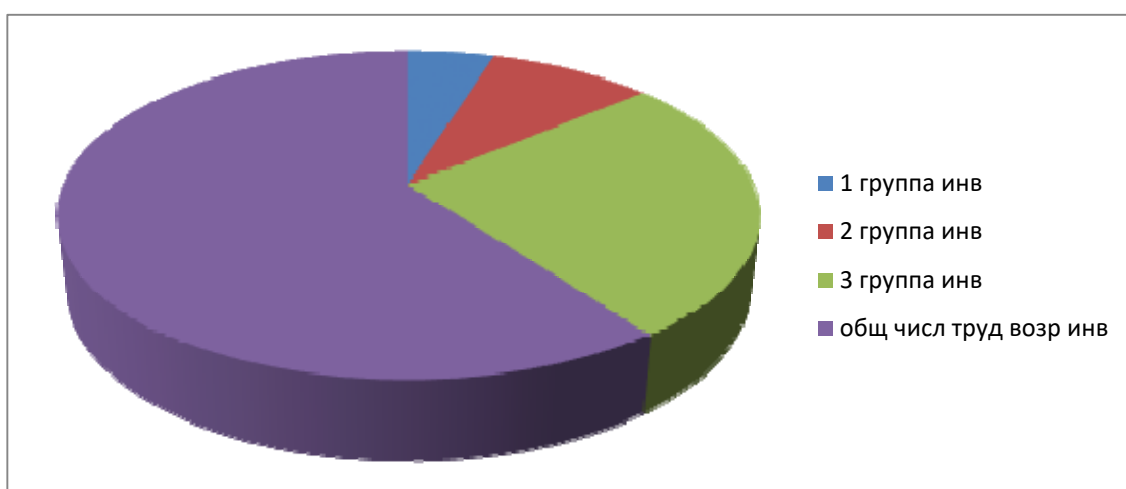

Рисунок 2. Доля занятости лиц с инвалидностью от общего числа трудоспособного возраста по группам

Составлено автором по данным [3]

По данным рисунка 2 можно сделать вывод, что в Казахстане активная занятость наблюдается у лиц с инвалидностью 3 группы, что в общем соответствует мировым тенденциям. Вместе с тем, возможностей привлечения к труду в других группах становится все больше, благодаря внедрению новых технологий. Жителей нашей страны все больше радует масштабное воздействие новых технологий на занятость. Технологии помогают людям с нарушением слуха общаться с помощью текстовых сообщений в режиме реального времени. Технология Total Conversation объединяет голос, текст и видео, чтобы граждане с нарушением слуха могли полноценно участвовать в телефонных разговорах. Инвалидные коляски, протезы, вспомогательные средства передвижения, слуховые аппараты, приспособления для исправления зрения и программное обеспечение содействуют инвалидам улучшению мобильности, слуха, зрения и возможности для общения. Сегодня используются специализированные, вспомогательные, адаптивные технологии, но, по-прежнему, проблема заключается в их доступности и цене.

В последнее время в жизнь инвалидов активно стали входить цифровые технологии. Цифровизация социально-трудовой сферы в Казахстане началась в 2018 году. В рамках данного глобального замысла реализуются такие крупные проекты, как «Электронная биржа труда», «Единая система учета электронных трудовых договоров», «Социальная карта семьи» и другие. Цифровизация не только облегчает жизнь граждан, в том числе людей с

ограниченными возможностями, что важнее всего, но она также делает процессы прозрачными, косвенно позволяет экономить личные средства граждан, а также бюджетные средства страны. В 2019 году экономический эффект от внедрения цифровизации в Казахстане составил 2,154 млрд тенге. [3]

Используя новые и информационно-коммуникационные технологии инвалиды развивают самоопределение и приобретают смысл для активной жизни в обществе. В современном Казахстане с помощью целенаправленной политики государства, внедрения цифровых технологий людям с инвалидностью во многом помогают преодолеть многие традиционные барьеры, но нерешенных проблем, непонимания в обществе, все-таки остается достаточно много. Принятая новая национальная программа призвана их решить.

Список использованных источников:

1. Стратегия 2050. https://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs
2. Сайт информационного портала социальной защиты лиц с инвалидностью. - <https://inva.gov.kz/ru/national-plan>
3. Более 3 млрд тенге позволила сэкономить цифровизация социально-трудовой сферы. - <https://strategy2050.kz/ru/news/51190/>

КӘСІПОРЫНДАРДАҒЫ ӨНІМ САПАСЫН БАСҚАРУ

*Наурызбаева А.Б.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, “ЭжБЖМ”
“Менеджмент” мамандығының
I-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Джулаева А.М.
э.ғ.к., доцент*

Қазіргі нарықтық экономика өнім сапасын басқару жүйесіне жаңа талаптар қояды. Осыған орай, кез келген фирманың тұрақтылығы, оның нарықтағы жағдайы бәсекеге қабілеттілік деңгейімен анықталады. Өз кезегінде, өнімнің бәсекеге қабілеттілігі ондаған факторлардың әсерімен байланысты, олардың ішінде өнім сапасы бірінші орынға ие.

Өнімнің сапа мәселесіне келесі ғалымдар назар аударды: А. А. Голиков, У. Э. Деминг, Д. Котон, Г. Г. Азгальдов, С. Д. Ильенкова, С. Т. Лapidус, М. Х. Мексон, М. Торстен, Д. Х. Харингтон. Олар өнімнің сапасы бір тауарды екіншісінен ажыратуға мүмкіндік беретін қасиеттердің жиынтығы екенін анықтады. Кәсіпорындардағы қазіргі заманның басты мәселелерінің бірі өнім сапасын бақылау және оны жетілдіру дәрежесі болып табылады. Осы проблеманы табысты шешу үшін бәсекеге қабілетті және сапалы өнім өндіруді қамтамасыз етуге, өндірістік процестің барлық кезеңдерінде сапаны бақылауды орнатуға мүмкіндік беретін сапа менеджментінің оңтайлы жүйесін құру қажет.

Кәсіпорын қызметінің басты көрсеткіші өнім сапасы болып табылады. Оны арттыру және жетілдіру нарықтың қалыптасқан жағдайында кәсіпорынның ұстанымын, ғылыми-техникалық дамуын, өндірістің тиімділігін айқындайды, бұл әлемнің озық компаниялары қызметінің негізгі ерекшелігі болып табылады.

Сапаны бақылау жүйесі

Тиімді бақылау тауардың сапасына әсер етеді, сонымен қатар барлық ақауларды алдын алуға, оларды кәсіпорын үшін аз шығынмен анықтауға және жоюға мүмкіндік береді.

Сапаны бақылау жүйесін жүргізу үшін келесі көрсетілген кезеңдерді жүзеге асыру қажет [4, 102 б.]:

1. Бақылау тұжырымдамасын анықтау: бұл жалпыға бірдей басқару жүйесі немесе жеке тексеру түрлері болуы мүмкін;

2.Сапаны басқару процесінің қажеттілігі, дәлдігі, жүйелілігі, тиімділігі туралы шешімнен тұратын бақылау міндеттерін бекіту;

3.Сапаны бақылау объектілері мен субъектілерін зерделеу, сапаны бақылау жүйесінің әдістерін, құралдары мен көлемін анықтау және тексеріс мерзімін белгілеу;

4.Өнімнің сапа деңгейінің жоспарлы және нақты көрсеткіштерін анықтау;

5.Жоспарлы деректерден ауытқуларды іздеу және ауытқу себептерін анықтау;

6.Ауытқулар мен себептерді талдау, өкілеттіктерді бөлу және кемшіліктерді жоюға бағытталған әрекеттерді анықтау.

Жоғары сапаны қамтамасыз ету- идеяның пайда болуынан бастап өнімді дайындауға дейінгі қызметтің барлық фазаларын тиімді басқаруды көздейді.

Сапаны бақылау жүйесінің тиімділігі үшін техникалық бақылау қызметін жетілдіру қажет, бұл алынған зерттеулер мен кәсіпорынның тәжірибесіне, ақауды алдын алуға, өндірістік процестің теңгерімділігіне, жоспарланған көрсеткіштердің ауытқуына негізделген сапаны бақылаудың нақты жоспарларын әзірлеу үшін жағдай жасайды.

Техникалық бақылау процедурасын жеңілдетуге мүмкіндік беретін келесі белгілерді атап көрсетуге болады [4, 115 б.]:

- өнім өндіру үшін шикізат пен материалдарды алу кезінде жүзеге асырылатын кіріс бақылауы;

- өнім сапасының нормативтік құжаттардың талаптарына сәйкестігін бақылау үшін қажетті ағымдағы бақылау;

- бір технологиялық операцияны орындау кезінде немесе аяқтағаннан кейін жүргізілетін өнімді операциялық бақылау;

- өнімнің жарамдылығы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік беретін қабылдау бақылауы;

- арнайы уәкілетті тұлғалар жүзеге асыратын инспекциялық бақылау.

ISO 9000 сериялы халықаралық стандарттар

Бәсекеге қабілетті жетекші фирмалардың тәжірибесі нарықты егжей-тегжейлі зерттеу және талдау арқылы ғана тұтынушылардың талаптары мен қалауына сәйкес келетін сапалы өнім дайындалуы мүмкін екенін белгіледі. Табысты компаниялар қолданатын ISO 9000 сериялы халықаралық стандарттар базасында сапаны басқару жүйесі тиімді әдіс болып табылады. Бұл стандарт халықаралық нарыққа шығуды мақсат қылған фирмалар үшін маңызды рөл атқарады .

Техникалық комитет ISO 9000 сериялы стандарттарын өнім сапасы жүйесін құру, енгізу және пайдалану саласындағы жетекші кәсіпорындардың жинақталған тәжірибесін талдау негізінде енгізді. Олар сапа менеджментіне арналған ұсыныстарды және жоғары сапаны қамтамасыз етуге, сапа жүйелерінің элементтерін жасауға байланысты жалпы талаптарды ұсынады [2, 78 б.].

Ерекшеленген қасиеттерге сәйкес өнім сапасының көрсеткіштерін 10 топқа бөліп қарастыруға болады:

1.Тағайындау көрсеткіштері - өнімнің пайдалы қасиеттерін, оның негізгі міндеттерін, жарамдылығы мен қолдану мақсаттарын анықтау.

2.Сенімділік көрсеткіштері - өнімнің қызмет ету мерзімін анықтау, барлық параметрлерді уақыт бойынша сақтау, ұзақ мерзімді пайдалану, тиісті функцияларды орындау және жөндеу жұмыстарын жүргізу мүмкіндігі.

3.Эргономикалық көрсеткіштер - өнімді қолдануға ыңғайлы болу үшін өнім құрылымының адам ағзасының сипаттамаларына сәйкестігін көрсетеді.

4.Эстетикалық көрсеткіштер - өнімнің тұтастығын, ақпараттық экспрессивтілігін, форманың ұтымдылығын сипаттайтын белгілер.

5.Технологиялық көрсеткіштер - кәсіпорынның шығындары аз болған кезде өнімді пайдалануға және жөндеуге бейімделу дәрежесін анықтайды. Бұл топқа өнімнің өзіндік құны, еңбек сыйымдылығы, капитал сыйымдылығы және өнімнің материалдық шығын көрсеткіштері енеді;

6.Стандарттау және біріздендіру - өнімдердің стандарттармен қанықтылығын, басқа ұқсас өнімдермен сәйкестік деңгейін көрсетеді;

7.Патенттік-құқықтық көрсеткіштер - техникалық шешімдерді жаңарту, өнімдерді патенттермен қорғау, кейіннен елде және шетелде кедергісіз сату;

8.Экологиялық - өнімді өндіру, пайдалану және жою кезінде қоршаған ортаға зиянды әсер ету дәрежесін сипаттайтын көрсеткіштер;

9.Қауіпсіздік - бұл өнімнің пайдаланылуы кезіндегі жол берілмейтін қауіптің болмауын айқындайтын көрсеткіш.

10.Экономикалық көрсеткіштерге өзіндік құнға және, демек, дайын өнімнің бағасына кіретін, өнімді әзірлеуге, өндіруге және өткізуге байланысты шығындар кіреді.

Жоғары сапалы өнімді қамтамасыз ету факторларына ең жақсы құрылым, ең жақсы байланыс құралдары, стандарттау, технология мен жабдықты жетілдіру, ең жақсы шикізат, ең жаңа технологиялар мен бақылауды ұйымдастыру, экономикалық және ғылыми-техникалық ынтымақтастық, сол өнімдердің тұрақты өндірісі жатады [1,56 б.].

Сапа жүйесі келесі сыни қағидаларды қанағаттандыруы керек:

-өнім сапасын жақсарту бойынша жұмыста кәсіпорындарды басқару органдарының тікелей қатысуы және жауапкершілігі;

-сапа саласындағы жоспарлаудың уақытылығы;

-процестің әр кезеңінде міндеттер мен өкілеттіктерді бөлу, сапа саласындағы кәсіпорын жоспарының орындалуын қамтамасыз ету;

-өнімнің сапасын қамтамасыз ету үшін шығындарды бөлу;

-сатып алушы мен қоршаған орта үшін өнімнің қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

-сапаны жақсарту бойынша жұмысты ұйымдастыру;

-сапаны бақылауды қамтамасыз ету әдістері мен құралдарын жетілдіру[3, 7 б.].

Тәжірибе көрсеткендей, сапа менеджменті жүйесінің әдіснамасын білікті қолдану келесідей нәтижелерді қамтамасыз етеді:

•тұтынушылардың өнім мен қызметке деген қанағаттанушылықтарының артуын;

•кәсіпорынның беделінің жақсаруын;

•еңбек өнімділігінің артуын;

•өнімдер мен қызметтердің сапасы мен бәсекеге қабілеттілігінің артуын;

•кәсіпорынның экономикалық тұрақтылығын, сондай-ақ барлық ресурс түрлерінің ұтымды пайдалануын;

•басқару шешімдерінің сапасы мен тиімділігінің артуын;

•технологиялық соңғы жетістіктердің енгізілуін.

Қорытынды, осылайша, 9000 сериялы ISO халықаралық стандарттары негізінде әзірленген кәсіпорындардағы өнім сапанын басқару жүйесі ең тиімді болып табылады. Алайда, олар біріздендірілгендіктен, бұл білікті персоналдың қатысуын немесе қажетті құжаттар пакетін әзірлеу кезінде сапа бойынша бөгде мамандардың көмегін талап етеді. Кәсіпорында өнім сапасын басқару жүйесін жетілдірудің түпкі мақсаты- өнім мен қызметтердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, жаңа өткізу нарықтарына шығу есебінен пайданы барынша арттыру және кәсіпорынның жағдайын нығайту болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1.Международный стандарт ISO 9000 [Текст]: «Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь» Москва, 2006. - 56 б.

2.Мазур И. И. Управление качеством [Текст] / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро.- Москва: Высшая школа, 2003. - 78 б.

3.Шевелева Г. И. Контроль качества продукции: Учебный комплекс [Текст] / Г. И. Шевелева. – Кемерово, 2004. – 7 б.

4.Шевчук, Д. А. Управление качеством: Учебник [Текст] / Д. А. Шевчук. –М.: ГроссМедиа, РОСБУХ, 2008. – 102, 115 б.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҒАЛЫМДАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ ҰТҚЫРЛЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Нұрұлы Елдар
ал-Фараби ат. ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
МжЖБ, 1 курс докторанты*

*Ғылыми жетекшісі: Сансызбаева Г.Н.
э.ғ.д., проф.*

Қазіргі дәуірге ғалымдардың жоғары ұтқырлығы тән, бұл ғылыми еңбектердің ерекшеліктерімен, оның серпінділігімен түсіндіріледі. Ғылыми-зерттеу қызмет белгілі бір шекаралармен шектелмейді, ұтқырлық ғылыми қоғамдастықтардың мәдени және кәсіби өзара байытуының маңызды факторы болып табылады.

Халықаралық ғылыми және оқытушылық ұжымдар – көптеген еуропалық және Солтүстік Америка университеттері үшін табиғи құбылыс. Еуропалық Одақтың Eurostat статистикалық институтының мәліметтері бойынша, Ұлыбританияда шетелдік зерттеушілер ғылыми зерттеулер мен технологиялық әзірлемелер саласында жұмыс күшінің 7,2 %-ын, Германияда бұл 6,4 %-ды, ал Францияда – 4,1 %-ды құрайды [1].

Қазіргі ғылымда ұтқырлықтың дамуына байланысты «зиялылардың жылыстауы» (ағылш. «brain drain») мәселесі өткір тұр. Соңғы жылдары кең қоғамдық ортада және ең алдымен ғалымдар арасында отандық ғылымның әлеуетін бұзудың жалғасып келе жатқан процесімен, оның жүйелі түрде қаржыландырылмауымен және осыған байланысты институттардың ғылыми қызметкерлері мен жоғары оқу орындарының оқытушыларын жұмыспен қамтудың өзге салаларына апарумен байланысты дабыл күшейіп келеді [2-3].

Сондықтан ғылыми әлеуетті азайту факторларын анықтау, болдырмау және реттеу арқылы мемлекеттің ғылыми-зерттеу базасын одан әрі дамыту келесі мыңжылдықта Қазақстан әлемнің дамыған елдерінің бірі болып табылатындығының кепілі болады.

Соңғы уақытта ғалымдармен халықаралық алмасу қалыптасқан ғылыми мектептердің бұзылуына қауіп төндіреді деген тұжырымдармен көптеген жарияланымдар пайда болды. Дегенмен, ғалымдардың халықаралық ұтқырлығының феномені өзі жағымсыз емес. Халықаралық ғылыми алмасудан қазақстандық ғылымның құлдырауы оны перманенттік артта қалуға әкеп соқтыруы мүмкін. Әлемнің түрлі елдерінің ғалымдарына бір-бірімен тығыз байланыста болу өте қажет және халықаралық зерттеу орталықтары бірлескен жемісті еңбек үшін мүмкіндіктер ашады.

Ұтқырлықтың арқасында ғылыми кадрлармен зерттеулердің жаңа бағыттары қамтамасыз етіледі. Ұтқырлық сонымен бірге көп ұлтты зерттеу ұжымдары мен желілерде жұмыс істеуге мүмкіндік береді, бұл өзі бағытталған елдердің бәсекеге қабілеттілігін, сондай-ақ алынған нәтижелерді пайдалануда олардың басымдылығын арттырады.

Алайда, зияткерлік ресурстардың шайылып кетуіне қауіп төндіретін жағдайда, ұтқырлық отандық ғылым үшін теріс факторға айналуы мүмкін. «Зиялылардың жылыстауы» – бұл тек Қазақстанда ғана емес, сонымен бірге Батыс Еуропаның салыстырмалы түрде өркендеген елдерінде де көпшілікті алаңдататын жаһандық құбылыс болып табылады [4]. Батыста білікті зерттеушілердің жетіспеушілігіне қатысты алаңдаушылық соңғы кезде күшейе түсті. Еуропалық Одақ елдері үшін бұл тапшылық шамамен 700 мың адамға бағаланады [1]. Еуропада еуропалық ғалымдардың АҚШ пен Канадаға эмиграциясының ұлғаюы туралы мәселе қызу талқылануда. Мұның себебі: жалақының жоғарылығы, зерттеуге жақсы жағдайлардың жасалуы, интернационалдық ғылыми ортада жұмыс істеуге деген құлшыныстардың болуы. Американдық профессор лауазымы, ең алдымен, өзінің жалақысымен басқа елдердің ғалымдарын қызықтырады (профессор жылына 100-150 мың доллар алады), алайда басқа да көптеген артықшылықтары бар. АҚШ-та өмірінің соңына дейін

тұрақты жұмыспен қамтамасыз етілетін жалғыз адам – профессор. Оқытушы бұл лауазымға ие болғаннан кейін университет оны жұмыстан босату құқығынан айырылады. Бұны ғалымның ғылыми қызығушылықтарын таңдауда әкімшіліктің қысымынан бос болуы үшін мемлекет тарапынан жасалған. Америкалық профессордың жеке бас бостандығымен өзін-өзі тануы үшін кең мүмкіндіктері бар [5].

Ғалымдардың ұтқырлығын реттеу және түзету үшін Еуропалық елдер түрлі шараларды қабылдайды. Солтүстік Америка елдерінде жақсы нәтижелерге қол жеткізген ғалымдардың кері ағынын ынталандыратын бағдарламалар пайда болды. Сонымен қатар, Еуропа ғылыми кадрлардың жетіспеушілігімен, соның ішінде Қазақстан есебінен, дәлірек айтқанда, қазақстандық ғалымдар есебінен де күресуге тырысады.

Қазақстанда көші-қон ұтқырлығы айқын көрінетін эмиграциялық сипатқа ие және жиі қайтарымызсыз болады (кері ағыны жоқ). Ғалымдардың көші-қон ағыны 3 деңгейде жүзеге асырылады. Бірінші деңгей – ең білікті және дарынды қазақстандық ғалымдардың аймақтардан басты ғылыми қалаларға – Алматы мен Нұр-Сұлтанға көшуі. Екінші деңгей – Қазақстаннан Еуропаға шығу. Үшінші – Еуропадан АҚШ-қа көшу.

Ғалымдардың өңірлерден Алматыға және Нұр-Сұлтанға келуі – ғалымдардың қазақстандық ұтқырлығының негізгі ерекшеліктерінің бірі. Нәтижесінде қазақстандық өңірлерінің едәуір бөлігінде ғылыми зерттеулердің жай-күйі және өңірлік университеттерде оқыту деңгейі айқын тек аймақтық сипатқа ие. Еуропада да, АҚШ-та да мұндай мәселе жоқтың қасы. Онда ғылыми орталықтар, университеттер бүкіл ел бойынша біркелкі таралған және басты қалаларда ғалымдардың тым көп шоғырлануы байқалмайды. АҚШ-та Принстон университеті Нью-Джерси штатында, Гарвард – Массачусетс штатында, Йэль – Коннектикут штатында, Стэнфорд – Калифорнияда және т.б.

Қазақстанда жағдай біршама өзгешелеу. Негізгі ғылыми орталықтар Алматы мен Нұр-Сұлтан қалаларында шоғырланған. Өңірлік университеттер (кейбір жағдайларды қоспағанда) нашар қаржыландырылады, бұл техникалық жабдықтау мен оқыту деңгейіне әсер етеді. Бір қызығы, өңірлік ғалымдардың басты қалаларға көші-қоны іс жүзінде байқалмаған күйінде қалып отыр. Егер қазақстандық ғалымдардың қоныс аударуы туралы үнемі және көп айтылса, ұсыныстар беріліп, шаралар қабылданса, өңірлік қазақстандық ғылым мен ғалымдардың «өңірленуі» туралы мүлдем айтылмаған. Ал бұл қазақстандық ғылыми әлеуеттің өте үлкен жоғалтуы болуы мүмкін. Бұл өткір проблеманы шешу үшін, біріншіден, кері ағындарды дамыту, ғалымдарды басты қалалармен шамалас еңбек жағдайларын, тұрғын үй жағдайларын мен жалақыны ұсына отырып, олардың өңірлеріне қайтып оралуға ынталандыру қажет. Екіншіден, өздерінің ғылыми кадрларын өсіруді жалғастыру, бірақ олардың басты қалаларға көшуі туралы да, көшіп кету туралы да ойлай алмайтын жұмыс жағдайын қамтамасыз ету. Үшіншіден, ғалымдардың басты қалалардан өңірлерге тұрақты тұру және жұмыс орнына, сондай-ақ уақытша оқыту үшін келуі де жақсы нәтиже бере алады.

Сонымен бірге, Қазақстаннан Ресейге, Еуропаға немесе Солтүстік Америкаға көшіп кеткен ғалымдардың кері ағынын дамыту қажет. Бұл мәселеде Қытай тәжірибесі өте қызықты. Қытай үкіметі Қытайға Батыста жетістікке жеткен талантты ғалымдарды қайтару үшін барлық мүмкіндіктерді жасап отыр. Бұл қытай ғалымдары үшін гранттар берудің үкіметтік бағдарламасы «100 Талант» деп аталады. Ол 2003 жылы «985 жобасының» бөлігі ретінде (жоғары мектеп пен ғылымды қаржыландырудың қытайлық мемлекеттік бағдарламасы) басталды. Бұл бағдарлама арқылы шамамен 1000 ғалым өтті, олардың басым көпшілігі қытайлық эмигранттар. 985 жобасы 10 жетекші университеттерге жылына 1,25 млрд. доллар жұмсады, 2004 жылы гранттық бағдарлама 30 ЖОО-на кеңейтілді. Осылайша, Батыста ғалым ретінде жұмыс істеген қытайлықтар жақсы жалақы үшін отандарына оралуда. Қайта оралушылар Қытайдағы профессордың орташа жалақысынан 2-10 есе көп жалақы алады [6].

Ғалымдардың ұтқырлығын зерттеуге үлкен мән беріледі, бұл мәселе түрлі елдерде кеңінен зерттеледі. Ғалымдардың эмиграциясы ғылымдағы дәстүрді бұзады. Бұл Қазақстанда

ғылыми мектептердің құруына әкеп соғады, әсіресе жаратылыстану ғылымдары, электроника және кибернетика салаларында. Сонымен қатар, толыққанды ғылыми мектептер құру үшін ғалымдардың 2-3 буыны қажет. Осылайша, жаңа ұрпаққа жинақталған білімді, мәдениетті және әлеуметтік тәжірибені тарату дәстүрі жоғалады. Ал біраз уақыттан кейін отандық ғылымда, әсіресе іргелі ғылымдарда, барлығын қайта бастауға тура келеді.

Осылайша, басқа елдермен тәжірибе алмасумен бірге Қазақстанның ғылыми әлеуетін дамыту ғылыми мектептерді нығайту және сақтау, мемлекеттің бірегей ғылыми әлеуетін сақтау міндеттеріне жауап беретін зерттеулердің бағыттарын қаржыландыруға қаражат беру жөніндегі шаралардың қабылдануымен тығыз байланысты. Алайда, Қазақстанда мемлекет тарапынан шетелден қазақстандық ғалымдардың кері ағынын реттеу және ынталандыру бағдарламаларын әзірлеу бойынша жасқаншақ әрекеттер жасауға тырысуда, бірақ та бүгінгі күнге дейін осы бағытта мемлекеттік деңгейде нақты ештеңе ұсынылмаған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Secondo Una Relazione Eurostat, Nell'ue La Mobilità Nella Ricerca Resta Limitata. – [Electronic resource]. – URL: <http://www.molecularlab.it/news/view.asp?n=5470>
2. Москвичев Л.Н. Воспроизводство научного потенциала социальных и гуманитарных дисциплин // Социология науки. – 2018. – № 1. – С. 54-64.
3. Ерохина К.С. Социальная мобильность ученых и проблемы ее государственного регулирования // Социологические исследования. – 2008. – № 9. – С. 85-93.
4. Старостенкова Е. «Утечка умов»: новый взгляд на проблему // Вестник ассоциации менеджеров. – 2015. – № 5 (6). – С. 75-76.
5. Mirsky Ye. Risk of innovation. On the rules of good research practice // Political journal. – 2016. – No. 1 (96). – P. 15-23.
6. OECD Reviews of Innovation Policy China Synthesis Report: Synthesis Report. – 2007. – 68 p. – [Electronic resource]. – URL: <http://www.oecd.org/science/inno/39177453.pdf>

HUMAN CAPITAL OF KAZAKHSTAN IN THE CONDITIONS OF TECHNOLOGICAL MODERNIZATION

*Nussyupaeva A. A.
Al-Farabi Kazakh National university,
High School of Economics and Business
«State and local government», 1st year doctoral student*

*Scientific adviser: Zhuparova A. S.
PhD*

Strategic documents setting development vectors in priority areas at the national level emphasize the need to create conditions for technological modernization. The state policy of our country in the field of socio-economic development, focused on innovative modernization, identification of critical technologies that can effectively form research and production systems that reproduce the fifth and sixth technological orders. The post- industrial orientation of modernization has recently been subjected to a serious critical assessment by supporters of the theories of neo-industrialization [1, 2], reindustrialization [3, 4], associated with the priority technological development of traditional industries as a base for large- scale implementation of advanced technologies. An inadequate assessment of the resource requirements required for the introduction of a post-industrial economy has led to a reduction in the growth rate of investment in fixed assets in many traditional industrial sectors.

In recent years, projects aimed at forming the innovation infrastructure of key centers of technological competence in various regions of Kazakhstan have become more actively developed: these include both major research organizations, centers of fundamental and applied research, and high- tech industrial enterprises. A systematic approach to the formation of priority areas for the

development of critical technologies, regardless of post-industrial or preindustrial development priorities, should also involve strategic management of systems that ensure the reproduction of human capital necessary to improve the quality of modernization.

Currently, the effectiveness of this approach largely depends on the regulation of investment strategies in human capital to achieve the necessary quality at all levels. Thus, the most important task of Russian research in the field of labor Economics in recent years is to assess trends in changes in the efficiency of human capital accumulation necessary for technological modernization. The problems of human capital in the last decade have been reflected in many domestic studies. at the macroeconomic level, the study of the peculiarities of human capital reproduction in the country is carried out using the analysis of the existing model of the labor market, the potential of the education system, health and social security. In recent years the problem of the effectiveness of human capital in our conditions in terms of the classical directions are studied using approaches that are consistent with the global methodology (the use of comparable areas of analysis, for example, the study of parametric dependencies of remuneration the level of remuneration with the application of the regression modeling, the use of comparable surveys at the level of individuals and individual enterprises, etc.). Such research is carried out , for example, in the works of V. E. Gimpelson, R. I. Kapelyushnikov, and A. L. Lukyanova.

One of the priority directions in the study of human capital has become the assessment of the cost of human capital, which allows us to give an idea of the amount of accumulated human capital. The assessment of the level of accumulated human capital consists of a number of socio-economic factors that affect the final effectiveness of the use of highly skilled labor with a certain level of education.

The analysis of the quality of human capital required for modernization also includes the study of employers HR strategies and their principles when investing in the development of their employees. In the table. 2 shows the main indicators of the development of intra-company human capital development for industrial enterprises are indicated, it is obvious that the inadequate level of education of the labor force, which involves attracting additional investment in human capital, is of great importance.

The inadequate level of education of the labor force largely reflects the negative trends in the system of vocational education associated with the separation of the level of education and its results from the real needs of enterprises. In General, a small number of firms note that human capital and the relationships arising from its use are a key factor affecting the economic situation of an enterprise and its potential for development.

Table 2. Main indicators of human capital development at the national level and their international comparison [6]

Indicator Of The World Bank	Kazakhstan	Europe	Other countries
Organizations offering formal training, %	46,1	39	37,8
Percentage of employees receiving formal training, %	42,7	38,1	47,3
Percentage of unskilled production workers, %	23,0	25,0	29,9
Firms that define labor relations as the main factor determining business success,%	6,0	9,2	12,5
Firms that note the presence of an inadequate level of education among the labor force as the main limiting factor,%	25,4	22,8	27,7
Average number of years of experience for top management in the industry	14,7	15,9	16,5

Despite the high level of formal training of employees , judging by the amount of funding, the quality of it remains low: per employee , the cost of training and advanced training in European

countries remains very high. It is assumed that the intensity of investment in human capital by enterprises directly affects the quality of human capital renewal and its compliance with the needs of modernization.

In conclusion, we note that overcoming negative trends can be associated with the development of approaches to managing the human capital of employees, ensuring that the level of competence of employees in the conditions of technological modernization and the needs of enterprises in a qualitatively new workforce [5]. Human capital management systems include assessing the strategic prospects for human capital development as part of changes in the institutional environment (technological changes, changes in the labor market, in the education system, and in the health and social security system), as well as measuring the level of return on investment in personnel. The use of modern approaches to personnel management, focused on the development of human capital, will ensure an adequate level of reproduction of human capital that meets the needs of technological modernization.

List of references:

1. Gubanov S. Neoindustrialization plus vertical integration (on the formula for the development of Russia) // Economist. - 2013. - №9.
2. Dushkova N. A. Upcoming reindustrialization of Russia : conditions and opportunities for its implementation / Bulletin of the Voronezh state technical University. - 2013. - Vol. 8. - №12-1. - Pp. 121-125.
3. Romanova O. A. Neoindustrialization as a factor of increasing economic security of old-industrial regions. - 2013. - №2. - Pp. 70-80.
4. Romanova O. A. Development of high-tech industries in regional industrial systems // Bulletin of Urfu. Series: Economics and management. - 2013. – No. 3. - Pp. 80-92.
5. Chernenko I. M., Kelchevskaya N. R. human capital Management of industrial enterprises // Collection of scientific papers Sworld. - 2014. – Vol. 35. – No. 3. - Pp. 67-74.
6. World Bank. Enterprise Surveys [Electronic resource] // Statistical databases of the world Bank. – Mode of access: <http://www.enterprisesurveys.org/Data/Exploreconomies/2018/> (accessed 12.03.2020).

**МЕЖГОСУДАРСТВЕННОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО СТРАН ЕВРАЗИИ В СФЕРЕ
НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ**

*Овчинникова Н.В.
ФГБОУ ВО «Орловский государственный
университет имени И.С.Тургенева»,
институт экономики и управления
38.03.01 «Экономика», студент 3 курса*

*Научный руководитель:
Коростелкина И.А.
д.э.н., профессор*

Налоговая система любого государства должна удовлетворять потребностям общества в соответствии с текущим социально-экономическим положением. Налоговое администрирование является сложным и важным процессом в развитии налоговой системы страны. В настоящее время данный термин имеет множество различных трактовок. Так, по мнению Гаджиевой М.А. налоговое администрирование – это «комплекс мероприятий, осуществляемых в области налогообложения, в результате которых формируется и реализуется налоговая политика как на государственном, там и на территориальном уровнях» [2]. Романова И.Б. характеризует данный термин как «систему управления налоговыми отношениями в государстве, функционирующую на основе законодательной деятельности налоговых органов на всех уровнях» [5], а Майбуров И.А. – «процесс управления налоговым производством, реализуемый налоговыми органами и иными органами (налоговыми

администрациями), обладающими определенными властными полномочиями в отношении налогоплательщиков» [3].

Субъекты налогового администрирования представлены на рисунке 1.

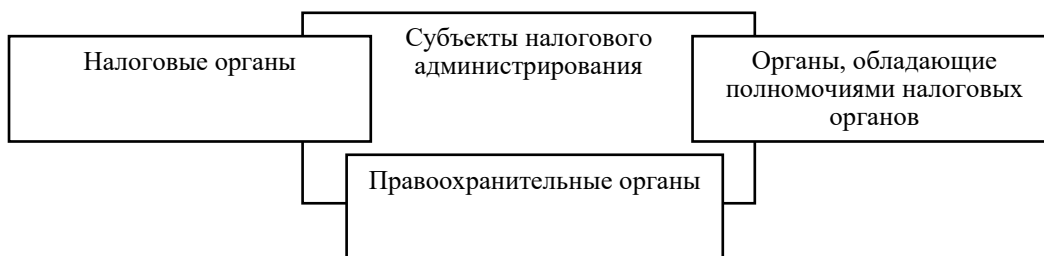

Рисунок 1 – Субъекты налогового администрирования

Объектом налогового администрирования являются налоговые отношения.

Налоговое администрирование базируется на тех же основных принципах, что и классическая система управления, а, именно на принципах: единства налоговой политики и экономики; научности; системности и комплексности; приоритета функций управления; делегирования полномочий; обратной связи; рациональности (экономичности); мотивации. Следование данным принципам налогового администрирования позволяет активно совершенствовать все стороны налоговых отношений между различными субъектами.

Налоговое администрирование преследует конкретную цель и выполняет перечень задач, которые представлены в таблице 1.

Основными инструментами налогового администрирования, по мнению Тактарова Н.Н., являются:

- информационно-разъяснительная работа с налогоплательщиками, которая включает использование электронного документооборота и электронных сервисов;
- проведение налоговых выездных и камеральных проверок;
- возможность предоставления налоговой отсрочки (рассрочки) и взыскание и обеспечительные меры и др. [6].

Таблица 1 – Цель и задачи налогового администрирования (составлено на основе [7])

Цель:
установление порядка соблюдения всех правил и процедур, касающихся налоговых поступлений в бюджеты различных уровней, при помощи налогового регулирования и налогового контроля
Задачи:
<ol style="list-style-type: none"> 1. создание эффективного управленческого механизма налогового администрирования; 2. обеспечение устойчивого поступления средств в бюджетную систему, их учет и контроль; 3. выявление нарушений налогового законодательства путем осуществления выездных налоговых проверок; 4. применение санкций к нарушителям налогового законодательства; 5. контроль за налогоплательщиком в погашении задолженности; 6. осуществление деятельности по повышению налоговой культуры налогоплательщиков и др.

Методы налогового администрирования связаны с выполняемыми им функциями, к которым относятся [3]:

- налоговое планирование, осуществляемое для формирования налоговых доходов бюджета на каждом этапе, на каждый период и на стратегическую перспективу и необходимое для достижения определенного уровня налоговых поступлений;

- налоговое прогнозирование;
- учет налогоплательщиков и поступающих налогов;
- анализ налоговых показателей;
- налоговое регулирование и налоговый контроль.

Современная налоговая система Российской Федерации имеет сложную разветвленную структуру, которая представлена различными налогами и сборами, а также связанными с ними налоговыми отношениями по разработке, внедрению, регламентации, совершенствованию действующих положений налоговой политики.

Российская Федерация, Республика Казахстан, Беларусь, Армения, а также Кыргызская республика являются членами Евразийского экономического сообщества. Согласно «Договору о Евразийском экономическом союзе» (ред. от 15.03.2018) данная международная организация представляет собой союз «региональной экономической интеграции, обладающим международной правосубъектностью» [1]. В документе прописан процесс интеграции экономического пространства в отношении действия косвенного налогообложения путем процесса объединения рынков товаров, услуг, капитала и труда.

Основной целью налоговых взаимоотношений участников ЕАЭС является исключение двойного налогообложения юридических и физических лиц прямыми и косвенными налогами. При этом важной стратегией данного сообщества выступает совершенствование налогового администрирования и усиление контроля за деятельностью хозяйствующих субъектов государств-членов ЕАЭС. Одной из стратегических задач реализации договора является совершенствование налогового контроля за деятельностью субъектов экономических отношений во взаимной торговле.

Налоговые системы Республики Казахстан и России довольно схожи. Налоговое администрирование в Российской Федерации и Республике Казахстан осуществляется по статьям следующих видов налогов, представленных в таблице 2.

Действия государств-членов ЕАЭС по гармонизации национальных налоговых законов, элементов и инструментов налогового администрирования, созданию единого экономического пространства ведения предпринимательской деятельности направлены в конечном счете на формирование оптимального механизма взимания косвенных налогов, полностью исключающего несостыковки действующих налоговых норм в государствах-членах ЕАЭС. Все большее распространение получают электронные сервисы запроса и получения информации [4].

Таблица 2 – Налоги и сборы, действующие в Российской Федерации и Республики Казахстан*

Российская Федерация	Республика Казахстан
1. НДФЛ	1. Корпоративный подоходный налог
2. Налог на прибыль организаций	2. Индивидуальный подоходный налог
3. НДС	3. НДС
4. Акцизы	4. Акцизы
5. Налог на добычу полезных ископаемых	5. Налог на товары, работы, услуги, производимые внутри страны и ввозимые в страну
6. Водный налог	6. Рентный налог на экспорт
7. Государственная пошлина	7. Ввозные и вывозные таможенные пошлины
8. Налог на имущество организаций	8. Специальные платежи и налоги за пользование недрами
9. Транспортный налог	9. Социальный налог
10. Налог на игорный бизнес	10. Налог на транспортные средства
11. Торговый сбор	
12. Земельный налог	

13. Налог на имущество физических лиц	11. Обязательные платежи за совершение юридически значимых действий
14. Сборы за пользование объектами животного мира	12. Земельный налог
15. Сборы за пользование объектами водных биологических ресурсов	13. Налог на имущество
16. Регулярные платежи за пользование недрами	14. Налог на игорный бизнес
17. Специальные налоговые режимы	15. Фиксированный налог
	16. Специальные налоговые режимы

*Составлено автором

В рамках налогового администрирования создан специальный консультативный комитет. Несмотря на значительные мероприятия, уже проведенные для реализации Договора, в дальнейшем предполагается совершенствование механизмов взимания косвенных налогов, распространения электронных сервисов сдачи отчетности и автоматического обмена информацией между налоговыми органами. Планируется также создание единой системы идентификации участников внешнеэкономической деятельности в рамках ЕАЭС.

Таким образом, в процессе налогового администрирования в рамках межгосударственного сотрудничества стран Евразии задействованы налоговые органы, органы, обладающие полномочиями налоговых органов, правоохранительные органы. Налоговое администрирование имеет свою цель и ключевые задачи, базируясь при этом на конкретных принципах. Методами налогового администрирования являются: налоговое планирование; налоговое прогнозирование; учет налогоплательщиков и поступающих налогов; анализ налоговых показателей; налоговое регулирование и налоговый контроль.

Республика Казахстан и Российская Федерация являются участниками Евразийского экономического союза, созданного в 2014 году. Оба государства имеют сходства в построении налоговых систем. В рамках данного союза страны определяют целью налоговых отношений избежание двойного налогообложения для физических и юридических лиц, а стратегией – совершенствование налогового администрирования и усиление контроля за деятельностью хозяйствующих субъектов участников ЕАЭС. Помимо косвенного налогообложения, необходимо совершенствовать и формировать единое информационное пространство и по прямым налогам.

Список литературных источников:

1. Договор о Евразийском экономическом союзе (Подписан в г. Астане 29.05.2014) (ред. от 15.03.2018) [Электронный ресурс].. (Дата обращения: 09.03.2020)
2. Гаджиева М.А. Роль налогового администрирования в реализации налоговой политике государства. Издательский дом «Глобус» - 2018 г. С 80-82. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=36395301>. (Дата обращения: 05.03.2020)
3. Майбуров И.А. Налоги и налогообложение: учеб. для студентов вузов / под ред. 5-е изд., перер. и доп. М., 2012. С. 88. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-podhody-k-opredeleniyu-ponyatiya-nalogo-Administrirovanie>. (Дата обращения: 05.03.2020)
4. Обзор налоговых систем государств-членов Евразийского экономического союза / Под ред. Н.Т. Мамбеталиева. – М., 2019 (Дата обращения: 02.03.2020)
5. Романова И. Б. Налоговое администрирование: учеб. пособие / И.Б. Романова. – Ульяновск: УлГУ, 2018. – 54 с. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=38498830>. (Дата обращения: 06.03.2020)
6. Тактаров Н.Н., Шукшина Ю.А. Администрирование налоговой задолженности: основные понятия и инструменты // Налоговая политика и практика. – 2015. Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=23906501>. (Дата обращения: 02.03.2020)
7. Что включает в себя налоговое администрирование? Режим доступа: <https://nalog-nalog.ru/> /. (Дата обращения: 02.03.2020)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТ ЖҮЙЕСІНДЕГІ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ БАҒЫТТАРЫ

*Орынбасар Н.С.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Мемлекеттік және жергілікті басқару,
1-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Аширбекова Л.Ж.
э.ғ.к., аға оқытушы*

Қазіргі уақытта сыбайлас жемқорлық әлемнің кез келген елінде, оның саяси дамуына қарамастан, оның ішінде Қазақстанда да, әлеуметтік құбылыс ретінде өмір сүруін жалғастыруда, ол тек ауқымымен ерекшеленеді. Сыбайлас жемқорлық әлеуметтік-экономикалық даму процесіне, нарықтық экономиканы қалыптастыруға, инвестициялар тарту үдерісіне кедергі келтіреді. Ол демократиялық мемлекеттің саяси және әлеуметтік институттарына теріс әсер етеді және елдің болашақ дамуына елеулі қауіп төндіреді.

Қазақстанның мемлекеттік саясатының басты басымдықтарының бірі сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес болып табылады. Жалпы алғанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы шаралар кешені жұртшылықтың кеңінен қатысуымен сүйемелденуі тиіс. Мемлекет пен қоғамның тығыз серіктестігі ғана сыбайлас жемқорлыққа ойдағыдай қарсы тұра алады. Сыбайлас жемқорлыққа төзбеушілік әрбір қазақстандықтың азаматтық ұстанымы, ал адалдық пен парасаттылық-мінез-құлық нормасы болуы тиіс. Азаматтар сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетке, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күшті иммунитетке ие және оған көпшілік қол жеткізбей қалаулы нәтижеге жету мүмкін емес. Әрбір қазақстандық, әрбір отбасы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес-бүкіл қоғамның адалдық пен жауапкершілігі екенін түсінуі тиіс. Өскелең ұрпақпен жұмыс сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Тек ерте жастан бастап сыбайлас жемқорлыққа қарсы мінез-құлық стандарттарын енгізу бұл әлеуметтік зұлымдықты жоюға мүмкіндік береді. [1]

Мемлекеттік қызметте сыбайлас жемқорлық қоғам мүдделеріне зиян келтіреді және мемлекеттік биліктің беделін төмендетеді. Сондықтан мемлекет қызметтік өкілеттіктерді пайдакүнемдік мақсатта пайдалануға мүмкіндік бермейтін әрі қарай шаралар қабылдау үшін жағдай жасалуы тиіс. Осындай маңызды шаралардың бірі мемлекеттік қызметшілердің табыстарын ғана емес, шығыстарын да декларациялау болады. Бұдан әрі бұл декларация барлық халыққа таратылады, бұл заңнаманы сақтауға және мемлекеттік қызмет жүйесінде ашықтықты қамтамасыз етуге оң әсерін тигізеді.

Мемлекеттік аппаратта сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендету мақсатында мемлекеттің қаржылық мүмкіндіктерінің кеңеюіне қарай шенеуніктерге жалақы мен әлеуметтік төлемдерді біртіндеп арттыру көзделіп отыр. Мемлекеттік қызметшілердің адалдығы және олардың қызметінің ашықтығы сыбайлас жемқорлыққа қарсы табысты саясаттың негізі болып табылады.

Сыбайлас жемқорлықтың алғышарттарының бірі лауазымды адамның азаматтармен тікелей байланысы болып табылады. Егер мемлекеттік қызметті алу рәсімі жеңіл және неғұрлым ашық болса, онда сыбайлас жемқорлық деңгейі соншалықты төмен болады. Жалпы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің басты факторы ашықтық қағидаты болып табылады, сондықтан оны іске асыру жөніндегі жұмыс тұрақты, жүйелі негізде, оның ішінде мемлекеттік қызметтердің сапасы мен қол жетімділігін мониторингілеу арқылы жүргізілетін болады. [2]

Орталық және жергілікті билік органдарының нормативтік құқықтық актілеріне сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптаманы жаңғырту қажет. Бұл процеске сарапшылар да,

жұртшылық өкілдері де қатысуы тиіс. Сыбайлас жемқорлыққа байланысты қылмыс жасалған мекеменің бірінші басшысының Заңда және нормативтік актілерде жауапкершілігін нақты анықтау қажет. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы органдардың қызметкерлері де заңсыз және арандатушылық әрекеттерге қатысқаны үшін қатаң жазалануы тиіс. Мемлекет басшысы елдегі сыбайлас жемқорлық көріністеріне алаңдаушылық білдіріп, бұл әлеуметтік қауіпті ауру екенін атап өтті. - Қазақстанда орташа есеппен жыл сайын 2 мыңнан астам сыбайлас жемқорлық қылмысы тіркеледі. Мыңнан аса адам жауапкершілікке тартылады. Сондықтан оның тамырына балта шауып, түбегейлі жойылуы тиіс құбылыс.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресте қару бола алатын мықты мемлекеттік институттар бар. Мемлекеттік аппарат өзінің жұмыс істеу тәсілін өзгертуі және сыбайлас жемқорлықты тоқтатуы тиіс. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес халық арасында жариялануы тиіс. Ел дамуына және халықтың әл-ауқатын арттыруға бағытталған жоспарлар сыбайлас жемқорлықты түбегейлі жою қамтамасыз етілген жағдайларда ғана жүзеге асырылатын болады. Мемлекет басшысы соңғы үш жылда 900-ден астам адам мемлекеттік бағдарламаларды сапалы жүзеге асыруға кедергі келтіретін сыбайлас жемқорлық үшін қолға алынғанын атап өтті.

Мемлекет басшысы үкіметтің сыбайлас жемқорлыққа қарсы жоспарының жеті негізгі бағытын атап өтті.

1) Ұлтына, діни сеніміне немесе мүліктік жағдайына қарамастан барлық азаматтардың теңдігі туралы Ережені басшылыққа ала отырып, азаматтардың құқықтарын Конституцияға сәйкес қорғауға міндетті. Ешкім заңнан жоғары емес. Егер бағынысты қызметкерлер сыбайлас жемқорлыққа тартылса, онда орталықта және өңірлерде бірінші басшылар тікелей жауапты болады. Сондықтан профилактикалық шаралар кешенін қабылдау қажет.

2) Мемлекет пен азаматтық қоғам институттары арасындағы сындарлы әріптестікті атап өте отырып, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресте күш қолдану барынша азайтылғандығын атап өте отырып. Қоғамда сыбайлас жемқорлыққа мүлдем төзбеушілік болуы тиіс. Барлық мемлекеттік органдар осы бағытта жұмыс істеуі тиіс. Әділет министрлігіне сыбайлас жемқорлыққа қатысты халықтың құқықтық сауаттылығын арттыру жөніндегі жұмысты күшейтуді тапсырамын. Білім және ғылым министрлігі балалардың ерте жастан бастап сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздеріне үйренуін қамтамасыз етуі тиіс.

3) Қоғамдық бақылауды күшейту. Парламенттің, қоғамдық және үкіметтік емес ұйымдардың, бұқаралық ақпарат құралдарының белсенді қатысуы негізінде мемлекеттік шешімдердің әділдігін қамтамасыз ету қажет. Жер телімдерін беру сияқты барлық мәселелер балабақша кезегі қоғамдық бақылау негізінде жүзеге асырылуы тиіс, елде бұл жұмыс үшін құқықтық тетіктер бар. Әрбір мемлекеттік органда Қоғамдық кеңес бар. Алайда, іс жүзінде олардың жұмысы өзіне назар аудармайды, сондықтан, азаматтық қоғаммен қалай жұмыс істейтінін түбегейлі өзгерту қажет. Мемлекеттік аппараттың жұмысы азаматтардың талаптарына сәйкес бағытталуы тиіс.

4) Бюджет саясатының ашықтығы. Бюджеттік процестің барлық кезеңдері - құрылудан іске асыруға дейін-ашық болуы тиіс. Адамдар азаматтарға қажет емес тауарлар алып, ғимараттар салынып жатқан кезде көптеген мысалдар бар. Тиімсіз "имидждік" жобалар мен бағдарламалардан бас тарту қажет. Немқұрайлылық пен ысырап етуге жол берген шенеуніктер қатаң жазалануы тиіс. Халықтың құқық бұзушылыққа жол берген қаражатын тиімсіз жұмсаған жағдайда бұл үшін жаза ауыр болады. Мемлекеттік органдар жанындағы ұйымдар мен ұлттық компаниялар қоғамның бақылауымен ашық және түсінікті болуға тиіс.

5) Сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатта өңірлердің рөлін күшейту. Әкімдер үшін сыбайлас жемқорлықты түбегейлі жою - басты көрсеткіштерінің бірі. Әрбір елді мекеннің бюджетіне қарай төртінші деңгейдегі бюджетті қалыптастыруды аяқтау қажет. Бюджет шығындарын, әсіресе өңірлерде жоспарлауға халық өкілдерін қамтуы тиіс. Бұл ел экономикасын дамытуға және тиісінше халықтың әл-ауқатын арттыруға мүмкіндік береді.

6) Мемлекеттік қызметтерді жеделдетіп цифрландыру. Мемлекеттік қызметтерді ұсыну кезінде мемлекеттік аппарат тұтынушыларға бейімделуі тиіс. Ішкі сыбайлас жемқорлықты жою көздерінің бірі мемлекеттік қызметтерді электрондық форматқа көшіру болып табылады. Мұнда шешілмеген мәселелер бар. Бүгінгі күні деректер базасының тек 33% - ы ғана интеграцияланған. Цифрлық даму, Қорғаныс және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі бұл жұмысты сапалы және уақтылы аяқтауы тиіс. Электрондық үкіметті дамыту шеңберінде біздің басым бағытымыз мобильді форматта мемлекеттік қызметтерді алу үшін азаматтардың жалпыға бірдей білім алуын дамыту болып табылады.

7) Мемлекеттік сатып алу жүйесін жетілдіру және бизнеске әкімшілік қысымды төмендету. Бүгінде мемлекеттік сатып алуды 25 мың ұйым жүзеге асырады. Бұл сыбайлас жемқорлыққа қарсы бақылауды қиындатады. Осыған байланысты мемлекеттік сатып алуды орталықтандырып, әлеуметтік саладағы бюджеттік мекемелердің басшыларын осы міндеттен босату қажет.

Қорыта келе, сыбайлас жемқорлықты қоғамның көмегінсіз еңсеру мүмкін емес екендігі белгілі. Қолданыстағы заңнама Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қайта қарауды талап етеді. Мемлекеттік қызметшілерге заңды бұрмалауға мүмкіндік бермейтін заңдардың сапасын арттыру үшін мұндай сараптама жүргізілуге тиіс. Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу мақсатында халық үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім жетіспейді. Көптеген адамдар мемлекеттік қызметкерлерді пара алуға итермелейді. Біз сыбайлас жемқорлық сияқты қиындықтарды тек мемлекет пен құқық қорғау органдарының күш-жігерімен жеңе алмаймыз. Сондықтан азаматтық қоғам институттарымен қарым-қатынасты нығайту қажет. Онымен бүкіл халық күресуге тиіс. [3]

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының 2015-2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясы Президентінің 2014 жылғы 26 желтоқсандағы № 986 Жарлығы. // [Электронды ресурс] URL: // <http://adilet.zan.kz>.
2. «НұрОтан» партиясының 2015-2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл бағдарламасы саяси кеңесінің кеңейтілген отырысында 2014 жылдың 11 қарашасында қабылданды. // [Электронды ресурс] URL: // <https://nurotan.kz>.
3. Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың төрағалығымен сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мәселелері жөнінде кеңесі 2019 жылғы 20 мамырдағы // [Электронды ресурс] URL: // <http://www.akorda.kz>.

ҚАЗІРГІ ЗАМАНАУИ ЭКОНОМИКАНЫҢ ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕГІ АДАМ КАПИТАЛЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

*Орынбасаров М. К.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Мемлекеттік және жергілікті басқару,
1-курс докторанты*

*Ғылыми жетекші: Тұмбай Ж.О.
э.ғ.к., доцент*

XXI ғасырдың басында әлемнің жетекші елдерінің экономикасында, атап айтсақ Гонконг, Сингапур, Оңтүстік Корея, Малайзияда елеулі өзгерістер болды, сәйкесінше бұл жаңа экономика негіздерін – білім экономикасымен байланыстырғанымыз жөн.

Шет елдегі стратегия өсудің үш саласына бағытталған: ақылды, тұрақты және инклюзивті, оған адами капитал деп аталатын адамдардың дағдылары, білімдері немесе құндылықтарының маңызды үлесінсіз қол жеткізу мүмкін емес. Бұл мақсаттарға білім мен оқытудың жақсы жүйесінсіз, өндірістік қызметтер саласындағы, креативті салалардағы

білімді кең таратумен және көп зерттеуді қажет ететін экономиканы құрудағы үлкен күш-жігерсіз қол жеткізуге болатынына сену қиын. Тек адам капиталына баяу инвестициялар елдердің тұрақты дамуына әсер етуі керек деген пікірге келеді[1].

Біздің ойымызша, дұрыс пайдалану кезінде еңбек өнімділігінің өсуіне және табыстың артуына алып келетін жеке немесе жеке тұлғалар тобы жинақтаған сапалар мен қабілеттер нәтижесінде қалыптасқан шаралар ретінде адами капитал ұғымын біріктірілген айқындауды қалыптастыруға мүмкіндік беретін аталған тәсілдерді біріктіру және кеңейту орынды болып табылады.

Адам капиталының екілік туралы айтуға болады. Кең мағынада оны ел ауқымында адами әлеуеттің әлеуметтік-экономикалық нысаны ретінде қарастыруға болады. Тар мағынада-пайда табу үшін пайдаланылатын оның бөлігі.

Адам капиталы капиталдың басқа нысандарының белгілеріне ие бола отырып, оның даму тұжырымдамасын әзірлеу кезінде ескерілуі қажет өзіндік ерекшеліктері бар:

1) адами капиталдың көріністері материалдық емес сипатқа ие (білім, біліктілік, дағды);

2) адами ресурстар олардың өндіріс құралдарымен өзара іс-қимылы процесінде капитал болады;

3) адам капиталының заттай капиталдан басты айырмашылығы адамзат капиталында іске асырылғаны және одан тыс және оның ерік-жігерінсіз берілуі мүмкін емес немесе ақша мен материалдық құндылықтар сияқты мұраға берілуі мүмкін емес, бірақ келесі ұрпақтардың адам капиталының ішкі, фирмаішілік өндірісінде қолданылуы мүмкін.;

4) шикізат ресурстарына қарағанда, адам ресурсы сарқылмайды[2].

Адам капиталының құрылымы туралы қазіргі заманғы түсініктерді талдай отырып, оны нақты адамға қатысты, бұл қабілетке рента сәйкес келетін табиғи қабілеттерді және ауыспалы құраушыны – өндірістік қызметтің белгілі бір саласында алған білімін, білігін, дағдылары мен тәжірибесін бөліп көрсетуге болады.

Осылайша, адам капиталының құрылымы екі элементті қамтиды - құзыреттілік пен мотивация, оларды сәйкестендіру мен өлшеу оларды тиімді басқаруға мүмкіндік береді. Өткен ғасырдың екінші жартысында және осы ғасырдың басында әлеуметтік-экономикалық даму адам факторының өсіп келе жатқан рөлімен сипатталады. Қазіргі заманғы әлем экономикасында адами ресурстар бәсекелестік артықшылықтарға қол жеткізуде және экономикалық өсудің сапалы параметрлерін қамтамасыз етуде айқындаушы рөл атқарады. ХХІ ғасырдағы экономиканың даму перспективалары білім беруші адам ресурстарымен байланыстырылады. Табиғи ресурстармен байымаған, бірақ тарихи өлшемдер бойынша ең қысқа мерзімде инновациялық технологияларды игеру есебінен алдыңғы қатарлы экономикалық даму шептеріне шыға алған елдердің мысалдары, дәл осы мәселенің маңыздылығын аңғартады[3].

Қазіргі жағдайда адам капиталын қалыптастыруда, сондай-ақ экономикалық реформалар процесінде туындайтын жаңа проблемаларды уақытында анықтау және түзету барысында адами капиталдың маңыздылығын көрсетеді. Практикалық мәселелерді шешу адам капиталын дамытудың ғылыми негізделген тұжырымдамасын әзірлемей, мүмкін емес,оның шеңберінде ең алдымен базаны, оны өндіру мен қайта өндірудің терең негізін зерттеу маңызды. Мұндай объективті база инвестициялар болып табылады [4].

Адам капиталымен байланысты шығындарды шығындар ретінде емес, адамның қабілетіне инвестициялар ретінде пайданың негізгі көзі ретінде қарастыру керек. Адам капиталына инвестициялау (мақсатқа сай келетін және адамның болашақ табысын анықтайтын шығындардың барлық түрлері) екі жақты процесс болып табылады. Бір жағынан, бұл адамдардың өндірістік мақсаттар мен әлеуметтік-қоғамдық қызмет үшін алған білімдерін, іскерліктерін және дағдыларын пайдалану процесі. Екінші жағынан, бұл денсаулықты нығайту, білім алу және кәсіби дағдыларды жетілдіру арқылы адами мүмкіндіктерді кеңейту процесі. Осыған байланысты адами капиталға инвестициялау проблемаларына әдіснамалық тәсілдерді зерделеу, қорыту, негіздеу және нақтылау жай ғана

өзекті емес, әлеуметтік экономикалық зерттеулер құрылымында бірінші кезекте алға жылжиды[5].

Қазақстан әлемдік көрсеткіштерге қол жеткізу үшін жеткілікті ауқымда жаңа экономиканы дамыту үшін қажетті зияткерлік ресурстарға ие. Экономиканы шикізаттан дамудың инновациялық моделіне қайта бағдарлау тетігі ғана қажет.

Білім беру саласы адам капиталын қалыптастыру, жинақтау және молықтыру саласының синтездеуші саласы болып табылады. 2000 жылдардан басталған қазақстандық білім беру реформасы оның сапасын, қолжетімділігін және тиімділігін арттыруға бағытталған. Сонымен қатар жүргізіліп жатқан реформалардың қарқыны мен сипаты бір жағынан алаңдаушылық тудырады.

Іске асыруға ұсынылатын кейбір жаңашылдықтар адам капиталын қалыптастыру процестеріне теріс әсер ететінін атап өткен жөн. Біріншіден, жаңа білім беру стандарттары соңғы уақытта еуропалық гуманизацияны алып келді, бұл іс жүзінде алынатын білім берудің сапасын, оның қол жетімділігін төмендетуге әкеп соғады. Өйткені, білім алушылардың менталитеті басқа елдерден өзгеше.

Екіншіден, жоғары білім беру сатысына ауыса отырып, білім беруді жаңғырту бағытындағы ең ірі қадамдардың бірі болып табылатын ұлттық бірыңғай тестті енгізуді атап өтуге болады. Барлық күтілетін артықшылықтарға қарамастан, бұл жүйенің іске асыру кезіндегі қателіктер кері әсерін тигізуде.

Үшіншіден, ЖОО - да ғалымдар мен оқытушылардың ескі көзқарастағы негізі қалыптасқан.

Төртіншіден, университеттегі білім жүйесі тар саланың маманы болуға емес, әр саланы кішігірім білу мақсатын алға қойған.

Бесіншіден, берілетін білім мен практикадағы қажетті білімнің ара жігі өте үлкен. Мәселен, хирургке операция жасау процесі мен оған қажетті ескертпелерді үйрету керек болса, университетте хирургтердің тарихы, қай елде қандай операция жасалған, оның мақсаты, принципі не функциялары секілді орынсыз ақпараттар көп беріледі. Жоғарыда келтірілгендер жай мысал іспеттес.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, білім беру саласындағы тиімді мемлекеттік саясатты әзірлеу мақсатында мемлекет күштерін жұмылдыру қажеттігі туралы ойлануға тиіс.

Біздің ойымызша, ХХІ ғасырдың жаңа талаптарына сәйкес Қазақстанда қоғамының интеллектуалдық деңгейін және адами капиталды дамыту сапасын арттыру үшін:

1. Қазақстанда ғылыми-технологиялық революцияны дамытудың басым бағыттарында оның сапасын арттыру және іргелі ғылыммен ықпалдасу талаптарына сәйкестігі арқылы білім беруді дамыту процесін жандандыру.

2. Инновациялық қызметті жан-жақты қолдау және дамыту.

3. Мемлекет тарапынан белсенді қолдау көрсетіп, ұйымдардың адами капиталын дамытуға кредит беру жүйесін енгізу және кеңінен пайдалану.

4. Білім беруде санға не қағаз арқылы баға беру емес, сапасына көп көңіл беру.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы адам капиталын қалыптастыру мен дамытуға жаңа көзқарас қажеттілігін талап етеді. Адам капиталын басқару процесі мемлекеттің тиімді әлеуметтік саясатын әзірлемей және іске асырмай, оны қаржыландырудың пәрменді құралдарын құрмай мүмкін емес [6, 7].

"Адами капитал" термині ұйымның активтерін жетілдірудегі негізгі элемент ретінде қарастырылады, өйткені ол тұрақты бәсекелестік артықшылығы болып табылады және қызметкерлер жұмысының тиімділігін арттырады. Кейбір ұйымдастырушылық теориялар жеке адам ресурстарын дамыту арқылы компаниялар арасында пайдалы бәсекелестік құру мүмкіндігін дәлелдеу үшін адами капитал теориясының ережелерін қолданады. Сондықтан осы зерттеуде, 100-ден астам жұмыс зерттеуден кейін, адам капиталының ұйымдастырылуы мен сипаттамасындағы адам капиталының рөлі зерттелді. Алынған нәтижелер ұйымда басқарудың барлық деңгейлерінде маңызды жалпы көрсеткіш адам біліктілігі болып

табылатынын куәландырады. Ұйымның орталық ядросында жұмыс істейтін адамдар неғұрлым жоғары дағдыларды дамытуы тиіс. Бұл адамдар клиенттердің қанағаттануын арттыру және ұйым үшін бәсекелестік артықшылықтар жасау үшін жеткілікті білім, ақпарат, инновациялар мен креативтілік санына ие болуы тиіс[8].

Осылайша, адами капитал жаңа экономиканы дамытудың маңызды ресурсы болып табылады және ұлттық бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету үшін айқындаушы мәнге ие. Инновациялық экономиканың негізгі факторы ретінде адами капиталды дамыту бағдарламасын әзірлеу-бүгінгі күннің талабы. Қоғамның әрбір мүшесі ақпараттық, білім беру, зияткерлік мүмкіндіктерге көбірек ие болған сайын, соғұрлым мемлекеттің интеллектуалды ресурсы жоғары болады, соғұрлым әлемдегі Қазақстанның позициялары жоғары болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Elena Pelinescu. The Impact of Human Capital on Economic Growth // Procedia Economics and Finance Volume 22. - Bucharest, 2015. - 184-190 p.
2. Джандар С.Х. Адам капиталы қазіргі экономиканың дамыту факторы // Журнал: Новые технологии. Издательство: Майкопский государственный технологический университет ISSN: 2072-0920. - 2013. - 94-96 б.
3. Алексеева С.А., Квасов И. А. Адами капитал маркетингі: бүгін және ертең. URL: //http: / / www.panog.ru ескерту.
4. Шумахов Р.В. Адами капитал экономикалық өсу факторы ретінде. URL: http://www.jurnal.org/articles/2009/ekon8.html ескерту.
5. Қазіргі Ресей экономикасындағы Адами капитал: қалыптастыру және жүзеге асыру мәселелері // Ижевск: ИжГТУ. - 2005. - 168 с.
6. Щетинин В.П. Адами капитал және түсініксіздіктер оның түсіндірілуі // Әлемдік экономика және халықаралық қатынастар. 2001. № 12. С. 42-49.
7. Черных С.А. Адам капиталы: болмысы осы және болашақта дамыту қажеттілігі// Креативті экономика. №5 (17). - 2008. - С. 74-77.
8. Mohammad Pasban, Sadegheh Hosseinzadeh Nojehdeh. A Review of the Role of Human Capital in the Organization. // Social and Behavioral Sciences 230. - September 2016 DOI: 10.1016 /j.sbspro.2016.09.032

ҚАЗІРГІ ЖАҒАНДЫҚ ЭКОНОМИКАДАҒЫ АДАМИ КАПИТАЛДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

*Орынбасаров М.К.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Мемлекеттік және жергілікті басқару, 1-курс докторанты*

*Ғылыми жетекші: Тұмбай Ж.О.
э.ғ.к., доцент*

Қазіргі жаһандық әлемдік экономикада адами капиталдың мәні экономикалық дамуды жаңғырту факторы ретінде күрт өсуде. Бүгінгі күні біз қоғамның жаңа экономикаға – білім экономикасына көшу үрдісінің замандастарымыз. Білім экономикасы-бұл постиндустриялық экономика мен постиндустриялық қоғам көрінісінің жоғары түрі. Экономикалық даму мақсаттарына қол жеткізу, денсаулық сақтау және білім беру саласындағы прогреспен тікелей байланысты, бұл адамзаттан жаңа идеялар мен ұжымдық іс-әрекеттерді талап етеді. Бұл жағдайда тек мамандандырылған халықаралық қорлар мен кейбір мемлекеттердің жұмысы жеткіліксіз. Жоғары саяси деңгейдегі проблемаларға бірыңғай шешімдер әзірлеумен және көптеген елдердің күш-жігерін біріктірумен үндеу талап етіледі [1].

Өндірістік немесе іскерлік жағдайда қолданбайынша адами білім мен біліктіліктің құндылығы жоқ. Зияткерлік мүмкіндіктер-зияткерлік капитал деп аталатын бұлар: білім, біліктілік және қабілеттілік. Сондықтан, интеллектуалды әлеует туралы айтатын болсақ, біз еңбек әлеуетімен жұмыс істейміз, ол арқылы бірінші іске асыру жүзеге асырылады[2, 596.].

Адам әлеуеті ел халқы сапасының интегралды көрсеткіші болып табылады. Оның негізгі құрамдастары- ұлт денсаулығының, сондай-ақ білім беру деңгейі мен сапасының көрсеткіштері. Бұл ретте адам әлеуетінің сандық базасы халықтың демографиялық көрсеткіштері болып табылады [3,139б.].

Білім мен материалдық емес ресурстар әлемдік еңбек нарығындағы басты бәсекелестік артықшылыққа айналды. Материалдық емес активтердің құрылымында адам капиталы басты рөл атқарады. Адам капиталының қалыптасуы мен жұмысқа қабілеттілігі – бұл бүгінгі таңда негізгі мәселе капитал шығындары тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік-саяси аспектінің көз қарасы [4].

Елдің тиімді экономикалық дамуы көптеген факторларға, оның ішінде мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық саясатының табыстылығына байланысты. Сонымен қатар жаңа тәсілдерін әзірлеумен және іске асыру тетіктерін, әлеуметтік-экономикалық саясаттың барған сайын дамыту қажеттілігін көрсетеді.

Адам капиталын зерттеу табыстылығы, жасы, жынысы, білімі сияқты параметрлерді қамтиды.

Г. Беккер мен Т. Шульц адам үлкен дағдылар мен қабілеттерге ие екенін, оны неғұрлым оңтайлы тәсілмен пайдалана алатынын және ол қоғам үшін соншалықты үлкен құндылықты білдіретінін атап өтті. Бұл ретте, егер әрбір адам қазіргі қоғамда өзін-өзі дамытуға барынша ұмтылса, онда бұл қоғамның адами капиталын бірнеше рет арттыратынын түсіну керек[5,314б.]. Білім беруді "өзіне инвестиция" тұрғысынан қарастыра отырып, адам капиталының теориясы еңбек нарығында белгілі бір "білім бағажы" ұсынысына назар аударады. Бұл ретте, "ішкі әсерді" (білім алушының өзі үшін), сондай-ақ "сыртқы әсерді" (қоғам үшін) есептеу кезінде ең алдымен еңбек нарығында жұмыс күшінің сапасына қойылатын талаптарға байланысты көптеген мәселелер ашық болып қалады [6].

Адам капиталы өндірісін талдауға Л. Туроу ерекше көңіл бөлді, ол әрбір жеке тұлғаның өзінің зияткерлік капиталын өндірудің ерекше мүмкіндіктері бар, ал қолда бар адам капиталының өнімділігі көбінесе адамның экономикалық қабілетіне байланысты дейді.

Адам капиталын қалыптастырудың экономикалық негізін қарастыра отырып, адам өз еңбегін өзіне тиесілі капитал ретінде сататынын атап өткен жөн. Кәсіпкер оны кәсіпорынның жұмыс істеуі үшін қажетті кез келген басқа активті сатып алады. Яғни кәсіпкер үшін бөтен еңбек-бұл қызметкерді жалдауға жұмсалған капиталдың аванстық құнының капиталдандырылған шамасы.

Т.Стоуньердің пікірінше, адами капитал-постиндустриалды қоғамның маңызды ресурсы. Байлықты жасайтын техника, технологиялық білім мен ұйымдастырушылық арқылы өмірге келеді[7]. Тек тәжірибелі білікті қызметкер жоғары технологиялық процесті басқара алады.

Баланың дүниеге келуі мен оны жұмыс күшіне айналдыру арасындағы уақытша Лагтың болуы болашақта отбасының иығына инвестициялаудың барлық ауыртпалығын жүктейді.

Адам капиталының амортизациясы оны пайдаланудың алғашқы жылдарында болмайды, себебі қызметкердің физикалық өсуі және өндірістік тәжірибенің жинақталуы есебінен оның экономикалық құндылығы азаймайды, керісінше өседі. Зияткерлік капитал бірінші онжылдықта ұлғайып келеді. Екінші онжылдықтың соңына қарай зияткерлік капитал қорының моральдық және физикалық тозуының өсу қарқыны адами капиталдың басқа активінің – өндірістік тәжірибенің жинақталуын жабады. Осы кезеңнен бастап адами капиталдың құнсыздану процесі басталады және оның қарқыны үшінші онжылдықтың соңына қарай ұлғаяды. Егер жұмыс беруші адам капиталына үнемі инвестиция жасайтын болса, онда адам капиталының құнсыздануы баяулайды.

Соңғы онжылдықта алдыңғы қатарлы елдерде "үздіксіз білім беру" тұжырымдамасы кеңінен таралып, оған сәйкес адам еңбек жолында оқып, біліктілігін арттыруы тиіс. Бұл техникалық прогреске байланысты білімнің ескіруіне және жаңартуды талап ететіндігіне

байланысты; сонымен қатар оқыту қызметкердің интеллектісін дамыта отырып және кәсіби ой-өрісін кеңейте отырып, оның өзіне жағымды әсер етеді.

Адам капиталының жинақталуы әлеуметтік капиталдың жинақталуымен тікелей байланысты, өйткені адам капиталының бір бөлігі өзара ақпарат алмасу арқылы әлеуметтік желілерді дамыту арқылы құрылады. Әлеуметтік капитал ақпаратты, идеяларды, сенімді, кооперацияны, эмоционалдық қолдауды және т. б. қамтиды.

Денсаулық капиталы адам капиталы үшін негіз болып табылады және адамның жұмысқа қабілеттілігін қолдау және жетілдіру мақсатында жүзеге асырылатын инвестицияны білдіреді [8, 163б.].

Осылайша, адами капиталдың барлық жиынтық компоненттерінің ішінен бүгінгі күнге дейін жоғары қызығушылық білім беру мен білім беру процесінің капиталдандырудың өсуіне әсер ету факторын, сондай-ақ денсаулық сақтау факторларын тудырды.

Қазіргі жағдайда ұлттық адами әлеуеттің сипаттамасы қандай да бір елдің экономикалық жетістігінің шешуші факторлары болып табылады. Оларды соңғы уақытқа дейін бағалау кезінде негізгі қызметкерлердің білім деңгейіне, біліктілігіне, кәсіби құзыреттілігіне, яғни елдің халқы жинаған адами капиталға баса назар аударылды. Алайда, бұл фактордың экономикалық өсуге қосқан үлесі тек қана жоғары білікті және білімді қызметкерлердің өнімділігі. Командада жұмыс істей білу, өзіне сенімділік, позитивті көңіл-күй, ынтымақтастыққа дайындық, эмоциялық тұрақтылық, төзімділік, жауапкершілік, шақыру- қабылдау қабілеті сияқты магнитті емес (біліммен байланысты емес) сипаттамалар және т. б. [9, 289 б.].

Қазіргі уақытта барлық дамыған елдерде жоғары білікті мамандарға деген сұраныс артып келеді, өйткені нарықта адам капиталына құйылған инвестициялардан әлеуметтік және экономикалық пайда бар, өйткені олар жалпы қоғамға көптеген игі істер алып келеді.

Алайда, Қазақстанда білімнің жоғары деңгейде болуына жасалған жағдайға қарамастан, елімізде бұл салада ынталандырулар жоқ. Сонымен қатар қазіргі заманғы экономика қызметкерден білімді үнемі жаңартып, өз әлеуетін жақсартуды талап етеді. Осыған орай қызметкерлердің білімін жаңартуға, үздіксіз білім беруге, біліктілікті арттыруға қаражат бөлу қажет. Елдің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету мүдделері білім беру және ғылыми қызметті интеграциялау қажеттілігін талап етеді. Сонымен қатар, Қазақстанның имиджін халықаралық сауданың толық құқықты қатысушысы ретінде жақсарту қажет, бұл тек қазақстандық нарыққа шетелдік капитал мен қызметкердің ағынын арттыруға ғана емес, жаңа еліміздің трансұлттық корпорацияларды қалыптастыруға, оларды шетелде инвестициялау мүмкіндіктерін кеңейтуге және нәтижесі ретінде Қазақстан экономикасының бәсекелестік артықшылықтарын нығайтуға алып келеді.

Қазақ ғылымы экономиканы жаңғырту және инновациялық ғылыми-техникалық даму процесінде өз рөлін атқаруы үшін бірқатар міндеттерді шешу қажет: қоғамдағы ғылымның беделін көтеру; ғылыми-техникалық саладан кадрлардың кетуін тоқтата тұру; жас мамандардың ғылымға ағымын ұлғайту; перспективалы жас мамандарды оқытуға жұмсалатын шығындарды толық өтеуді енгізу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Инновациялық экономикадағы адами капиталды қалыптастыру және пайдалану // өзекті инновациялық зерттеулер: ғылым және тәжірибе. 2008. № 1. URL: <http://www.actual.research.ru> (өтініш берген күні: 25.07.2015).
2. Горбунова О. Н., Кондрашова И. С. Адамның еңбек және интеллектуалдық әлеуетін қалыптастырудың ерекшеліктері // әлеуметтік-экономикалық құбылыстар мен процестер. Талдықорған, 2012. № 10.
3. Родионова Н. К. Ресей модернизациясының шарты ретінде адамдық потенциалдың дамуы // Ұлттық экономиканы модернизациялаудың жаһандық мәселелері: 1 Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. Талдықорған, 2012.
4. Рябых В. Н., Рябых Е. Б. Халықаралық ынтымақтастыққа интегративті көзқарас тездетілген инновациялық дамудың бір жолы ретінде / креативті экономика. 2012. № 5. 55-58б.
5. Костанян С. Л. Экономика және халық білім беру. М., 1995.

6. Рябых В. Н., Олейникова а. А. Жаһандық экономикада адам капиталы рөлінің артуы // Вестник Орел ГИЭТ. 2015 жыл. № 1 (31). 33-37б.

7. Стоуньер Т. Ақпараттық байлық: постиндустриалды экономика профилі / / батыстағы жаңа технократиялық толқын. М., 1986.

8. Юрина, Е. А., Стримова М. А. Әлеуметтік мемлекетте адам капиталының рөлі // Әлеуметтік-экономикалық құбылыстар мен процестер. Талдықорған, 2012. № 1.

9. Василенок В. Л., Кургузова Е. Я. Ресей экономикасын жүйелі жаңғырту мәселелері: әлеуметтік-саяси, қаржылық экономикалық және экологиялық аспектілер: ғылыми мақалалар жинағы. СП, 2010. 8-16б.

ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ КАДР ТҰРАҚСЫЗДЫҒЫ МӘСЕЛЕСІН БАСҚАРУ

*Сабырбек Ұ.А.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ
«Менеджмент» мамандығының
I курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Құнанбаева Д. А.
э.ғ.д.*

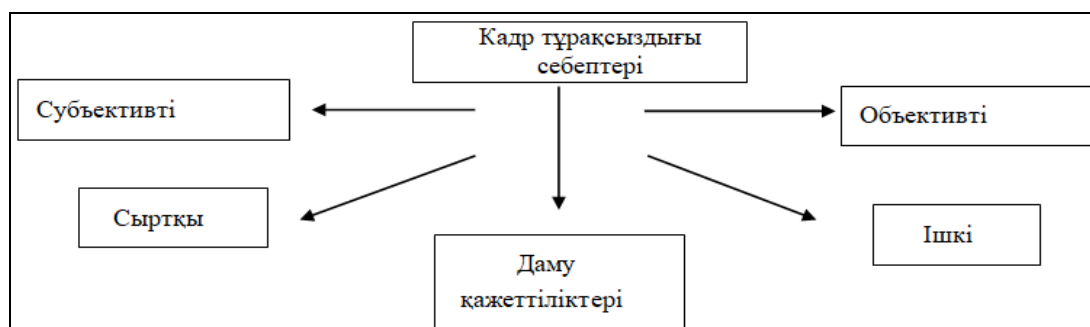
Кадрлардың тұрақтамауы - кез келген ұйым үшін негізгі мәселелердің бірі. Кадр тұрақсыздығының негізгі екі түрі бар: физикалық және психологиялық (жасырын). Физикалық тұрақсыздық әртүрлі себептерге байланысты жұмыстан шығарылатын және ұйымнан шығатын қызметкерлерді қамтиды. Жасырын немесе психологиялық тұрақсыздық ұйымнан кетпейтін, бірақ іс жүзінде одан шығатын қызметкерлерде пайда болады. Кадрлардың жасырын тұрақтамауы құжаттамада көрсетілмейді, бірақ еңбек өнімділігіне айтарлықтай зиян келтіруі мүмкін. Кадрлардың тұрақтамауы - қызметкердің өз жұмыс орнына қанағаттанбауынан немесе ұйымның нақты қызметкердің қызметіне қанағаттанбауынан туындаған жұмыс күшінің қозғалысы [1].

Қызметкерлер тарапынан пассивті қарсылық немесе жасырын саботажды байқауға болады. Мысалы, көпшілік іскерлік ұйымдарда қызметкерлерге сегіз сағаттық жұмыс күні үшін еңбекақы төленеді, бірақ іс жүзінде қызметкерлер орташа есеппен күніне 4,5-5 сағат жұмыс істейді. Қалған уақытты компьютерде ойнайтын ойындарға немесе әріптестермен тұрмыстық тақырыпты талқылауға арнайды. Мұндай қызметкерлер көбінесе іскерлік белсенділіктің елесін ғана жасайды, ресми түрде ұйымнан кетіп қалмай, іс жүзінде кетіп қалды. Қызметкерлердің бұл тобында басқарудың ең жоғары тұрған топ-менеджерлерден бастап ең төмен деңгейдегі қызметкерлерге дейін болуы мүмкін [2].

Кадрдың ұжымдағы тұрақсыздық коэффициентін үнемі бақылау қажет. Егер кадрдың тұрақсыздық коэффициенті (кадр тұрақсыздығы коэффициенті – жұмыстан шыққан адамдар санының кәсіпорындағы жалпы қызметкер санына қатынасымен анықталады) 5%-дық көрсеткіштен асса, кәсіпорын қызметіне кері әсерін береді. Артық тұрақсыздық ұжым ішіндегі психологиялық ахуалға теріс әсер етеді және қызметкерлердің еңбек мотивациясына кері әсер етуі мүмкін. Қызметкерлердің кәсіпорыннан кетуіне байланысты еңбек ұжымында қалыптасқан байланыстар бұзыла бастайды, бұл кадрлардың жаппай тұрақтамауына әкеліп соқтырады [3].

Қандай да бір уақыт жұмыс істеп, белгілі бір амбициясы мен кәсіби қасиеттері бар қызметкер өсу мен даму мүмкіндігі туралы ойлана бастайды. Мансаптық өсудің, кәсіби дамудың және оқытудың болмауы қызметкердің кетуінің себебі болуы мүмкін. Қызметкер жұмыстан босатудың келесі себебі – басқа жерде неғұрлым жоғары лауазым алу перспективасы, онда өз қабілетін кеңінен қолдану мүмкіндігі және тиісінше неғұрлым жоғары жалақыдан байқалады. Көптеген қызметкерлерді ұжымда қалыптасқан психологиялық климат қанағаттандырмағандықтан олардың кәсіпорын қызметіне адал

болмауына алып келеді, ал бұл жағдайда «ақша» – компаниядан кету үшін ыңғайлы ақтау түрі болып көрсетіледі [4].

Сурет-1 Кадр тұрақсыздығы себептері.

Қонақжайлылық саласындағы кадр тұрақсыздығы мәселесінің негізгі шығу себептерін жоғарыда 1-суретте көрсетілген сызба бойынша Алматы қаласында орналасқан бес жұлдызды Royal Tulip Almaty қонақ үйінің мысалында қарастырамыз. Төмендегі 1-кестеде Royal Tulip Almaty қонақ үйі кадрларының қызметтен кету себепін 5 негізгі көрсеткіштер бойынша жіктеп көрсетілген.

Кесте – 1. Royal Tulip Almaty қонақ үйінен кадрлардың қызметтен кетуінің себептері

Қызметтен кету себебі	Қызметтен кету себептерінің сипаттамасы
1. Объективті	<ul style="list-style-type: none"> ○ Еңбекақы көлемінің аздығы; ○ Қызметкердің басқа қалаға көшуі.
2. Субъективті	<ul style="list-style-type: none"> ○ Қызметкер үшін атқаратын жұмыс ауқымының көптігі; ○ Қызметкердің отбасы құруына байланысты; ○ Әйел адамдардың жүктілігіне байланысты декреттік демалысқа кетіп, жұмысқа қайта келмеуі.
3. Ішкі факторларға сай	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ұжымға кадрдың сіңісе алмауы; ○ Болашақ мапсаптық өсім кепілдігі болмауы.
4. Сыртқы факторларға сай	<ul style="list-style-type: none"> ○ Қонақ үйдің қала сыртында орналасуынан қала тұрғындарының жұмысқа келіп-кету кезіндегі көлік кептелістеріне түсуінен уақыт жоғалтуы.
5. Даму қажеттіліктері бойынша	<ul style="list-style-type: none"> ○ Қызметкердің студент болуына байланысты жұмыс уақытының сабақпен сәйкеспейуі; ○ Қызметкердің атқаратын жұмысы бойынша арнайы білімнің болмауы.

Royal Tulip Almaty қонақ үйінде қызметтен кететін персоналдардың көп бөлігі әйел адамдар болып табылады. Қонақ үйдің кадрлар бөлімінің зерттеуі бойынша негізгі мәселе әйел адамдар үшін қонақ үй 24 сағат жұмыс жасайтын болғандықтан, жұмыс уақытының түнгі ауысымға түсуі болып отыр. Аталған мәселені шешу мақсатында қазіргі таңда қонақ үй басшылығы тарапынан түнгі ауысымдағы қызметтерге ер адамдарды жұмысқа алу, ал әйел адамдарды тек кеңсе қызметтеріне қабылдау жұмыстары жүргізіліп жатыр [5].

Royal Tulip Almaty қонақ үйінде қазіргі таңда жалпы саны 276-ны құрайтын 152 ер және 124 әйел адам қызмет атқарады. Қонақ үйдің кадр ауысу көрсеткіштерін қарайтын болсақ, соңғы бес жыл ішінде орта есеппен жылына штаттық қызмет атқаратын 23-25 персонал және штаттық емес қызмет атқаратын 45-50 персонал қызметтен кетеді. Төменде 2-

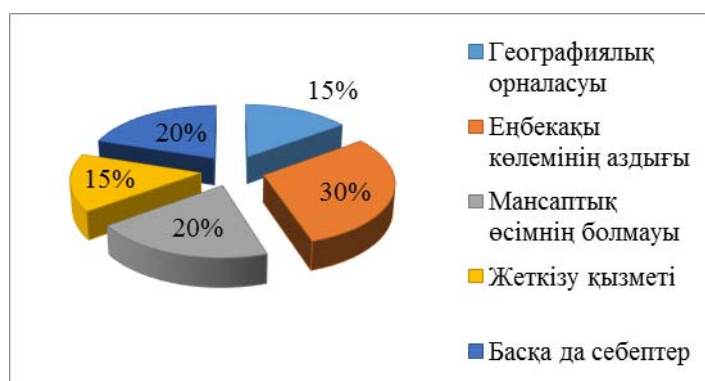
кестеде Royal Tulip Almaty қонақ үйі қызметкерлерінің 2014-2019 жылдардағы кадр алмасуының орташа көрсеткіштері берілген [6].

Кесте – 2. Royal Tulip Almaty қонақ үйі қызметкерлерінің 2014-2019 жылдардағы кадр алмасуының орташа көрсеткіштері

	Еңбек тәжірибесіне алынатын	Жұмысқа орналасатын	Жұмыстан шығатын	Қызметте тұрақтау уақыты
Штаттық	23-25	17-20	17-20	1-1,5 жыл
Штаттық емес	45-50	43-45	43-45	3-5 ай

Royal Tulip Almaty қонақ үйінің кадрлар бөлімінің берген ақпараттарына сәйкес, соңғы 2019 жылдың қорытындысы бойынша, персоналдың қызметтен кетуінің негізгі себептері болып келесі себептер анықталып отыр:

- Қонақ үйдің географиялық орналасуының қызметкерлер үшін қолайсыздығы;
- Еңбекақы көлемінің аздығы;
- Мансаптық өсімнің кепілсіздігі;
- Қызметкердің үй мен қонақ үй арасында қызметке жеткізу қызметінің жүру бағыттарының аздығы және т.б. Төменде 2-суретте персоналдардың қызметтен кетуінің негізгі себептері үлестік көрсеткішпен көрсетілген.

Сурет- 2. Royal Tulip Almaty қонақ үйіндегі кадрлардың қызметтен кетуінің негізгі себептерінің үлестік көрсеткіші.

Жоғарыда аталған қонақ үйдің географиялық орналасуының қызметкерлер үшін қолайсыздығы, еңбекақы көлемінің аздығы, мансаптық өсімнің кепілсіздігі, қызметкердің үй мен қонақ үй арасында қызметке жеткізу қызметінің жүру бағыттарының аздығы мәселелерін келесі ұсыныстар бойынша шешуге болады:

✓ Жеткізу қызметіне арналған көліктер санын арттыру. Қазіргі таңда қонақ үй қызметкерлерін жұмысқа жеткізуші көліктер тек екі бағыта (1. Қонақ үй – Медеу ауданы; 2. Қонақ үй – Алмалы – Алатау ауданы) қатынайды. Жеткізу қызметінде туындаған мәселені шешу мақсатында Бостандық және Ауезов аудандарына қатынайтын көліктер қызметін қосу;

✓ Қызметкерлерге еңбекақдан бөлек атқарған қызметіне сай арнайы сыйақылар тағайындау. Қазіргі уақытқа дейін «Жылдың үздік қызметкері» атанған қызметкерге тек арнайы марапат қағазы берілген болса, 2020 жылдан бастап арнайы ақшалай сыйақы көлемін тағайындау;

✓ Қонақ үй басшылығы тарапынан ұйымдастырылған team building-тер (жұмыс берушінің есебінен) мен мереке күндері арнайы корпоративтік кештер ұйымдастыру;

✓ Қызметкерлер мен басшылық арасында еркін байланысты қамту мақсатында ашық саясатты жүзеге асыру.

Қонақжайлылық индустриясында кадр тұрақтамау мәселелерінің шығу себептерін анықтау мен мәселені шешу жолдарын жүзеге асыру – кәсіпорын қызметін басқаруға бағытталған іс-әрекеттерді тиімді басқаруға негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Алиев В.Г. Управление персоналом / В.Г. Алиев, С.В. Дохолян. — М.: Экономика, 2015ж. — 312 б.
2. Базык Е.Ф., Сазонова Д.И. Снижение текучести кадров в современных экономических условиях // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. — 2015ж. — № 9–1. — 109–115 б.
3. Андреева Г. Текучесть кадров: причины и способы борьбы / Г. Андреева// Справочник по управлению персоналом. – 2012ж. - № 7
4. Долбунов А. А. Текучесть кадров - основная проблема предприятий // Маркетинг. – 2016ж. - № 12.
5. Royal Tulip Almaty қонақ үйі. Электронды ресурс. Кіру режимі: <https://royal-tulip-almaty.goldentulip.com>
6. Royal Tulip Almaty қонақ үйінің кадрлар бөлімінің 2014-2019 жылдардағы жылдық есептік көрсеткіші

ЖОБА ТӘУЕКЕЛДЕРІН БАСҚАРУДЫҢ ЗАМАНАУИ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ

Садырбай Б. Ж.

*Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ
«Жобаларды басқару» мамандығының 2-курс магистранты*

Ғылыми жетекші: Нурсейтова Г. Б.

э.ғ.к., аға оқытушы

Әр түрлі бағдарламалық қамтамасыз ету мен виртуалды модельдердің көмегімен жобаларды басқару Индустрия 4.0 адам-машина-орта саласында клиенттер мен мүдделі тараптардың талаптарына икемді және тез жауап беру қабілетінің нәтижесінде өзгерістерді талап етеді.

Туындайтын тәуекелдерге жедел ден қою нәтижесіне қандай құралдардың көмегімен қол жеткіземіз? Және жоба тәуекелі деп нені білдіреді?

Жобалық қызметтегі тәуекел деп – жоба жоспарланған нәтижелерге, мақсаттарға немесе оның уақытша, сандық және құндық бағасы бар жеке параметрлеріне қол жеткізу мүмкіндігін жоғалтатын ықтимал оқиғалар түсіндіріледі. [1]

Түрлі жобалар үшін көптеген тәуекелдер түрі бар. Бұл тәуекелдер шығындарға, мерзімдерге немесе өнімділікке өзгерістер алып келе отырып, ұйым үшін қолайсыз салдардың басқа да түрлерін жасауы мүмкін.

Жобаның тәуекелдері әрдайым белгісіздікпен байланысты. Тәуекелдерді азайту және басқару үшін арнайы ақпараттар болуы керек. Егер "белгісіздік" орын алса, яғни олар бойынша ешқандай ақпарат болмаса, онда жобаның шығындарын жабу үшін арнайы "қор" деп аталатын компанияның қосымша ресурсын бөлу талап етіледі. Бірақ жобаны жүзеге асыру кезінде пайда болатын тәуекелдердің барлығын ескеретін, қажетті және ұтымды қорды қалай құру керек деген сұрақ туындайды.

Ағымдағы бизнес-орта үнемі өзгеріп отырады және әр түрлі шарттар мен талаптарға тәуелді. Бизнесінің өзгеру динамикасы жаһандану, нарықты дамыту, технологияларды жетілдіру, жобаларды және басқа да факторларды күрделендірудің нәтижесі болып табылады.

Көптеген шығындарды алдын ала болжауға және болдырмауға болады. Проблемалар көпшілігі кәсіби, болашаққа бағдарланған тәуекелдерді басқарудың жоқтығымен, сондай-ақ адам факторымен байланысты.

Тәуекел-менеджменттің ескі әдістері уақыт өте келе өзектілігін жоғалтуда. [2] Сондықтан Дәл қазір әртүрлі бағдарламалық өнімдердің көмегімен тәуекелдерді басқаруда түрлі инновациялық тәсілдерді пайдалану туралы мәселе жиі көтеріледі.

Бизнестің оң дамуы мен тұрақтылығы жобалық қызметті іске асыру кезінде туындайтын тәуекелдерге жылдам және сапалы ден қоюды талап етеді.

Тәуекелдерді ескере отырып, жобаларды сауатты басқару төмендегілерді талап етеді:

- Жоба құнын құрудың барлық тізбегінде тәуекелдерді басқаруды енгізетін және жасалуы тиіс ең маңызды мәселелер мен шешімдерді айқындайтын кешенді тұжырымдамалық негіз
- Компанияларға дизайн таңдау туралы шешім қабылдауға және тәуекелдерді неғұрлым белсенді, әрі тиімді басқаруға көмектесетін практикалық тәсілдер мен құралдардың күшті жиынтығы
- жобаның барлық өмірлік циклі ішінде, жобалау кезеңінен бастап күнделікті қызметте тәртіпті қолдануды тиімді енгізетін іске асыру инфрақұрылымы

Жоғарыда сипатталған параметрлерді ескеретін тәуекелдерді толыққанды басқару үшін бағдарламалық өнімдер әзірленді. Төменде тәуекелдерді басқарудың 7 танымал құралы ұсынылады (1-кесте).

1-кесте. Тәуекелдерді басқару бойынша бағдарламалық өнімдер:

Бағдарламалық өнім	Сипаттамасы
SpiraPlan	Тестілерді басқаруды, қателерді бақылауды және талаптарды қадағалауды, сондай-ақ бағдарламалар мен портфельдерді басқаруға, шығарылымдарды жоспарлауға, ресурстар мен тәуекелдерді басқаруға арналған функциялардың толық жиынтығын қамтитын әмбебап бағдарламалық. Негізгі көрсеткіштердің кірістірілген атқарушы тақтасы, нақты уақыт графиктері, орнатылатын есептер мен үлгілер бар. Тәуекелдер, олардың маңыздылығын талдау және жіктеу үшін арнайы атрибуттарға ие, мысалы, ықтималдық, әсер және бейімділік.[3]
A1 Tracker	Жобада тәуекелдерді тіркеу және басқару үшін жеткілікті тиімді веб-интерфейсті ұсынатын бағдарлама. Ол веб технологияларға негізделгендіктен, нақты уақыт режимінде тәуекелдерді басқаруды жүзеге асырады. A1 Tracker есептерді тарату мүмкіндігін қамтиды. Дегенмен, барлық пайдаланушылар үшін түсінікті бола бермейтін күрделі интерфейс бар.[4]
RM studio	Тәуекелдерді басқаруда ең жиі қолданылатын, әмбебап қосымшалардың бірі. Бұл пакетте онда өндірістің тоқтап қалуын талдау, тәуекелдермен күресті бағалау және өндірістің үздіксіздігі қамтамасыз ету бойынша менеджер қамтылған . ISO 27001 стандартымен сертификатталған және осыған байланысты қауіптер кітапханасы шынымен үлкен. MS Excel сияқты түрлі бағдарламалармен интеграциясы бар[5]
Isometrix	Ірі және орта кәсіпорындарға арналған бұлтты қосымша. Isometrix азық- түлік/бөлшек сауда, металлургия, азаматтық құрылыс/құрылыс, тау-кен өнеркәсібі және т.б. сияқты салалар үшін жақсы.
CheckIt	Бұл өнім аудит және тексеру деректерін автоматты түрде жинауды қамтиды. Жиналған деректер кейін талданып, өңделеді, содан кейін тәуекелдерді азайту үшін ұсынылады. Деректерді енгізу Paper,

	браузерлер жүзеге асады және басқа да қолданбаларды жұмыс жасау қол жетімді. Android немесе iOS құрылғыларындағы қолданбалардан енгізілетін деректердің автономды қолдауы бар.[6]
Enablon	Соңғы уақытта тәуекелдерді басқарудың ең танымал және табысты құралдарының бірі болып саналады. Enablon пайдаланушыға құжатты жасай отырып, тәуекелді өз бетінше анықтауға, содан кейін осы тәуекелді бағалауға мүмкіндік береді. Enablon ішкі бақылау мен басқарудың өте тиімді жүйесін қамтиды, ол жобаның өмірлік циклінің әрбір кезеңінде тәуекелдерді азайтуға көмектеседі. Enablon қолданушы компаниялар арасында танымалдығы жоғары. Ең танымалдары: Accenture, Puma, UPS және т.б. [7]
Analytica	Массивтерді қолдану арқылы көп өлшемді кестелерді жасауға Lumina көмектеседі. Analytica модельдер электрондық кестелерге қарағанда 10 есе жылдам жұмыс істейтінін айтады. Белгісіздік Монте Карло әдісі мен сезімталдықты талдау арқылы анықталады және талданады.[8]

Ең әмбебап және тиімді құралдар Enablon және RM studio болып табылады, өйткені дәл осы бағдарламалық өнімдер ISO 27001 сертификаты бар және ең ыңғайлы құрал-саймандарға ие. Сондай-ақ, БҚ деректерінде өндіріс кезінде тиімді болып табылатын инциденттерді жинақтау, тексеру және талдау функциясы бар.

Қолда бар бағдарламалық құралдардан басқа соңғы уақытта бизнесті басқару бөлігінде Имитациялық модельдерді (оларға) қолдану туралы мәселе жиі көтеріледі. Бұл тәсіл бұрыннан белгілі болғанымен, қазіргі уақытта олар өзекті болып отыр.

Имитациялық модельдер нақты объектілерді пайдаланбай-ақ тәжірибе жасауға мүмкіндік береді. Жобаны іске асырудың барлық ықтимал сценарийлерін көрнекі түрде пішімдеу, сондай-ақ барлық қажетті деректерді қою, тәуекел жоқ ортада виртуалды эксперименттеу арқылы жүйелердің әр түрлі конструкцияларының модельдерін жасау және тестілеу мүмкін болады. Және барлық деректер әр бизнес түріне жеке-жеке дайындалады.

Қазіргі заманғы Имитациялық модельдеуде бизнес-жүйелер үшін үш негізгі тәсіл бар: жүйелік динамика, дискретті оқиға және агенттік моделдеу. Модельдеудің үш тәсілі де өзара тәуелсіз.

Әрқайсысының өз құралдар жиынтығы, бірегей ерекшеліктері, күшті және әлсіз жақтары бар. Әдісті таңдау оқылатын жүйеге және модельдеу мақсатына негізделуі тиіс.

Тәуекел-менеджментті Имитациялық үлгілеу көмегімен іске асыру үшін деректер жинауды орындайтын, нарық мінез-құлқының және активтер мен пассивтерді басқарудың әр түрлі сценарийлері үшін уақытқа қарай жиынтық тәуекел көрсеткіштерін болжайтын интеграцияланған шешім қажет.

Қорытындылай келе, IT-технологиялардың қарқынды дамуы өміріміздің барлық салаларында көрініс табуда. Бизнесті басқару тәсілдері ескіруде, өйткені жобалар айтарлықтай күрделі және көлемді болып келе жатыр.

Әлемдегі барлық кәсіби операциялардың жартысы алдағы жиырма жылдықта автоматтандырылуы мүмкін, бұл үдерістерді XVIII–XIX ғасырлардағы өнеркәсіптік революциямен салыстыруға болады. Қоғам мен бизнестің жақын болашағы барлық жалпы цифрландыру негізінде жаңа технологиялық тәртіпті айқындауда.

Индустрия 4.0 дәуірі компанияларға жаңа мүмкіндіктер беруде. Бизнес жаңа технологиялар арқылы одақтастарға ие болады, соның арқасында корпорациялар үшін әдеттегі институттар мен корпоративтік шешімдер қабылдау тетіктері өзгеруі мүмкін. Осылайша, жақын болашақта БҚ және бұрын белгілі жобаларды басқару тетіктері жасанды интеллект (ЖИ) технологияларына толықтырылады немесе ауыстырылады. Мысалы, big data негізіндегі жасанды интеллект технологиялары корпоративтік басқару және тәуекелдерді

азайту мақсаттарында қолданыла алады, өйткені бұл технологиялардың даусыз артықшылығы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Султанов И.А. План действий при управлении рисками проекта. – 2017 – [Электронды ресурс]. – URL: <http://projectimo.ru/upravlenie-riskami/riski-proekta.html>
2. Стрельник М.М. Сравнение стандартов управления рисками (coso erm, ferma и iso 31000:2009 – 2014 – [Электронды ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sravnenie-standartov-upravleniya-riskami-coso-erm-ferma-i-iso-31000-2009>
3. Inflectra компаниясының ресми сайты –[Электронды ресурс].—URL: <https://www.inflectra.com/SpiraPlan>
4. Altracker компаниясының ресми сайты –[Электронды ресурс].— URL: <https://www.altracker.com/risk-management-software>
5. Rmstudio компаниясының ресми сайты –[Электронды ресурс].— URL: <https://www.riskmanagementstudio.com>
6. Top 10 Risk Assessment And Management Tools And Techniques –[Электронды ресурс].— URL: <https://www.softwaretestinghelp.com/risk-management-tools>
7. Enablon компаниясының ресми сайты –[Электронды ресурс].—URL: <https://enablon.com>
8. Lumina компаниясының ресми сайты –[Электронды ресурс].—URL: <https://lumina.com/why-analytica>

ЖОБА ТӘУЕКЕЛІН БАСҚАРУ ӘДІСТЕРІ

*Садырбай Б.Ж.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ
«Жобаларды басқару» мамандығының
2-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Нурсейтова Г. Б.
э.ғ.к., аға оқытушы*

Елімізде қазіргі таңда түрлі жобалар іске асырылуда. Іске асырылып жатқан әрбір жаңа жоба өз жолында оның өмір сүруіне қауіп төндіретін белгілі бір қиындықтарға тап болады. Жоба жетекшісі үшін мұндай қиындықтарды алдын ала болжай білу және оларды жеңіп шығу стратегиясын алдын ала жасау өте маңызды.

Кез келген жоба үшін тәуекелдерді мүлдем болдырмау емес, оларды алдын ала болжау және оны ең төменгі деңгейге дейін төмендету маңызды болып табылады. Ықтимал тәуекелдерден болатын шығындарды азайту үшін жобаны іске асырудың барлық кезеңдерінде тәуекелдерді ескеруге көмектесетін арнайы іс-шаралар жүргізіледі. Көптеген жағдайлар мен факторлар адамдар қабылдайтын шешімдердің нәтижесіне әсер етеді, олардың кейбірінің іс-әрекетін болжау өте қиын, жобадағы көптеген шешімдерді белгісіздік жағдайында қабылдауға тура келеді. Тәуекел адам қызметінің кез келген саласына тән. Қазір тәуекелді зерттеуге, болжауға, талдауға көп көңіл бөлінеді. Қандай да бір әрекеттердің салдарын болжай білу жобаның дұрыс жүзеге асырылуы үшін қажет.

Бұл мақаланың мақсаты жобаның тәуекелдер басқаруды әдістерінің түрлеріне тоқталып, оларды талдап шығу болып табылады.

Жоба тәуекелі – бұл жоба мақсатына теріс немесе оң әсер ете алатын белгісіз оқиғалардың туындау ықтималдығының кумулятивті әсері.

Жоба тәуекелі – жоба мақсаттарының кем дегенде біреуіне, мысалы мерзімдер, құны, мазмұны немесе сапасы оң немесе теріс әсер ететін белгісіз оқиға немесе шарт.

Жобадағы белгісіздік – бұл ақпараттың, білімнің немесе қабылданатын әрекеттердің, шешімдердің немесе оқиғалардың ықтимал салдарын түсінудің жеткіліксіздігі немесе болмауы [1].

Жоба тәуекелін басқару – бұл белгісіздікті төмендетудің және жобадағы оқиғалардың ықтималдығын басқарудың жүйелі үдерісі. Жоба тәуекелін басқару мақсаты – қолайлы оқиғалардың пайда болу және әсер ету ықтималдығын арттыру.

Жоба тәуекелдерін басқарудың мақсаты – жобаның мақсатына қолайсыз оқиғалардың ықтималдығы мен әсерін төмендету және жобаның мақсатына қолайлы оқиғалардың ықтималдығы мен әсерін арттыру.

Жоба тәуекелін басқаруда кәсіпорын түрлі әдіс-тәсілдер арқылы болашақта ұйымға келетін шығындар мен оқыс оқиғаларды азайтады. Жоба менеджментінде жоба тәуекелін басқаруда көп жылдар бойғы практика нәтижесінде арнайы бекітілген, қолданыста жүрген әдістер қалыптасқан.

Тәуекелді басқару әдісін таңдау күрделі міндет болып табылады және кәсіпорындағы нақты жағдайға (әрқайсысы бірегей), шешім қабылдайтын адамның қабілеттері мен білімдеріне, тәуекелді басқару мақсатын қалыптастыруға және т.б. байланысты болып келеді [2].

Статистикалық ақпарат немесе сарапшылардың тұрақты болжамдары болған жағдайда, тәуекелдерді басқарудың мынадай әдістерін қолданады:

- тәуекелден бас тарту;
- тәуекелді қабылдау;
- тәуекелді беру;
- тәуекелді азайту;
- тәуекелді сақтандыру.

Шаруашылық жүргізуші субъект әдетте әдістердің бірін ғана емес, олардың бірнеше түрін пайдалана отырып тәуекелдің алдын алады [3].

Тәуекелден бас тарту әдісі фирманың меншікпен, қызмет түрімен немесе осы тәуекелмен байланысты тұлғалармен өзара әрекеттестіктен бас тартуына негізделген. Қандай да бір тәуекелден бас тарту туралы шешім шешімді дайындау сатысында да, фирма қатысатын жобаны іске асыру сатысында да қабылдануы мүмкін. Қаражат салынған қызметтен бас тарту қосымша шығындарға әкеп соғады. Сондықтан мұндай шешімдерді жобаның бастапқы сатысында қабылдау маңызды. Мысалы, өмір сүру қаупін жою үшін адам ұшақпен ұшудан бас тарта алады. Қауіпті болдырмау үшін фирма күмәнді келісім-шарттан бас тарта алады.

Тәуекелге әсер етудің мұндай тәсілі ең қарапайым. Ол шығындарды толық азайтуды болжайды, бірақ сонымен бірге толық көлемде пайда алуға мүмкіндік бермейді. Сондықтан, тәуекелден бас тарту туралы шешім қабылдай отырып, келесі сұрақтарға өз назарын аудару қажет:

- тәуекелді толығымен болдырмау мүмкін бе (шағын фирмалар бұл екіталай);
- болжамды пайда мен шығындардың ара-қатынасы қандай (пайда ықтимал шығындардан айтарлықтай жоғары болуы мүмкін, бұл жағдайда бұл әдіс қолданылмайды);
- бір тәуекелден бас тарту басқалардың туындауына алып келе ме (мысалы, авиатасымалдарға байланысты тәуекелден бас тарту темір жол немесе автомобиль тасымалдарынан туындаған тәуекелге әкеп соқтыруы мүмкін)

Кәсіпкер үшін тәуекелден бас тарту пайдадан бас тартумен тең.

Тәуекелді қабылдау әдісі қолайсыз оқиғаның басталуынан қаржылық салдарды өзіне қабылдауды көздейді. Бұл жағдайда екі нұсқа қарастырылуы тиіс:

- тәуекелдің басталу ықтималдығы;
- шығын көлемі.

Үлкен шығындарға әкелмейтін қолайлы шекараларда (яғни шыдамдылық шегінен төмен) болғанда немесе тәуекелге әсер етудің басқа да әдістерін қолдану мүмкін емес болғанда қолданылады. Тәуекелді қабылдау ол назардан тыс қалады дегенді білдірмейді. Мұндай тәуекелдер үнемі бақылау аймағында болуы тиіс.

Компанияда тәуекел туралы ақпарат болмағанда ғана (мысалы, ол шешім қабылдаған кезде ескерілмеген) тәуекелді ескермейді.

Тәуекелді қабылдаған кезде ықтимал шығындарды ескеру қажет. Олар тұрақты сипатта да (оларды алдын ала болжауға болады), сондай-ақ бірлі-жарым тәуекелдерден туындаған болуы мүмкін. Мұндай тәуекелдерді уақытылы анықтау және оларға қатысты басқа да әсер ету әдістерін қолдану қажет. Олар ықтимал шығындардың айтарлықтай мөлшерін көтереді.

Қызметтегі *тәуекелді азайтуға* бірнеше тәсілмен қол жеткізуге болады:

- ықтимал шығындарды болжау дәлдігін арттыру;
- осы салада жинақталған тәжірибе.

Тәуекелдерді басқару әдістерін жетілдіру тұрғысынан практикалық қызығушылық екі әдісті қолдану болып табылады:

- 1) сегрегация (активтерді бөлу);
- 2) комбинация (активтерді біріктіру).

Сегрегация әдісінің мәні активтерді бөлу жолымен тәуекел туындаған кезде шығындарды азайту болып табылады. Алайда, қолайсыз оқиғалар саны өсуі мүмкін, сондықтан олардың барлық көріністерін мұқият бақылау керек. Тәуекел жағдайларының санының өсуі үлкен сандар заңының пайда болуына әкеледі, ол фирманың тәуекел жағдайларын алдын ала анықтауға мүмкіндік береді. Бұл сондай-ақ экономикалық тәуекелдерді қысқартуға қызмет етеді.

Активтердің комбинациясы компанияның ішкі өсу базасында (мысалы, автомобильдер паркін ұлғайту) не бизнесті орталықтандыру базасында, яғни екі немесе одан да көп коммерциялық фирмаларды біріктірген кезде (жаңа коммерциялық ұйымда активтер көп болады) жүргізіледі. Әдетте, фирмалардың бірігуі нарықтың қолайсыз конъюнктурасы жағдайында болады. Бұл қадам ықтимал шығындарды қысқартады, өйткені экономикалық тәуекелге ұшыраған және бір ұйымда бақылаудағы бірліктер саны төмендейді.

Тәуекелді азайту әдістерінің бірі *трансферт (тәуекелді беру)* болып табылады. Тәуекелді беру сатып алу -сату шарты негізінде жиі жүзеге асырылады. Олардың көпшілігінде трансферт екі мәмілеге қатысушыларға да тиімді. Егер коммерциялық компания өзінің көзқарасы бойынша елеулі тәуекелдерді берсе, онда осы тәуекелдерді қабылдайтын тарап оларды маңызы аз деп бағалай алады. Әдетте, тәуекелдерді қабылдайтын тұлға шығындарды қысқарту үшін ең жақсы мүмкіндіктерге ие.

Тәуекелді беру тәсілдері:

- 1) келісімшарттар жасасу;
- 2) Бизнестің ұйымдық нысаны;
- 3) хеджирлеу.

Сақтандыру – тәуекелге әсер етудің ең ыңғайлы және кең таралған әдістерінің бірі. Оны қысқарту тәсілдеріне де, тәуекелді беру тәсілдеріне де жатқызуға болады.

Сақтандыру тәуекел нысанын кездейсоқ әсерлерден қорғауға мүмкіндік береді. Сақтандыруға қажеттілік тәуекел факторларының болуына және залалды жабу қажеттігіне байланысты. Тәуекелдің пайда болу нысандарының алуан түрлілігі және оның пайда болу салдарының ауырлығы меншік объектілерін қорғау үшін алғышарттар жасайды. Тарихи түрде тәуекелдердің ерекшеліктері мен оның көріну нысандарын көрсететін сақтандыру түрлері қалыптасты. Дегенмен, сақтандыру қызметтері нарығы дамып келеді. Ерекше тәуекелдерден қорғауды қамтамасыз ететін сақтандырудың барлық жаңа түрлері пайда болады.

Сақтандыру процесіне екі субъект қатысады: сақтанушы және сақтандырушы. Сақтандырудың мәні залалды өтеуге арналған ресурстарды алдын ала резервтеу нысанына негізделеді. Сақтанушы қаржы қаражатының кейбір көлемін(күтілетін шығын көлемінен аз мөлшерде) сақтандырушының пайдасына аударады. Тәуекел орын алған жағдайда сақтандырушы сақтанушының қаржылық қажеттіліктерін өтеп береді.

Пайдаланылган әдебиеттер:

1. Ю.Ким. Современные методы и стратегии реагирования на риски проекта. 2009. –[Электронды ресурс].—URL: <https://www.e-executive.ru>
2. Александр Габриелов. Управление рисками проекта. 2013. –[Электронды ресурс].—URL: <https://www.hse.ru/data/2013/09/27/1277439121/Габриелов%20А.О.%20УРП%20Презентация%20ВШУП.pdf>
3. «Высшая школа экономики» Национальный исследовательский университет. Статья. Методы управления рисками. –[Электронды ресурс].—URL: <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/dtzhj6254f/direct/84107280>

ПРОЕКТНАЯ КОМАНДА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА КЛЮЧЕВЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОЕКТА

*Салимгереева А.А.
КазНУ, ВШЭУБ,*

Управление проектами, магистрант 1-го курса

*Научный руководитель: Гималетдинов К.В.
к.э.н., доцент*

В настоящее время проектно-ориентированное управление находится в состоянии активного развития.

Проект- это временное предприятие, предназначенное для создания уникальных продуктов, услуг или результатов. Проекты могут быть простыми и сложными, краткосрочными и долгосрочными, с ограниченным и солидным бюджетом, рискованными и управляемыми рисками, а их результаты могут весьма существенно отличаться. Современное управление проектами- это особый вид управления, который может быть применен к управлению любыми объектами. Как мы знаем, на этапе возникновения идеи о создании проекта, основной целью является получение положительного результата, а именно создание эффективного проекта, чему послужит эффективная работа проектной команды[2].

В данной статье мы попытаемся осветить основные особенности проекта и значение проектной команды развития межгосударственного соглашения “Один пояс - один путь”. Возникновение этой трансконтинентальной дороги было логическим продолжением торговых, культурных и духовных контактов.

Межгосударственным соглашением между президентом Республики Казахстан на тот момент Нурсултаном Абишевичем Назарбаевым и Председателем Китайской Народной Республики Си Цзиньпином отмечено, что главная позиция в крупных евразийских проектах принадлежит программе «Новый шелковый путь». Программа позволяет укрепить международные связи-торговые, политические, экономические. Новый шёлковый путь— концепция новой паневразийской транспортной системы, продвигаемой Китаем в сотрудничестве с Казахстаном, Россией и другими странами.

Современный Новый Шелковый Путь является важнейшей частью стратегии развития Китая в современном мире — Новый шёлковый путь не только должен выстроить самые удобные и быстрые транзитные маршруты через центр Евразии, но и усилить экономическое развитие внутренних регионов Китая и соседних стран, а также создать новые рынки для китайских товаров.

Главное направление данного проекта - Средняя Азия протяжённостью около 6500 километров, 4000 из которых по китайской территории от Тихоокеанского побережья до Синьцзян-Уйгурского автономного района. Дальше путь идёт через Казахстан, Узбекистан, Туркменистан, Иран, Ирак, Сирию и Турцию, а оттуда и в Европу.

Морской путь, как и сухопутный, по древнему торговому маршруту: из Гуанчжоу в Китае вдоль берегов Вьетнама, Таиланда, Малайзии, Сингапура и Индонезии, мимо Индии в Красное море, в Африку, а через Суэцкий канал в Средиземноморье.

На сегодняшний день более 100 различных проектов одновременно реализуются в Казахстане в рамках проекта Нового шелкового пути или «Один пояс – один путь». Это примерно 2/3 всех проектов в рамках проекта, реализуемого в Центральной Азии. Казахстан занимает исключительно важное геостратегическое расположение[1].

Данный проект “Новый Шелковый путь” как и все проекты, имеет свой жизненный цикл. Он включает в себя следующие этапы:

1) Инициация: анализ идеи, разработка проектного задания и целевое, стратегическое планирование проекта. Определяются ограничения и приоритеты проекта.

2) Одним из главных этапов является планирование, включающее в себя выявление участников проекта, выбор членов проектной группы, определение объема проекта, определение этапов и контрольных точек проекта, выявление всех возможных рисков, связанных с реализацией проекта, и разработка способов их предотвращения, расчет количества ресурсов, необходимых для выполнения проекта.

3) Далее стоит вопрос реализации, которая включает в себя создание конечного проекта, отслеживание продвижения проекта, решение возникающих проблем, информирование участников о ходе проекта, управление изменениями.

4) Завершение: поставка проекта, в нашем случае проекта уникального международного сотрудничества, оценка удовлетворенности, оценка приобретенного опыта[3].

Эффективность проекта оценивается в течение расчетного периода, охватывающего временной интервал от начала проекта до его прекращения. Как мы знаем, в основе эффективности проекта лежат такие показатели как срок реализации и окупаемости проекта, чистая приведенная стоимость, прибыльность проекта. Все эти показатели будут иметь положительный эффект от слаженной и профессиональной работы команды проекта. Правильное распределение обязанностей и соблюдение сроков выполнения задач оказывают важнейшее влияние на весь процесс реализации проекта. Отсутствие четкого плана, невыполнение участниками проектной команды своих обязанностей влечет за собой высокий риск не достижения запланированного результата.

В настоящее время международная проектная команда, являясь одним из основных факторов реализации проекта, имеет свои особенности: проектная команда-это команда специалистов, объединенных для достижения общих целей и решения задач на протяжении всего жизненного цикла проекта. Команда проекта состоит из высококвалифицированных специалистов из разных стран, заинтересованных в положительном результате. Каждый профессиональный член команды имеет определенный опыт и выполняет определенные функции. Такие качества, как самостоятельность, умение работать в команде, ответственность, способность принимать рискованные решения, стрессоустойчивость, соответствие личностных ценностей ценностям проекта являются залогом успешной работы, а именно успешной реализации проекта.

Управление командой включает в себя процессы, необходимые для достижения максимальной эффективности.

В состав проектной группы входят руководитель проекта и сотрудники проекта, на которых возложена ответственность за работу над проектом[4].

Мы считаем, для формирования эффективной международной проектной команды необходимо гармонично соединить различные системы ценностей, ментальности и образы действий, носителями которых являются члены команды - индивидуумы, которые объединяются для достижения результата[5].

Одной из главных целей этого проекта является создание эффективного межгосударственного сотрудничества, а именно создание многоуровневого механизма культурного и межличностного обмена, создание большого количества площадок для сотрудничества и открытие большого количества каналов для сотрудничества. Результатом этого международного сотрудничества является также укрепление сотрудничества в области образования, развитие студенческого обмена, создание школы с совместным управлением.

Этот проект только развивается и имеет свои перспективы. С нашей точки зрения, значительную роль должны играть аналитические центры, на базе которых необходимо создавать сети и партнерства.

Важно формировать новые модели сотрудничества в культуре, спорте и здравоохранении для того, чтобы способствовать реализации проектов, дающих конкретную выгоду. Необходимо познавать культурно-историческое наследие, чтобы защищать его и создавать туристические проекты, сохраняя культурные особенности. Здесь необходимо развивать межпарламентские и межпартийные связи, налаживать обмены между неправительственными организациями разных стран, а также между женщинами, молодежью и людьми с ограниченными возможностями, ставя перед собой цель всеохватывающего развития во благо сотрудничества[1]. Все эти задачи могут быть достигнуты лишь поэтапного соблюдения шагов, прописанных на начальном этапе.

Чтобы проект был успешным, он требует командного усилия. Роли и обязанности, возложенные на членов команды, могут быть небольшими или огромными. Именно это усилие толкает проект на путь успеха.

Список литературных источников:

1. «Один пояс, один путь»: полный текст речи Си Цзиньпина. [Электронный ресурс].-Режим доступа: <https://inosmi.ru/politic/20170519/239391693.html>;
2. Мазур И.И., Шапиро В.Д., Ольдерогге Н.Г. Управление проектами: учебное пособие / Под общ. Ред И.И. Мазура. - 4-е изд. - М.: Омега-Л, 2012.;
3. Вылегжанина, А.О. Организационный инструментарий управления проектом : учебное пособие / А.О. Вылегжанина. - М. ; Берлин : Директ-Медиа, 2015. - 312 с.;
4. Михеев В. Н. Смешанные команды проекта: методологический аспект. Сб. трудов Международного симпозиума “Современное управление проектами: объединение профессионалов для достижения индивидуального успеха”, Санкт-Петербург, 14 – 16 сентября 1995 г.;
5. Ершов С.В. Управление проектами и программами. Конспект лекций. – Архангельск: САФУ. 2015 – 226 с.

ТЕНДЕНЦИЯ РЫНКА ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Саматұлы Е.
Казахский Национальный университет имени аль-Фараби
Высшая школа экономики и бизнеса
Магистрант 2 курса по специальности
Инновационный менеджмент(РУДН)*

*Научный руководитель: М.У.Спанов
д.э.н., профессор*

Электронная коммерция в Казахстане как основа электронно-информационного бизнеса на современном этапе содержит ряд вопросов и проблем, поэтому анализ и выявление ее структурных элементов, основных тенденций и закономерностей развития на казахстанском рынке является необходимым условием дальнейшего развития коммерческой деятельности Казахстана в целом.

В настоящее время рынок электронной коммерции в Казахстане находится на стадии интенсивного развития. По данным исследовательского министерства национальной экономики объем казахстанского рынка электронной коммерции в 2016 году составил 310 млрд. тенге, в 2017 – 392 млрд. тенге (рост на 26%). Некоторые ведущие представители розничной интернет-торговли добились увеличения продаж на 200-300%.

Следует отметить, что темпы роста данного сектора экономики значительно опережают темпы роста экономики страны: за 2017 год ВВП Казахстана вырос на 3,5%, а e-commerce – на 26%.

По мнению экспертов министерства национальной экономики, в ближайшие годы ожидаются стабильные темпы роста на уровне 15-20% ежегодно. Тогда к 2020 году объем рынка электронной коммерции составит более 2180 млрд. тг. (рисунок 1). [1]

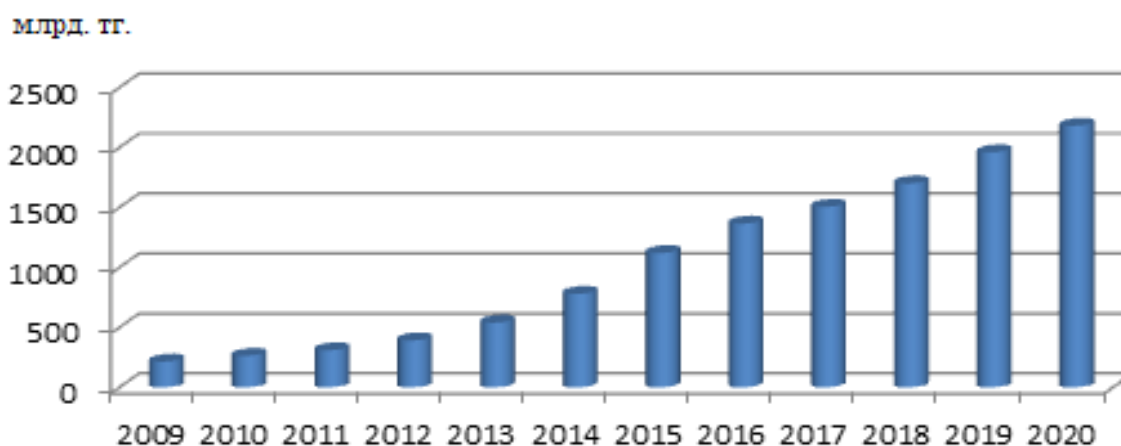

Рисунок 1. Объем рынка электронной коммерции в Казахстане (млрд. тг.)

Однако сегмент электронной коммерции в экономике нашей страны стал заметен только в последние годы. До 2017 года доля продаж через интернет составляла менее 1% от общего объема торговли Казахстана, в 2018 – около 2% (рисунок 2). Подобные показатели отмечались в США и Великобритании в 2003 и 2005 годах, а в настоящий момент – доля e-commerce в этих странах занимает более 10%, что позволяет сделать вывод о наличии значительного резерва для дальнейшего роста рынка электронной коммерции Казахстана. По мнению экспертов, сегмент электронной коммерции к 2020 году составит около 7% от общего объема торговли в Казахстане. На развитых рынках (Китай, Франция, Германия, Бразилия) в настоящее время данный показатель составляет около 5%. [2]

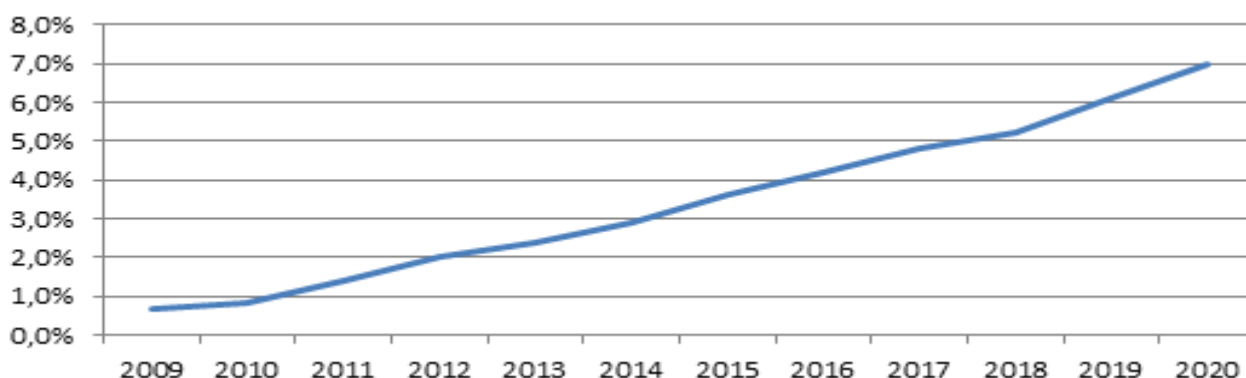

Рисунок 2. Доля рынка электронной коммерции в общем объеме торговли в Казахстане.

Следует отметить, что в Казахстане наблюдается дисбаланс в развитии рынка электронной торговли по регионам (рисунок 3). Более 60% интернет-магазинов сконцентрированы в Алматы и Нур-султан, где проживают около 15% населения страны. По прогнозам экспертов министерства национальной экономики, к 2020 году объем продаж через интернет в столичных округах вырастет на 30%, в то время как в остальных регионах рост в среднем составит 55%. [3]

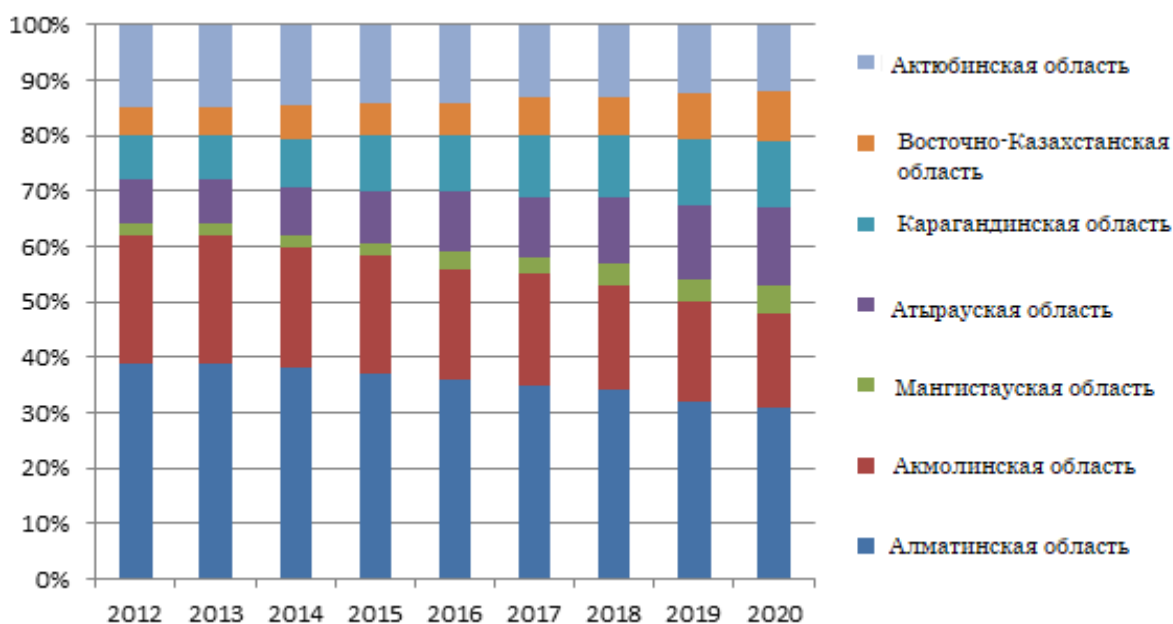

Рисунок 3. Прогноз распределения продаж через Интернет по регионам Казахстана.

На данный момент сложилась ситуация, когда значительно большее количество покупателей из регионов создают намного меньший оборот, чем жители мегаполисов. Это связано, в первую очередь, с более ранним проникновением высокоскоростного доступа в интернет в крупные города, также вследствие более высокого дохода и более развитой логистической инфраструктуры. Казахстанцы привыкают к интернету медленно – по данным исследовательского агентства АТС Kazakhstan только 11% начинают совершать интернет-покупки сразу после подключения, большинству (около 45%) требуется от двух до пяти лет на адаптацию. Всего в Казахстане личным опытом в совершении покупок через Интернет обладает около 8 миллионов человек. [4]

Отметим, что под электронной коммерцией понимаются бизнес-процессы, основанные на информационных технологиях или коммерческая деятельность в Интернете. Термин «электронная торговля» следует рассматривать как более узкое понятие – это процесс удаленного приобретения физических и нефизических товаров и услуг посредством телекоммуникационных сетей.

На современном этапе развития электронная коммерция позволяет организациям значительно сокращать финансовые и временные ресурсы, повышать конкурентоспособность, выходить на новые рынки сбыта, получать дополнительную информацию о потребностях потребителей, быстро реагировать на изменения спроса. Многие компании используют возможности электронной коммерции для обеспечения дополнительного до и послепродажного обслуживания.

Список использованных литератур:

1. Гурская С.П. Маркетплейсы - новый сегмент в e-commerce // Проблемы и перспективы электронного бизнеса: Сб. науч. ст. международной научно-практической конференции, Гомель, 9-10 ноября 2017 г. / Белкоопсоюз, Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации; под науч. ред. А.Н. Семенюты. - Гомель, 2017. - С. 26-30. - Режим доступа: <http://lib.ibteu.by/handle/22092014/3590>
2. Исследование предпочтений онлайн-покупателей в 2018 г. <https://profit.kz/news/51935/Itogi-2018-elektronnaya-kommerciya-v-Kazahstane/>
3. Каково будущее электронной торговли в Казахстане? <https://liter.kz/1452-kakovo-budushchee-elektronnay-torgovli-v-kazahstane/>
4. Развитие электронной коммерции в Казахстане: барьеры и решения. <http://www.iak.kz/ru/press-center-news/news/development-of-e-commerce>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КӘСІПОРЫНДАРЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Сатыбалдиева Ж.Т.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ
Инновациялық менеджмент мамандығының
2 курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Жатқанбаев Е.Б.
э.ғ.д., профессор*

Бұл жұмыстың мақсаты инновациялық жобаларды қаржыландырудың негізгі нұсқаларын қарастыру, әрбір нұсқаның артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау болып табылады.

Осы мақсатқа жету үшін біз келесі міндеттерді шешуіміз керек:

- 1) қаржыландырудың негізгі көздеріне шолу жасау, олардың жұмыс істеу принципін қарастыру;
- 2) инновациялық жобаның авторы үшін олардың әрқайсысының артықшылықтары мен кемшіліктерін бөліп көрсету

Қазіргі әлемде ғылыми-техникалық прогресс алған жылдамдық, инновация адами капиталдың негізгі қозғаушы күштерінің біріне айналғанына күмән тудырмайды. Бәсекелестік ортаны дамытудың қазіргі жағдайында экономикалық, әлеуметтік және экологиялық мәселелерді шешудің негізгі тәсілдерінің бірі ғылым мен техниканың жаңа жетістіктерін пайдалану болып табылады. Осыған байланысты кәсіпкерлік субъектілерінің инновациялық қызметі айқындаушы мәнге ие болады, ал инновацияға капитал салу мемлекеттің экономикалық өсуіне қол жеткізудің қажетті шарты екені анық.

Экономиканың нақты секторы болып табылатын кәсіпорындарындағы инновациялық қызмет инновациялық жобалар шеңберінде жүзеге асырылады.

Инновациялық жоба - мерзімдері, ресурстық базасы бойынша өзара байланысты, жауапты іс-шаралардың кешенді жүйесі, инновациялық қызметтің басым бағыттары шеңберінде белгілі бір мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізуге бағытталған.

Кәсіпорындардағы инновациялық жобаны қаржыландыру бұл инновациялық қызметті қаржыландыру түсінігімен пара-пар. Ендеше, инновациялық қызметті қаржыландыру дегеніміз - бұл өнімнің жаңа түрлерін жобалауға, әзірлеуге және өндіруді ұйымдастыруға, жаңа технологияларды, қызметтерді, жұмыстарды жасауға және енгізуге, сондай-ақ басқарудың жаңа ұйымдық нысандары мен әдістерін әзірлеуге және енгізуге бағытталған қаражатты ұсыну және пайдалану процесі[1].

Инновациялық қызметті қаржыландыруды жүзеге асыру белгілі бір жүйе шеңберінде жүргізіледі. Элементтер арасындағы байланыс қаржыландыру тетіктері арқылы белгіленеді. Бұдан әрі қаржыландыру нысандары мен көздерін жіктеуді кестеде көрсетсек:

1-кесте. Қаржыландыру нысандары мен көздері ([1] әдебиет негізінде автормен құрастырылған)

Қаржыландыру формалары	Қаржыландыру көздері
Меншікті қаржылық ресурстар	Пайда; Амортизациялық аударымдар; Сақтандыру жағдаяттары туындаған кездегі сақтандыру компанияларының өтемақы түріндегі қаражаттар
Заемдық қаржылық	Облигациялық заемдар;

ресурстар	Банктік несиелер; Бюджеттік несиелер
Бюджеттік қаржыландыру	ҚР Мемлекеттік бюджеті; Республикалық бюджет, Жергілікті бюджет және бюджеттен тыс қорлар
Лизингтік қаржыландыру	Қаржылық лизинг; Оперативті лизинг
Венчурлық қаржыландыру	Мемлекеттік дотациялар; Ірі компаниялар қаражаты; Жекелеген тұлғалар («бизнес-періштелер») қаржылық салымдары
Жобалық қаржыландыру	Ірі қаржылық-өндірістік топтар капиталы; Банктердің қаржылық ресурстары
Шетелдік инвестициялар	Шетелдік заңды және жеке тұлғалар капиталы
Халықаралық инвестициялар	Халықаралық қор, Дүниежүзілік банк, сақтандыру компаниялар қаражаты;

Инновациялық қызметті қаржыландыру көздері кәсіпорындар, қаржы және өнеркәсіп топтары, шағын инновациялық бизнес, инвестициялық және инновациялық қорлар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, жеке тұлғалар және т.б. болуы мүмкін. Дамыған елдерде инновацияларды қаржыландыру мемлекеттік көздерден де, жеке көздерден де қамтамасыз етіледі.

Батыс Еуропа мен АҚШ Құрама Штаттарының көптеген елдері үшін ҒЗТҚЖ үшін қаржы ресурстарын мемлекеттік және жеке капитал арасында шамамен тең бөлу бар. Қаржыландыруды ұйымдастыру қағидаттары қаржыландыру көздерінің көптігіне шоғырлануы және оларды коммерцияландырумен инновацияларды жылдам және тиімді енгізуді болжауы тиіс, бұл инновациялардан қаржылық қайтарымның өсуін қамтамасыз етеді. Өкінішке орай, республикадағы инновациялар мен инвестициялық климаттың бүгінгі жағдайы мінсіз емес. Бүгінгі күні мемлекеттік қаржыландырудың азайтылған көлемі, кәсіпорындарда өз қаражатының болмауы және олардың көшбасшыларының стратегиялық ойлауының болмауы жеке капитал ағымымен толтырылмайды. Мемлекет және оның субъектілері деңгейінде қаржыландыру көздері болып табылады.:

–бюджеттердің меншікті қаражаты және бюджеттен тыс қорлар;

–мемлекеттік несиелік және банктік және сақтандыру жүйелерінің тартылған қаражаты;

–сыртқы (халықаралық қарыз алу) және ішкі қарыз алу нысанындағы қарыз қаражаты (мемлекеттік облигациялар және басқа қарыздар).

Кәсіпорын деңгейінде қаржыландыру көздері мыналар болып табылады:

–меншікті қаражат (пайда, амортизация, сақтандыру өтемі, материалдық емес активтер, уақытша бос негізгі құралдар және айналым активтері);

–акцияларды сатудан алынған тартылған қаражат, сондай-ақ жарналар, мақсатты түбіртектер және т. б.;

–бюджеттік, банктік және коммерциялық несие түріндегі қарыз қаражаты[2].

Инновациялық жобаларды қаржыландыру көздерін жоғарыдағыдай қарастырып өткен соң, олардың кейбір түрлерін детальді көрсету қажеттілігі туындайды.

Мемлекеттік қаржыландыру. Қазақстан Республикасында мемлекеттік деңгейде инновациялық жобаларды қолдау бар, бұл ретте көздер әр түрлі деңгейдегі бюджеттер мен мемлекеттік қорлар болып табылады. Мемлекеттік қаржыландыру конкурстық негізде жүзеге асырылады [3].

Жобаны қаржыландыруға қаражат бөлу кезінде мынадай талаптар ескеріледі:

–Жобаның жоспары барлық мүдделі тараптардың (жобаға қатысушылардың) мүдделерінің көрсетілуін ескере отырып, жобаның барлық тараптарын егжей-тегжейлі баяндауы тиіс;

–Жоба экономикалық негізделуі және/немесе әлеуметтік, қоғамдық мақсаты болуы тиіс;

–Жоба оны қаржыландыруды жүзеге асыратын қор қызметінің бағытына толық сәйкес келуі тиіс;

–Жоба белгіленген мерзімде нәтижесін әкелуі тиіс;

–Жоба авторында таңдалған бағыттағы қызметті жүзеге асыру құқығын растайтын құжаттар пакеті болуы тиіс;

–Автор таңдалған бағыттағы жобаларға жетекшілік ету тәжірибесі болуы тиіс.

Артықшылықтарға осы көздің жоғары сенімділігі жатады. Жобаның іске асырылуына қарай туындайтын барлық жағдайлар жоба авторларының мемлекеттік қормен өзара іс - қимылы процесінде шешіледі және заңдық негіздемеге ие. Тапсырыс берушінің (мемлекеттік қордың) жобаны табысты іске асыруға, дайын өнім түрінде жобаның нәтижелерін алуға мүдделілігі айқын, ол үшін осы өнімді тұтынушылар болып табылатын жекелеген мемлекеттік құрылымдар деңгейінде өткізу нарығы ішінара анықталуы мүмкін. Бұдан басқа, экономикалық мәселелердің пайда болу тәуекелдерінің болмауын артықшылықтарға жатқызуға болады, өйткені мемлекеттік қорлар қолдаулы жобалар бойынша нақты қалыптасқан бюджеттер негізінде ақша қаражатын бөледі.

Кемшіліктерге жобаға қойылатын талаптардың үлкен саны жатады, олардың орындалуы жобаның бағытына қарамастан міндетті. Сондай-ақ, көптеген жобалардың қатысушылары белгілі бір соманы мемлекетке қайтаруы тиіс, әйтпесе мемлекет бағалы қағаздар үлесінің иесі болады.

Венчурлік қорлар. Мемлекеттік қорлардан басқа, сондай-ақ перспективалы жобаларды қаржыландырумен айналысатын ұйымдар болып табылатын венчурлік қорлар да бар . Венчурлік қаржыландыру кең тараған, өйткені инновациялық жобалар мен стартаптардың көптеген бағыттарын қамтиды. Мемлекеттік қаржыландырудан айырмашылығы, венчурлік инвестициялар кез келген бағыттағы бизнес-жобаға, ол жоғары технологиялық әзірленім, кино жазу студиясын ашу немесе құрылыс болсын салынуы мүмкін. Венчурлік қорды ұйымдастырудың көптеген жолдары бар. Бұл бір немесе бірнеше кәсіпкер ашқан жеке қор болуы мүмкін, сондай-ақ қор бірнеше компаниялардың қатысуымен құрылуы мүмкін.

Жобаны жеке қор қаражатынан инвестициялаудың артықшылықтары мен кемшіліктерін белгілейміз. Жоба авторларына арналған шарттардың аз санын артықшылықтарға жатқызуға болады. Басты критерий - жобаның келешегі. Инвесторлар көбінесе автордың тәжірибесі болмаған жағдайда да жобаға қаражат жұмсай алады. Сондай-ақ, плюстер арасында көптеген қорлардың жоғары сенімділігін атап өтуге болады, өйткені оларда ірі капиталдар бар, осыған байланысты қаржылық мәселелердің туындау ықтималдығы өте төмен[4,5].

Инвесторлар үшін кемшіліктерге салымдардың жоғары тәуекелдерін жатқызуға болады. Статистика көрсетіп отырғандай, 15% жағдайда қаражат толығымен жоғалады. Авторларға келетін болсақ, олар үшін қиындығы компаниялардың талаптарын ескере отырып, көптеген параметрлер бойынша жобаны дайындаудан тұрады.

Қорытындылай айтқанда, әр қаржыландыру көзінің өзіндік ерекшеліктері бар. Оны таңдау жобаның бағыттылығы мен түрлеріне байланысты болуы мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Боткин И.О. Источники финансирования инновационной деятельности/ И.О.Боткин., Л.Г.Ким// Экономика и право.-2013.

2. Бурутин А.Г. Особенности механизма финансирования инновационных процессов модернизация экономики / А.Г.Бурутин// Финансы и кредит.-2012.

3. Бабич А.М. Государственные и муниципальные финансы: Учебник для вузов/ А.М.Бабич, Л.М.Павлова.-М.:Юнити-Дана,2012.
4. Шилова Н.В. Проблемы освоения инноваций в АПК и пути их решения // Аэкономика: экономика и сельское.-2015
5. Приказчикова Ю.В. О необходимости инноваций на современном этапе развития государства // СтройМного, 2015.

ӨНІРЛЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯЛАНУЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ШЕТ ЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

*Сермагамбет Ү.М.
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ
Мемлекеттік және жергілікті басқару, I курс докторанты*

*Ғылыми жетекші: Смагулова Г.С.,
э.ғ.к., доцент*

Мақала өңірлік деңгейдегі әлеуметтік-экономикалық жүйелерді дамытудағы сәйкессіздіктерді төмендету бойынша мемлекеттік реттеу құралдарын пайдалануда шетелдік тәжірибені қолдануды бағалауға арналған. Шет мемлекеттердегі реттеу институтының жұмыс істеу заңдылықтары мен тетіктерін қолданудың оң тәжірибесін бағалау мемлекеттік реттеу құралдарының өңірлік деңгейдегі әлеуметтік және экономикалық жағдайдың біркелкі емес дамуын жоюға бағытталуын күшейту үшін Қазақстанның қандай құралдар қолдануға болатынын анықтауға мүмкіндік береді.

Өңірлік дамуды мемлекеттік реттеу саласындағы халықаралық тәжірибе еліміздің өңірлері үшін үлкен құндылыққа ие. Алайда, біздің елімізде озық тәжірибені дер кезінде анықтауға және оны пайдалануға мүмкіндік беретін басқару процедурасы бенчмаркингі толық көлемде жүзеге асырылмайды.

Шетелде өңірлік дамуды мемлекеттік реттеудің негізгі тәсілдерін қарастырайық, олар Қазақстан өңірлерінің тәжірибесінде ескерілуге лайық. Бұл салада Еуропалық Одақ, АҚШ тәжірибесі ерекше қызығушылық тудырады.

Еуропалық Одаққа мүше елдерде өңірлердің дамуын реттеудің ең басты бағыттарының бірі әлеуметтік-экономикалық сәйкессіздіктерді азайтуға және өңірдің тұрақты дамуына бағытталған өңірлік саясат болып табылады. ЕО өңірлік саясатының негізгі қағидаттары: экономикалық дамуда артта қалған өңірлерге қаржылық көмек көрсету; ұлттық үкіметтер мен жергілікті билік органдары арасында келісілген саясат жүргізу; әлсіз дамыған өңірлерге жеке капитал салымдарын ынталандыратын институттар құруға жәрдемдесу болып табылады [1].

ЕО-ға мүше елдердің өңірлік саясатының міндеттерін бірнеше түрлі топтарға бөлуге болады. Австрия, Франция, Дания, Ұлыбритания сияқты неғұрлым дамыған Еуропа елдері белсенді өңірлік саясат жүргізбейді, өйткені оларда өңірлердің біркелкі емес дамуы төменгі деңгейде. Бұл жерде олардың бәсекеге қабілеттілігін жақсарту мақсатында ішкі аудандарға инвестициялар тартуға басты назар аударылады. Финляндия мен Швеция қатаң климатқа және елді мекендердің бір-бірінен қашықтығына байланысты халықтың тығыздығының төмендігімен сипатталады. Сондықтан өңірлік саясат мұнда қашықтағы Солтүстік аумақтардың проблемаларын шешуге бағытталған. Германия мен Италия Солтүстік және оңтүстік арасындағы (Италияда) және "ескі" және "жаңа" жерлер (Германияда) арасындағы үлкен ішкі айырмашылықтармен сипатталады. Бұл елдердегі өңірлік саясат неғұрлым әлсіз өңірлердің экономикалық өсуін қамтамасыз етуге бағытталған [2]. Ирландияның, Грецияның, Португалия мен Испанияның өңірлік саясаты ЕО - ға мүше басқа елдермен салыстырғанда ұлттық экономиканың әлсіз дамуы жағдайында жүргізіледі. Сондықтан Ұлттық Экономикалық даму мәселелеріне ерекше көңіл бөлінеді, ал өңірлік даму

мәселелеріне екінші дәрежелі рөл бөлінеді. Шығыс Еуропа елдері өңірлік сәйкессіздіктерді жоюға бағытталған белсенді өңірлік саясатты жүргізуде [3].

Өңірлік саясатты әзірлеу және іске асыру үшін таңдап алынатын нақты институционалдық үлгі көптеген факторларға байланысты. Тіпті дамыған елдер өңірлік проблемалардың өткірлігі бойынша және өңірлік сәйкессіздік деңгейі бойынша қатты ерекшеленеді. Өңірлік процестерге мемлекеттік араласу әдістерінде да елеулі айырмашылық байқалады. Әрбір еуропалық елдегі өңірлік саясаттың институционалдық құрылымдары өзінің қалыптасу тарихы бар, бірақ тұтастай алғанда олар өте ұқсас.

Қазіргі заманғы Еуропада мемлекет нарықтық тетіктерді қоса отырып және бизнестің жалпы процесіне, қоғамдық-саяси институттар мен халықтың жергілікті бастамаларын біріктіре отырып, бұл үшін түрлі деңгейдегі атқарушы да, заңнамалық билікті де пайдалана отырып, Өңірлік даму процестеріне белсенді араласуда.

Өңірлік бағдарламаларды іске асыруды қаржылық қолдау үшін Ұлттық кеңестермен қатар Өңірлік даму қорлары жұмыс істейді. Өңірлерге мемлекеттік көмек өңірлік инфрақұрылымды жаңғыртуға, жаңа жұмыс орындарын құруды ынталандыруға, фермерлік шаруашылықтарды субсидиялауға, шағын бизнесті дамытуға жәрдемдесуге, білім беру және экология саласындағы жобаларды қаржылық қамтамасыз етуге бағытталады.

Енді АҚШ тәжірибесін алып қарастырар болсақ, АҚШ-та өңірлік дамуды мемлекеттік реттеудің өзегі өңірлердің өзін-өзі дамуына қолдау көрсететін ынталандырушы тәсіл болып табылады. Мұндай тәжірибе нәтижелерінің бірі периферияда орналасқан Калифорния штагы енді халықаралық технологиялық орталық болып табылады. Оның жалпы өңірлік өнімінің көлемі кейбір дамыған елдердің жалпы ішкі өнімімен салыстырылады. Сол уақытта депрессивті аймақтарға федералдық бюджеттен қаржылық қолдау көрсетіледі. Олар үшін сондай-ақ преференциялық режимі бар кәсіпкерлік аймақтар қалыптасады [4].

АҚШ-та өмір сүру деңгейі жоғары дамыған штаттармен (қалалармен) тең, депрессивті және тіпті әлсіз дамитын аумақтар да бар, оның үстіне әлемдік қаржы дағдарысы салдарынан олардың саны айтарлықтай артты.

Бұдан басқа, АҚШ-та өңірлік дамуды мемлекеттік реттеуде орнықты даму бағдарламаларына экологиялық құндылық, экономикалық қызметтің тиімділігі мен әділдік қағидаттары негізге алынған үлкен мән береді. Бірінші принцип жаңартылатын және жаңартылмайтын ресурстар қорын сақтау есебінен әл-ауқатты қамтамасыз ету, екіншісі-қоғамдық капиталды сақтау, үшіншісі кедейлікті азайтуға және әлеуметтік әділеттілікке қол жеткізуге бағытталған.

Экономикалық дамудың әркелкілігін нарықтың құлдырауы ретінде сипаттауға болады. АҚШ-та бұл мәселені шешу үшін Үкіметтің араласуы қажет болуы мүмкін. Бірақ біркелкі емес экономикалық дамуға жауапты қалыптастыру бірінші кезекте біркелкі емес экономикалық дамудың себептерін дұрыс айқындауды білдіреді [5]. Дегенменде, себептерге қатысты бірыңғай пікір жоқ.

АҚШ-та біркелкі емес экономикалық даму проблемаларын шешудің басым бөлігі бойынша жеке бизнесті дамытуды ынталандыру үшін мемлекеттік салық жеңілдіктерін немесе кадрлар даярлау бағдарламасын қамтиды. Сонымен қатар, кейбір бағдарламалар қызметкерлерді оқытуға және инфрақұрылымға инвестиция салуға бағытталған.

Қорытындылай келе, ЕО-ға мүше елдердің және АҚШ-тың өңірлік деңгейдегі әлеуметтік-экономикалық жүйелерін дамыту саласында мемлекеттік реттеу тетіктерін қолдану тәжірибесін талдай отырып, "артта қалған" өңірлерді дамытуды ынталандыруға баса назар аударылғанын айтуға болады.

Өңірлердің кеңістіктік теңгерімсіздігін реттеудің алуан түрлі әдістерін қолдану бойынша батыстың және Американың көп қырлы практикасы Қазақстан үшін өңірлердің біркелкі емес дамуы бойынша бар проблемаларды шешу тұрғысынан үлкен қызығушылық тудырады.

Қазақстанда көптеген елдердің тәжірибесі бойынша бар сәйкессіздіктерді азайту мақсатында қаржылық өңірлік саясат түрлерінің бірі ретінде бюджеттік теңестіру саясаты қолданылады. Алайда өңірлік даму мониторингі мен бірқатар зерттеулер қарама-қайшы нәтижелерді анықтады. Мысалы, бір жағынан біркелкі дамуды тегістеудің орталықтандырылған өңірлік саясаты әлеуметтік шиеленістің төмендеуіне алып келеді, екінші жағынан донор-өңірлердің дамуын демотивациялайды және реципиент-өңірлердің масылдық көңіл-күйін туындатады.

Осылайша, өңірлік дамуды мемлекеттік реттеудің түрлі тәжірибесі бар. Алайда шетелдік тәжірибені алу кезінде нақты Қазақстан өңірлерінің ерекшеліктерін ескеру қажет. Озық тәжірибені үлгі ретінде алуда қолда бар ресурстарды, жергілікті қоғамдастық мәдениетінің ерекшелігін есепке алу, барлық мүдделі тараптардың жаңалықтарды талқылауға, әзірлеуге және іске асыруға кең қатысуын қамтамасыз ету, институционалдық өзгерістердің үйлесімділігі, ресурстық, технологиялық, институционалдық кедергілерді төмендету, жаңашылдықтарды ынталандыратын күтулерді қалыптастыру сияқты қағидаттарға сүйену қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Долшнш М.І. Региональна політика на рубежі XX - XXI століть: нові пріоритети / М.І. Долшншій. - К.: Наукова думка, 2006. - 512 с.
2. Николаев И.А., Точилкина О.С. Экономическая дифференциация регионов: оценки, динамика, сравнения: аналитический доклад / Компания ФБК // http://www.fbk.ru/upload/images/regions_doklad.pdf.
3. Суховской, А. Государственное регулирование социальной сферы в развитых странах Запада / А. Суховской // Проблемы теории и практики управления. 2007.
4. Алиев М. А. Становление и развитие инновационной экономики: опыт США и Японии. Региональные проблемы преобразования экономики. — 2015. — № 6 (56). — С. 52-55.
5. D. Schultz. Regional disparities in economic development: lessons learned from the USA.- 2017 Vol. 4 No 2 180-201.

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В БОРЬБЕ С ТЕРРОРИЗМОМ

Симаков Д.С.

*УрФУ (Россия), Институт экономики и управления,
Технологии государственного администрирования, студент 2го курса*

*Научный руководитель: Радченко Т.Е.
кандидат философских наук, доцент*

Важнейшей функцией любого государства является обеспечение безопасности своих граждан, в том числе в условиях чрезвычайных ситуаций природного, техногенного характера, а также при угрозе террористического характера.

Совместная слаженная работа при обеспечении защищенности объектов и территорий приобретает сегодня особое значение. Ситуация в мире напряженная, и проще она не становится.

Мировой опыт показал, что главную опасность, безусловно, представляет терроризм. Несмотря на принимаемые мировым сообществом меры по выявлению и пресечению террористической деятельности, ее масштабы не уменьшаются. Необходимо объединение усилий, налаживание взаимодействия в целях эффективного противодействия основной угрозе.

Терроризм всегда серьезно дестабилизировал планомерное развитие общественных и международных отношений. Особо опасным считаются угрозы, связанные с ядерной угрозой и другими средствами массового поражения [1].

Международный терроризм существовал во все времена. Терроризм проявлялся в разных формах, это и иностранная агрессия, и различные формы государственного переворота, общеуголовные преступления. Четкого разграничения понятий между актом международного терроризма и внутренним терроризмом, агрессией, «партизанской войной», диверсией и другими преступлениями до настоящего времени не существует.

Следует подытожить, что в настоящий момент нету государства, которое было бы защищено на 100% от возможного совершения на его территории акта международного терроризма. В связи с этим, проблемы глобального терроризма, которые угрожают, в первую очередь, населению и даже государству, являются одинаково актуальными для всего мира.

В целях улучшения качества международного сотрудничества в области борьбы с терроризмом предлагаются следующие меры:

1. Информационный обмен. Для совместных антитеррористических операций необходим, прежде всего, обмен достоверной информацией. Между спецслужбами, полицией необходим постоянный обмен информацией. Действия в Сирийской Арабской Республике (обмен информацией о нахождении отрядов союзников и противников), и недопущение распространения боевиков через границы соседних стран, подчёркивают необходимость слаженной информационной работы.

2. Необходимо разрешение политических проблем, связанных с противоречиями современного мирового развития. Это необходимо, чтобы предлагаемая террористическими организациями альтернативная политическая системы потеряла свою актуальность и привлекательность. Также, в качестве примера, предлагается создать единое межгосударственное пособие, в котором будут указаны основные отличия настоящей религии Ислама от различных «новых прочтений», которые активно используют террористические сообщества по всему миру.

Таким образом, задачи, стоящие перед мировым сообществом, необычайно сложны, поскольку требуют полной вовлеченности государства в происходящие процессы на ее территории и за ее пределами. Сложность межгосударственного сотрудничества заключается еще и в том, что оно должно попытаться предотвратить будущие террористические атаки путем улучшения обмена информацией и препятствования получению террористами средств для их выполнения и, конечно же, предотвращать уже готовящиеся теракты. [2]

Учитывая характер международного терроризма, ни одну из вышеперечисленных задач нельзя решить без интенсивного межгосударственного сотрудничества, поскольку многие террористические акты планируются в одной стране, осуществляются в другой, а сами исполнители являются гражданами третьих стран. [3]

В Шанхайской Организации Сотрудничества уже создан каркас системы борьбы с терроризмом. Далее необходимо обеспечить эффективное функционирование международно-правовых норм. Для эффективной борьбы с международным терроризмом необходимо, чтобы все декларации, конвенции и решения международного сообщества носили не декларативный характер, а реальное практическое применение.

Список литературных источников:

1. Умирзахов Н.У. Современные проблемы сотрудничества государств в борьбе с международным терроризмом // Молодой ученый. – 2016. – №27. – С. 619-621. (дата обращения: 07.03.2020);
2. Моисеев А.И. Проблема международного информационного обмена в борьбе с терроризмом // Актуальные проблемы Российского права. 2017.
3. Ерохин Д.В. Международно-правовые основы противодействия терроризму // Вестник Омского университета. 2018.

РАЗРАБОТКА ПРОГРАММЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ НА РЫНКЕ ПТИЦЕВОДСТВА РК

Сламбек Е.
Казахский Национальный университет имени аль-Фараби
Высшая школа экономики и бизнеса
Магистрант 2 курса по специальности Менеджмент(РУДН)

Научный руководитель: Смагулова Г.С.
к.э.н., доцент

Экономика страны функционирует в условиях неограниченной конкуренции с максимальной эффективностью. Конкурентоспособность предприятия – это его потенциал, возможности, а также гибкость в приспособлении к рыночным отношениям. Способы повышения конкурентоспособности предприятий в этих условиях во многом определяет повышение качества продукции, снижение цен на услуги и товары, внедрение инноваций и новых технологий, поиск новых возможностей.

Основными составляющими, обеспечивающими конкурентоспособности предприятий, являются:

Рисунок -1. Основные составляющие факторы конкурентоспособности.

Наряду с теоретическими исследованиями сущности конкурентоспособности, в экономической литературе давно обсуждается проблема практической оценки конкурентоспособности. Методы оценки конкурентоспособности: SWOT-анализ, анализ Ж.Ж. Ламбена, Эффективность конкуренции, анализ пять сил М. Портера.

Птицеводство в стране играет важную роль в сельском хозяйстве. В то же время, чтобы птицеводство функционировало эффективно, необходимо повысить конкурентоспособность путем внедрения конкурентоспособных бизнес-механизмов и рационального сочетания используемых ресурсов, их эффективного распределения и прогрессивных технологий. А конкуренция явно повышает эффективность производства. Именно поэтому обеспечение полной конкурентоспособности птицефабрик является одним из важных вопросов. В свою очередь, основной целью конкуренции является конкуренция с потребительским рынком и максимальное удовлетворение его спроса. В результате государство достигнет экономического роста в птицеводстве. Это достигается, конечно, путем обеспечения населения страны яйцами и мясом птицы за счет производства конкурентоспособной продукции, основанной на интенсивном производстве энергосберегающих технологий производства. Также, учитывая реальные перспективы развития

мирового рынка, экспорт может быть достигнут за счет увеличения поставок продукции птицеводства.

Объем производства мяса птицы в 2019 году достигнет 211 тыс. тонн. Это на 30 тысяч тонн больше, чем в прошлом году. Однако, несмотря на увеличение объемов производства, внутренний рынок не может быть полностью завоеван отечественной продукцией. Сегодня около 50% мяса птицы импортируется из-за рубежа. «В 2018 году в стране было произведено около 180 тысяч тонн мяса птицы. 94% из них - 168,5 тыс. тонн производят птицефабрики Республики Казахстана. Остальные 11,4 тыс. тонн принадлежат фермерским хозяйствам, а также населению. Алматинская, Восточно-Казахстанская и Акмолинская области произвели 140 тонн или 80% мяса птицы. Крупнейшие компании, такие как Алель-Агро, Усть-Каменогорская птицефабрика и Алатау Кус, составляют 90 000 тонн или 50%. Остальные 34% производятся 6 другими компаниями, а 10% принадлежат небольшим компаниям. В этом году также планируется произвести 5,3 млрд. штук яиц птицы. В прошлом году было произведено 5 миллиардов 85 миллионов яиц. Около 50% или 2 миллиарда 570 миллионов экземпляров было собрано тремя регионами - Алматы, Акмолой и Северным Казахстаном. В то же время на долю Костанайской, Карагандинской и Южно-Казахстанской областей приходится 32% или 1 млрд. 620 млн. единиц. Остальные регионы - 18%. «В 2018 году производство яиц охватило весь внутренний рынок. Производство мяса охватило только 51% рынка. Казахстан импортирует около 172 тыс. тонн мяса птицы в год. Тот же уровень был сохранен в прошлом году. В то же время экспорт мяса птицы увеличился в 8 раз за период 2010-2019 гг. Нам необходимо обеспечить сырьем и выйти на мировой рынок высококачественную готовую продукцию. Для этого нам необходимо увеличить производство и переработку продукции птицеводства.

На основании изложенного материала можно выделить основные проблемы в птицеводческой отрасли, а именно:

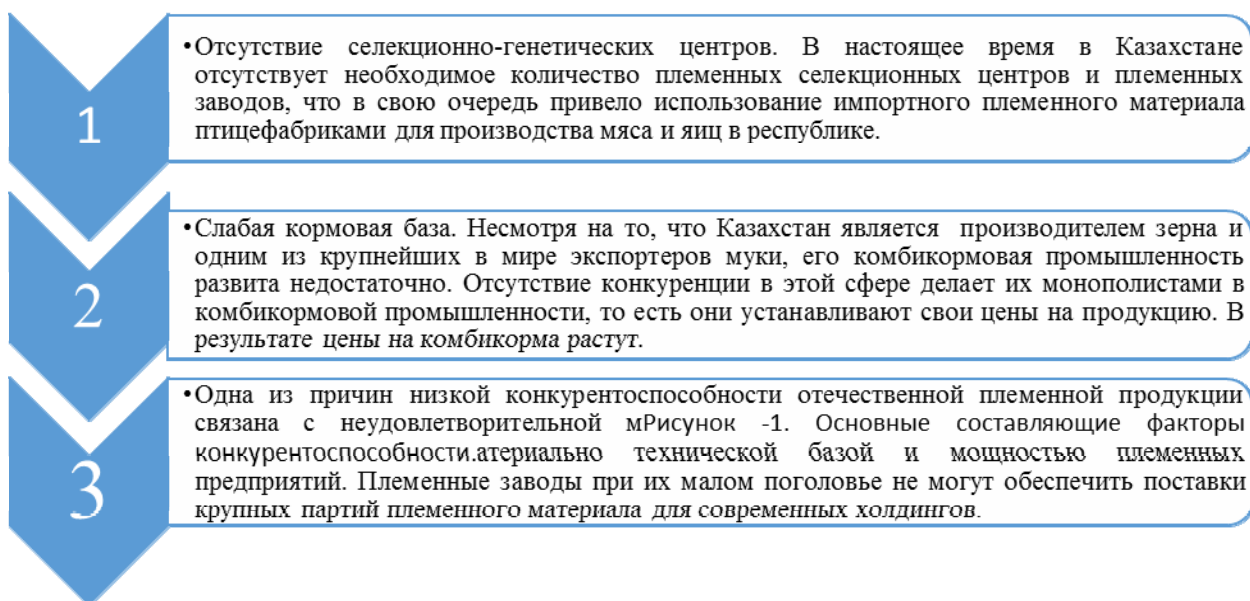

Рисунок -2. Основные проблемы.

Для развития отрасли птицеводства необходимо:

- возмещение доли инвестиционных затрат на приобретение нового оборудования и техники для предприятий яичного и мясного направлений, в объеме 20%;
- инвестиционные субсидии до 25% на создание проектов по глубокой переработке яйца.
- упрощение процедур финансирования и страхования экспортных операций;

- усиление и усовершенствование таможенного и ветеринарного контроля ввозимой на территорию РК продукции птицеводства;
- мы предлагаем увеличить субсидирование в 2-3 раза, также внести корректировку и включить субсидирование мяса водоплавающей птицы (мясо гусей и уток);

Вывод. На сегодня промышленное птицеводство республики представлено 61 действующими птицефабриками, из которых 36 птицеводческих предприятий – яичного направления и 22 – по производству бройлерного мяса и 3 хозяйства занимающихся производством мяса водоплавающей птицы. За последние шесть лет состояние птицеводства в республике стало стабилизироваться и ежегодно наблюдается рост поголовья и объемов производства птицеводческой продукции можно увидеть динамику роста численности птицы. Нам необходимо обеспечить сырьем и выйти на мировой рынок высококачественную готовую продукцию. Для этого нам необходимо увеличить производство и переработку продукции птицеводства. Ведение птицеводства на промышленной основе дает возможность получать высококачественную продукцию с высокой эффективностью оплаты корма. На развитие этой отрасли влияет многое: и неблагоприятная экологическая обстановка, и новые заболевания, и недостаточное финансирование.

Список литературы:

1. Воронов Д. С. Соотношение конкурентоспособности предприятия и конкурентоспособности его продукции / Д.С. Воронов // Современная конкуренция. – 2015. – №1. – С. 39–53.
2. Горшков Р.К. Анализ существующих методов оценки конкурентоспособности предприятия / Р.К. Горшков // РИСК: Ресурсы, информация, снабжение, конкуренция. - 2014. – № 2. – С. 114-117.
3. Дарбаева А.Е. Теоретические аспекты конкурентоспособности предприятий сферы сервиса / А.Е. Дарбаева // Актуальные вопросы экономических наук: сборник материалов XLVII Международной научнопрактической конференции – Новосибирск, 2015 – С. 244-248.
4. Карпов А.Л. Конкурентоспособность: тактика и стратегия предприятия / А.Л. Карпов. - Иркутск: ОмГУ. – 2013. – 180 с.
5. Кравченко О.В. Проблемы управления конкурентоспособностью предприятия / О.В. Кравченко. - Саратов: Поволж. межрегион. учеб. центр, 2014. - 194 с.
6. <http://ptica.kz/>

КӘСПОРЫННЫҢ КАДРЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

*Советова А.Б
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ,
Экономика, 3 курс*

*Ғылыми жетекшісі: Кулиев И.О
аға оқытушы*

Кез келген ұйымның жұмыс тиімділігі кадр әлеуетін анықтайды, оның жұмысы кадр әлеуетінің жай-күйіне және оның одан әрі даму перспективасына тікелей байланысты. Бүгінгі таңда әлемде көптеген түрлі ұйымдар бар, олардың дамуы мен қызметі тұтастай алғанда қоғамның дамуы мен қызметіне айтарлықтай әсер етеді. Нәтижесінде, одан әрі даму бағытын таңдау, әртүрлі бағдарламалар мен қызмет түрлерін жүзеге асыру дауласуы едәуір дәрежеде ұйымдардың алдына қойған мақсаттарына және оларға қалай қол жеткізетініне, ұйымның өз міндеттерін орындауда қаншалықты сауатты болуына байланысты болады. Егер ұйым қызметінің мақсаттарын, міндеттерін және бағытын осы ұйымдардың басшылары мен құрылтайшылары анықтаған жағдайда, онда мақсаттарға қол жеткізу және осы міндеттерді орындау айтарлықтай дәрежеде ұйымның кадрлық әлеуетіне байланысты болады.

Бұл мәселе өзекті болып табылады, өйткені біздің еліміздің экономикасының әлеуметтік-экономикалық дамуын жеделдетудің маңызды шарттарының бірі кәсіпорынның кадрлық әлеуетін ұтымды қалыптастыру және тиімді пайдалану болып табылады, бұл түпкі

нәтижесінде оның алдына қойылған ұйымдастырушылық және өндірістік міндеттерді шешуге қабілетті кадрлармен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Бүгінде көптеген кәсіпорындарда персоналды басқару жүйесі кадрлық әлеуетті қалыптастыру кезеңінде де, оны пайдалану кезеңінде де елеулі өзгерістерге ұшырайды. Нарықтық экономика жағдайында кадрларды басқарудың қазіргі заманғы жүйесі кадрларды басқару жүйесінде түбегейлі өзгерістерге әкелетін кәсіпорындардың кадрлық әлеуетін дамытудың жаңа, неғұрлым икемді стратегиясын әзірлеу мүмкіндігін ұсынады.

Жалпы алғанда қоғамның кадрлық әлеуетін қалыптастыру жұмыс істемейтін халықты еңбек қызметіне тарту, елдің барлық еңбекке қабілетті халқын материалдық және рухани өндіріске тарту. Жалпы, қалыптастыру барлық қоғамды және әрбір жеке тұлғаны қамтитын тірі еңбектің, білім мен дағдылардың нақты әлеуетін құруды білдіреді.

Кадрлық әлеуетті қалыптастыру кезінде келесі белгілерді ескеру қажет:

- психофизиологиялық құрамдауыш қызметкердің денсаулық жағдайын, оның шыдамдылығын, жұмысқа қабілеттілігін, темперамент түрін, жүйке жүйесін, қабілеттері мен бейімділігін құрайды.;

- әлеуметтік-демографиялық құрамдас бөлігі жыныстық-жас ерекшеліктері мен әлеуметтік мәртебесін қамтиды;

- біліктілік құрамы-білім деңгейі, арнайы білімнің, жұмыс тәжірибесінің, еңбек дағдыларының болуы, инновациялық ойлау қабілеті, кәсіпқойлық;

- жеке құрамдас бөлік – тәртіптілік, моральдық принциптер, құндылық бағдарлану, мотивациялау қабілеті, мүдделері.

Кадрлық әлеуетті қалыптастыра отырып, мынадай факторларды ескеру қажет: демографиялық, медициналық-биологиялық, кәсіби-біліктілік, әлеуметтік, психофизиологиялық, идеялық-саяси, адамгершілік және басқалар.

Қалыптасқан кадрлық әлеуеттің сапасын бағалау шарасы серпінді дамып келе жатқан қоғамдық шаруашылық талаптарымен қызметкердің кәсіби-біліктілік сипаттамаларының теңгерімділік дәрежесі болып табылады. Кадрлық әлеуетті пайдалану қызметкердің, еңбек ұжымы мен жалпы қоғамның еңбек және біліктілік қабілеттері мен дағдыларын іске асыруды білдіреді. Кадрлық әлеуетті қалыптастыруға және пайдалануға сыртқы және ішкі факторлардың тұтас жүйесі (кәсіпорынның өзіне қатысты) әсер етеді. Кәсіпорын қызметкерлері, атап айтқанда, оның сапалық сипаттамалары бүгінгі күні көптеген мамандар компанияның негізгі активі ретінде қарастырылады. Персоналдың активтерін дамытудың негізгі нысандарының бірі оны оқыту болып табылады. Персоналды оқыту-тәжірибелі оқытушылардың, мамандардың, басшылардың басшылығымен білімді, іскерлікті, дағдыларды және қарым-қатынас тәсілдерін меңгерудің мақсатты, жоспарлы, динамикалық процесі. Адам активтерін бағалаудың негізгі әдістері:

- индекстер арқылы зияткерлік капиталдың мониторингі: уақыт өткен сайын индекстердің өзгеруі активтердің жай-күйіндегі өзгерістерді көрсетеді;

- SWOT-талдау көмегімен активтердің сапасын бағалау; алынған картинаны компанияның стратегиялық даму мақсаттарымен салыстыру;

- адам активтеріне сапалы аудит жүргізу, олардың уақытша динамикасын қадағалау;

- жиынтық талдау алу үшін ақпараттық-аналитикалық жүйелерді пайдалану (мысалы, Oracle Application). Мысалы, мамандар мен т. б. кеткен пайданы есептеу.;

- активтердің басқа түрлерін бағалау үшін қолданылатын белгілі әдістерді өзгерту жолымен адам активтерін бағалаудың арнайы әдістерін әзірлеу.

Кадрлық әлеуетті басқару процесі қалай ұйымдастырылғанына әрбір қызметкердің қызметінің табыстылығы ғана емес, сонымен қатар кәсіпорын қызметінің тиімділігі де байланысты. Осылайша, кадрлық әлеуетті басқарудың маңызды міндеті оның персоналын қалыптастыру және дамыту болып табылады. Бұл міндет қамтиды:

- лауазымдық міндеттерді тиімді бөлу;

- қызметкерлердің қызметін бағалау нәтижелерін және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, кәсіби және лауазымдық алға жылжуы;
- мамандардың біліктілігін үнемі арттыру;
- қызметкерлерді неғұрлым тиімді еңбекке ынталандыратын басқа да жағдайлар жасау;
- мансапты жоспарлау.

Бүгін, компаниялардың кадрлық әлеуетін басқару саясатының негізінде үш фактор жатуы тиіс:

- жұмысқа жоғары білікті мамандарды тарту;
- ең білікті, тәжірибелі қызметкерлерді мекемеде, кәсіпорында кәсіби дамытуға және бекітуге ықпал ететін жағдайлар жасау;
- басқаруды ұйымдастыруды жетілдіру.

1 кесте. Өнеркәсіптік кәсіпорынға қатысты қалыптастырудың сыртқы факторлары

Атауы	Сипаттамасы
1	2
Мемлекеттік реттеу	<p>Нарыққа көшу кезінде нарықтың өзін-өзі ұйымдастыру жүйесі ретінде танылғанына қарамастан, нарықтың нәтижелі жұмыс істеуі мемлекеттің араласуынсыз мүмкін емес екендігін ұмытпаған жөн. Жалпы, кадр әлеуетін құруды мемлекеттік реттеу қазіргі уақытта келесі әдістердің үш басты тобымен іске асырылуда:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Әкімшілік әдістер, әкімшілік әдіс көмегімен әр түрлі әкімшілік нормативтер, нұсқаулықтар, нормалар, ережелер және т. б. іс-қимылдарға енгізіледі. 2. Экономикалық арқылы экономикалық әдіс мемлекет реттейді, еңбек нарығындағы жағдайды ел бойынша тұтастай алғанда – бұл, салық және салық салу, баға белгілеу, сондай-ақ, мемлекет көмегімен экономикалық әдісі белгілейді әлеуметтік-экономикалық нормалар мен нормативтер және т. б. 3. Заңнамалық әдістер заңнамалық әдіс көмегімен кез келген әлеуметтік-экономикалық процесті дамытудың ресми белгіленген жалпы негізін құрайды.
Әлеуметтік-демографиялық жағдай	<p>Кәсіпорын қызметкерлерінің нысанын, құрылымын, құрамын, сондай-ақ оның шегінен тыс және оның ішінде қозғалыс кернеулігін анықтайды. Нарыққа өту үшін кәсіпорын үшін кәсіпорында бар кадрларды сақтау және дамыту маңызды болып табылады, сондай-ақ қолда бар еңбек ресурстарынан жас, жоғары білікті және белсенді кадрлардың келуін қамтамасыз ету және оларды барынша нәтижелі пайдалану қажет.</p>
Ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктері	<p>Бүгінгі күні жаңа жабдықтар мен технологиялар пайда болған кезде және қазіргі өткір бәсекелестік күрес жағдайында пайда болатын жаңа өнім түрлерін зерттеу жүзеге асырылатын функциялардың мазмұны мен көлемінің өзгеруі салдарынан кәсіпорын кадрларының теориялық және практикалық білімдерінің үздіксіз жаңартылуын анықтайды. Мұның бәрін жұмысқа жаңа кадрларды іріктеу кезінде және ынталандыру жүйесін қалыптастыру кезінде, сондай-ақ кәсіби-білікті</p>

	кұрылымның өсуіне, кәсіпорын қызметкерлерінің білімі мен жұмыс тәжірибесіне сүйене отырып, мансаптық саты бойынша жылжу кезінде ескеру қажет.
--	---

Қорытынды

Жалпы алғанда, кәсіпорынның кадрлық әлеуетін қалыптастыру мен пайдалануға көптеген сыртқы және ішкі факторлар әсер етеді. Кәсіпорынның кадрлық әлеуетін құру және пайдалану факторлары-бұл кадрлық әлеуетті қалыптастыру және пайдалану процестерін іске асыратын саланың сыртқы және ішкі жағдайлары. Ішкі факторлар-бұл кәсіпорын тарапынан басқарушыға әсер ететін мән-жайлар. Ал сыртқы факторларға келер болсақ, бұл-кәсіпорын әсер ете алмайтын немесе қалай өзгере алмайтын жағдайлар немесе жағдайлар, бірақ оларды өз кадрларын қалыптастыру және одан әрі пайдалану кезінде ескеру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Черемных. Как нам обустроить компанию: корпоративная инфраструктура управления // "Менеджмент сегодня", №6, 2015, с. 43.
2. Бердалиев К.Б. Басқару негіздері: оқу құралы. / Алматы: Экономика, 2017. 320 б.
3. Уткин Э.А. Управление компанией / Москва, Юнити-Дана, 2005. 450 б
4. Ахтаева Н.С., Әбдіғапбарова А.І., Бекбаева З.Н., Басқару психологиясы / оқу құралы, Алматы, 2017. 348 б.
5. Гладышев А.Г. Муниципальная кадровая политика: Учеб. Пособие для вузов / А.Г. Гладышев, В.Н. Иванов, Е.С. Савченко и др.; Под общ. Ред. В.Н. Иванова, В.И. Патрушева; Академия наук социальных технологий и местного самоуправления. 2-е изд. - Муниципальный мир, 2003. - 256 с.
6. <https://cyberleninka.ru/article/n/tsikl-upravleniya-formirovaniem-i-effektivnostyu-ispolzovaniya-ekonomicheskogo-potentsiala-predpriyatiya/pdf>

РАЗВИТИЕ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Сұлтанбаев Б.Е.
Казахский Национальный Университет имени
Аль-Фараби, ВШЭиБ,
Государственное и местное управление, 1-курс магистрант*

*Научный руководитель: Жатқанбаев Е. Б.
д.э.н., профессор*

Все формы и виды предпринимательства являются одним из важнейших и необходимых факторов рыночной экономики при их развитии. На сегодняшний день предприниматель производит товары, необходимые обществу для увеличения своих доходов, а также оказывает услуги. Соответственно, в результате своей деятельности другие предприятия также позволяют им разрабатывать собственные продукты и услуги. Кроме того, предприниматель будет платить налоги и вносить взносы в пользу государства по результатам своей деятельности. Приоритетным является то, что развитие предпринимательства в стране положительно сказывается на росте социального обеспечения. Зарубежный и мировой опыт показывает, что государство, которое хочет динамично и стабильно развиваться, его социально-экономические программы всегда должны включать меры по стимулированию малого и среднего бизнеса. Опыт зарубежных стран показывает, что основным финансовым фактором инновационной политики в МСП является правильное использование средств государственного бюджета, хотя косвенный инструмент государственной поддержки научных исследований и разработок посредством налоговых льгот также важен для развития экономической ситуации.

Роль государства должна решать приоритетные задачи в развитии бизнес среды. Решающую роль должно играть государство, как и в развитии инновационных процессов так и в оказании помощи финансированию. Вопросы обеспечения налогового стимула и высокотехнологического бизнеса также являются прерогативой государства. Роль малого и среднего бизнеса в инновационных проектах определяется важными аспектами, как существенный вклад в производство ВВП государства, обеспечение влияния на структуру экономики и создания положительного импульса, создание и поддержание конкурентной среды среди предпринимателей, рост платежеспособного спроса и регулирования области предложения, развитие научно-технического прогресса и результатов этой деятельности, а также а также в решении социальных и политических проблем. В сложившейся сложной ситуации уровня развития бизнес среды именно МСП будут выступать в качестве однородного стабилизатора, и поэтому данная ниша нуждается в надлежащее внимание общества и государства.

При проведении сравнительного анализа развития сектора малого и среднего предпринимательства Казахстана и мировых держав, наблюдается значительный отличия в нашей стране по таким показателям, как вклад МСП в ВВП и занятость. В всем мире практикуют большое количество малых и средних компаний и предприятий. Данный факт обеспечивает бесперебойную работу МСП и поддержания благоприятной экономической стабильности страны. Например, в США и в ЕС функционируют более 20 миллионов компаний, в КНР около 40 миллионов малых и средних предприятий, а в Казахстане в два десятка раз меньше. Однако при аналогии нужно брать во внимание такие понятия как, объективные особенности развития предпринимательства в разных странах, связанных с историческими и культурными традициями, степенью общеэкономического развития, а также законодательными и институциональными условиями поддержки сектора МСП в той или иной стране [1].

В данный момент приоритетной целью создания комплекса мероприятий по поддержке малого предпринимательства является гарантия требующихся положений для установления рычага экономики, что даст в результате настоящую конкурентное преимущество экономики Казахстана, развитие платформы малого бизнеса. Для достижения усиления государственной содействия малого предпринимательства и активизации его развития в марте 1997 года был издан Указ Президента Республики Казахстан в качестве основы для создания Фонда развития малого предпринимательства. Основными векторами деятельности Фонда являются:

- 1) Сотрудничество и содействие в создании и проведении правительственных пакета субсидирования малого и среднего бизнеса;
- 2) Снабжение благоприятных кредитов малым предприятиям через банки второго уровня и индивидуальное целевое кредитование малого бизнеса, включая предпринимательство, без создания юридического лица с учетом основных направлений развития малого бизнеса, конъюнктуры рынка товаров и услуг и социальной -экономическая ситуация в конкретных регионах;
- 3) Предоставление поддержки в создании вакантных трудовых мест в сфере малого бизнеса и самостоятельной занятости;
- 4) Предоставление поддержки малым предприятиям на доступ к кредитам от банков второго уровня;
- 5) Помощь формированию бизнес-центров и бизнес-инкубаторов малого бизнеса, консалтинга, обучения, лизинга и различных коммерческих структур в сфере малого бизнеса;
- 6) Участие в кредитных программах в порядке, установленном государством. [1]

Несмотря на все усилия, прилагаемые государством по поддержке малого и среднего бизнеса, предпринимателей, работающих в этом секторе, и тех, кто желает выполнять свою работу, есть много противоречий. Основной коллизией, нуждающейся в решении является процент на кредитные ставки. На сегодняшний день этот процесс варьируется с 14 до 20 % в

Казахстане, что является неким препятствием для обширного развития отрасли. В развитых капиталистических странах данные ставки значительно ниже. Например, в Канаде начинающий предприниматель может претендовать на получение кредита на 10 лет под 2-3% годовых, в Японии поощряется объединение малых предприятий в кооперативы, и в этом случае предприниматели могут получить кредит под 2-4%. В год в Сингапуре при получении кредита на срок до 4 лет действует ставка 5% годовых, а при получении долгосрочного кредита 6,5%. В этих странах из-за благоприятных условий со стороны государства доля малых и средних предприятий в ВВП составляет 50%, в Казахстане этот показатель составляет около 25 [2].

Проблемы, возникающие в области делового сектора, который является корнем экономики, должны решаться максимально эффективно. Нынешний опыт малого и среднего бизнеса в Республике Казахстан показывает, что ни одна из единиц малых предприятий не может действовать как самостоятельная структура. Предприниматели будут способны продуктивно подключать свои средства в оборот бизнеса, при условиях хорошей конкуренции и наличия бизнес стратегии. Необходим комплексный подход к информированию предпринимателей. Производство корпоративных ценных бумаг и обеспечения работоспособности двух совместных предприятий с другими масштабными единицами даст хороший импульс к улучшению мониторинга малым бизнесом и станет средним бизнесом в форме акционерных решений. Сегодня государственное финансирование предпринимателей также обеспечивается через Фонд развития предпринимательства «Даму». В настоящее время фонд «Даму» обладает стратегической целью - обеспечить доступность национального финансирования для всех кредитных организаций малого и среднего бизнеса. Согласно миссии Фонда «Даму», предприниматель способен преодолеть несколько проблем на пути к достижению стабильности, способствуя качественному развитию малого и среднего бизнеса, а также микро-финансовых организаций в Казахстане в качестве финансового интегратора и оператора консалтинговых услуг.

Процентные ставки по кредитам - не единственный задерживающий фактор. Для того чтобы достичь уровня успешного развития малого и среднего бизнеса необходимо принять ряд дополнительных мер: обучить представителей малого и среднего бизнеса во всех сферах - от регистрации вашего бизнеса до использования дистанционного обучения; упростить правила лицензирования, регистрации, сертификации и т. д. ; совершенствовать налоговую систему для предпринимателей; совершенствовать финансово-кредитную политику малого и среднего бизнеса, лизинговые услуги; упростить финансовую отчетность и учет; обеспечить безопасность бизнеса; совершенствовать информационную поддержку предпринимателей. То есть предпринять ряд действий, которые будут благоприятно оказывать влияние на бизнес среду.

Для эффективного функционирования малого и среднего бизнеса необходимо усилить общественную поддержку, в первую очередь, необходимо: сформировать концепцию, расставить приоритеты и обосновать роль малого бизнеса в экономике; разработать государственную политику поддержки и развития малого и среднего предпринимательства в экономике; совершенствовать нормативно-правовое обеспечение и развитие малого и среднего бизнеса; совершенствовать законодательство в сфере инвестиций и создание благоприятного инвестиционного климата в стране; совершенствовать нормативно-правовое обеспечение и развитие малого и среднего бизнеса; совершенствовать законодательство в сфере инвестиций и создание благоприятного инвестиционного климата в стране; развивать финансово-кредитные механизмы и внедрять новые финансовые технологии в развитие малого и среднего бизнеса. Когда создаются надлежащие условия, обеспечивающие всестороннюю поддержку малого и среднего бизнеса на национальном и региональном уровнях и возможности для относительного безрискового финансирования (займа), извлекают нормальную норму прибыли, тогда инвесторы неизбежно стекаются в малый и

средний бизнес, способствуя тем самым не только формированию и развитию последних и повышая эффективность экономики в целом.

Сегодня в развитых странах МСП составляют от 40% до 90% валового внутреннего продукта (ВВП). И поэтому вполне естественно, что правительства этих стран отдают приоритет сектору [3].

Малый и средний инновационный бизнес развивается и дает конкретные результаты в первую очередь в области научно-технического развития, отладки и внедрения в производство открытий и изобретений, причем многие инновации имеют рискованный, но многообещающий характер. Термин «инновация» в мировой экономической литературе трактуется как конечный результат инновационной деятельности, был воплощен в виде нового или улучшенного продукта, представленного на рынке, нового или усовершенствованного технологического процесса, используемого в практической деятельности. Малый инновационный бизнес в инновационном процессе выполняет консолидирующую функцию, взаимодействуя не только с крупными корпорациями, но и с научным сектором (университеты, академические учреждения, государственные лаборатории и т. Д.). Создание небольших фирм позволяет внедрить определенный объем новых знаний, возникающих в исследовательских учреждениях [3].

Таким образом, мы видим, что малые и средние инновационные фирмы являются технологическими лидерами в развивающихся секторах экономики, открывая новые сегменты рынка, развивая новые отрасли, повышая уровень знаний и конкурентоспособность производства и тем самым способствуя формированию нового технологического уклада. С учетом современных условий развития экономики и наблюдаемых тенденций роста зависимости богатства страны и инновационного потенциала возникает необходимость развития малых предприятий нового типа, соответствующих инновационной экономике, это могут быть небольшие инновационные предприятия [4].

Казахстан перенимает успешный опыт развитых стран, поскольку развитие и совершенствование институтов государственной поддержки малого и среднего бизнеса постоянно находится в центре внимания главы государства и правительства страны. Это направление является одним из направлений развития экономики. В настоящее время Фонд является единственным государственным институтом развития, реализующим государственную политику по поддержке и развитию малого бизнеса. На своей десятилетней стадии развития Фонд разработал новую концепцию развития малых и средних предприятий, начиная с 2008 года. Новая концепция и политика поддержки МСП заключаются в поощрении конкурентоспособности малого и среднего бизнеса в Казахстане, его качественный прорыв, рост производительности и конкурентоспособность в этой области.

Современное качество роста должно быть выработано с переходом к разработке инновационного контента. На сегодняшний день это новая технология, позволяющая значительно улучшить качество жизни населения и снизить цену доступа к этому качеству по сравнению со старой технологией. Развитие, поддержка и защита МСП, а также инновационное развитие очень хорошо отражены в ежегодных посланиях Президента Казахстана, Государственной программе форсированного индустриально-инновационного развития на 2010-2014 годы, программе «Дорожная карта бизнеса 2020», «Концепция инновационного развития до 2020 года». В 2020 году он уже должен дать результаты в виде патентов на разработку и подготовленных технологий, внедренных в стране. Необходимо также стимулировать частные компании инвестировать в исследования и инновации. Я считаю, что внедрение инноваций важно, но это не самоцель. Комплексная поддержка предпринимательства - ведущая сила в народном хозяйстве. Внутреннее предпринимательство является движущей силой в новой экономической политике. Мы должны создать условия, чтобы люди могли попробовать себя в бизнесе, стать полноправным участником экономических преобразований страны. Так как именно этот инструмент является движущей силой сегодняшнего развитого государства.

Список литературных источников:

1. Послание Президента РК: «Путь Казахстана-2050: общие цели, общие интересы и общее будущее». 7 января 2014 г.
2. Hisrich R., Peters M. 1st Issue "entrepreneurship or how to start their business and achieve the success." M., 2011 Chapter 1.Generalities
3. Зойдов К.Х., Моргунов Е.В. Биджамова К.В. Особенности эволюции малого и среднего инновационного предпринимательства кризисной экономики в постсоветском пространстве. М.: ЦЭМИ РАН, 2009. 152 с.
4. Афонин Ю.А., Жабин А.П. Малое предпринимательство в парадигме социальной инноватики. М.: Самара: Экономика, 2000

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ КАЗАХСТАНА В РАМКАХ ПРОЕКТА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ»: АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ВЗГЛЯДЫ УЧЕНЫХ

Султанмурат А.О.

*КазНУ имени аль-Фараби, Высшая школа экономики и бизнеса
«Государственное и местное управление», магистрант 2-го курса*

*Научный руководитель: Тумбай Ж.О
к.э.н., доцент*

Казахстан – это обширная равнинная степная страна. Это самая большая страна в мире, не имеющая выхода к морю, а также один из самых больших регионов по площади, простирающейся от Волги на западе до гор Алтая на востоке, и от равнин Западной Сибири на севере до оазисов и пустынь Центральной Азии на юге. По этой же причине в 2013 году, когда председатель КНР Си Цзиньпин был с официальным визитом в Казахстане, он предложил объединить усилия по созданию Экономического пояса Шелкового пути с инновационным режимом сотрудничества и сделать его великим делом, приносящим пользу людям в странах региона вдоль маршрута [1].

Согласно проекту в данном контексте выделяются основные пять шагов, которые необходимо предпринять для реализации этого проекта. К ним относятся [1]:

- инфраструктурная взаимосвязь;
- координация в политической сфере;
- осуществление постоянных торговых обменов;
- упрочение духовного единства между народами;
- свободное движение капитала.

Результатом данного долгосрочного проекта, согласно соглашению сторон, станет основание евразийской экономической зоны. Эта зона будет объединять государства Запада и Востока через центральноазиатский регион, и в будущем будет использоваться, чтобы поставить товары в Европейские страны. Рассчитывается, что такая инициатива председателя КНР Си Цзиньпин, станет источником для сосуществования и стабильного развития как государств, так и целых цивилизаций [2].

Инициатива «Один пояс, один путь» направлена Китаем на экспорт внутренних избыточных мощностей и укрепление региональной безопасности. Но есть некоторые общие черты, включая общие цели в области безопасности, укрепление границ, борьбу с транс-национальной преступностью и нацеленность на внутренний и региональный экономический рост. Именно здесь Казахстан вписывается, потому что он разделяет эти общие цели, и его участие во всех трех платформах будет способствовать его участию в соглашениях о свободной торговле в ВТО.

По данным торговой статистики Посольства КНР в Казахстане, общий объем двусторонней торговли между двумя странами почти достиг 100 миллиардов долларов.

Китай считается вторым по величине торговым партнером нашей страны, экспортным направлением и источником импорта. Хоргос, расположенный в 350 км к северо-востоку от Алматы, самого густонаселенного города Казахстана, оказал значительное влияние на Алматинскую область, которая имеет 700-километровую границу с Китаем [3].

По мнению Чжан Сяо, полномочного посла КНР в Республике Казахстан, проект «Один пояс, один путь» означает усиление политической координации и интеграцию (объединение) стратегий развития. Вслед за тем, как Си Цзиньпин объявил инициативу общего строительства «Одного пояса, одной пути», Елбасы Нурсултан Назарбаев также выступил с новым проектом экономической политики «Нурлы жол», и призвал к сближению вышеназванных двух программ. Стратегия развития, выдвинутая Елбасы, предназначена для дальнейшего наращивания торгового, промышленного и технологического потенциала [4].

Государственная стратегия «Нурлы жол» предусматривает инвестиции до 40 миллиардов долларов США до 2020 года в логистическую сферу, государственные услуги, МСП и другую инфраструктуру. После подписания в сентябре 2016 года Плана сотрудничества по сближению строительства Экономического пояса Шелкового пути и новой экономической политики «Нурлы жол», политическая координация между Китаем и Казахстаном была выведена на более высокий уровень сближения государственных стратегий. Центральноазиатская страна надеется спроектировать сухопутный порт Хоргос (часть Нурлы жола) в качестве транзитного узла для грузовых перевозок между Китаем и Европой [5].

Не только казахстанские представители власти поддерживают китайскую инициативу, но и аналитики и ученые из научных центров нашей страны рассматривают инициативу «Один пояс, один путь» как позитивное развитие экономических, политических и социальных событий. Они утверждают, что Казахстан и Китай уже создали прочную основу для осуществления «экономического пояса Шелкового пути», поскольку магистраль «Западный Китай – Западная Европа» и железная дорога «Казахстан – Туркменистан – Персидский залив» имеют потенциал стать органической частью нового Шелкового пути.

Марат Шибутов, представитель Ассоциации приграничного сотрудничества Казахстана, утверждает, что экономические и политические интересы Казахстана и Китая совпали в нужное время. По его мнению, государственная программа «Нурлы жол», которая была запущена по инициативе Первого Президента, не может быть реализована сама по себе, поскольку транзитный потенциал нашей страны реализуется только согласно транспортировке природного газа. Однако, утверждает он, в настоящее время объемы поставок газа по линии Россия – Центральная Азия сокращаются в результате сокращения закупок газа «Газпромом», а поставки газа на иранское направление сильно зависят от политики. Таким образом, по мнению Марата Шибутова, казахстанская программа «Нурлы жол» может быть гарантирована только в случае реализации Китаем своих планов экономического пояса Шелкового пути [6].

Кроме того, политолог и директор Группы оценки рисков Досым Сатпаев отмечает, что Казахстан может сотрудничать с Китаем в целях привлечения китайских инвестиций, поскольку финансовые возможности Национального фонда Казахстана не выглядят устойчивыми в долгосрочной перспективе. При этом аналитик отмечает, что Казахстан может положиться на АБИИ, поскольку он проявляет большой интерес к этому финансовому субъекту. Он подчеркивает роль общего казахстанско-китайского фонда прямых инвестиций с начальной капитализацией 500 млн. долларов США, который был создан в конце 2014 года. Значение этого фонда связано с его целью инвестирования в нефтеперерабатывающую промышленность, энергетику, сельское хозяйство помимо инфраструктурных проектов и логистики [7].

Однако это не обязательно означает, что эти две программы находятся в гармонии, поскольку существуют также негативные последствия и для Казахстана. То есть, как показал предыдущий опыт, большинство китайских компаний стремятся привлечь к реализации

своих проектов собственную рабочую силу. Это может не совпадать с целью «Нурлы жол», поскольку, одной из главных целей проекта является создание новых рабочих мест. Тем не менее, как многие видят, есть явные преимущества в объединении усилий обеих стран в реализации этих двух проектов.

Список использованной литературы:

1. Проект «Один пояс, один путь». Досье // ТАСС. Дата обращения: 7.03.2020 <http://tass.ru/info/4383152>
2. Михалев М.С. «Один пояс, Один путь» как новая внешнеполитическая стратегия КНР. Краткий анализ внутрикитайской дискуссии // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. М.: Ассоциация независимых экспертов «Центр изучения кризисного общества». 2016. – № 6 (50). – С. 88–103
3. Ли А. Инициатива «Один пояс, один путь» и Центральная Азия: новая тенденция в интернационализации высшего образования? // Международное высшее образование. М.: НИУ ВШЭ. 2018. – № 92. – С. 20–22.
4. Belt and Road: path of mutually beneficial development and shared prosperity of China and Kazakhstan. Дата обращения: 7.03.2020. <https://astanatimes.com/2018/09/belt-and-road-path-of-mutually-beneficial-development-and-shared-prosperity-of-china-and-kazakhstan/>
5. К. Гаспарян. Участие Казахстана в инициативе Китая «Один пояс – Один путь» / К. Гаспарян. // Постсоветские исследования. 2019. – Т.2. – № 5.
6. Синофобия в Казахстане: кто играет на старых страхах? Дата обращения: 7.03.2020. <https://365info.kz/2018/07/sinofobiya-v-kazahstane-kto-igraet-na-staryh-strahah>
7. Китайские инвестиции: опасения населения и интересы властей. Дата обращения: 7.03.2020. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-china-protests-roots-opinions/30154375.html>

SOCIAL PROTECTION OF THE POOR IN KAZAKHSTAN AND WAYS TO IMPROVE IT

Sultanova K.

*Al-Farabi Kazakh National University,
Higher School of Economic and Business
«State and local government», 1st year doctoral student*

*Research supervisor: Sadykhanova G.A.
Doctor of Economics, Professor*

Low-income segments of the population is a specific state of material insecurity of people, when the income of a person or family does not allow to maintain socially necessary consumption for life; when people do not have the means for a minimum national standard of consumption.

Social protection is a system designed to provide a certain level of access to vital benefits and a certain level of well-being of citizens who, due to adverse circumstances (old age, health status, loss of a breadwinner or job) can not be economically active and provide themselves with income by participating in adequately paid work [1].

Social protection is a system designed to provide a certain level of access to vital benefits and a certain level of well-being of citizens who, due to adverse circumstances (old age, health status, loss of a breadwinner or job) can not be economically active and provide themselves with income by participating in adequately paid work [1].

The international labour organization, of which Kazakhstan is a member, defines the social protection system as a set of measures that includes:

- promotion of stable, paid employment;
- prevention and compensation of part of income in case of major social risks by means of social insurance mechanisms;
- provision of social assistance mechanisms for vulnerable groups that are not members of the social insurance system;
- citizens ' access to basic rights and services, such as education and medical care.

The quantitative indicators of social protection systems are largely determined by the level of economic development, and the degree of solidarity between individuals, the participation of state institutions, and the level of incentives are correlated with the chosen socio-economic model.

Social protection of the population is an integral function of any state.

In the first years of independence, the social security system was based on expenditures of the state budget, which experienced a chronic shortage of funds for the payment of pensions and benefits. The main reasons for the state budget deficit were a sharp reduction in the number of payers, including the able-bodied population who left the country, as well as low wages. At the same time, the state of the pension system was aggravated by an increase in the absolute number of pensioners (from 1990 to 1995, their number increased from 2,414 thousand to 2,980 thousand people), and increasing their share in comparison with the number of employees.

The main source of funding and General regulator of the social protection system is the state. The current system confirms international experience with regard to the basic characteristics - more complete coverage of the population and low administrative costs in a system with public administration, low coverage and high administrative costs in a system with private institutions. Incentives to participate in the system, with the exception of the funded pension system, are minimal.

According to the regional bodies for coordinating employment and social programs, as of August 1, 2012, 88.5 thousand citizens with incomes below the poverty line were assigned state targeted social assistance (TSA). The share of children in the number of TSA employees is more than 62.4 %, self-employed citizens-10.1 %, unemployed-7.9 % and persons of working age-0.2 %.

In General, the average monthly amount of targeted social assistance per recipient is 1845.7 tenge. Of the total amount of funds allocated for the provision of state aid, 60.5 % were paid to residents from rural areas [2]. According to the regional bodies for coordinating employment and social programs, as of August 1, 2012, the state allowance for children under 18 years of age (GDP) was assigned to 562.6 thousand children, of which the share of rural residents is 75.2 %. In the total number of appointments of three types of social assistance to the population (TSA, GDP and housing assistance), the share of GDP is 75.8 %.

The main drawbacks of the current social protection system that hinder its effective functioning are:

- imperfect legislation: the legal system regulating the social sphere is complex and opaque, since it is formed mainly by types of payments, and not by social risks and grounds for payments;

- lack of equity and low incentives: lack of advantages for workers in the formal sector of the economy who make tax deductions over those who do not deduct when exercising the right to receive social benefits;

- lack of transparency an individual identification system or database for tracking the process of receiving and distributing benefits is in its infancy.

Maintaining the current system may lead to a deterioration in the functioning parameters and a decrease in the potential for solving social protection problems.

The main directions of development of the social protection system are based on the analysis of international experience and current state. It is planned to build a system that meets market conditions and promotes incentives for stable paid activities with a higher level of coverage of the population with minimal administrative costs.

A comprehensive model for solving social problems based on market mechanisms will be implemented. The new system will be mixed and will include elements of both solidary and personalized systems, both mandatory and voluntary insurance, and is intended to provide social protection of the population from the main risks that a person may face during their life.[2]

The fundamental goals and objectives of the new social protection system should include elements for maintaining economic growth; equity in providing protection when social risks occur to all citizens; and efficient, effective functioning and full coverage of the population.

Legislation regulating the social sphere should be formed on the basis of social risks.

The system must be fair. In some countries, this means that the amount of social benefits is the same for all citizens, regardless of the person's contribution. In other countries, it is assumed that the social benefits of each person depend on their employment: working conditions, the size and duration of deductions. The new social protection system will be based on a combination of the two points of view presented. The implementation of social protection rights should be easily accessible to potential recipients. The minimum amount of benefits guaranteed by the state should provide the same level of payments for all recipients when social risks occur. At the same time, the additional level of protection should depend on the work activity of each individual.

The social protection system should encourage individual responsibility of each citizen, not their dependence on the state. In General, all able-bodied citizens should be responsible for their own future and the well-being of their families.

The system must be effective. Benefits should be targeted, that is, provided to those who are entitled to them and most in need of them. The system should be effective, that is, transparent and well managed, low-cost and simple, and duplication of benefits should be kept to a minimum. The main components of the system must be flexibly adjusted.

The social protection system must ensure the maximum coverage of the population within a certain short period of time.

Taking into account the above, it is planned to organize a system (social protection based on social risks) that includes the following elements of protection:

- state payments to all citizens at the same level at the expense of budget funds intended for social security in the event of social risks;
- mandatory social insurance through deductions from employers and employees;
- accumulative pension system;
- social assistance and special state programs to support certain categories of citizens at the expense of the state budget.

In addition, citizens have the right to carry out voluntary insurance in case of social risks.

Taking into account the specifics of Kazakhstan, based on international experience, when considering the institutional framework of the social protection system, preference should be given to a mixed system that effectively uses the capabilities of both public and private institutions.[2]

References:

1. Abdykalykova G. Systematic and large- scale work continues. Kazakhstan has created a system of social protection of the population that meets international standards and is adapted to the requirements of a socially oriented state // Kazakhstanskaya Pravda. No. 420 (27239), –
2. Nazarbayev N. A . Message Social modernization of Kazakhstan : "Twenty steps to a society of Universal labor" // Kazakhstan truth-201 No. 420 (27239).

ҚР ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ САЛАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТ ЖАҒДАЙЫ

*Тәжі Н.Т.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ,
Мемлекеттік және жергілікті басқару,
I-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Жатқанбаев Е.Б.,
Э.ғ.д., профессор*

Кез-келген мемлекетте денсаулық сақтау саласы әлеуметтік-мәдени құрылыстың айқындаушы саласы болып саналады. «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 18 қыркүйектегі № 193-IV Кодексі Денсаулық сақтау туралы заңнаманың басты актісі болды. Заңнаманың негізгі мақсаты

республикадағы денсаулық сақтаудың құқықтық, ұйымдастырушылық, экономикалық және әлеуметтік негіздерін айқындайды. Жалпы, ҚР Денсаулық сақтау саласы дене және рухани күштердің үйлесімді дамуын; азаматтардың жоғары еңбекке қабілеттілігін және ұзақ жылдар белсенді өмірін қамтамасыз етуін; ауру, мүгедектік және өлім-жітім деңгейін төмендету мақсатында осы саладағы қоғамдық қатынастарды реттейді. Қазақстанның денсаулық сақтау туралы заңнамасының негіздерін қабылдау шетелдік тәжірибе мен халықаралық стандарттарды ескере отырып, осы саладағы белгілі бір қатынастарды реттейтін бірқатар жекелеген заңдар мен актілерді әзірлеу және қабылдау арқылы жүзеге асырылды.

Қоғам мен мемлекет қазіргі заманғы және болашақ ұрпақ алдында денсаулық деңгейі мен Қазақстан халқының геофонын сақтау үшін жауапты, мемлекет қызметінде денсаулық сақтаудың басымдығын, халықтың еңбек жағдайларын, оқуын, тұрмысын және демалысын жақсартуды, экологиялық проблемаларды шешуді, медициналық көмекті жетілдіруді және салауатты өмір салтын енгізуді қамтамасыз етеді және Республиканың мемлекеттік саясаты осы барлық міндеттерді шешуге бағытталған.

Қазақстан Республикасы - Орталық Азиядағы ең ірі және ең серпінді дамып келе жатқан посткеңестік мемлекеттердің бірі. «Мәңгілік ел-2050» және мемлекеттік саясаттың басқа да реформаларына жауап ретінде денсаулық сақтаудағы көптеген жақсартуларға қарамастан, Қазақстан әлі де денсаулық пен экономикалық дамудың негізгі көрсеткіштері бойынша Еуропалық аймақтың Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының басқа мүшелерінен артта қалып отыр. Соңғы деректерге сүйенер болсақ, Қазақстан Халық денсаулығы жай-күйінің кейбір көрсеткіштерін жақсарғанымен, көптеген экологиялық проблемалар мен қоғамдық денсаулық сақтау мәселелері шешілмеген болып қалуда. Осы жердегі мәселелер қоғамдық денсаулық сақтау инфрақұрылымын жетілдіру, денсаулық сақтаудың әлеуметтік детерминантын шешу және денсаулық сақтау саясатын және қоғамдық денсаулық сақтау практикасын ақпараттандыру үшін денсаулыққа әсер етудің неғұрлым тиімді бағалауын жүргізу қажеттілігін қамтиды.

Қазақстандағы денсаулық сақтау саласының жағдайы

2011 жылы Қазақстан Тәуелсіздіктің 20 жылдығына байланысты, халықаралық қоғамдастықтағы оның ішкі әлеуметтік-экономикалық жағдайы мен саяси ұстанымдарын нығайтуға бағытталған жаңа әлеуметтік саясатты енгізді. Бұдан басқа, Қазақстанның орталық үкіметі мұнайға, табиғи газға және басқа да өндіруші салаларға тәуелділіктен тыс экономиканы әртараптандыруға, мемлекеттік секторға тәуелділікті төмендетуге және тұтастай алғанда мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған бірқатар міндеттердің басымдығын айқындады. Орталық үкімет мүдделерінің негізгі саласы халықтың денсаулығын жақсарту болып табылады.

Жоғары макроэкономикалық көрсеткіштерге және азаматтық қоғамды құрудағы елеулі прогреске, жоғары білім беру жүйесін және онымен байланысты мекемелерді демократияландыру және халықтың денсаулығын қолдау үшін инфрақұрылымды жаңғырту жөніндегі күш-жігерге қарамастан, 18 миллионнан астам халқы бар халыққа Қоғамдық денсаулық сақтау қызметтерін ұсыну жағдайында көптеген мәселелер әлі де орын алуда. Денсаулық жағдайының көптеген көрсеткіштері Қазақстанның өңір елдерінің көпшілігінен озып келе жатқанын көрсетіп отырса да, Қазақстан денсаулық пен қоршаған ортаның бірқатар маңызды көрсеткіштері бойынша өз экономикасының көлемі бар елдерден қалыс қалуын жалғастыруда.

ҚР халқының әлеуметтік-демографиялық статусы

Қазақстан халқының саны қазіргі уақытта (2019 жылғы жағдай бойынша) 1,235% өсу қарқынымен 18,5 млн. адамға бағаланады. Дүниежүзілік Банка бағалауы бойынша, 2010 жылы жалпы ұлттық өнім 149,06 млрд., ал жан басына шаққандағы жалпы ұлттық табыс-6280 АҚШ долларын құрайды. Бұл Еуропалық аймақтың басқа мемлекеттері бойынша орташа көрсеткіштен төмен. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДҰ) бағалауы бойынша туу кезіндегі орташа жалпы күтілетін өмір сүру ұзақтығы 64 жылды (ерлер үшін 59

жас және әйелдер үшін 70 жас) құрайды, бұл өңір бойынша ерлер мен әйелдер үшін 75 жас орташа көрсеткіштен артта қалады. Қазақстанда күтілетін өмір сүру ұзақтығының динамикасы ТМД-ның басқа елдерінде байқалатынына ұқсас. Басқа елдердегі сияқты, туу кезіндегі әйелдердің күтілетін өмір сүру ұзақтығы ерлердің күтілетін өмір сүру ұзақтығынан 11 жылға артық.

ДДҰ-ның бағалауы бойынша негізгі аурулардан болатын өлім-жітім көрсеткіштері басқа өңірлік мемлекеттер бойынша орташа көрсеткіштерден асып түседі. ДДҰ мәліметтері бойынша, Инфекциялық емес созылмалы ауруларға (жүрек-қан тамырлары ауруларына, диабет пен обырды қоса алғанда) Қазақстанда барлық өлім-жітімнің 85%-ға жуығын, жарақаттар-11% - ға жуығын, ал инфекциялық аурулар-2% - ға жуығын құрайды. 1 жүрек-қан тамырлары ауруларына барлық өлім-жітімнің 57% келеді.

Денсаулық сақтау саласы саясатындағы мәселелер

ҚР Денсаулық сақтау саласындағы ең алғашқы мәселе: Қазіргі таңда, ауруларды бақылау және алдын алу орталықтары Қазақстанның барлық өңірінде қоғамдық денсаулық сақтау саласындағы ішкі күш-жігерді қолдайтын қоғамдық денсаулық сақтау саласындағы консультациялық, бағдарламалық және басқа да қызметтердің кең спектрін ұсынады. Алайда, ол барлық жерде дұрыс қолданылмайды және өз дәрежесінде жүзеге аспайды.

Келесі бір денсаулық сақтаудың неғұрлым маңызды проблемаларының қатарына қоршаған ортаны нашар басқару жатады, ол салдары өсіп келе жатқан апатты экологиялық апатқа алып келді. Олар Семей полигоны, Арал теңізі мәселесі, Алматы қаласының ауасының көлемді мөлшерде ластануы және т.б. табиғат мәселелері.

Еліміздің денсаулық сақтау саласындағы ең үлкен мәселесі денсаулық сақтау мен денсаулықты нығайту жөніндегі қызметке жауапты түрлі мекемелердің функциялары мен міндеттерін нақты түрде атқармауы, үйлестіру және реттеу жағынан дұрыс атқарылмауы болып табылады.

Қазақстан қоғамдық денсаулық сақтау мектебінің мәліметіне сәйкес ақпарат бойынша, Қазақстанның денсаулық сақтау жүйесі кідірісте тұрған ұлы реформалардың бірі болып табылады. Денсаулық сақтаудың барлық салаларында құрылымдық өзгерістер жүргізу қажет екендігі жайлы айтылған. Қоғамдық денсаулық сақтау саясатының бірінші кезеңіндегі даму – қоғам алдындағы денсаулық сақтау мәселелері бойынша міндеттерді шешу. Қазақстан Республикасының Үкіметі денсаулық сақтауды реформалаудың көптеген ұлттық бағдарламаларын саясатқа енгізу туралы шешім қабылдады: бірақ бұл жасалған бағдарламалар сәтті түрде жүзеге аса қоймады.

Соңғы бірнеше жылда Үкімет халықтың денсаулық сақтау саласындағы көптеген мәселелерді шешуге тырысып, Денсаулық сақтау саласындағы саясатқа көбірек көңіл бөлуде. Даму стратегиясы "Қазақстан - 2050" деген атауға ие болды, ал маңызды мемлекеттік бағдарламалар денсаулық сақтау саласындағы саясаттың негізгі элементтерінің бірі ретінде аурулардың алдын алу мен денсаулықты нығайтуды анықтады. Сандық бағалауға берілетін нысаналы көрсеткіштер халықтың денсаулығына қатысты мәселелердің кең ауқымы бойынша белгіленді. Соңғы деректер Қазақстанның халық денсаулығының кейбір көрсеткіштерін жақсартқанын көрсетіп отырса да, денсаулық сақтаудың көптеген мәселелері тез экономикалық өсуге, сыбайлас жемқорлыққа және сақталып отырған теңсіздікке байланысты артта қалып отыр. Әлбетте, бұл мәселелер әлеуметтік саясаттың түрлі салаларындағы сектораралық ынтымақтастық негізінде шешілетін болады.

Қоғамдық денсаулық сақтаудың 9-Еуропалық конференциясында Қазақстан атынан ұсынылған мәселелердің шешімі мынадай: Көшбасшылықтың, сектораралық ынтымақтастықтың, денсаулық үшін ортақ жауапкершіліктің, азаматтық қоғамды дамытудың көптеген мәселелерін шешу қажет. Қоғамды түпкілікті нәтижеге байланысты бағыттау, нақты өлшемдердің көмегімен тиімділікті бағалау, барлық мүдделі тараптардың келісілген қызметін бағыттау болып табылады. Осының барлығы - елдегі қоғамдық денсаулық сақтау саясатына төніп тұрған сын-қатерлер екені айқын көрінуде. Мұндағы негізгі хабарлама:

денсаулық сақтау саласындағы директивтік органдар мен мамандар тұрақты дамудың қалыптасып келе жатқан саясаты контекстінде жаңа қоғамдық денсаулық сақтауды дамыту үшін жаңа тұжырымдамалық тәсілдерді әзірлеуі тиіс екендігі аталып өткен.

Қазақстан Республикасында Денсаулық сақтау саласында көптеген мәселелер орын алуда. Оларға қоғамдық денсаулық сақтау инфрақұрылымын жетілдіру, денсаулық сақтаудың әлеуметтік детерминантын шешу және денсаулық сақтау саясаты мен қоғамдық денсаулық сақтау практикасының ақпараттылығын арттыру мақсатында денсаулыққа әсер етудің неғұрлым тиімді бағалауын жүргізу қажеттілігі жатады. Сонымен қатар, кеңес ядролық сынақтарының сәтсіз нәтижесі мен табиғи су ресурстарын нашар экологиялық басқару салдарынан денсаулыққа төнетін қауіп-қатерлер әлі де сақталуда. Халықтың денсаулығын жақсартуды басты қойып отырған ұлттық саясатты реформалау контекстінде Денсаулық сақтау министрлігі, қазақстандық қоғамдық денсаулық сақтау мектебі және басқа да үкіметтік және үкіметтік емес ұйымдар проблемаларды шешу үшін жаңа және тез дамып келе жатқан стратегиялар мен қоғамдық денсаулық сақтау бағдарламаларының көмегімен әрекет етіп, прогреске қол жеткізеді. Алайда, Қазақстанда халықтың денсаулығын одан әрі жақсарту үшін білім беру және қоғамдық денсаулық сақтау саласында кадрлар даярлау жүйесіне, сондай-ақ қоғамдық денсаулық сақтау саласындағы ғылыми зерттеулерге жаңа ынталандырулар мен жаңа инвестициялар қажет. Қоғамдық денсаулық сақтаудың жаһандық қоғамдастығының, әсіресе ДДҰ, халықаралық бірлескен ғылыми-зерттеу және оқу күштерін дамыту мен қолдаудағы тұрақты қызығушылығы мен қолдауы - шешуші мәнге ие болады және Қазақстанның болашағы үшін аса маңызды қоғамдық денсаулық сақтау әлеуетін арттыру процесін жеделдетуге уәде береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(14\)61069-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(14)61069-2/fulltext)
2. <https://articlekz.com/kk/article/16748>
3. http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070001359_
<https://primeminister.kz/kz/news/reviews/k-azak-standa-densaulyk-sak-tau-zhuyesinin-zhetildirilui-densaulyk-memlekettik-bag-darlamasy-n-iske-asyru-k-orytyndysy-zamanau-i-medicinalyk-tehnologiyalar-zh-ne-leumettik-sak-tandyru>

THE FINANCING OF INNOVATIVE PROJECTS

Tanassoglo Y.

*Al-Farabi Kazakh National University, Higher School of Economic and Business
«State and local government», 1-st year PhD student*

*Research supervisor: Turginbayeva A.N..
Doctor of Economics, Professor*

It is widely known that scientific theory, management system and knowledge system in the field of innovations are actively being formed universally. The meaning of the words "management", "process", "program", and "project" is increasingly applied to the content of the words "innovative". An innovative project is a basic element of the organization and management system of innovation. It is understood as a project (in the traditional project management interpretation), aimed at solving the unique task of creating, implementing, mastering innovations, bringing their results to consumers and obtaining benefits. Innovation project is defined as a document containing a plan for conducting a set of scientific, scientific and technical, research and development, marketing research and activities aimed at achieving innovation, as well as technical and economic indicators [1].

This definition forms an ideal and universal picture of the project results. Innovative projects are not for nothing singled out from a certain "substrate", the field of activity for managing

innovations. Projects as a means to achieve goals and objectives cannot cover the entire range of the management system of creating a new one. Prior to the implementation of projects, it is necessary to carry out powerful ideological, strategic, educational, and structural training. It is required that the philosophy of innovation enter the mental and cultural zones of society and organizations.

Innovative projects are comparable to programs as they are linked in a single project system with other projects in a complex of relationships and with other type of projects in the context of the implementation of the strategic plan. The chain of project events creates a single reproducible model of innovations. In addition, local tasks of creating and implementing a new product are not able to work out the issue of withdrawing previous generations of an innovative product from the market. This is also a part of the system [2].

Implementation of the state innovation policy requires the use of adequate forms and methods of innovation management. In modern conditions, there are many forms of innovation management at different levels (from corporate divisions to governmental). Like any other policy, innovation policy varies from country to country, although it is subject to the same goal – to stimulate innovation activity and develop scientific and technical potential. In order to stimulate innovation activity, different methods of state interaction are used, which can be divided into direct and indirect. Their ratio is determined by the economic situation in the country and the concept of state regulation chosen in this regard.

Financing of an innovation project is the activity of attracting, distributing and using capital, as well as managing it in the risk capital market. The main elements of the innovative project financing system are:

- sources of funding for innovative projects;
- mechanism for accumulating funds from various sources, policy (principles and procedure) for investing mobilized capital;
- the mechanism of control over the investment;
- mechanism for refund of advance funds.

Distinctive features of the organization of financing of innovative activities are a variety of sources of financing that provide comprehensive coverage of various areas of the innovation process and its various subjects and the ability to flexibly adapt to dynamically changing environmental conditions in order to ensure maximum efficiency of financial resources. The growth of financial returns from the implementation of innovative projects is the most important generalizing indicator, which determines the final results of innovative activities and the effectiveness of financial policies implemented by the economic entities themselves and the complex economic entity, the state.

Currently, the main sources of funds used to finance innovation activities are:

- budget allocations at the federal and regional levels;
- funds of special extra-budgetary funds for R&D financing, which are formed by ministries, federal and regional governmental bodies;
- corporate funds of enterprises (industrial investments from profit and as part of production costs);
- funds of various types of commercial financial structures (investment companies, commercial banks, insurance companies);
- credit resources of investment banks specially authorized by the government;
- conversion credits for defense industry SP;
- foreign investment by industrial and commercial firms and companies;
- national and foreign scientific funds;
- private savings of individuals.

The main source of financing for innovation is self-financing. The principles of the organization of financing should be focused on a plurality of sources of financing and assume a rapid and effective introduction of innovations with their commercialization, which ensures an increase in the financial return on innovation. Methods of financing innovative projects are

understood as such methods of financing innovations that reflect the use of specific sources of financing in connection with the economic situation of the company, and plans for current activities and development.

When financing innovative projects, the implementation of which is associated with a high level of financial risk and uncertainty of the commercial result, innovative enterprises can use various forms of cooperation, including the creation of venture funds, as well as the conclusion of partnership agreements at all stages of elaboration, including development and implementation of innovations.

In the context of globalization, innovation policy is an important factor in the diversification of the economy, which leads to the formation of a competitive economy of an innovative type. To improve the innovation environment, state programs have been created to support domestic innovations.

Initially, the target indicators of innovative development were reflected in the Strategic Plan until 2010, then in The Strategy of Industrial and Innovative Development for 2003-2015, in the Program for the Formation and Development of the National Innovation System for 2005-2015, as well as in the State Program of Industrial and Innovative Development (SPIID) until 2019, in the program "Digital Kazakhstan" and in a number of other programs.

The development of innovative activity is directly related to the position of fundamental and applied science and the commercial demand for scientific and technical developments. In 2018, funding for research and development (R&D) reached 99.7 billion KZT, with fixed assets generated from the private sector (73%). As world practice shows, if R&D spending increases by 0.1%, GDP growth can reach 1.2% in the long term. However, in Kazakhstan over the past ten years, the share of R&D expenditures in relation to GDP has shown a downward trend, falling from 0.3% to 0.17%. For comparison, in developed countries, the rate varies from 0.5% to 4.3%.

At the end of 2018, 384 R&D organizations were registered in Kazakhstan, with a total staff of 22.4 thousand employees. The main number of employees is made up of researchers (17.5 thousand people), including 1.7 thousand doctors of science, 4.4 thousand candidates of science and 0.9 thousand PhD doctors.

An innovative economy cannot develop effectively if a patent does not protect an innovative product that is the result of intellectual activity. Kazakhstan has issued 2,680 innovative patents over the past five years. The largest number of patents was in 2014 (1093 patents) and 2015 (1096 patents) respectively, but only 1 patent was issued in 2018.

The development of the venture capital and direct investment industry is one of the priorities of the state innovation policy and a necessary condition for improving the competitiveness of economic sectors. In order to successfully launch and implement startup projects, financial institutions and innovative technology parks such as AIFC Fintech Hub, Astana Hub, Tech Garden, QazTech Ventures have been created in Kazakhstan, which already demonstrate high performance.

Thus, on the basis of Astana Hub, 244 projects are being created, among which the key ones are the creation of mobile applications, digital automation and e-commerce. Since the beginning of 2018, startups have collectively attracted about 1 billion KZT. Tech Garden Autonomous cluster Fund implements 232 projects. According to the results of 2018, the acceleration program selected 69 projects that earned 550 million KZT and created 250 jobs during the year. The QazTech Ventures grant program created 3.5 thousand jobs, paid taxes in the amount of 11.5 billion KZT, produced products in the amount of 194.3 billion KZT in the period from 2014 to the first half of 2018 [3].

Innovative projects can be executed sequentially one after another. They can also be implemented in independent parallel mode. Moreover, several duplicate projects can be implemented with the same theme. A variety of this form of activity is its imitative, copying character. This type of work on the creation of a new one also exists, in case someone else's intellectual results are assigned. Paradoxically, the imitation and compilation of other people's innovations can create a new one, but already their own.

References:

1. About innovative activity. Law of the Republic of Kazakhstan of July 3, 2002 N 333.
2. Problems of implementation of innovative projects // [Electronic resource] URL: <http://projectimo.ru/upravlenie-proektami/innovacionnyj-proekt.html>
3. INNOVATION ECOSYSTEM: less than 1% of GDP IS financed by INNOVATION // [Electronic resource] URL: <http://businessmir.kz/2019/08/28/innovatsionnaya-ekosistema-menee-1-ot-vvp-sostavlyayet-finansirovanie-innovatsij/>. – 28.08.2019.

ҚАЗАҚСТАН АЙМАҚТАРЫНДАҒЫ АЗЫҚ- ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУГЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР

Темирова Г.Қ..

*әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті
«Экономика және бизнес жоғары мектебі» факультеті
«Инновациялық менеджмент», 1-курс докторант*

*Ғылыми жетекші: Бримбетова Н.Ж.
э.ғ.к, доцент, Экономика институты*

Қазіргі таңда Қазақстан аймақтарын азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, халықтың сапалы және қауіпсіз тамақ өнімдеріне қажеттілігін қанағаттандыру, ауыл шаруашылығының әлеуметтік-экономикалық тиімділігін арттыру қажеттілігі отандық агроөнеркәсіптік кешеннің инновациялық және бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыру өзекті мәселе.

Қазақстан Республикасындағы азық-түлік қауіпсіздігі проблемасына ХХ ғасырдың 90-жылдары назар аударыла бастады. Әлеуметтік-экономикалық реформаларды жүргізу кезеңінде азық-түлікпен қамтамасыз етудің нақты қаупі туындады. Төмен қаржы-экономикалық, сауда және өндірістік-шаруашылық байланыстар ауыл шаруашылығы Қазақстанда шикізат пен азық-түлікке тәуелділікке, сондай-ақ азық-түлік өнімдерін тұтыну деңгейін төмендету. Осының бәрі елдің азық-түлік қауіпсіздігін күшейте түсті.

Қазақстан аймақтарының АӨК дамуының жоғары әлеуеті бар және ел халқын ғылыми негізделген тамақтану нормалары бойынша азық-түліктің барлық түрлерімен қамтамасыз ету. Алайда экономикалық дамудың қол жеткізілген деңгейі шикізат өндіру мен өңдеудің дәстүрлі технологияларына негізделген елдер әлемдік нарықтың жоғары сұраныстарына жауап бермейді және сол арқылы елдің қарқынды дамуы тежеледі. Бұл ретте АӨК қайта өңдеу өнеркәсібі салаларының артта қалуы байқалады, экономиканы жалпыұлттық жаңғырту үшін жағдайлар жеткіліксіз жасалған. Нәтижесінде бәсекеге қабілеттілік деңгейі өндірілетін тауарлар нарықтық талаптарға сәйкес келмейді, аграрлық ғылымның ғылыми-технологиялық әлеуеті сұранысқа ие емес, елдің азық-түлік қауіпсіздігі төмендеуде [1].

Аймақтық ауыл шаруашылығына жағдайды түбегейлі жақсарту және дағдарыс құбылыстарын еңсеру үшін, өз кезегінде өңірдің азық-түлік қауіпсіздігі проблемасын шешу үшін өндіріс пен бизнесті жүргізудің жаңа технологиялары қажет. Мұның барлығы диссертациялық жұмыстың зерттеу тақырыбын таңдауға негіз болды.

Азық-түлік қауіпсіздігінің сенімді жүйесін құру елдің бірқатар жалпы ұлттық ерекшеліктеріне, қаржы-экономикалық сипаттағы қиындықтарға, азық-түлік қауіпсіздігінің мазмұнын құрайтын жүйені құрайтын оның жұмыс істеуіне байланысты объективті және субъективті факторлардың барлық кешеніне байланысты. Азық-түлік қауіпсіздігі мемлекеттің аграрлық және экономикалық саясатының басты мақсаттарының бірі болып табылады. Ол өзінің жалпы түрінде кез келген ұлттық азық-түлік жүйесінің идеалды жағдайға қозғалыс бағытын қалыптастырады. Бұл тұрғыда азық — түлік қауіпсіздігіне ұмтылу-үздіксіз процесс. Бұл ретте оған қол жеткізу үшін көбінесе аграрлық саясатты дамыту басымдықтары мен іске асыру тетіктері өзгереді.

Шет елдік және еліміздің азық-түлік қауіпсіздігі мәселесін көптеген ғалымдар әзірледі. Бұл саладағы теориялық және әдіснамалық мәселелер М.Кенжеболатовна, А.Д.Серикбаева, А.Оспанов, Т.И.Есполов, Б.Батырханов, Л. И. Абалкин, Б. В. Агаев, Т. Н. Агапова, В. А. Борисова, В. А. Богомоллов, Г. А. Горбунов, В. С. Балабанов, Е. В. Серова, Е. А. Ельчанинов, А. А. Городецкий, А. Г. Гранберг, В. А. Дворянков, В. Назаренко, Е. Е. Румянцева, В. Г. Савенко, А. Г. Светлаков және т. б. ғалымдардың еңбектерінде баяндалған.

Азық-түлік өнімдерінің 80% - дан астамы өндірілетін елдер, сондай-ақ өз өнімін экспортқа сататын елдер мұндай жағдайда өз елінің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ете алады. Сонымен қатар, егер азық-түліктің қажетті мөлшерін өндіруден басқа, оны қосымша шығару жүзеге асырылса, азық-түлік қауіпсіздігі қамтамасыз етілген болып саналады.

Жалпы елдің азық-түлік қауіпсіздігі бірнеше факторлардан тұрады. Біріншіден, бұл халыққа азық-түліктің қолжетімді болуы. Ауыл Қазақстан шаруашылығының қажеттіліктерін толық қамтамасыз ету үшін барлық мүмкіндіктері бар ішкі нарықты өз өнімдерімен қамтамасыз етуі. Сонымен қатар, дағдарысқа қарсы бағдарлама шеңберінде үкімет жөніндегі шаралар қабылдануда бағаның өсуін тежеу және кедендік-тарифтік саясат. Қорғау үшін ішкі нарықты ұлғайту жоспарланып отыр ұқсас республикада өндірілетін тауарлардың импортына салынатын баж салығының сомасы көрсетіледі.

Екінші фактор азық-түлік қауіпсіздігі, үшіншісі – жеке меншік агроөнеркәсіп шаруашылығы [2].

Елдің, өңірдің және халықтың азық-түлік қауіпсіздігіне әсер ететін факторларға әртүрлі көзқарастар бар. А.А.Самойлов азық-түлік қауіпсіздігі келесі факторлармен анықталады деп есептейді:

- тұтыну нарығын толтыруға қабілетті отандық өндіріс;
- елде өндірілетін тауарларды және елде өндірілетін тауарларды қамтитын азық-түлік импорты;
- АӨК отандық тамақ және қайта өңдеу өнеркәсібінің даму деңгейі;
- ел, аймақ халқының сатып алу қабілеті;
- жеке қосалқы немесе саяжай шаруашылығын дамыту есебінен халықты тамақ өнімдерімен өзін-өзі қамтамасыз ету;
- кедейлік шегінен тыс тұратын және азық-түлік өнімдерінің ең аз жиынтығын сатып алу үшін жеткілікті табыс мөлшері жоқ халық;
- азық-түлікпен жабдықталмаған өңірлердің (қоныстардың) халқы белгілі бір факторларға (көліктік қолжетімділікке және т. б.) байланысты нарықтық тетіктермен қамтамасыз етіледі.);
- халықтың денсаулығына қауіп төндіретін тамақтанудың теңгерімсіздігі немесе оның жекелеген топтарының;
- азық-түлік қауіпсіздігін бақылаудың төмендігі, соның нәтижесінде азық-түлік халықтың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіруі мүмкін.

Осылайша, азық-түлік қауіпсіздігіне жағдай ретінде әсер етеді сондай-ақ елдегі жалпы әлеуметтік-экономикалық ахуал да бар. Сауда кедергілері сияқты азық-түлік қауіпсіздігіне әсер ететін факторды да атап өтуге болады: неғұрлым маңызды ауыл шаруашылығы өнімдері мен азық-түлікті әкелуге/әкетуге тыйым салу, жосықсыз өңіраралық бәсекелестік.

Азық-түлік қауіпсіздігі сондай-ақ баға сияқты әлемдік нарық факторларының ықпалына; ауыл шаруашылығы өнімдері өндірісінің ауытқуына да ұшырайды. Оның ішінде әскери қақтығыстар мен т. б.[3].

Азық-түлік қауіпсіздігіне және тұрақсыз эпизоотияға әсер етеді әлемдегі және өңірдегі жағдай-жұқпалы аурулардың таралуы белгілі бір уақыт кезеңінде нақты аумақта ауыл шаруашылығы жануарларының жай-күйі; материалдық-техникалық базаның тозуы, АӨК ұйымдарының қаржылық-экономикалық тұрақсыздығы және ұйымдардың тұрақсыздығы көтерме-азық-түлік инфрақұрылымы.

Сыртқы факторлар табиғи-климаттық жағдайлардың әсерін; елде және әлемдік қоғамдастықта жүргізіліп жатқан мемлекеттік саясатты қамтиды, халықтың әр адамның өмір сүруі үшін қажетті саны мен сапада азық-түлікке қол жеткізуін қамтамасыз ететін шаралар; экологиялық жағдай және климаттың өзгеруі; ҒТБ-ға қол жеткізу және өндіріс құралдары нарығында ұсынылған техника мен технологиялардың осыған байланысты өзгерістері; институционалдық өзгерістер мен заңнамалық базаның жекелеген мемлекеттің де, сондай-ақ халықаралық да өзгерістерінен.

Әрбір көрсетілген ішкі жүйенің ішкі және сыртқы факторларының арасында нәтижелі көрсеткіштермен ұсынылған, қызметке байланысты барлық факторлардың функциясы болып табылатын негізгі нәтижелі фактор бар шаруашылық жүргізуші субъектілер мен адам. Ауыл шаруашылығы үшін нәтижелі азық-түлік өнеркәсібі үшін жалпы өнім көрсеткіш болып табылады. Азық – түлік тауарларын өндіру көлемі, үй шаруашылықтары үшін-жан басына шаққандағы табыс.

Сыртқы факторлар арасында ауыл шаруашылығы, тамақ өнімдері үшін нәтижелі мемлекет жүргізіп отырған бюджет қаражатын инвестициялау саясаты болып табылады. Бұл фактор тікелей немесе басқа сыртқы факторларға жанама әсер етеді.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, азық-түлік импортының қауіпсіз шекарасы оған жалпы қажеттіліктің 18-35% деңгейінде тұр. Министрлік мәліметтері бойынша ауыл шаруашылығы министрлігі, Қазақстан шамамен 40% сүт, 29% ет және 43% - ға жуық жеміс-көкөніс өнімдері, импортқа байланысты, ол жасайды тек азық-түлік қана емес, экономикалық қауіпсіздікке де нақты қауіп төндіреді. Экологиялық жағдайдың нашарлауы маңызды аспект болып табылады. экономиканың барлық секторлары үшін қауіп, бірақ бірінші кезекте АӨК үшін [4].

Бұл үшін тұжырымдама тұжырымдалған азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік саясат, тиісті заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізілді, атап айтқанда «Ұлттық қауіпсіздік туралы» Заңға «Азық-түлік қауіпсіздігі» ұғымы енгізілді.

Сондай-ақ, жоспарланған заңнамалық мәселелерін шешу, құру, сақтау және мемлекеттік қорларды пайдалану астық және басқа ауыл шаруашылық өнімдерін, қалыптастыру көзделеді қол жетімді бағалар Қазақстанның тәуелсіздігі мен тұрақтылығы. Сонымен қатар, ауыл шаруашылығы экономиканың басқа да салаларын дамытуға ықпал етеді.

Қорыта келе, азық-түлікке әсер ететін факторлардың барлық алуан түрлілігі қауіпсіздікті: әлемдік қоғамдастық факторларын, тұтастай алғанда мемлекет пен оның өңірлерін, АӨК (ауыл шаруашылығы, тамақ өнеркәсібі және т. б.), халықтың үй шаруашылықтары. Жоғарыда қарастырылған аспектілер азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету аталған деңгейлердің әрқайсысында осы процеске әсер ететін факторларды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Калабаева А. Продовольственная опасность. Казахстан находится в опасной зависимости от импорта продуктов питания. Электронный ресурс: <http://www.centrasia.ru>.
2. Стратегический план Министерства сельского хозяйства РК на 2010-2011 годы.
3. Мухтарова К.С. Государственное управление экономической безопасностью в Республике Казахстан: учебник. — Алматы, 2014. — 200 с.
4. Кучукова Н. Финансовое обеспечение индустриальноинновационного развития Казахстана. Электронный ресурс: www.kazpravda.kz.

ҚР ИННОВАЦИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІК КӨРСЕТКІШТЕРІН ШЕТЕЛ ТӘЖІРИБЕСІМЕН САЛЫСТЫРУ

*Темірхан Д.Б.
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ
«Инновациялық менеджмент»
мамандығының 2-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Жатқанбаев Е. Б.
э.ғ.д., профессор*

Шетелдік тәжірибе елдің инновациялық даму деңгейі оның экономикасының әлемдік деңгейдегі бәсекеге қабілеттілігін анықтайтындығын ежелден-ақ көрсетіп келеді. Елдер мен аймақтардың инновациялық дамуының көптеген көрсеткіштері бар, олардың құрамына түрлі өлшемдер кіруі мүмкін. Қазіргі таңда мемлекеттердің инновациялық дамуының ең танымал рейтингтерінің қатарына Еуропалық инновациялық зерттеу (The European Innovation Scoreboard, EIS), Халықаралық инновациялық индекс (The International Innovation Index, IИ), Халықаралық бәсекеге қабілеттілік индексі (The Global Competitiveness Index, GCI) мен Жаһандық инновациялық индексті (The Global Innovation Index, GII) жатқызуға болады.

Корнель университеті, INSEAD бизнес мектебі және Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымы (ДЗМУ) жариялаған «Жаһандық инновациялық индекске – 2019» (ЖИИ) сәйкес Ұлыбритания тағы да инновацияның даму деңгейі бойынша жетекші елдердің бестігінде, АҚШ үшінші орынға көтерілді, ал Швейцария мен Швеция өздерінің көшбасшылық орындарын сақтап келеді. Өз өңірлерінде Үндістан, Оңтүстік Африка, Чили, Израиль және Сингапур көшбасшылар болды, ал Қытай, Вьетнам және Руанда кіріс деңгейі бойынша топтастырылған елдердің тиісті санаттарындағы рейтингтерді басқарды. Биыл он екінші рет шығарылып отырған ЖИИ (GII) - саясаткерлерге ынталандыру тетіктерін жақсырақ түсінуге және инновациялық белсенділікті экономикалық және әлеуметтік дамудың негізгі қозғаушы күштерінің бірі ретінде бағалауға мүмкіндік беретін ғаламдық салыстырмалы құрал [1].

Сонымен, Жаһандық инновациялық индекс-2019 бойынша алғашқы ондыққа келесі елдер кіреді:

1. Швейцария (2018 жылы 1-орын);
2. Швеция (2018 жылы 3-орын);
3. АҚШ (2018 жылы 6-орын);
4. Нидерланды (2018 жылы 2-орын);
5. Біріккен Корольдік (2018 жылы 4-орын);
6. Финляндия (2018 жылы 7-орын);
7. Дания (2018 жылы 8-орын);
8. Сингапур (2018 жылы 5-орын);
9. Германия (2018 жылы 9-орын);
10. Израиль (2018 жылы 11-орын) [1].

Бұл Швейцария мен Швецияның жетекші позицияларда болған бірінші жыл емес. Олар индекстің барлық негізгі критерийлері бойынша көшбасшы және ең жақсы көрсеткіштері бар 25 елдің тізіміне кіреді. Басқа көшбасшы елдердің кейбір ерекшелігіне назар аударайық. Сонымен, Ұлыбритания өзінің тепе-теңдігін сипаттайтын шығындар мен нәтижелер бойынша екі қосалқы индекстің рейтингісінде 4-ші орын алады, ал еңбек өнімділігі төмен. Құрама Штаттар білім берудің өте жоғары деңгейімен (әсіресе жоғары дәрежелі университеттер), сондай-ақ бағдарламалық қамтамасыз етудің ұлғаюымен және ғылымды қажетсінетін салалардағы жұмыспен қамтудың артуымен ерекшеленеді.

Рейтингті талдай отырып, инновацияның жаһандық сипаты туралы айтуға болады. Табысы жоғары деңгейдегі елдер үздік көрсеткіштері бар 25 елдің тізімінде тұратыны сөзсіз.

Олар барлық бағыттарда дамушы елдерді айтарлықтай басып озады. Алайда, жер шарының ең инновациялық аймағын бір мәнді бөліп көрсетуге болмайды. Ең үздік 25 елдің қатарына Солтүстік Америка, Еуропа, Азия, Мұхит және Таяу Шығыс елдері кіреді.

Рейтингке сәйкес әр өңір көшбасшыларын 1-кестеден көруге болады.

1-кесте. Өңірлер бойынша инновациялық экономиканың үздік үштіктері[1]

Өңірдегі орны	ЖИИ-2019 орны	Мемлекет
Орталық және Оңтүстік Азия елдері		
1	52	Үндістан
2	61	Иран
3	79	Қазақстан
Сахарадан оңтүстікке қарай Африка елдері		
1	63	Оңтүстік Африка
2	77	Кения
3	82	Маврикий
Оңтүстік-Шығыс Азия және Мұхит елдері		
1	8	Сингапур
2	11	Корея Республикасы
3	13	Гонконг, Қытай
Латын Америкасы мен Кариб бассейні елдері		
1	51	Чили
2	55	Коста-Рика
3	56	Мехико
Солтүстік Африка және Батыс Азия елдері		
1	10	Израиль
2	28	Кипр
3	36	Біріккен Араб Әмірліктері
Еуропа елдері		
1	1	Швейцария
2	2	Швеция
3	4	Нидерланды
Солтүстік Америка елдері		
1	3	АҚШ
2	17	Канада

Жетекші өңірлер Еуропа мен Солтүстік Америка болып табылады, олардың құрамына әлемнің ең дамыған инноваторлары кіреді. Оңтүстік-Шығыс Азия мен Мұхит елдері де алдыңғы қатарда, мұндағы Сингапур көшбасшылардың алғашқы ондығына кіреді. ЖИИ-2019 рейтингі ҒЗТКЖ шығындарының өсуін көрсетеді, бұл сөзсіз оң фактор. Дамып келе жатқан нарықтар жоғары табысты елдерге қарағанда ҒЗТКЖ шығындарын жылдам арттырып келе жатыр. Бұл ретте Ресей, Қытай, Аргентина, Бразилия, Польша, Үндістан, Түркия және Оңтүстік Африканы атап өту керек. Патент алуға берілген өтінімдер саны бойынша Қытай көш бастап тұр.

ҚР биылғы жылы өткен 2018 жылғы 74-орыннан 5 саты төмендеп, 79 орынға орналасты. 2019 жылы Қазақстан енгізілген инновациялар көлемі бойынша 64-ші орында тұр, бұл өткен 2017 (78) [3] және 2018 (74) [2] жылдармен салыстырғанда нашар көрсеткіш. Инновациялық өнім көлемі бойынша Қазақстан 92-орында. Бұл жағдай өткен жылмен салыстырғанда нашар. ЖИИ рейтингісіндегі жалпы ұстанымымен (79-орын) салыстырғанда

тиімділік коэффициенті өте төмен болып табылады, бұл елдің инновациялық ресурстардағы өз тиімділігін одан да көп нәтижелер санына арттыра алатындығын көрсетеді. Шынында да, бұл рейтингке енгізілген ресурстармен (64-орын) салыстырғанда инновациялық шығарылымдар бойынша төмен рейтинг (92-орын) ішінара әсер етеді. Орталық және Оңтүстік Азияның басқа экономикаларымен салыстырғанда, Қазақстан орта есеппен алғанда ЖИИ 7 бағыттың бесеуінде: институттар, адами капитал және зерттеу, инфрақұрылым, нарықты дамыту және бизнес талғампаздығы бойынша жоғары көрсеткіштерге ие, мұндағы көрсеткіштер орташа табысы бар топ үшін орташа деңгейден жоғары болып саналады. Үздік нәтижелер бизнес-орта, ақпараттық және коммуникациялық технологиялар (АКТ), сауда, бәсекелестік және нарық ауқымы сияқты салаларда байқалады. 2018 жылмен салыстырғанда 2019 жылы ЖИИ-нің 7 көрсеткішінің тек екеуінде ғана оң өзгеріс байқалады: «Адам капиталы және зерттеулер» көрсеткіші бойынша 71-орыннан 67-орынға; «Институттар» көрсеткіші бойынша 52-орыннан 49-орынға көтерілген.

2-кесте. Қазақстанның ЖИИ-2019-дағы күшті және әлсіз жақтары

Күшті жақтары		Әлсіз жақтары	
Көрсеткіш	Орын	Көрсеткіш	Орын
Жұмыстан босату құны, аптадағы жалақы	19	Жаһандықғылыми-зерттеукомпаниялары	43
Кәсіпкерлік орта	31	ЖІӨ / энергияныпайдаланубірлігі	109
Бизнесті ашу қарапайымдылығы	33	Венчурлік мәмілелер	75
Төлем қабілетсіздігін шешудің жеңілдігі	34	Инновациялықбайланыстар	118
Оқушы-мұғалім қатынасы	2	Ғылыми-техникалықмақалалар /	116
Университеттің QS рейтингі,	35	Бағдарламалық қамтамасыз етуге арналған шығыстар	120
Үкіметтің онлайн қызметі	32	Зияткерлік меншіктен түсетін түсімдер	99
Миноритарлық инвесторларды қорғау жеңілдігі	1	АКТ қызметтерінің экспорты,	115
Таза шетелдік инвестициялардың таза түсімі, ЖІӨ-гі %	22	полиграфия және өзге де бұқаралық ақпарат құралдары	92
Пайдалы модельдер шығу тегі	16	Жоғарғы деңгейлі жалпы домендер	114
PPP өсу қарқыны	23	Мобильді қосымшалар құру	90

Рейтинг мәліметтеріне сүйене отырып, Қазақстандағы инновациялық ахуал жақсы деп айта алмаймыз. Біздің мемлекетіміз оқушы мен мұғалім ара-қатынасы бойынша (2-орын) және университеттердің QS рейтингі бойынша (35-орын) жақсы нәтижелерге ие. Бұл факт сөзсіз жағымды, өйткені университеттер түлектерінің жаңашылдықты өмірге әкелу және нәтижеге жету үшін жеткілікті амбициялары бар. Алайда, осы құнды қызметкерлердің көпшілігі Қазақстаннан алған біліміне сұраныс таба алмайды, сәйкесінше өздерінің әлеуетін көрсету және сол үшін лайықты сыйақы алу үшін өзге елдерге кетіп қалып жатыр. Осылайша, бірінші кезекте жоғары оқу орындары мен бітірушілердің көп саны туралы айтуға болады, бірақ олар алған ақпараттың сапасы және әлеуетті қызметкерлердің шығуы туралы әрдайым оң пікір білдіру мүмкін емес. Барлық қызметкерлердің шамамен 35 % ғылымды қажетсінетін салада жұмыс істейді, яғни ғылым мен техниканың соңғы жетістіктері қолданылатын кәсіпорындарда жұмыс істейді. Алайда, Қазақстан роялти және

лицензиялық төлемдер түріндегі білімді сіңіру бойынша артта қалып отыр, яғни басқа елдердің өндірілген инновацияларының нәтижелерін пайдаланады.

Жалпы, Қазақстанның инновациялық саясаттағы ұстанымын қанағаттанарлық деп санауға болмайды. Өкінішке орай, біз шет елдердің, соның ішінде АҚШ-тың әдіснамасына негізделген инновациялық қызметті дамытуға тырысамыз. Қазір тіпті ЖОО бітірушілерінің мотивациясы шетелдіктермен бірдей, бірақ айырмашылығы - енгізілген әдістерді Қазақстан тәжірибесінде қолдану өте қиын, өйткені олар біздің менталитетімізге сәйкес келмейді. Осы жерден әлеуетті инноваторлар шетелге кетеді, ал Қазақстан, сәйкесінше, адам ресурстарына мұқтаж болып қала береді. Тағы бір мәселе- инновациялық менеджерлер лауазымына гуманитарлардың (заңгерлер, экономистер, психологтар және т.б.) тағайындалуы. Инновациялармен жұмыс істеу үшін ерекше зерделеу, жүйелі ойлау қабілеті, авторлықты түсіну талап етіледі. Бірақ ең басты кемшілік - бұл зияткерлік меншікке қатысты түсінікті механизмнің болмауы. ҚР Азаматтық Кодексында нақты анықтама берілгендігіне қарамастан, көпшілігі әлі де бұл терминнің мәнін түсінбейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. SoumitraDutta, Bruno Lanvin, and SachaWunsch-Vincent GLOBAL INNOVATION INDEX 2019// 12TH EDITION, 2019
2. SoumitraDutta, Bruno Lanvin, and SachaWunsch-Vincent GLOBAL INNOVATION INDEX 2018// 11TH EDITION, 2018
3. SoumitraDutta, Bruno Lanvin, and SachaWunsch-Vincent GLOBAL INNOVATION INDEX 2017// 10TH EDITION, 2017

**ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ ӘЗІРЛЕУДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕ
СЕРІКТЕСТІКТІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕЛЕРІ**

Токенова А.Б.

*Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ, Жобаларды басқару,
1-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Қалғанбаев Н.Ә.
Э.ғ.к, доцент*

Әлемдік тәжірибе инновация саласындағы мемлекеттік-жекеменшік серіктестіктегі экономикалық өсудің қарқынды көзі ретінде алатын орнын ерекшелеп отыр. Кез келген мемлекет үшін әлемдік тәжірибені қарастырып зерделеу сол елдегі реформаларды жүргізу барысында айтарлықтай оң септігін тигізеді. Қазақстан Республикасында мемлекеттік-жекеменшік серіктестігінің дамуы ХХІ ғасырдың алғашқы онжылдығында ғана дами бастауына байланысты, елдегі саясатты жетілдірудің қажеттілігі туындап отыр. Мемлекеттік-жекеменшік серіктестігін жүзеге асыру жобаларының ірі тәжірибесі АҚШ, Канада және Европа елдеріне тиесілі, дегенмен ЕО аумағындағы МЖМС қолдану аясы мемлекеттеріне байланысты әр түрлі келеді.

Мәселен, Ұлыбританияда мемлекеттік-жекеменшік серіктестіктің қарқынды дамуына байланысты «мемлекеттік контракт» атты экономикалық қызметтің жаңа саласы қалыптасты. Ұлыбритания мемлекеттік-жекеменшік серіктестік институтының механизмдері анағұрлым дамыған мемлекет болып табылады. МЖМС механизмдерін қолдану бұл елде ұлттық масштабтағы (Евротоннель құрылысы, лондон метрополитені, жаңа темір жолдар) жобаларды іске асырудан бастау алды [1]. Сол уақытта ол мемлекеттік (бюджеттік) қызметтерге жеке бизнес секторының тәжірибесін, білімі мен ресурстарын тартудағы жекешелендірудің альтернативті түрі ретінде қарастырылды. М. Тэтчер үкіметімен Ұлыбританияда жасалған МЖМС енгізу концепциясы Р. Рейганның «Жаңа приватизм» курсы сияқты жекешелендіру саясатының аясында жүргізілді. Бірақ, АҚШ-та Үкіметтік

саясат қала құрылысы саласындағы бір мезеттік мемлекет меншігінен алуды көздесе, Ұлыбританиядағы жекешелендіру саясаты керісінше функциялардың орталықтандырылуымен, сондай-ақ жергілікті және аймақтық органдардың автономиялығының қысқартылуымен қатар жүрді. Жекешелендіру саясатын және орталықтандыру шараларын жүзеге асыру «Қала құрылысы корпорациясы» ретіндегі МЖМС британдық үлгісін құрумен түсіндіріледі [2].

Бүгінгі күні Европада қолданыста жүрген ғылыми-техникалық бағдарламалардың түгелі дерлік фундаменталды зерттеулер жүргізуге және қоғамдық маңызы зор мәселелердің шешімін табуға негізделген көрсетілімді жобаларды жүзеге асыруға бағытталған. Сонымен қатар, тура қаржыландырумен қатар, субсидия, салықтық жеңілдіктер жүйесі де жақсы жұмыс істейді. Бағдарламаларды орындаушылар үшін инновациялық орталықтар мен технопарктер де қол ұшын береді. Нарық және нарықтық қатынастар түсінігіне байланысты Қазақстанда Германия мен Франция сияқты батыстың жетекші елдерінде айтарлықтай өзгешеліктер бар екендігін атап өткен жөн.

Қазақстан Республикасының көзқарасы бойынша нарықтық қатынастар дегеніміз шаруашылық субъектілерінің өзін-өзі реттеуге бағытталған және мемлекеттің араласуын минимизациялау немесе мүлдем болдырмауын көздесе, Германия мен Францияда «Нарық – бұл кәсіпорындардың жарысуын қамтамасыз ету үшін мемлекетпен жасалатын жағдай, яғни мемлекеттік сатып алу жүйесі арқылы өндірілетін өнімнің сапалық, техникалық және экономикалық көрсеткіштері арқылы жарысуға жағдай жасау».

Германиядағы техникалық білім берудің қалыптасуы мысалында XIX ғасырдың ортасында білім беру мен академиялық ғылым саласында мемлекеттік-жеке меншік серіктестігінің оң тәжірибесі көрініс тапқан болатын. XX ғасырдың соңына дейін Германиядағы техникалық білім беру саласындағы мемлекеттік-жеке меншік серіктестігінің сақтап қалуы және дамуы әлемдегі ең үздік инженерлер мен техниктердің бірін даярлаудағы ерекше жүйенің қалыптасуына әкеліп соқты. Біз үшін Германиядағы «Әзірлемелер мен мемлекеттік сатып алуды басқару жүйесінің» келесідей негізгі фазаларының тәжірибелік құндылығы жоғары:

➤ Анализ фазасы – Мемлекетпен қойылатын негізгі міндеттерді шешу үшін Германия өндірісінің және қарулы күштерінің қарумен және әскери техникамен қамсыздандырылу деңгейі анықталады;

➤ Жобалау фазасы – өндірістің мүмкін болуын растау; болжамды функционалды мінездемесін зерттеу; шығын көлемін анықтау; шешу жолын немесе мердігерді таңдау;

➤ Енгізу фазасы – келісім-шартқа отыру; мер-дігер тарапынан сынау туралы есеп алу;

➤ Пайдалану фазасы – инновациялық өнім-дердің пайдалану және техникалық мүмкін-діктерінің талдамасы; материалды-техникалық құралдар модификациясы мен жетілдіруінің бағдарламасын жүзеге асыру [3].

Ал Франция XXI ғ. басында жарты миллиард евро құйып инновациялар бойынша агенттік құра отырып, инновациялық реформасын өткізген болатын. Осыған параллельді инновациялық қызмет қатысушылары арасындағы қарым-қатынасты жеңілдетті. Мәселен, ЖОО қызметкерлері педагогикалық және өзге қызметін бірге ала жүріп, кіші инновациялық кәсіпорындардың қызметінде де үлескерлікпен қатысу мүмкіндігіне қол жеткізді. Францияда 80-нен аса бағдарламалар (сонымен қатар, қаруландыру және әскери техника жүйесін әзірлеу мен жеткізу) мен 300-ден аса жобаларды (инновациялық, соның ішінде әскери технологияларды әзірлеу және жеткізу) жүзеге асыратын номер бірінші инвестор болып мемлекеттің өзі табылады [4]. Францияда нақты бір мемлекеттік келісім-шарт аясында бірлескен жобалық топ құрылады және оның құрамында:

➤ Жобаны басқару тобы (өндіріс өкілдері мен бағдарламаны әзірлеушілер);

➤ Инженерлер мен архитекторлар;

➤ Менеджерлер (бағдарламаны қаржыландыру бойынша менеджер; бағдарламаны басқару және жүзеге асыру бойынша менедж-жер; нәтижелерді өнеркәсіптік өндіріске дейін жеткізу бойынша менеджерлер);

➤ Басқару және сапа бойынша эксперттер, техникалық эксперттер [5].

Мемлекеттік жеке-меншік серіктестігін ғылым, жоғары технологиялық және инновациялық салаларда қолданудағы шетелдік тәжірибесі, мемлекет пен бизнестің ортақ қызығушылығы бар және жеке дара өздігінен қызмет ете алмайтын салаларда қолданатындығын көрсетіп отыр. Аталған тәжірибені біз әдетте мемлекет қарамағында болатын (мәселен, білім беру, денсаулық сақтау, экология, әскери-өндірістік кешендер және т.б.) салаларда ортақ зерттеу орталықтарын құрудан көре аламыз.

Жоғарыдағыларды түйіндей келе, әлемдік тәжірибеде МЖМС экономиканың кез келген саласында орын алуы мүмкін екендігіне көз жеткізе аламыз. Бүгінгі күні көптеген мемлекеттер тартымдылығы аз салаларға жеке капиталды тарту мақсатымен, жеке бизнес өкілдеріне салықтық жеңілдіктер мен дотациялар беретіндігін немесе мемлекет өзі бюджеттік салымдар жасайтындығын байқай аламыз. МЖМС көп жағдайда бюджеттік шығындардың қысқаруына және бизнес үшін тартымсыз болып табылатын, бірақ қоғам үшін маңызы зор салалардың дамуына оң септігін тигізетіндігін атап өткен жөн. Өкінішке орай бүгінгі күні әлемнің бірқатар елдеріне, соның ішінде Қазақстан Республикасында да инновациялар негізінен мемлекетті ғана ойландыратын сала болып табылады және ғылыми қызметкерлерге кәсіпкерлер тарапынан деген көңілдің аздығы бұл саланың дамуына кері әсерін тигізіп келеді [6]. Егер де, ғылыми қызмет нәтижесіне деген сұраныс жоғары болған жағдайда, зерттеу институттары қолданбалы ғылыммен айналысатын еді. Бірақ, кәсіпорындарға инновацияны енгізу айтарлықтай үлкен басымдылық бермейтіндігінен бөлек, керісінше сол бизнес өкіліне тағы да қаржылық тәуекелдің ұлғаюына әкеліп соғады. Ол үшін елдегі инвестициялық климаттың жағымды болуы, сол мәселелердің алдын алуға көмектеседі, дегенмен ол үшін бірнеше жыл қажет. Ал, мемлекеттік-жекеменшік серіктестігі сол мәселеден шығудың анық жолы болып табылатындығын әлемдік тәжірибе көрсетіп отыр. Аталған жолдағы дамудың болашағының үстем болуы еліміздегі саясаттың дұрыс бағыттағы дамуымен үлкен сенім арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Варнавский В.Г. Партнёрство государства и частного сектора: формы, проекты, риски. - М.: Наука, – 2006.
2. Кушкова Э.И. Государственно-частное партнёрство как фактор становления инновационной экономики в регионе // Вестник Российской академии государственной службы при Президенте Российской Федерации – №1, – 2016.
3. Майданик В.И., Савельева И.Н. Формирование государственно-частного партнерства в инновационной сфере // Известия УрГЭУ, – №4(30), – 2013.
4. Саванкова Н.Е. Реализация проектов государственно-частного партнерства: зарубежный опыт и российская практика: автореф. ... канд. экон. наук. – М., 2015. – 28 с.
5. Васильева М.Н. Анализ зарубежного опыта реализации форм государственно-частного партнерства
6. Скрябин С. Законодательство Республики Казахстан о концессиях: состояние и перспективы [Электронный ресурс] URL: // [http:// www.zakon.kz](http://www.zakon.kz)

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ПЕН ЖІБЕК ЖОЛЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛДЕУІН БАЙЛАНЫСТЫРАТЫН ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ЖОЛ

*Тұрлыбек Г.М.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭжБЖМ
«Инновациялық менеджмент»
мамандығының, 2-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Аширбекова Л.Ж.
э.ғ.к., аға оқытушы*

Жаңа ғасырда **Қытайда** «өзара байланысты» проблемалар күшейе түсті: экономикалық өсудің баяулауы, қоршаған ортаның ластануы, ішкі саяси жағдайды тұрақсыздандыру қаупінің жоғарылауы.

Экономикалық қиындықтар жаһандық жағдайдың тұрақсыздығымен, ішкі нарықты жергілікті тауарлармен және қызметтермен қанықтырумен, ресурстарды көп қажет ететін өндірістердің тарылуымен, аймақтық даму деңгейіндегі алшақтықтың кеңеюімен, сыртқы қауіп-қатерлерден туындайтын тәуекелдерді тоқтату үшін қаражаттың бөлінуімен байланысты.

Экологиялық жағдайдың нашарлауы энергия тұтыну құрылымындағы теңгерімсіздікпен байланысты (көмірді басым пайдалану, топырақ пен су ресурстарының ластануы, бұл ауылшаруашылық және тамақ өнімдерінің сапасының төмендеуіне, ауыз су ресурстарының төмендеуіне әкелді).

Әлемдегі ең қуатты мемлекетті қайта құру туралы ұзақ мерзімді мақсатқа жету үшін ҚХР жүйелі және ұқыпты түрде «аяқты аңдап басу» қағидатын қолдана отырып, дамудың жаңа көздері мен әдістерін табуға, басқару шешімдерін оңтайландыруға («артық нәрсені беру, жетіспеген жағдайда алу»), қиындықтарды шешуге тырысуда (жарқын перспективалар, оралу жолы).

2005 жылы Орталық Азия елдері ежелгі Ұлы Жібек жолының бойындағы көлік және сауда дәліздерін жандандырудың аймақтық бағдарламасын құруды бастады. 2010 жылы Тәжікстанда, Қырғызстанда, Өзбекстанда және Қазақстанда көліктік инфрақұрылым құрылысы қытай капиталы мен жұмыс күшін тарта бастады.

«Жібек жолының экономикалық белдеуі» (ЖЖЭБ) идеясы көпжақты және екіжақты ынтымақтастықты дамытудағы маңызды қадам болды. ЖЖЭБ бастамасы ең алдымен Қытайдың міндеттерін шешуге бағытталған: мемлекеттік қауіпсіздікті жақсарту және сауда арналарын кеңейту, солтүстік-батыс орталық өңірлерді дамыту және сыртқы бизнесте ұлттық бизнестің артық әлеуетін пайдалану.

XX ғасырдың соңында Қытай алғашқы энергия қажеттіліктерін негізінен өз ресурстарымен қамтамасыз етті. Өткен ғасырда бастапқы отын-энергетикалық ресурстарды (ОЭК) ішкі тұтыну тұрақты түрде өсті, елдің олардың импортына тәуелділігі артты. Екінші онжылдықта Қытай энергия импорты бойынша әлемде бірінші орын алды, ал ішкі нарықтағы мұнай, көмір және газ тапшылығы өсе берді.

1-кесте. Қытайдағы бастапқы энергия көздерін, жылу-энергетика ресурстарын пайдалану көрсеткіштері

Көрсеткіш/жыл	2000 ж	2005 ж	2010 ж	2013 ж	2014 ж	2018 ж
Бастапқы энергия көзін пайдалану, млн т	1003,1	1793,7	2487,4	2903,9	2970,3	3014,0
Бастапқы энергия көзіне сұраныстың өсу қарқыны, %	3,4	13,7	7,1	3,9	2,3	1,5

ЖІӨ өсу қарқыны, %	8,4	11,4	10,6	7,7	7,3	6,8
Импортқа тәуелділік, %	5,3	12,3	13,4	14,2	15,2	16,3
Мұнай жетіспеушілігі, млн т	-61,6	-147,2	-244,9	-297,3	-315,3	-345,2
Газ, млн т	2,5	2,5	-10,9	-44,7	-51,1	-53,4
Көмір, млн т	6,1	-76,5	-78,1	-69,8	-85,1	-93,4
Уран, мың т	-	-2,3	-2,6	-3,0	-4,0	-5,0

ҚХР экономикасында көмір басым энергия тасымалдаушысы болып саналады, оның қорлары бойынша ел әлемде АҚШ пен Ресейден кейін үшінші орын алады. 12-бесжылдықтың (2010 - 2018 жж.) соңында Қытай қатты қазбалы отынды тұтынудың өсу тенденциясын қалпына келтіріп, көміртекті емес көздерге негізделген энергия өндіруді ұлғайтты. 2018 жылы энергетикалық баланстың нақты бөлігі, атом энергиясы мен жаңартылатын энергияның үлес салмағы 12% -ға өсті, көмір 64% -ға дейін төмендеді (2000 жылы - сәйкесінше 5% және 70%) (2-кесте).

ҚХР Мемлекеттік Кеңесінің Бағдарламасына сәйкес, 2020 жылы бастапқы отын-энергетикалық ресурстарды тұтыну құрылымында көміртекті емес энергия тасымалдаушылардың үлесі 15% -ға дейін, көмір 55% -ға дейін төмендейді, мұнай - 23% -ға, газ - 10% -ға дейін артады.

ҚХР экономикасы мұнайды тұтынуды ұлғайтты, бұл оның сыртқы жеткізілімге тәуелділігін арттырды. 2010 жылы ішкі нарықта сұйық отынның тапшылығы 55% деңгейінде бағаланды, 2018 жылы бұл көрсеткіш 60% -дан асты, ал 2020 жылы 70% жетуі мүмкін. 2016 жылы алдыңғы жылмен салыстырғанда мұнай импорты 13,6% өсті, 30-40 жылдан кейін сұйық көмірсутектердің ішкі өндірісі Қытай қажеттілігінің 3-5% -ын қамтамасыз етеді.

2-кесте. ҚХР және ЕЭЫҰ энергия тепе-теңдігі құрылымы, %

Көрсеткіш/жыл	ҚХР			ЕЭЫҰ
	2000 ж	2005 ж	2018 ж	2018 ж
Мұнай	22,4	18,3	18,6	21,8
Газ	2,3	2,4	5,9	50,4
Көмір	69,9	73,5	63,7	16,4
АЭС	0,4	0,7	1,3	5,9
СЭС	5,0	5,0	8,4	5,4
ЖЭК	0,0	0,1	2,1	0,1

2010 жылы Қытайдың газ нарығында импорт үлесі 10 - 12% деңгейінде бағаланды, 2016 жылы бұл көрсеткіш екі еседен астамға - 30% дейін өсті. Қытайдағы газ саласының даму перспективалары нашар болжанған. 2025 жылдан бастап ҚХР газ құбырларының импортын тұрақтандырады немесе азайтады, ал энергия көзінің меншікті өндірісі мемлекеттің қажеттіліктеріне жауап береді.

Қазақстан Республикасы (ҚР) - ЕЭЫҰ шығыс қақпасы. Орталық Азияда Қазақстан Республикасы қазба отынының ең үлкен қорына ие. Табиғи энергетикалық ресурстар кен орындарының ұлттық құрылымында уран басым, оның ауырлығы 47% деп бағаланады. Көмір, сұйық және (мұнай, газ конденсаты, битум) газ тәріздес отындар сәйкесінше 33%, 13% және 7% құрайды. Географиялық фактор өлшемі әлі толық анықталмаған, жаңартылатын энергияның үлкен әлеуетінің болуын анықтайды.

Қазақстан Республикасының газ тарату жүйесі 20 ғасырда құрылды, сондықтан ол Ресейден барлық аймақтарға, Украинаға және Кавказға табиғи газды жеткізуге бағытталған, дамыған газ тарату желісі жоқ, сондықтан орталықтандырылған газбен жабдықтауды қамтиды. транзиттік газ құбырларының жанында орналасқан елді мекендер мен өнеркәсіптік

нысандар газ құбырларының бір-біріне қосылмағандығына байланысты елдің батыс бөлігінен оңтүстік және солтүстік облыстарға газ жіберуге мүмкіндік бермейді.

Қазақстан Республикасының алғашқы энергия тасымалдаушыларын тұтыну құрылымында көмір 60% құрайды (электр энергетикасында - 74%), мұнай - 23%, газ - 14%, ірі су электр станциялары - 3%.

ЖЭК секторы дамудың алғашқы сатысында. Қазақстан Республикасының жақын жоспарларына жалпы қуаттылығы 3 ГВт-тан астам 106 жаңартылатын энергия станцияларын, соның ішінде 34 жел турбиналарын (1787 МВт), 41 шағын гидроэлектростанцияларды (539 МВт), 28 күн станцияларын (713,5 МВт), 3 биоэлектрстанцияларын (15, 05 мВт) салу жоспарда бар.

Қазақстанға Қытайдың негізгі экономикалық мүддесі - мұнай, газ және уран шикізатына қол жеткізу. Қытайлық көпұлтты инвестициялардың 90% -дан астамы қазақстандық отын-энергетикалық кешен салаларына келеді.

Қазақстан Республикасы халықаралық саясаттың маңызды нысаны болып табылады, ол сыртқы аймақтағы жағдайды тұрақсыздандыруға ғана емес, сонымен қатар өзінің халықаралық басымдықтарын өзгерту мақсатында мемлекеттің негізін бұзуға мүмкіндік береді. Бұл факторды ЕЭЫҰ-ЖЖЭБ біріктіру саясатын жасау кезінде ескеру қажет.

Қазақстан Республикасының, Одақтың басқа мемлекеттерінің, сондай-ақ Қытай мен үшінші елдердің мүдделерін ескере отырып, ЕЭЫҰ - ЖЖЭБ жұптастыру бойынша бірлескен іс-қимыл бағдарламасын қамтуы мүмкін бірнеше **жобалар ұсынылды**:

- Балқаш және Торғай ЖЭС қуаттарын бөлу;
- жаңартылатын энергия көздерін дамытудың мемлекеттік жоспарына сәйкес, жалпы қуаттылығы 3 ГВт-тан астам жаңартылатын энергия көздерінің станцияларын салу;
- Бірыңғай энергетикалық жүйе (БЭЖ) мен Батыс Қазақстанның энергетикалық жүйесінің қауымдастығы;
- Қазақстанның БЭЖ-сін Қытайдың БЭЖ-сімен, Орталық Азия елдерімен үндестіру;
- қуаттылығы 800 мың тонна полиэтилен зауыттарын, сыйымдылығы 250 мың тонна бутадиең зауыттарын құру («Ұлттық өндірістік мұнай-химия технопаркі»);
- CASA-1000 жобасына қатысу;
- Қарталы - Рудный - Қостанай аймақтық газ құбырына қосылатын Батыс - Солтүстік - Орталық газ құбырларының құрылысы; Шығыс Қазақстан облысына ресейлік газды импорттау үшін Барнаул - Рубцовск - Өскемен (орта мерзімді перспективада); Қазақстан-Түркіменстан-Иран мұнай құбыры (ұзақ мерзімді перспективада) құрылыстары;
- атом энергиясын дамыту, энергия тиімділігі, көмірді конверсиялау технологиялары, көмір метан өндірісі.

Осы және басқа жобаларды іске асыру Қазақстан Республикасының энергетикалық дамуының негізгі міндеттерін шешуге, ЕЭЫҰ - ЖЖЭБ түйісу процестерін үйлестіруге, Орталық Азия арқылы өтетін Батыс Қытай-Батыс Еуропа көлік дәлізінің кеңеюіне ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Михеев В.В., Луконин С.А. Китай накануне 2016 года, ИМЭМО РАН, 11.01.2016. [Электронный ресурс]. URL: http://www.imemo.ru/index.php?page_id=502&id=2084 9 (дата обращения: 15.06.2016).
2. Кадочников П.А., Саламатов В.Ю., Спартак А.Н., ЕАЭС и Шелковый путь: новый мировой порядок, доклад на Петербургском МЭФ, «ВестиФинанс». [Электронный ресурс]. URL: <http://www.vestifinance.ru/articles/71847> (дата обращения: 16.06.2016).
3. Иванов А.С., Матвеев И.Е. Мир топлива и энергии в середине второго десятилетия: борьба обостряется // Бурение и нефть. 2016. № 10. С. 21 – 28. [Электронный ресурс]. URL: <http://burneft.ru/archive/issues/2016-10/21> (дата обращения: 10.06.2016).
4. Договор о Евразийском экономическом союзе, подписан в г. Астана, 29.05.2014 г. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/energetikaiinfr/energ/Documents/Договор%20о%20ЕАЭС.pdf> (дата обращения: 17.06.2016).

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӨНЕРКӘСІП САЛАСЫН ИНДУСТРИЯ 4.0 НЕГІЗІНДЕ ЦИФРЛАНДЫРУ

*Тұрсын А.Қ.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Іскерлік әкімшілік жүргізу мамандығының
2-курс магистранты*

*Ғылыми жетекші: Құнанбаева Д.Ә.
э.ғ.к., профессор м.а*

Соңғы онжылдықта әлем экономиканың жаңа түріне, яғни оның қалыптасуының негізгі құралы болып табылатын цифрлы технологияларға бет бұруда. Жеке және мемлекеттік сектор жұмысында ақпараттық технологиялардың рөлін кеңейту цифрлы мемлекетке көшудің негізі болып табылады.

Жетекші әлемдік сарапшылардың болжамы бойынша 2020 жылға қарай әлемдік экономиканың 25%-ы цифрлық болады және мемлекетке, бизнес пен қоғамға тиімді өзара іс-қимыл жасауға мүмкіндік беретін экономиканы цифрландыру технологияларын енгізу неғұрлым ауқымды және серпінді процеске айналады.

Біз өмірімізді түбегейлі өзгертетін технологиялық революция табалдырығында тұрмыз. Өзінің ауқымы, көлемі мен күрделілігі жағынан мұндай трансформация бұрын соңды адамзат тап болған барлық өзгерістерден өзгеше болмақ [1].

Жаңа цифрлық революция бүгінгі өндіру тәсілдерін, жеткізу тізбектері мен қосылған құнды құру тізбегін өзгертеді. Өнеркәсіптің цифрлық трансформациялану драйвері бірі болып табылатын Индустрия 4.0 қосымша құндылық физикалық объектілердің, процестердің, цифрлық технологиялардың бірігуінің есебінен қамтамасыз етілетін өндірісті ұйымдастыру тұжырымдамасы болып табылады, бұл ретте нақты уақыт режимінде физикалық процестердің мониторингі жүзеге асырылады, орталықсыздандырылған шешімдер қабылданады, сондай-ақ машиналардың өзара және адамдармен іс-қимылы жүреді [2].

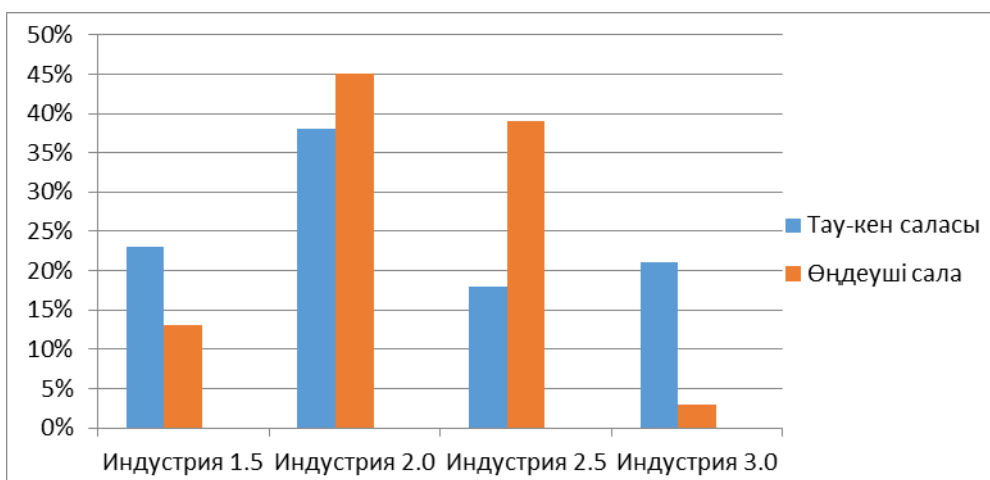
Индустрия 4.0 киберфизикалық жүйелерді, интернет заттарды және есептеулерді қамтитын автоматтандыру мен деректер алмасудың ағымдағы трендін сипаттайды. Шығарылатын өнімнің барлық өмірлік циклі ішінде өндірісті ұйымдастырудың және құнды жасау тізбегін басқарудың жаңа деңгейі болып табылады. Индустрия 4.0 отандық кәсіпорындарға өзіндік құнын төмендету және еңбек өнімділігін арттыру есебінен өзінің табысын арттыруға ғана емес, жаңа технологиялық даму деңгейіне шығып, жаңа нарықтарды табуға, қосылған құнның жаһандық тізбегіне кіруге мүмкіндік береді [3].

Бүгінгі таңда елімізде өнеркәсіпті цифрландырудың ағымдық жағдайы туралы айтар болсақ. Цифрландыру жоспарларында алдыңғы кезекте жоғарғы қосылған құны бар экспортқа бағдарланған кәсіпорындарды назарға алу тұр (тау кен металлургия кешені, машина жасау, химия өнеркәсібі, фармацевтика). Бұл орынды да, себебі өндірістің тиімділігі оның өнімдерінің халықаралық нарықтардағы бәсекеге қабілеттілігіне байланысты. Сонымен қатар, осы салалардағы кәсіпорындар цифрландыру жобаларын іске асыру үшін қажетті ресурстардың жеткілікті көлеміне ие.

Ұлттық экономиканы цифрландыру жағдайында өндірістегі барлық процестерді трансформациялау үшін дайындық жұмыстарын жүргізу қажет екенін айта кеткен жөн. Олар – барлық деректер қорын цифрландыру, датчиктер мен сенсорларды жабдықтарға қосу, жалпы байланыс желісін жүргізу және қажетті бағдарламалық қамту жұмысын баптау.

Қазақстанда қазіргі уақытта өндеуші өнеркәсіп кәсіпорындарының 80% және өндіруші өнеркәсіп кәсіпорындарының 60% жартылай автоматтандырылған операциялар деңгейінде,

басқаша айтқанда, индустрияландыру 2.0 деңгейінде немесе автоматтандырылған өндіріске көшу кезеңінде тұр [4] (Сурет 2).

Сурет 2 – ҚР-ның өнеркәсіп саласының ағымдық жағдайы*
 *Ескерту: [4] әдебиет негізінде құрастырылған

Мұндай деректер өңдеу және тау-кен өнеркәсібінің 600-ге жуық кәсіпорнына сауалнама жүргізу арқылы алынған. Сонымен қатар, көптеген кәсіпорындар өндірісті цифрландыру қандай пайда әкелетінін нақты білмейді де. Қалыптасқан жағдайды жақсарту үшін мемлекет өнеркәсіптік кәсіпорындар арасында сандық технологияларды танымал етуге бағыт алды. Қазақстандық нарықты зерттеуде бірлесіп жұмыс істеген Fraunhofer институтының және шведтің Business Sweden сауда және инвестициялар кеңесінің мәліметтеріне сәйкес халықаралық сарапшылар киберфизикалық және роботтандырылған жүйені, үлкен мәліметтер сараптамасын және «Индустрия 4.0»-ның басқа да технологияларын енгізу арқылы кәсіпорындардың тиімділігі 10-20%-ға артуы мүмкін екенін айтып отыр.

Өндірістік экономикасы дамыған АҚШ, Германия, Франция сияқты елдерде цифрландыру есебінен ЖІӨ жыл сайын шамамен 1-1,5%-ға өседі. Бұл көрсеткіш бізге осы трендке сай болуға, осы елдерден қалмауға қамшы болады.

Кәсіпорындардың өндірісті цифрландырудың басымдығы туралы хабары болмауымен қатар оны енгізуде тағы да басқа қиындықтар бар [5].

- білікті мамандардың жетіспеуі;
- отандық телекоммуникация инфрақұрылымын дамытудың жеткіліксіздігі.

Дегенмен, ең басты қиындық шетелдік жаңа технологиялардың бағасының қымбат болуы болып отыр. Ұлттық валютаның девальвациясынан кейін бұған қазақстандық бизнестің мүлдем мүмкіндігі болмай қалған. Оған қоса көптеген кәсіпорын қымбат ұзақмерзімді несие алғысы келмейді. Бүгінгі күні бизнестің алдында айналым қаражатының жетіспеу проблемасы тұр, сондықтан бұл жағдайда инновацияға ақша салу туралы әңгіме болуы мүмкін емес. Технологиялық қайта қаруландырумен байланысты минималды шығын бес миллион доллар және одан жоғары болады деп бағаланып отыр. Алайда бұған Қазақстандағы барлық кәсіпорынның мүмкіндігі жете бермейді. Қазір бізде «Индустрия 4.0» элементін белсенді енгізіп жатқандар жаппай өнім шығаратын ірі жүйе құрушы кәсіпорындар. Олар мұны жасауға мәжбүр. Ал ірі кәсіпорындардан басқаны айтатын болсақ, онда бұл негізінен бәсекелестік ортада жұмыс істейтін экспорттаушылар. Яғни Қазақстан ішінде немесе Орталық Азия өңірінде жұмыс істейтін кәсіпорындар бұл идеяға аса қызығушылық танытып отырған жоқ. Орын алған жағдайды жақсарту үшін мемлекет өндірістік кәсіпорындар арасында цифрлық технологияларды танытуды қолға алған.

Бүгінгі күні Қазақстанда өндіріске цифрландыруды енгізіп жатқан екі жүзден астам әртүрлі кәсіпорын жұмыс істейді. «Индустрия 4.0» элементін енгізуді ынталандыру үшін Қазақстан үкіметі қазірдің өзінде 2025 жылға дейінгі іс шаралардың толық жоспарын әзірлеп, экономиканың қандай басым секторларына бағытталатынын анықтап қойды. Ал кәсіпорындарды қаржылық қолдау шараларына келетін болсақ, онда мемлекет осы жылы олардың кейбіреуін цифрландыруды нақты ынталандыруға қайта бағдарлайтын болады (шығындарды қайтару, қолжетімді қарыз капиталын ұсыну және т.б қатысты) 2019 жылдан бастап 2024 жылға арналған индустриализация тұжырымдамасының негізінде келесі жылы мемлекеттік бағдарлама қабылданады. Жеңілдетілген несие және әртүрлі субсидия беру, мемлекеттік қолдаумен байланысты мемлекеттік ынталандырудың басты шаралары цифрлы технологияларды енгізетін кәсіпорындарға бағытталатын болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Шваб К., Николай Д. Технологии Четвертой промышленной революции / М.: Бомбора, 2018. — 320 с.
2. Липкин Евгений. Индустрия 4.0: Умные технологии - ключевой элемент в промышленной конкуренции // М.: Остек-СМТ, 2017. — 224 с.
3. Тарасов И.В. Технологии индустрии 4.0: влияние на повышение производительности промышленных компаний // Стратегические решения и риск-менеджмент. – 2018. – № 4.
4. ҚР ресми статистика агенттігі [Электронды ресурс] URL: <http://stat.gov.kz>
5. Қазақстан Республикасының Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігінің ресми сайты // [Электронды ресурс] URL: <http://www.miid.gov.kz/>

THE ROLE OF BRANDING IN KAZAKHSTAN SCIENTIFIC ORGANIZATIONS

*Ualibekova K.A.
Al-Farabi Kazakh National University, HSEB
Innovation Management, 2 year Master Student*

*Scientific supervisor: Kantarbayeva A.K.
Doctor of Economic Sciences, international professor*

Nowadays Kazakhstan legislation created new economic opportunities for universities and research institutions, which consist in obtaining additional income from the commercialization of innovative products [8].

For the successful work of organizations involved in scientific research, intangible assets are important in the market of innovative results of intellectual activity. An increase in the equity capital of scientific organizations due to intangible assets makes it possible and appropriate to form subsidiaries - innovative enterprises with certain benefits for the scientific organization. The well-being of the latter largely depends on the strength of its brand in the market of scientific and technical products, the presence of which in science has significant differences from the brand of commercial organizations. Neither Western nor Kazakh researchers have yet paid attention to the category of brands of scientific institutions. In this research work we partially fill this gap by offering the view on the brand theory of scientific organizations and the procedure for assessing the influence of the brand strength of research institutions on the market value of scientific and technical products.

An analysis of recent studies and publications has shown that the work of domestic and foreign researchers is devoted to the study of the essence of branding in research organizations. So, in the work of Bendikov M.A (2016) reviewed the methods and tools of advanced business branding procedures. Brooking E (2009) in his work emphasizes that the result of the activities of scientific institutions and organizations specializing in the field of natural sciences is new knowledge, which is presented in the form of the results of intellectual activity. The authors Valdaytsev S.V., Zavlin P.N (2005) substantiate the need for financial resources that government

should allocate in order to increase the reputation of scientific organizations. Despite the presence of scientific interest in the study as a whole, currently the unresolved part of the problem is the lack of analysis of key areas of branding in research industry. However, a number of domestic authors considered some of its elements. Intellectual activity is divided into scientific and scientific-technical. . Reilly R., Schweiss R (2013) reviewed the results of scientific intellectual activity are new knowledge, which is presented as the basis, principles, hypotheses, discoveries, theories, inventions, concepts, laws, criteria and processes.

The purpose of this article is to identify brand management of state scientific organizations, as well as a detailed analysis of areas and their characteristic features.

Scientific and technical products relate to the results of intellectual activity, which are divided into industrial property and works that have legal protection of copyright in accordance with legislative acts of the Republic of Kazakhstan.

If a scientific organization intends to remain independent, then it should reflect on the purely commercial aspects of the competitiveness of scientific and technical products as its specific product. This is important regardless of the forms in which the organization plans to sell such goods by searching for customers under contracts for the creation of scientific and technical products, through the sale of patent or patent-free licenses (contracts such as transfer of rights to intangible assets), as part of engineering schemes sales of scientific and technical products, etc.

From the point of view of professional assessment, the most useful way of brand conceptualization is the accumulation of all intangible assets. A brand includes a link to a specific scientific and technical product or something more than one product, perhaps a presentation of results, a marketing strategy, an advertising program, and, of course, a reputation. Often a brand is incorrectly identified with a trademark, and sometimes with a trademark. Indeed, the concept of “brand” is not used in Kazakhstan legislative acts, and only the term “trademark” is used, but they are not used interchangeably in any context. The author uses the term “brand of the institute” for research institutions, which indicates the special properties inherent in a scientific institution that make it an intangible asset that can generate additional cash flows for the institute in the form of new contracts, grants, etc.

Due to the consumer’s confidence in fulfilling these requirements, they will prefer the “branded” scientific and technical product or service performed at this institute to the other scientific and technical products or services offered on the market [11].

Immediately behind the words “trademark” are symbols, distinctive signs that distinguish one scientific organization from another (or their scientific products) [9]. Legal protection of a trademark is ensured by proving the registration act and by granting the right to prohibit the use of trademarks by other persons without permission of official owners [5]. Therefore, a trademark can be represented as a Trademark + Reputation of scientific and technical products, which includes all the emotions of consumers regarding this trademark, their commitment to the institute’s name. The brand of the institute is the broadest of the three concepts. In addition to all the components of the trademark (and, accordingly, the trademark), the brand includes the consumer's perceptions and expectations regarding the created scientific and technical products, as well as the authority of the supervisor and the reputation of the team of scientific developers, the quality, depth and reliability of the results obtained in the theoretical and experimental research.

The institute’s brand often also includes scientific foresight and research strategy, technological audit of scientific and technical products, including its fundamental part, marketing of created scientific and technical products, advertising and PR campaigns of the institute. In other words, the institute’s brand is an unidentifiable intangible asset that integrates the totality of scientific-image, engineering, business and other characteristics inherent in a scientific institution and giving advantages in the market of scientific and technical products. That is, the specifics of the institute’s brand as an intangible asset is that, once created and constantly maintained, it brings additional income to the scientific institution, regardless of other assets, as it ensures the

commitment of consumers of scientific and technical products and a positive reputation for the institute.

The procedure for taking into account the influence of the brand strength of a scientific enterprise on the value of created innovative scientific and technical products is based on the following postulates:

- the enterprise was able to create innovative scientific and technical products due to its intellectual potential (Human capital + Market assets + Results of intellectual activity + Infrastructure assets);
- the creation and growth of the intellectual potential of the enterprise ensured long-term financial investments from the federal budget and other sources;
- the cost and deadline for creating innovative scientific and technical products are documented by cost estimates in the framework of completed contracts;
- Scientific and technical products are not technology ready for industrial implementation, but objectively have significant commercial potential.

A procedure is proposed for taking into account the influence of the brand strength of a scientific institution on the cost of innovative scientific and technical products by increasing the amount of initial costs with a correction factor. The logic of the proposed procedure is transparent and economically objective, and most importantly, it is clear to a potential buyer of rights to innovative scientific and technical products. Scientific and technical products of national or even world level, potentially applicable for the production of a new product or the provision of unique services, ensuring monopoly rights in the market and serious profits in the future, cannot be cheap.

In the Kazakhstan context of limited funding and the lack of an adequate market for private scientific enterprises, such a practice of developing a large innovative project from scratch to the finished product is not used. The state focuses on large scientific organizations and on their intellectual potential, which has already been created, and plans to finance the first phases of development, basic research, research and development, pilot production, and the most expensive part - industrial implementation - to transfer to business structures. The validity of the proposed procedure can be confirmed by the approach often used in the United States to create an innovative national project from scratch. In a simplified version, the implementation of an innovative technological project on a national scale takes place in the United States according to the following algorithm: competitive selection of a private company, which becomes the project's lead contractor, and conclusion of a contract with the lead contractor. The contract, along with a standard cost estimate, typical for the Kazak practice of fulfilling government contracts, stipulates the provision, if necessary, of special buildings, structures, the necessary scientific equipment and test benches, the creation of a scientific team of highly qualified scientific specialists, including foreign, etc. In fact, in a short time, a research center is being formed with the intellectual potential required to carry out an innovative project. That is, practically the state budget should finance the creation of a scientific organization with the required intellectual potential, and then the creative process of creating innovation will take place. Obviously, in this case, the total cost of creating innovative scientific and technical products can be represented as the sum of the costs of creating intellectual potential, which is able to solve all scientific and technological problems, and the amount of funding directly for the development of scientific and technical products in the form of technology.

References:

1. Bendikov M.A., Jamay E.V. Intellectual capital of a developing company: problems of identification and measurement // *International Management*. 2016. No. 4.
2. Brooking E. Intellectual capital / trans. from English St. Petersburg: Peter, 2009.
3. Valdaytsev S.V., Zavlin P.N., Mindeli L.E. Intangible assets in science: assessment and use // *Bulletin of the State Higher Attestation Committee*. 2005. No. 2.
4. Venediktova V.I. Business reputation: personality, culture, ethics, image of a business person. M.: Scientific book, 1996.
5. Civil Code of the Republic of Kazakhstan. No. 230.

6. Kozyrev A.N., Makarov V.L. Valuation of intangible assets and intellectual property. M.: Interreklama, 2003.
7. Milner B.Z. Knowledge management in a modern economy. M.: Institute of Economics, RAS, 2008.
8. Aaker D. Brand management, 2003.
9. Petrovsky V.P. Intangible asset management in RAS institutions. M.: OIVT RAS, 2011.
10. Reilly R., Schweiss R. Valuation of intangible assets: Quinto Consulting, 2013
11. Smirnova V.A. Intangible assets as the most important reserve for the growth of company capitalization (on the example of market assets) // Creative Economy. 2006. No. 12.
12. Stuart T.A. Intellectual capital. A new source of wealth for organizations. from English M.: Generation, 2007.
13. Schultz T. Investments in Human Capital: The Role of Education and of Research. New York: Macmillan Co., 1971.
14. Smith G.V., Parr R.L. Valuation of Intellectual Property and Intangible Assets, Second edition, John Wiley & Sons, 1994.

ENTREPRENEURSHIP AND ENTREPRENEUR: A REVIEW OF LITERATURE

Mirzada M.I.

*Al-Farabi Kazakh National University, HSEB
State and local government, 1st year PhD Student*

*Scientific supervisor: Zhidebekkyzy A.
PhD, senior lecturer*

The creation of dynamism and wealth of a country depends on the competitiveness of its companies, and this is fundamentally based, in its turn, on the capacities of the entrepreneurs and managers (Cuervo et al., 2008). The entrepreneurship is one of the fields with the most rapid evolution in economy, management, finance and even in legislation (Baron and Henry, 2010). More than 40 years ago, Baumol remarked that "the attempt to understand the entrepreneurship without the entrepreneur is like the attempt to understand Shakespeare without Hamlet."

Although, there is no unanimously accepted definition of the entrepreneur or of the entrepreneurship process, the specialists agree over their importance in the economic development (Nagy et al., 2010).

Entrepreneurship is a multidimensional term that is extremely difficult to define (Carree and Thurik, 2005). This complicates the possibility of measuring the level of entrepreneurial activities and, as a consequence, their impact over the economic performance.

Throughout history, entrepreneurial thinking has evolved with unpredictable twists and profound developments (international trade, demand curves, competition as a discovery mechanism, the opportunity construct), offering new conceptualizations of actions that would have an entrepreneurial nature (Murphy et al., 2006).

Besides the fact that it presents a form of expression different from the modern era, the success of entrepreneurship in ancient and medieval time depended on upgrading risk and institutional constraints. Thus, in Ancient Rome, around the year 50 BC, disposable incomes of entrepreneurial activity were according to social controls, regulations, and institutions. Personal accumulation of wealth has been accepted by the society as long as they do not involve the direct participation in industry and commerce, an area populated by former slaves. Wealth was generated from three main sources: land ownership, loans, and payments with political character.

The term "entrepreneur" appears for the first time in the text written by Cantillon (1755) entitled "Essai sur la Nature du Commerce en Général". The word refers to a person who purchases products at known prices and later resells them on the market at prices not known, bringing stability to the market system. Classical economic movement that followed Cantillon set the stage of balance models by promoting economic forecasting and the approach to uncertainty.

Later, the term has been enriched by the differentiation made between entrepreneur and investor, recognizing the differences between their expectations in relation to the action taken. The main factors leading to successful entrepreneurship in the vision of different authors was synthesized by Van Praag (1999) (Table 1).

Table 1. Determinants of successful entrepreneurship in the view of classical authors.

Author	Starting as an entrepreneur	Success as an entrepreneur	To start and to be a successful entrepreneur
Cantillon			Vigilance and caution Risk bearing
Say	Sufficient reputation to obtain capital	Judgment, perseverance, knowledge of world, business and occupation	To support risk
Marshall	Young people willing to take risks	Intelligence, general ability (dependent on family background and education), knowledge of trade, bear the risk, leadership, to hold capital	
Schumpeter	The desire to start (stronger if fewer alternatives for social distinction, more ambition, energy, creativity)		Leadership
Knight	Ability to raise capital, desire / motivation is important	Ability to cope with uncertainty, trust in yourself, vision, intellectual capacity	Luck
Kirzner	Vigilance	Creativity and leadership to exploit the profit opportunities	

Source: adapted from Van Praag (1999).

There are numerous theoretical and empirical studies which consider that attributes like risk taking, innovation, the need of development and the managerial competence are important qualities for the entrepreneurship (Karlsson et al., 2004).

The entrepreneurship might be involved in an economic function, as bearer of uncertainty, as distributor of resources or as innovator. It might also refer to certain behavior, inherent characteristics, creation of new organizations or the role of an owner or manager of a company (Figure 1).

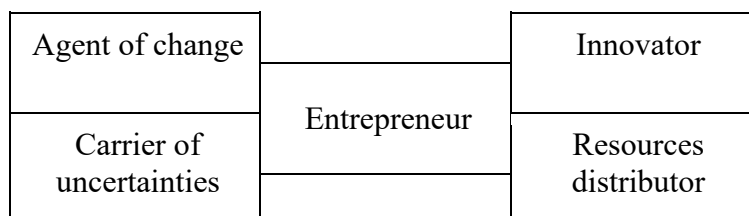

Figure 1. Characteristics of the entrepreneur

Source: Karlsson C., Friis C., Paulsson T (2004). Relating entrepreneurship to economic growth, September, www.businessgrowthinitiative.org.

According to (Martin and Osberg 2007:31) the entrepreneurship is thus the product of a combination of three elements, the context in which the opportunity arises or is created, a set of personal abilities necessary to identify and use that opportunity, and the capacity to materialize the opportunity, by transforming it into results.

In addition to the simple recognition of the existing opportunities, sometimes, the entrepreneurs may create opportunities at their turn. Their actions produce effects generating opportunities which did not previously exist. Actually, the entrepreneurs act, notice the effects of their actions, make certain adjustments and then act again. Eventually, their actions may be the ones producing opportunities, so that it may be said that the entrepreneurs create opportunities, not just identify them (Baron and Henry, 2010).

This paper presents various approaches identified in the specialty literature of the concepts of entrepreneur and entrepreneurship; tracking them in a particular historical succession. Though, entrepreneurship as a practical activity appeared in antiquity, creating a scientifically theoretical framework is carried out only since the middle of the eighteenth century.

In this regard, there were many opinions on the nature of entrepreneurial activities. A feature present in many studies from different periods shows risk taking as a key condition to start an entrepreneurial activity. Other authors have considered innovation as central point of entrepreneurship, and more recently, the identification and use of the opportunities are considered basic conditions of entrepreneurship.

In accordance to findings of Sanchez (2011), literature review revealed to us studies conducted mainly in entrepreneurship from an economic, managerial or sociological perspective, with less consideration from a psychological perspective. In accordance with findings of Den Prag (1999) regarding the determinants of successful entrepreneurship, a possible direction of future research would be the study of leadership-entrepreneur entrepreneurship relation. In addition, research could be conducted towards putting different perspectives of entrepreneurship approach in an integrated framework.

Finally, notice the importance of extending research in various specific areas of entrepreneurial activity (such as tourism, where studies are still few). Thus, broadening the concept of entrepreneurship can be used to identify new features of the entrepreneur specific to the studied context.

СОДЕРЖАНИЕ

КОМПАНИЯДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕРДІ БАСҚАРУҒА ЖАҢА КӨЗҚАРАС Айтбай А. М.	3
BARRIERS TO ENTREPRENEURSHIP: CASE OF KAZAKHSTAN Amangeldiyeva B. A.	5
IMPLEMENTATION OF THE PROJECTS OF THE «RUKHANI ZHANGYRU» PROGRAM Abdybekov A.	7
ТҮРҒЫН ҮЙМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫНЫҢ РОЛІ Алмирекова Е.М.	9
МОНО ЖӘНЕ ШАҒЫН ҚАЛАЛАРДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ Асанова Г. Б.	12
ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАДА ҰЙЫМДЫ БАСҚАРУДЫҢ ЖАҢА МОДЕЛІ: БАСҚАРУШЫЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ Асылхан З.А.	15
FORMING THE FOUNDATIONS OF THE “DIGITAL SILK ROAD” Асыр Д. Б.	17
МЕМЛЕКЕТТІК СЕКТОРДАҒЫ ЦИФРЛАНДЫРУДЫ ЖЕТІЛДІРУ Ауез Б.Е.	19
КӘСІПОРЫНДЫ БАСҚАРУДЫҢ ҮДЕРІСТІК-БАҒЫТТАЛҒАН ҚҰРЫЛЫМЫН ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУ Ахмет Қ. Б.	22
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЛДЫҚТАРДЫ КӘДЕГЕ ЖАРАТУ СЕКТОРЫНДАҒЫ ЖАСЫЛ ӨСУ ӘЛЕУЕТІ Ахметжанов Е.	24
STATE CAPACITY OF CHINA Adilkhan B.	28
ИНДУСТРИЯ 4.0 – ИННОВАЦИЯНЫ ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫ ВЕКТОРЫ Аяпбергенова Н. Н., Әбділ Ә.М.	30
ӘЛЕУМЕТТІК САЛАДАҒЫ МЖӘ ЖОБАЛАРЫНА ЖЕКЕ МЕНШІК ӘРІПТЕСТЕРДІ ТАРТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ Әбдікәрім Д.М.	33
ЖОБАЛЫҚ ЖӘНЕ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУДЫҢ БАЙЛАНЫСЫ Әбдіраман М.Р.	36
ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҢҒЫRTU БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ Әшірәлі Ш. Б.	38
АДАМ РЕСУРСТАРЫ КОМПАНИЯНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНІҢ БАСТЫ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ Базарбаева Н.С.	41
ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ БАСҚАРУ Базилова А. Қ.	44
ЖІБЕК ЖОЛЫ БОЙЫНДАҒЫ ТУРИЗМНІҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН ҮШІН МҮМКІНДІКТЕРІ Байжанова А.С.	47
ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА УПРАВЛЕНИЕ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНИЗАЦИИ Байсүгір Э.Т.	50
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДА ЖАСТАРДЫ ЖҰМЫСҚА ОРНАЛАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ Баржаксыева Ә.	52
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ СТРАТЕГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МЕН ІСКЕ АСЫРУДАҒЫ АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ ИНСТИТУТТАРЫНЫҢ РӨЛІ. Беккайров Н.Б.	56
ЭКОНОМИКАНЫҢ САНДЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАНУЫ ЖАҒДАЙЫНДА ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ Бекенова Ж.Т.	58
ЦИФРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН – БОЛАШАҚҚА БАТЫЛ ҚАДАМ Болатбек Е.Ә.	61
ПЕРСПЕКТИВА РАЗВИТИЯ ПЕРСОНАЛА В СФЕРЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ В КАЗАХСТАНЕ Букекова Т.О.	63
РАЗВИТИЕ ЕДИНОГО РЫНКА ТОВАРОВ В ЕВРАЗИЙСКОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ СОЮЗЕ Газалов М.	66

ИНФОРМАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ОТЧЕТА О ФИНАНСОВОМ ПОЛОЖЕНИИ В ЦЕЛЯХ УКРЕПЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА СТРАН ЕВРАЗИИ	
Гэ. Д.	68
ҚАЛАЛЫҚ АГЛОМЕРАЦИЯЛАРДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУЫН БАСҚАРУДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ РӨЛІ	
Ғалымқызы Г.	70
АЛМАТЫ АГЛОМЕРАЦИЯСЫНЫҢ ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ	
Ғалымқызы Г.	73
ҚАЗАҚСТАН АЙМАҚТАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ ТЕҢСІЗДІКТІ ТӨМЕНДЕТУДІ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ШАРАЛАРЫН ӨЗІРЛЕУ	
Джангужиева И.Н.	76
ОСОБЕННОСТИ ВЫВОДА И ПРОДВИЖЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПРОДУКТА НА РЫНОК	
Ержанова Ә.М.	79
ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ РЕТТЕУДІҢ МЕМЛЕКЕТТІК ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ҰЛТТЫҚ ДАМУ ИНСТИТУТТАРЫН ДАМУ	
Еркін А. Е.,	81
КӘСІПОРЫННЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН БАСҚАРУ	
Есенқұл Ш. Ғ.	84
ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА БЕНЧМАРКИНГ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ	
Жайназар Ә.Ж.	86
АЙМАҚТАРДАҒЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМУЫНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ	
Жақсылық Ә.Р.	89
ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ВЕНЧУРНОЙ ИНДУСТРИИ	
Жұбатқанова А.Ә.	92
WHAT IS FOREIGN DIRECT INVESTMENT	
Zhumagul T.	94
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК ШАРАЛАР	
Жұмабек Г. С.	97
«ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ИНСТРУМЕНТА КАЙДЗЕН - 5S НА АЛМАТИНСКОМ ВЕНТИЛЯТОРНОМ ЗАВОДЕ (АВЗ)»	
Игембаев И.Б.	100
ЖОБАЛАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ SCRUM МАМАНДАНДЫРЫЛҒАН ӘДІСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	
Кабдирова Г. И.	103
УПРАВЛЕНИЕ НОВЫМИ ИДЕЯМИ	
Қазакпаева Ж.К.	106
АДАМИ КАПИТАЛДЫ БАСҚАРУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРІ	
Керимкулов Д.И.	109
СОВРЕМЕННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТА ДЛЯ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЕКТАМИ И ПОРТФОЛИО ПРОЕКТОВ.	
Конунова А.	112
BIG DATA: МЕНЕДЖМЕНТТЕГІ РЕВОЛЮЦИЯ	
Қабылбек Р.Ж.	115
ЖОЛ «КЕПТЕЛІСІНІҢ» АЛДЫН АЛУ МАҚСАТЫМЕН КӨЛІК АҒЫМЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ МЕХАНИЗМДЕРІ (АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ МЫСАЛЫНДА)	
Қалдыбаева А.Д.	118
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТІК КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ДАМУЫ МЕН МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ	
Қанапиянова К.Б.	121
ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫН ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒЫРТУЫН БАСҚАРУ	
Қонарбай Ұ.Т.	123
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	
Қуандық Ж.Б.	126
ТЕХНОПАРКТІК ҚҰРЫЛЫМДАР ҚЫЗМЕТІНІҢ ЕЛДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ САЛАСЫН ДАМУЫНДАҒЫ ҮЛЕСІ	
Қуаныш Б.К.	129
КОНЦЕПЦИЯ SMART CITY КАК СТРАТЕГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ГОРОДСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРОЙ	
Майданов Р.	131

ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	
Марат Н. Қ.	134
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕШЕЛІК ӘРІПТЕСТІКТІ ДАМУ	
МӘСЕЛЕЛЕРІ	
Маханова А.Б.	136
КӘСІПОРЫНДАҒЫ ПЕРСОНАЛДЫ БАСҚАРУДЫҢ ТИІМДІ ЖҮЙЕЛЕРІ	
Мұқаев А.Н.	139
THE DEVELOPMENT OF THE GLOBAL ECONOMY THROUGH THE INDUSTRY 4.0	
Mukhametbekova S. M.	142
СТРАТЕГИЯЛЫҚ ТАЛДАУ НЕГІЗІНДЕ ЖОБА НӘТИЖЕЛЕРІНІҢ КӨРСЕТКІШТЕРІН АЙҚЫНДАУ	
Мұханбетжан А.Т.	145
НОВЫЕ РЕШЕНИЯ ДЛЯ РАВНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	
Мышбаева З.Т.	147
КӘСІПОРЫНДАРДАҒЫ ӨНІМ САПАСЫН БАСҚАРУ	
Наурызбаева А.Б.	150
ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҒАЛЫМДАРДЫҢ ҒЫЛЫМИ ҰТҚЫРЛЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ	
МӘСЕЛЕЛЕРІ	
Нұрұлы Елдар	153
HUMAN CAPITAL OF KAZAKHSTAN IN THE CONDITIONS OF TECHNOLOGICAL MODERNIZATION	
Nussyupraeva A. A.	155
МЕЖГОСУДАРСТВЕННОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО СТРАН ЕВРАЗИИ В СФЕРЕ НАЛОГОВОГО	
АДМИНИСТРИРОВАНИЯ	
Овчинникова Н.В.	157
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТ ЖҮЙЕСІНДЕГІ СЫБАЙЛАС	
ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ БАҒЫТТАРЫ	
Орынбасар Н.С.	161
ҚАЗІРГІ ЗАМАНАУИ ЭКОНОМИКАНЫҢ ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕГІ АДАМ КАПИТАЛЫНЫҢ	
МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	
Орынбасаров М. К.	163
ҚАЗІРГІ ЖАҒАНДЫҚ ЭКОНОМИКАДАҒЫ АДАМИ КАПИТАЛДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ	
НЕГІЗДЕРІ	
Орынбасаров М.К.	166
ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ КАДР ТҰРАҚСЫЗДЫҒЫ МӘСЕЛЕСІН БАСҚАРУ	
Сабырбек Ұ.А.	169
ЖОБА ТӘУЕКЕЛДЕРІН БАСҚАРУДЫҢ ЗАМАНАУИ БАҒДАРЛАМАЛАРЫ	
Садырбай Б. Ж.	172
ЖОБА ТӘУЕКЕЛІН БАСҚАРУ ӘДІСТЕРІ	
Садырбай Б.Ж.	175
ПРОЕКТНАЯ КОМАНДА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА КЛЮЧЕВЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ЭФФЕКТИВНОСТИ	
ПРОЕКТА	
Салимгереева А.А.	178
ТЕНДЕНЦИЯ РЫНКА ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	
Саматұлы Е.	180
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КӘСІПОРЫНДАРЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ	
ҚАРЖЫЛАНДЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	
Сатыбалдиева Ж.Т.	183
ӨНІРЛЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯЛАНУЫН МЕМЛЕКЕТТІК	
РЕТТЕУДІҢ ШЕТ ЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ	
Сермағамбет Ү.М.	186
МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В БОРЬБЕ С ТЕРРОРИЗМОМ	
Симаков Д.С.	188
РАЗРАБОТКА ПРОГРАММЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ НА	
РЫНКЕ ПТИЦЕВОДСТВА РК	
Слаибек Е.	190
КӘСІПОРЫННЫҢ КАДРЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	
Советова А.Б.	192
РАЗВИТИЕ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	
Сұлтанбаев Б.Е.	195

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ КАЗАХСТАНА В РАМКАХ ПРОЕКТА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ»: АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ВЗГЛЯДЫ УЧЕНЫХ Султанмурат А.О.	199
SOCIAL PROTECTION OF THE POOR IN KAZAKHSTAN AND WAYS TO IMPROVE IT Sultanova K.	201
ҚР ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ САЛАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТ ЖАҒДАЙЫ Тәжі Н.Т.	203
THE FINANCING OF INNOVATIVE PROJECTS Tanassoglo Y.	206
ҚАЗАҚСТАН АЙМАҚТАРЫНДАҒЫ АЗЫҚ- ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУГЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР Темирова Г.Қ.	209
ҚР ИННОВАЦИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІК КӨРСЕТКІШТЕРІН ШЕТЕЛ ТӘЖІРИБЕСІМЕН САЛЫСТЫРУ Темірхан Д.Б.	212
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫ ӘЗІРЛЕУДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕ СЕРІКТЕСТІКТІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕЛЕРІ Токенова А.Б.	215
ЕУРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚ ПЕН ЖІБЕК ЖОЛЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ БЕЛДЕУІН БАЙЛАНЫСТЫРАТЫН ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ЖОЛ Тұрлыбек Г.М.	218
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӨНЕРКӘСІП САЛАСЫН ИНДУСТРИЯ 4.0 НЕГІЗІНДЕ ЦИФРЛАНДЫРУ Тұрсын А.Қ.	221
THE ROLE OF BRANDING IN KAZAKHSTAN SCIENTIFIC ORGANIZATIONS Ualibekova K.A.	223
ENTREPRENEURSHIP AND ENTREPRENEUR: A REVIEW OF LITERATURE Mirzada M.I.	226

Научное издание

МАТЕРИАЛЫ
международной научной конференции студентов и молодых ученых
«ФАРАБИ ӘЛЕМІ»
Алматы, Казахстан, 6-9 апреля 2020 года

ИБ № 13533

Подписано в печать 01.04.2020. Формат 60×84 ¹/₈. Бумага офсетная.
Печать цифровая. Объем 14,5. Тираж 10 экз. Заказ № 3326.

Издательский дом «Қазақ университеті»
Казахского национального университета им. аль-Фараби
050040, г. Алматы, пр. аль-Фараби, 71.

Отпечатано в типографии издательского дома «Қазақ университеті»

